

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG ÉS
AZ MTA HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG FOLYÓIRATA

XXVIII. évfolyam

2018/3–4.

A TARTALOMBÓL

A vezetés-irányítás rendszerét
befolyásoló tényezők

A nem állami szereplők ellen folytatott
katonai műveletek problémái

Az katonai becsületről

„Duna”-hadművelet, 1968 (tapasztalatok)

NATO-csúcstalálkozó Brüsszelben

Az Európába irányuló tömeges migráció
alakulásának tendenciái

Adalékok a hibrid háború értelmezéséhez

Vallási gyökerű konfliktusok

Etika és katonai cselekvés.

Az NKE Hadtudományi Kutatóműhely
konferenciája

A Hadtudomány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával
jelenik meg. A folyóiratot az MTMT indexeli és a REAL archíválja.

A lapszám szerzői:

Dr. Boda Mihály PhD, az NKE HHK egyetemi
tanársegédje

Czeglédi Mihály őrnagy, az MH ÖHP főtisztje

Farkas Sándor őrnagy, az MH 2. KRDD,
mb. osztagparancsnoka

Prof. dr. Főrizs Sándor ny. dandártábornok, CSc,
az NKE egyetemi tanára, egykori határőr tiszt

Prof. dr. Harai Dénes ny. ezredes,
az NKE egyetemi tanára

Dr. Kis-Benedek József ny. ezredes, PhD,
egyetemi tanár

Dr. habil. Krizsbai János ny. ezredes, CSc,
az NKE egyetemi docense

Dr. M. Szabó Miklós ny. altábornagy, DSc,
az MTA rendes tagja

Dr. Ritecz György ny. r. ezredes, PhD,
az NKE HDI oktatója

Prof. dr. Szenes Zoltán ny. vezérezredes, CSc,
az NKE HHK egyetemi tanára

Sztankai Krisztián százados,
az NKE HHK egyetemi tanársegédje

Dr. Tomolya János ezredes, PhD, az EBESZ Ukrainai
Különleges Megfigyelő Küldetés
hadműveleti főtisztje

Dr. Várhelyi István ny. vör., CSc,
az MHTT alapító tagja

Rövidítések jegyzéke

EBESZ – Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet

HDI – Hadtudományi Doktori Iskola

HHK – Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar

KRDD – Magyar Honvédség 2. vitéz Bertalan Árpád
Különleges Rendeltetésű Dandár

mb. – megbízott

MH ÖHP – Magyar Honvédség Összhaderőnemi
Parancsnokság

MTA – Magyar Tudományos Akadémia

NKE – Nemzeti Közszolgálati Egyetem

ny. – nyugállományú

r. – rendőr

A Magyar Hadtudományi Társaság és az

MTA Hadtudományi Bizottság lektorált folyóirata

Felelős kiadó:

Tömböl László, az MHTT elnöke.

A folyóirat szerkesztőbizottsága:

Elnök:

Király László, az MHTT alelnöke.

Elnökhelyettes:

Bertalan György főszerkesztő.

A bizottság tagjai:

Antal Erika,

Besenyő János,

Haig Zsolt,

Hausner Gábor,

Kádas Géza,

Kátai-Urbán Lajos,

Kladek András,

Palik Mátyás,

Siposné Kecskeméthy Klára,

Szabó Péter,

Ujházy László.

Szerkesztőbizottság és kiadó:

Budapest X.,

Hungária krt. 9–11.

Tel.: 432-9000/29-684 mellék

A mellék HM-vonalon

közvetlenül hívható.

Levélcím:

1581 Budapest, Pf. 15.

E-mail cím:

hadtudomany@freemail.hu

Honlap:

www.mhtt.eu/?page=ht_archiv

Nyomtatott kiadásváltozat:

ISSN 1215-4121

Nyomdai előkészítés:

BAUSZ Stúdió

Nyomtatta:

Prime Rate Kft.

Online kiadásváltozat:

ISSN 1588-0605

Webmester: Paráda István

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG ÉS
AZ MTA HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG FOLYÓIRATA

XXVIII. évfolyam

3–4. szám

2018. NOVEMBER

Tartalomjegyzék

HADTUDOMÁNY, HADÜGY

Jobbágy Zoltán – Porkoláb Imre –

Bakos Csaba Attila – Komjáthy Lajos – Mező András –

Czeplédi Mihály – Farkas Sándor – Sztankai Krisztián

Jó Állam – Hatékony Haderő.

A Ludovika Kutatócsoport

összesített kutatási jelentése – 3. rész 3

Boda Mihály

Az alapvető katonai erények mibenléte és helyük
a hosszú 19. századi magyar

hadtudományos gondolkodásban.

3. rész – A becsület 17

KATONAI MŰVELETEK

M. Szabó Miklós

A „Duna”-hadműveletből levont főbb tapasztalatok,
tanulságok – ahogy az előjárók látták – 1. rész 31

BIZTONSÁGPOLITIKA

Szenes Zoltán

Transzatlanti „Super Bowl” 43

Ritecz György

Az Európába irányuló tömeges irreguláris migráció
felfutásának és megszűnésének okai 66

Tomolya János

Az úgynevezett „Geraszimov-cikk” margójára 79

Kis-Benedek József

A konfliktusok vallási gyökerei a Közel-Keleten.
Az iszlamizmus megnyilvánulási formái és irányzatai . . . 89

RENDVÉDELEM ÉS KATASZTRÓFAVÉDELEM

Fórizs Sándor Bűncselekmények a határőrségnél 1950-ben – 1. rész . . . 101

FÓRUM

Várhelyi István „Különös” üzenet (visszaemlékezés) 111

A NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM

HADTUDOMÁNYI KUTATÓMŰHELY KONFERENCIÁJA

„Etika és katonai cselekvés” (Himmer Péter munkásságának emlékére) 116

Megnyitó (Krizbai János) 117

Harai Dénes Hadügy – tudomány – etika. Morális problémahalmazok 119

Krizbai János A katonai hivatás és az önkéntes haderő értékei 127

Boda Mihály A hivatás és a katonai hivatás története és elemei 135

ABSTRACT 156

HELYREIGAZÍTÁS

Prof. dr. Munk Sándor ny. ezredes úrnak *A kibertér egyes, az egységes értelmezést biztosító kérdései* című, a Hadtudomány 2008/1. számában megjelent cikkéből kimaradt a következő utalás:

„A publikáció a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 ‘A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés’ projekt támogatásával, a Kiberbiztonsági Ludovika Kiemelt Kutatóműhely keretében készült”.

Dr. Szegedi Péter alezredes úrnak a Hadtudomány 2018/2. lapszámában *Az új technológiákhoz, metodikákhoz kapcsolódó kockázatok megjelenése a katonai szervezetekben* címmel közreadott cikkének rezüméje pontatlan szöveggel jelent meg. A szöveg helyesen: „A mindinkább dinamikusabb biztonság környezet egyre gyorsabban szembesít új kihívásokkal... A legfontosabb képességek stratégiai kialakítása, fejlesztése során a megújulás a szelektív felejtés (elavult eszközök, tudások, hozzáállások, értékek átértelmezése hagyománnyá, az azonosságunk megőrzését segítő, de a ma és a holnap döntéseit érdemben nem befolyásoló érdekességgé) fontos szempont.”

Az érintett szerzőktől és olvasóinktól elnézést kérünk.

Jobbágy Zoltán – Porkoláb Imre –
Bakos Csaba Attila – Komjáthy Lajos – Mező András –
Czeplédi Mihály – Farkas Sándor – Sztankai Krisztián

A Jó Állam – Hatékony Haderő

A Ludovika Kutatócsoport összesített kutatási jelentése¹ – 3. rész

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.3–4.3

A kutatócsoport kvalitatív módszerrel, a vonatkozó nemzetközi elméletekből kiindulva, hangsúlyt a hatékony haderőre helyezve, a hadelmélet és hadviselés terén bekövetkezett változásokat maximálisan figyelembe véve folytatott kutatótevékenységet. Kiemelt figyelmet fordított a civil–katonai együttműködés, a fegyveres erők, valamint a rendvédelmi szervek, és nemzetbiztonsági szolgálatok együttes tevékenysége vizsgálatára. A kutatócsoport tevékenysége egyértelművé tette, hogy a modern hadelméletnek a nem katonai tényezőkkel és szereplőkkel is számolni kell és bizonyította, hogy ez közelebb viszi a hagyományos értelemben vett hadelméletet, hadművészetet és hadviselést a közös civil–katonai kutatásokhoz.

Czeplédi Mihály őrnagy, a kutatócsoport tagja tevékenységének szempontjából meghatározó volt az irányítás-vezetés rendszerét befolyásoló tényezők vizsgálata, különös tekintettel a közelmúlt tapasztalataira. Tevékenysége a közelmúlt tapasztalatainak kiaknázásával és a hadtörténelmi összefüggések feltárásával kezdődött. Ezt követően, a jelenre koncentrálna a vezetési kihívások modern környezete került napirendre, zárásként pedig a téma jövőbe mutató gondolatai következtek. Kutatási tevékenységét meghatározta, hogy a NATO tagjaként Magyarország számára a különböző

1 A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kutatócsoport keretében, a Nemzeti Közszerolálati Egyetem felkérésére készült.

The work was created in commission of the National University of Public Service under the priority project KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 titled „Public Service Development Establishing Good Governance” in the Ludovika Research Group.

Das Werk wurde im Rahmen des Prioritätsprogramms mit Identitätsnummer

KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 mit dem Titel „Entwicklung des Öffentlichen Dienstes gerichtet auf Gute Regierungsführung” in der Ludovika Forschungsgruppe fertiggestellt.

válságreakáló műveletekben való részvétel jelenti a katonai képességek alkalmazásának fő irányvonalát. A felkelés elleni műveletek a katonai erő egy speciális alkalmazási módját jelentik, de szerinte a felgyűlt tapasztalatok választ adhatnak a változó kor változó hadviselésének kihívásaira is. A kislevegységekkel folytatott, precíziós légicsapásokkal és valós idejű felderítési adatokkal támogatott harcérintkezések tapasztalataiból merítve, valamint hadtörténelmi kitekintést vállalva, a felkelés elleni műveletek vezetésre gyakorolt hatásainak bemutatására vállalkozott.

A *változás* kifejezéssel fémjelzett kor bemutatására egy, a 2000-es évek elején megalkotott, majd több finomhangoláson átesett modellt választott, amely jellemzi napjaink döntési, vezetési környezetét, valamint rávilágít korunk vezetési kihívásaira. A modellt felhasználva elemezte a küldetésorientált vezetési szemléletben rejlő lehetőségeket és javaslatokat fogalmazott meg a szemlélet Magyar Honvédségben történő meghonosítására. Bizonyította, hogy csakis az újra nyitott vezetési kultúra és az az által formált szervezeti kultúra képezheti alapját az alkalmazkodásra képes haderőnek. Alapvetésként kezelte, hogy az évszázados fejlődés során kialakult küldetésorientált vezetés morális elvei napjainkban is helytállóak.

A kutatás harmadik fázisaként az irányítás-vezetés humánoldalával foglalkozott. Kortárs kutatások eredményeit bemutatva újradefiniálta az irányítás-vezetés fogalmát, valamint értekezett a változó vezetési funkciókról. Ismertette a NATO irányítás-vezetési megközelítését szemléltető modelleket. Kísérletet tett a hazai fejlesztés lehetőségeinek megfogalmazására. A felkelés elleni műveletek doktrinális, történeti áttekintése, fűszerezve a közelmúlt tapasztalatait feldolgozó irodalom tanulmányozásával nyilvánvalóvá tette, hogy a felkelés súlypontja a lakosság, így az ellentevékenység fő hangsúlyának is ide kell helyeződnie.

A felkelés elleni műveletek környezete összetett, ezért megköveteli az átfogó megközelítés elvének alkalmazását. A politikai szereplők, az információs, a gazdasági, a biztonsági környezet, a fizikai tényezők és – nem utolsósorban – a humántényező mind-mind hatással vannak a műveletek sikerére.

A katonai erő önmagában nem eszköz a felkelők okozta válság megoldására. A katonának együtt kell működnie a civil, a kormányzati, valamint a nem kormányzati szereplőkkel. A parancsnok minden szinten szembesül azzal, hogy a vertikális parancsuralmi rendtől eltérően, jellemzően a horizontális kapcsolatok adta lehetőségek kihasználásával lehet a sikert elérni. Igaz ez a megállapítás abban a megközelítésben is, ha a felkelés elleni műveletek – amelyek katonai értelmezésben alapvetően hadművelleti szintű tevékenységet jelent – politikai-stratégiai szintű, átfogó cselekvésrendszert képeznek.²

Történelmi korszakokként különböző számú szerző munkássága jelzi, hogy a nagy háborúk mellett, vagy azok folytatásaként, esetlegesen egy hatalmi úrban már megjelentek a felkelők elleni műveletek, illetve annak kezdetleges formái. Az aluldokumentáltság okaiként említhető, hogy a felkelők (gerillák, partizánok, indiánok stb.) ellen indított hadjáratok sosem voltak látványosak és mindig magukban hordozták a balsiker esélyét. Megállapította, hogy a nem katonai eszközök fontosabbak voltak,

2 Mező András: Felkelés elleni hadviselés a doktrínákban. *Hadtudomány*, 2015. évi E-lapszám, pp. 79–100.; Resperger István – Kis Álmos Péter – Somkúti Bálint: Aszimmetrikus hadviselés a modern korban. *Kis háborúk nagy hatással*. Zrínyi kiadó, 2013.

több esetben a katonák háttérbe szorultak.³ Foglalkozott a felkelés elleni műveletek klasszikusainak tekinthető Roger Trinquier és David Galula munkásságával. Érintette a témában megkerülhetetlen vietnámi háborút és a Szovjetunió afganisztáni fiaskóját.⁴

A hadtörténet, a közelmúlt tapasztalatai, valamint az érvényben levő doktrínák tanulmányozása alapján megállapította, hogy a küldetésorientált vezetési filozófia magában hordozza azokat a lehetőségeket, melyek bármely műveleti környezetre alkalmazva lehetőséget adnak a sikerre. Bizonyította, hogy az átfogó megközelítés elvén alapuló műveleti környezet kezdeményező vezetői szemléletet követel, mert a saját erő tevékenységét számos, legtöbbször a katonai parancsnok alárendeltségén kívül eső tényező befolyásolja.

A művelet sikere megköveteli a résztvevő szervezetek együttműködő hozzáállását, amely a szükséges erőfeszítések egységes látásmód szerinti megközelítésén múlik. Utóbbi erősítése, a közös szemlélet formálása hangsúlyosan vezetői feladat, mely élénkítheti a siker eléréséhez szükséges folyamatokat, erősítheti a személyes és a több-nemzeti kapcsolatokat. A szervezet elemei, legfőképp a különböző szinteken elhelyezkedő vezetők, a változás igényét megélve, konstruktív jellegű hozzáállást tanúsítva válhatnak csak a minőségi felkészülés kulcsává. Ennek megfelelően részletesen ismertette a kortárs vezetéselméleti gondolkodó David Snowden és kutatótársai által kidolgozott úgynevezett Cynefin-modellt, amely osztályozza és jellemzi a különböző vezetési és döntési helyzeteket és azok környezetét, útmutatót nyújt a helyes vezetői magatartással kapcsolatban, valamint ismerteti az egyes szituációk buktatóit. Megállapította, hogy a Cynefin-modell helyzetértelmezést segítő, helyzetértékelő eszközként segíti a döntéshozatalt.⁵ Lehetővé teszi az egyszerű, a bonyolult, az összetett és a zűrzavaros helyzetek megkülönböztetését. Amíg az egyszerű és a bonyolult helyzetek kiszámíthatóak, addig az összetett és a zavaros helyzetek kiszámíthatatlanok, tehát más-más vezetői stílust követelnek meg.⁶

A küldetésorientált vezetési szemlélet évszázados fejlődése alatt kialakult értékeinek vázlatos áttekintése és napjaink doktrínáin keresztül történő bemutatása után azt a következtetést vonta le, hogy a küldetésorientált szemlélet nem pusztán a feladat, vagy a küldetés mindenhatóságát hirdeti. Rendkívül fontos szerepe van az emberekről való gondoskodás és a csapatépítés terén, valamint a közös célkitűzés mentén való egységes és egyöntetű helyzetértelmezésnek.

A katonai műveletek környezete, egyben a jelen kor kihívásai a VUCA⁷ mozaikszó értelmezésén keresztül nyernek értelmet. A változékony, bizonytalan, összetett

3 Jobbágy Zoltán: A felkelők elleni műveletekről. Egy elfeledett klasszikus: Bernardo Vargas de Machuca. Honvédségi Szemle, 2013/2., pp. 15–18.

4 Galula, David: Counter-Insurgency Warfare, Theory and Practice. Frederick A. Praeger, 1964; Trinquier, Roger: Modern Warfare. A French View of Counterinsurgency, Praeger Security International, 2006.

5 Kurtz, Cynthia F. – Snowden, David J. (2003): The new dynamics of strategy: Sense-making in a complex and complicated world, IBM Systems Journal, 2003/3., p. 467.

6 Porkoláb Imre: Leadership challenges in the 21st century: The future of Integrated Leadership Approaches. Defence Review, 2017/1., pp. 58–78.

7 VUCA kifejtése: volatility – változékonyság, uncertainty – bizonytalanság, complexity – összetettség, ambiguity – többértelműség.

és többértelmű jelzőket magában hordozó kifejezést már az 1990-es évek elején alkalmazták a bipoláris világrend után kialakuló helyzet felvázolására.⁸ McChrystal tábornok és szerzőtársai, a *Csapatok csapata* című könyvben alátámasztották, hogy az információs kor technológiai változásai egymástól kölcsönösen függővé és gyorsabbá tették a világot. „... A komplexitás lényege az, hogy a megnövekedett nyomom követési és mérlegelési képességek dacára a világ sok szempontból jóval kiszámíthatatlanabb lett.”⁹

A tábornok aktív katonai felsővezetőként felismerte, hogy még a szabadabb gondolkodásra fogékony különleges művelti körökben is egyirányú az információáramlás, mivel a jelentések rendszere csak és kizárólag a magasabb szintű vezetők tájékoztatására és döntési helyzetbe hozására irányult. A tábornok a küldetésorientált vezetés alapelvei mentén tevékenykedve, felhasználva a legmodernebb infokommunikációs rendszereket, megfordította az információáramlás irányát. A rendelkezésre álló videotelefon konferencia lehetőséget, a sáv szélesség maximális kihasználásával arra használta fel, hogy mind az alárendelt, mind az együttműködő szervezetek egységesen lássák a kialakult helyzetet. Olykor háttérbe húzódva, a legalacsonyabb szintű résztvevő gondolatainak teret engedve szervezeti kultúraváltást hajtott végre.¹⁰ Szervezet-átalakító hatása abban nyilvánul meg leginkább, hogy hálózatot épített.¹¹

McChrystal gondolatainak egyszerűsített összefoglalása az, hogy a modern környezetre jellemző sebesség és a kölcsönös függőség összetettséghez vezet. Az információ, így az ismeretek megfelelő módon történő terjesztése, a megosztott tudat létrehozása, ötvözve a cselekvési felhatalmazással, alkalmazkodóképes szervezetet eredményez, amely összetett helyzetekre is képes reagálni. Az irányítás-vezetés újradefiniálásának igényével megírt tanulmányában, a vezetéstudományban napirenden lévő, időszerű kérdésekkel foglalkozott. Az érvényben levő fogalmak a *vezető/parancsnok*, a *beosztott*, a *motiváció*, valamint az *utasítás* kifejezések körül szerveződtek. A jelen kor kihívásai viszont az *alkalmazkodás*, az *együttműködés* képességét teszik szükségessé, amely miatt a bizonyos meghatározások újragondolását javasolja. Brit mintára az irányítás-vezetés egy képesség, az „... összhaderőnemi tevékenységek tervezésére és végrehajtására létrehozott dinamikus és alkalmazkodó szociotechnikai rendszer.”¹² A meghatározásban a képesség a humán és a technikai oldal együttműködését fejezi ki, miközben hangsúlyozza a folyamatos megújulás képességének szükségességét, valamint a tapasztalatokból való tanulás fontosságát.

Az irányítás-vezetés meghatározására javasolja az egyének és szervezetek erőforrásait és cselekedeteiket, a kívánt végállapot elérése érdekében összpontosító

8 Porkoláb Imre: Az aszimmetrikus hadviselés adaptációja: tradicionális és irreguláris hadikultúrák összecsapásainak vizsgálata, kismonográfia, megjelenés alatt.

9 McChrystal, Stanley – Collins, Tatum – Silverman, David – Fussell, Chris: *Csapatok csapata*. HVG Kiadó, 2016.

10 Jobbágy Zoltán: On the Shifting Balance of Command and Control: A Tale of the Genes and Xenophon. *Science and Military*, 2011/1., pp. 28–34.

11 Porkoláb Imre: Szervezetfejlesztés komplex művelti környezetben. *Honvédségi Szemle*, 2017/2. pp. 149–151.

12 Joint Concept Note 2/17, Future of Command and Control. Internet, elérve: <https://www.gov.uk/government/publications/future-of-command-and-control-jcn-217> (Letöltve 2017. november 2.)

tevékenység-halmazt.¹³ Az irányítás-vezetés részben új megközelítéséhez szerintem részben új vezetési funkciók párosulnak, amelyek kialakításához szükségesek egy közös, egységes és megosztott helyzettudat kialakítása, a hatásalapú gondolkodás meghonosítása, az erőforrások szétosztása a hatások eléréséhez, a folyamatok értékelése, valamint annak felismerése, hogy az irányítás-vezetés megközelítésében szükséges a változás.¹⁴

A kutatás egyik sarokköveként bemutatta a NATO Vezetés és Irányítás Fejlettségi Modell (C2 Maturity Model) amely túlmutat a katonai irányítás-vezetési kérdéseken. Alkalmas bármely szervezet pillanatnyi irányítás-vezetési szemléletének, helyzetének azonosítására és a szükséges módosítások elősegítésére.¹⁵ Továbbfejlesztett változata a dinamikus irányítás-vezetés elméleti modellje, mely lényegét tekintve az irányítás-vezetés kifejezés mögé tett agilitás szóval jellemezhető.¹⁶ A gyorsan és kiszámíthatatlanul változó helyzetekre dinamikus szemlélettel, a megoldásokat kereső hozzáállással lehet csak a megfelelő válaszokat megtalálni.

Czeglédi őrnagy igazolta, hogy változás okozta kihíváshalmazt csak úgy lehet kezelni, ha a válaszadási mechanizmusok nem merev regulákat követnek. Gondolkodó emberek – a közeljövőben esetleg kiegészítve a gondolkodó gépekkel – alkotó tevékenységére van szükség. Az elveket állandónak tekintve, de a szabályokat rugalmasan kezelve lehet a jelen és közeljövő kihívásainak megfelelni. Utóbbiak újra és újraalkotása – katonai környezetben – a parancsnok és törzse feladata, mely az irányítás (control) kifejezésben ölt testet. Kutatótevékenysége segített abban az irodalom-halmazban eligazodni, amely alapján egy-egy szervezet képes beazonosítani saját helyzetét, képes megfelelő következtetéseket levonni és azok alapján fejlődni.

* * *

Farkas Sándor őrnagy, a kutatócsoport tagja kutatási tevékenységének alapját az képzezte, hogy - a globalizált világ folytonos társadalmi és gazdasági változásai miatt - napjaink hadtudományi kutatásai között fontos szerep jut az egyre gyakrabban jelentkező nem állami/állam alatti szereplők ellen megvívott küzdelmeknek. Ezek zömükben aszimmetrikus, gerilla, felkelő, valamint hibrid műveletek formájában valósulnak meg. Ezen hadviselési formák és módok elterjedésének következtében egyre inkább előtérbe kell helyezni a civil és katonai együttműködést, valamint a fegyveres erők, a rendvédelmi szervek, a katonai és civil hírszerzési intézmények kooperációját. Mivel az ezredforduló utáni hadviselésében egyre nagyobb hangsúly kerül a nem katonai tényezőkre és szereplőkre, ezért a hadtudomány és hadelmélet is elkerülhetetlenül közelebb kerül a civil kutatásokhoz.¹⁷

13 Ibid.

14 Ibid.

15 A kidolgozó SAS-065 kutatócsoport 2006-ban jött létre azzal a céllal, hogy a NATO hálózat alapú műveleteihez készítsen irányítás-vezetési modellt.

16 C2 Agility Task Group SAS-085 Final report. http://dodccrp.org/sas-085/sas-085_report_final.pdf (Letöltve 2017. november 28.)

17 Porkoláb Imre: Az irreguláris hadviselés adaptációja és működési mechanizmusa. Honvédségi Szemle, 2015/3., pp. 3–11; Bakos Csaba Attila: Hagyományostól eltérő vezetésszemlélet. Társadalom és Honvédelem, 2015/3., pp. 44–45; Ujházy László: Az EUFOR ALTHEA-művelet parancsnoki struktúrája. Hadtudomány, 2014/1–2., p. 71.

Kutatásának központjában a történelem egyik legsikeresebb gerillavezetője eljárási módjainak, valamint stratégiájának a vizsgálata állt, amely alapjául szolgált napjaink egyik legveszélyesebb terrorista szervezetének, az Iszlám Államnak az elemzéséhez.

Kutatásai során megállapította, hogy a kifárasztó gerilla-hadviselési mód alkalmazása során az aszimmetrikus küzdelmet szándékosan választó, gyengébb gerilla-csapatoknak nem célja a gyors győzelem kivívása, valamint, hogy az Iszlám Állam a terrorista módszer mellett milyen módon alkalmazza a gerilla katonai gondolkodásmód közepes és esetenként magas intenzitású tevékenységi formáit. Véleménye szerint ebből az a következtetés vonható le, hogy az Iszlám Állam nem pusztán egy terrorista szervezet, hanem egy olyan lázadó csoport, amely az iszlám világ aktuális politikai szereplőinek megbuktatása révén saját szélsőséges nézeteket valló politikáját kívánja megvalósítani. Tevékenységének súlypontját a terület feletti kontroll, azaz a Kalifátus fizikai léte, tényleges földrajzi megtestesülése, valamint az államszerű berendezkedés és működés jelentik.

A szervezet 1999-es megalakulásától napjainkig tartó tizenhét évnyi időszak hosszát és az eltelt idő alatt alkalmazott különböző intenzitású tevékenységeket vizsgálva megállapította, hogy az Iszlám Állam stratégiai céljainak megvalósítása érdekében az elhúzó, a kifárasztó gerilla hadviselési forma elemeit magába foglaló módon törekszik a minél nagyobb terület feletti uralom által a lakosság növekvő létszáma feletti ellenőrzésre.

Abu Bakr Naji *A brutalitás kormányzása* című könyvében bemutatott háromfázisú hadviselés, az alkalmazott eljárások és tevékenységi módszerek, valamint a küzdelem szándékosan elhúzó jellegéből eredően számos olyan vonás fedezhető fel, melyek párhuzamot mutatnak a Mao Ce-tung nevével fémjelzett kifárasztó gerilla hadviselési forma alapelveivel. Mind Mao, mind pedig az Iszlám Állam vezetése felismerte, hogy a velük szemben álló fél erőforrás-főlényéből adódóan a küzdelem kezdeti szakaszában nem lehetséges a győzelem kivívása a hagyományos katonai erők és eljárások alkalmazása révén. A nagyobb mérvű csapatösszevonások és a döntő jellegű ütközetekben való részvétel kerülése a túlélés zálogaként szolgál mindkét szervezet számára.

A hagyományos hadviselés helyett Mao a gerilla katonai gondolkodásmód közepes intenzitású tevékenységi módját, míg az Iszlám Állam a gerilla hadviselés mellett a terrorizmus széles eszköztárának elemeit is alkalmazta. Mao esetében a célpontok elsősorban a gyenge, sok esetben az ellenség főerőitől elszigetelt katonai objektumok és erők voltak; az Iszlám Állam – az előbb említett célok mellett – gyakran támadta a civil lakosság sűrű közösségeit annak érdekében, hogy a felekezetek között fennálló szembenállást tovább fokozza.

Azokban az esetekben, amikor jól szervezett és főlényben lévő katonai erővel találják szembe magukat, mindkét szervezet a harc előli kitérést, a visszavonulást választja, amelyet akár az uralmuk alatt álló területek feladása révén is vállalnak. Az időnyerés céljából végrehajtott területfeláldozás nagyban növelte és növeli mindkét szervezet túlélőképességét. Mao esetében a területet az időért elv megvalósítását Kína hatalmas 9 millió km²-nyi területe, míg az Iszlám Állam számára az Irakban és Szíriában kialakult káosz és hatalmi űr, valamint a rendfenntartó erők nem megfelelő szintű kiképzettsége és létszáma tette lehetővé.

Az Iszlám Állam tevékenységének sikere a földrajzi tér és a térnek az ellenőrzésére hivatott rendfenntartó kormányerők viszonyrendszerében rejlik. Az Amerikai Egyesült Államok által vezetett koalíció iraki kivonulását követően a korrupciótól szenvedő, képzetlen, morálisan gyenge állapotban lévő katonai és rendőri erők nem tudták Irak teljes területére kiterjeszteni érdekérvényesítő képességüket. Ez a megállapítás igaz a polgárháborútól sújtott Szíriára is, ahol a békés tüntetések a kormány brutális megtorló intézkedései miatt fegyveres ellenállásba fordultak.

Az Asszad-rezsim a világ felé bizonyítani próbálta, hogy hatalmát egy szélsőséges dzsihadista szervezet fenyegeti. Nem szállt szembe az Iszlám Állam erőivel, amelynek eredményeként a polgárháborús viszonyokból eredő káoszt kihasználva, Abu Bakr al-Bagdadi által Szíriába delegált csapatok tevékenységi szabadságukat kamatoztatva jelentős bázisokra (Rakka, Aleppó, Idlib) tettek szert. Ezen bázisokra alapozva tevékenységét, az Iszlám Állam 2013-ra olyan mértékben megerősödött, hogy területszerző tevékenységét már Irak területén is képes volt folytatni.

A bázisterületek létrehozása, valamint a lakosság feletti befolyás kialakítása a városokban és azok környezetében valósult meg. Ennek oka egyrészt a fent leírt hatalmi úrban, a kormányerők érdekérvényesítő képességének a városok területén is megfigyelhető hiányában, valamint a napjainkban is megfigyelhető városiasodási folyamatban rejlik. A mozgósítható lakosság túlnyomó része a városokban él, emiatt a felekezeti feszültség terrortámadások révén történő szítására, valamint a társadalom széles rétegei feletti kontroll megvalósítására a városok nyújtják a legmegfelelőbb körülményeket.¹⁸

A városok és leginkább az azok környékén található infrastrukturális létesítmények (erőművek, víztározók stb.) ellenőrzése nagyban hozzájárul a lakosság igényeinek kielégítéséhez és a társadalom feletti kontroll megszerzésében is jelentős befolyással bírnak. A városi környezet nyújtotta Internet-elérési lehetőségek további előnyt nyújtanak az Iszlám Állam számára. Mao elveinek megfelelően nem létezhet sikeres gerillamozgalom a lakosság támogatása nélkül. Az Iszlám Állam is törekszik az általa uralt területeken a lakosság minél nagyobb rétege feletti kontroll kialakítására, de fontos megjegyezni, hogy széles társadalmi támogatással nem rendelkezik. Az elfoglalt területek lakosságának jelentős része nem ért egyet a szervezet szélsőséges ideológiájával és ebből kifolyólag nem is képeznek aktív támogató bázist. A polgárok nagy része passzív elfogadója a szervezetnek.

Szíria területén a polgárháború kitörését követően a zűrzavart kihasználó, bűnözők módjára viselkedő nacionalista vagy más szekuláris csoportok uralmát megdőntő és a látszólagos rend és biztonság fenntartójának a szerepkörét magára vállaló Iszlám Állam képes volt elérni, hogy a lakosság pozitív vagy semleges beállítódással tekintsen rájuk. Irakban az amerikai kivonulást követően a biztonsági erők jelenlétének hiánya, a síita kormányzat szunnita ellenes intézkedései, a rendőrség szunniták elleni agresszív fellépése, valamint a szunnita régiók hátrányos megkülönböztetése

18 Iraq: largest cities and towns and statistics of their population.
<http://archive.is/20121210065214/http://www.world-gazetteer.com/wg.php?x=1204334900&men=gcis&lng=en&des=wg&geo=-105&srt=npan&col=adhoq&mssz=1500&pt=c&va=&srt=npan>
(Letöltve 2016. április 12.)

vezetett el oda, hogy az Iszlám Állam ellenes El-Anbári Ébredés kifulladás és az addig az iraki kormánnyal együttműködésre törekvő szunnita törzsek inkább a szélsőséges ideológiát valló szervezetet kezdték el támogatni.

Ebben az esetben sem az ideológiával való egyetértés volt az Iszlám Állammal való együttműködés oka. A síita uralomtól, valamint a megfelelő rendfenntartó erő hiánya miatt a szélsőséges szervezet részéről megvalósuló megtorlástól való félelem vezetett a szunnita népesség és az Iszlám Állam együttműködéséhez.

Az alkalmazott eljárási módszerek tekintetében is jelentős hasonlóságok mutathatók ki Mao kifárasztó gerilla hadviselési módjának és az Iszlám Állam hadviselésének összehasonlítása során. Mivel a kezdeti időszakban mindkét szervezet alkalmatlan volt arra, hogy a hagyományos hadviselés keretein belül sikerrel vegye fel a harcot a reguláris sereggel rendelkező kormányerőkkel (vagy a megszálló erőekkel), ezért a felek közt fennálló aszimmetriát a gerilla katonai gondolkodásmód közepes intenzitású tevékenységi módjának alkalmazása révén hidalták át. Kis létszámú gerilla csapatok meglepetésszerű, gyors támadásai jellemezték mindkét fél hadviselését, amelyet rendszerint gyenge és elszigetelt katonai erők ellen hajtottak végre.

Az Iszlám Állam gerillaműveleteit nagy számban egészítették ki terrorcselekmények. Ez utóbbit azonban nem kizárólag katonai célpontok, hanem – elsősorban Irak területén – a civil lakosság ellen is gyakran alkalmazták.

A kifárasztó gerilla hadviselési mód alkalmazása során, a siker elérése érdekében a széles társadalmi bázis kialakítása mellett egy másik nélkülözhetetlen összetevő volt a tervezésre, kiképzésre, logisztikai ellátásra és újjászerveződésre használt bázisok megléte. Ezeken a területeken a lakosság központi hatalomtól történő elszigetelését követően, a társadalmi élet átszervezése és az államszerű berendezkedés megvalósítása érdekében egy önálló gerilla intézményrendszer kialakítása vált szükségessé.¹⁹ Az Iszlám Állam tevékenysége során is központi szerepet töltött be a bázisok birtoklása.

A dzsihadista szervezet tevékenységének a súlypontja a Kalifátus fizikai megvalósulásában volt. A kvázi államként való működés – Mao bázisainak működtetéséhez hasonlóan – nagyfokú szervezetettséget igényelt, amely a mindennapi élet, a szervezettszerű működés megvalósulása érdekében számos hivatal létrehozását és működtetését tette szükségessé. Az intézményrendszeri szolgáltatások mindkét mozgalom esetében kizárólag e bázisok területén valósultak meg, ahol a központi hatalom érdekérvényesítő képessége teljes mértékben semlegesítésre került és ahol az intézményrendszer működtetéséhez szükséges erőforrásokat képesek voltak a lakosságtól begyűjteni, majd azt szükség szerint újraosztani.

Farkas őrnagy megállapította, hogy céljaik elérését mind Mao, mind az Iszlám Állam egy három fázisból álló elhúzódó küzdelem keretein belül valósította meg. Az első fázis – amely Mao esetében a *hadászati védelem*, míg az Iszlám Államnál a *zaklatás és kifárasztás szakasz* elnevezést viselte – arra helyezte a hangsúlyt, hogy a mozgalom elindítása a kormány által gyengén kontrollált térségekben, valamint a központi hatalom figyelmét elkerülve valósuljon meg.

19 Farkas Sándor: Az ISIL hadviselése Mao Ce-tung tanainak tükrében: A kifárasztó gerilla hadviselési forma. Honvédségi Szemle, 2017/2., pp. 41–44.

A második fázis – amely Maonál a *hadászati holtpont elérése*, míg az Iszlám Államnál a *brutális kormányzásának szakasza* volt – onnantól számítható, amikor egyes területeken a gerillák legalább a kormánnyal megegyező szinten képesek voltak a lakosság feletti ellenőrzés megvalósítására.²⁰ A lakosság központi hatalomtól való elszigetelésének és a lakosság feletti befolyás minél nagyobb mérvű szintjének kialakításához elengedhetetlen volt a gerilla intézményrendszer kiépítése és működtetése. A második fázis fő célkitűzése a bázisterületek egységes hálózatba történő szervezése, a területek közti logisztikai összeköttetés megvalósítása és az ideológia minél szélesebb körű terjesztése volt.

A harmadik fázis során – Mao esetében *hadászati támadás*, míg az Iszlám Állam esetében az *állam létrehozása* volt – a nagyméretű területek birtoklása, a nagyszámú lakosság feletti ellenőrzés, a megszerzett harci tapasztalatok, a zsákmányolt, vagy külső támogatóktól kapott fegyverzet az erőforrások kiegyenlítődéhez vezetett, a mely lehetővé tette a gerillaszervezetek számára a kvázi hagyományos hadviselésre történő áttérést és a kormány hatalmi központjai elleni sikeres támadások megvalósítását.

Véleménye szerint az Iszlám Állam tevékenysége rendkívül sok tekintetben tükrözte a Mao Ce-tung által lefektetett kifárasztó gerilla hadviselési módra vonatkozó alapelveket, amelynek célja Mao esetében a hatalom átvétele, míg az Iszlám Állam esetében egy önálló állam létrehozása volt. Maotól eltérően az Iszlám Állam nem egyetlen állam területén igyekezett céljai megvalósítására, hanem számos – látszólag összeegyeztethetetlen céllal rendelkező és a világ különböző pontjain működő – szélsőséges szervezet összekötése révén olyan egyesítő erőt akart létrehozni, amely bolygónk egész területén érezteti hatását.

Arra a következtetésre jutott, hogy a reguláris hadviselés és az irreguláris hadviselés egyidejű, összehangolt alkalmazása tette képessé mindkét szervezetet a területek gyorsabb elfoglalására, melyet az Iszlám Állam esetében számos szakértő villámháborúnak nevez. Ennek a villámháborúnak az eredményeképp mind Irak, mind pedig Szíria területén elfoglalt területek nagysága lehetővé és szükségszerűvé tette az Iszlám Állam számára egy Mao által létrehozott és ahhoz hasonló gerilla intézményrendszer kialakítását. Ezen intézményrendszereknek köszönhetően mindkét szervezet az államiság jellemzőit hordozták magukon.

A Föld országainak vezetői egyhangúan elutasították az Iszlám Állam államként való elismerését. Ettől a politikai megfontolástól eltekintve, ha csak pusztán az államiság nemzetközileg elismert definícióját²¹ vesszük alapul, akkor az Iszlám Állam által vezetett szervezet egyértelműen mutatta a meghatározásban szereplő jellemzőket.

20 Farkas Sándor: A kifárasztó gerilla hadviselési forma szakaszai. Honvédségi Szemle, 2017/6., pp. 19–23.

21 Az államiság kritériumai:

1. Terület feletti kontroll.

2. Ezt a területet egy állandó lakosság lakja.

3. Terület és lakosság megvédésére, valamint a belső rend fenntartására képes erő felállítása.

4. Javak begyűjtése és újra osztása.

5. A kormánynak képesnek kell lennie nemzetközi kapcsolatok létesítésére.

<https://www.globalpolicy.org/nations-a-states/what-is-a-state.html> (Letöltve 2016. május 4.)

Ennek megfelelően az dzsihadista szervezet elleni küzdelemnek elsősorban az Iszlám Állam, mint állami entitás teljes megsemmisítésére irányuló konvencionális harcra kell koncentrálnia, kiegészülve a lakosság meggyőzésére irányuló, a teljes emberi dimenziót befolyásoló törekvésekkel.²²

* * *

Sztankai Krisztián századosnak, a kutatócsoport tagjának kutatásai tevékenysége arra irányult, hogy összefoglalja a társadalomtudományok, de legfőképp a kulturális antropológia és a haderő kapcsolatának nemzetközi tapasztalatait és a lehetséges együttműködés kialakításának módszereit.

Tanulmányában bemutatja azokat a szervezeteket, amelyek sikeresen alkalmazták, vagy alkalmazzák a mai napig ezt a fajta együttműködést. Elsősorban lehetséges együttműködési partnerként azonosította és vette fel a kapcsolatot a Nemzetközi Hadtudományi Társasággal (International Society of Military Sciences – ISMS), amely a Holland Nemzetvédelmi Akadémia és az osztrák Nemzetvédelmi Akadémia közötti kutatói konzultációk ötleteként jött létre. Mivel mindkét intézmény küzd a méretei miatti hiányosságokkal, valamint a nemzeti és nemzetközi kutatócsoportok terén meglévő kihívásokkal, ésszerű ötletnek tűnt egy nemzetközi együttműködés kialakítása a hasonló országok kis és közepes méretű haderőivel. A szervezetet azért hozta létre az Osztrák Nemzetvédelmi Akadémia, a Kanadai Királyi Katonai Főiskola, a Dán Királyi Védelmi Főiskola, a Finn Nemzetvédelmi Egyetem, a Holland Nemzetvédelmi Akadémia, a Norvég Nemzetvédelmi Egyetem, a Svéd Nemzetvédelmi Főiskola és a Balti Védelmi Akadémia 2008-ban, hogy lehetővé tegye a folyamatban lévő és a jövő katonai műveleteire egyre nagyobb hatást gyakorló kulturális ismeretek megszerzését és azok oktatását. Az ISMS célja, hogy a békeműveletek erőfeszítéseinek tapasztalatait kombinálja a szociokulturális, szociológiai, pszichológiai kutatásokkal a tisztek vonatkozó ismereteinek fejlesztése érdekében.

A szervezet tisztában van azzal, hogy egy katonának ma már, saját feladatain túl, összekötőként, közgazdasági szakemberként, toleráns „társadalomtudósként”, moderátorként, üzletemberként, diplomataként, mérnökként is tudnia kell tárgyalni és tevékenykedni. A műveleti területek sajátosságai készítetik a katonai oktatásban résztvevő állományt arra, hogy a jövő tisztjeit felvértezzék a lehető legnagyobb tudással annak érdekében, hogy be tudják azonosítani, mikor és milyen képesség használatára van szükségük a művelet sikere érdekében.

A XXI. század elején szolgáló katonatiszteknek lehetetlen elsajátítani a társadalomtudományi ismeretek teljes tárházát, de ez nem is lehet fő célja az oktatásnak. Mindenképp fel kell azonban készíteni őket arra, hogy egy adott helyzetben mely kompetenciákat tudja a lehető leghatékonyabban felhasználni egy összetett probléma megoldása során.²³

22 Treverton, G. F.: *Intelligence for an Age of Terror*. Cambridge University Press, 2009, p. 24.

23 Sztankai Krisztián: A társadalomtudományok megjelenése a hírszerzésben. *Felderítő Szemle*, 2014/3., pp. 64–72.

Szerinte a tisztet ki kell képezni a harc megvívására ellenséges környezetben, de ki kell képezni olyan helyzetekre is, amikor tárgyalnia kell törzsi és vallási vezetőikkel, a polgári lakossággal, valamint a nemzetközi szervezetek vezetőivel. Továbbá ismernie kell a kulturális különbségekből fakadó stratégiai előnyöket és veszélyeket.

A jelen és jövő műveleti területen szolgálatot teljesítő tisztjeinek feladatai jóval összetettebbek, mint egy tartományban szolgáló alegység, szakasz, század vagy éppen zászlóalj parancsnokainak.²⁴ Abban a pillanatban, mikor megérkeznek egy kulturálisan eltérő hadszíntérre, politikai vezetők (is) lesznek és nyilatkozataik, tetteik hatással vannak nemcsak a helyi közösségek életére, hanem katonáik biztonságára is. Ismerniük kell a helyi viszonyokat, konfliktusokat, érdekeket és érdekcsoportokat. Tudniuk kell arról, hogy egy adott térség gazdasági szempontból milyen területen erős és gyenge. A lakosok megélhetése mihez fűződik, ezt hogyan támogathatják. Továbbá vallási kérdésekben is helyt kell állniuk, mivel egy szíriai, iraki, afganisztáni hadszíntéren végrehajtott műveletben ez lehet a központi vezérfonal a tárgyalásokon. Ezen készségekhez pedig elengedhetetlen az etnocentrizmus²⁵ legyőzése és a társadalomtudományok által feltárt ismeretek felhasználása.²⁶

Az ISMS is tisztában van azzal, hogy nem kell mindenből feltétlenül társadalomtudóst faragni, de lehet érzékenységet és empátiát növelni. Dolgozni kell annak érdekében, hogy bizonyos kérdésekben milyen szakemberrel kell egyeztetnie egy tisztnek egy-egy szituáció pontosabb megértéséhez. Az ISMS sokat foglalkozik azzal, milyen szinten kell a társadalomtudományokat felhasználni és arra a következtetésre jutott, hogy a katonai vezetés legmagasabb szintjétől a legalacsonyabb szintjéig kompetenciákat kell sugározni. Példaként említhető olyan csoportok, programok és szervezetek működése, mint amilyen a Phoenix Program, a Camelot Project, a Human Terrain System,²⁷ vagy a mai is működő Defence Cultural Specialist Unit.²⁸

A Human Terrain System (HTS) elsődleges feladata az volt, hogy a képzéseken kívül szociokulturális kutatásokkal is támogassa a hadszíntéren működő csapatokat. A szervezet kutatóit nemcsak Irakban és Afganisztánban alkalmazták, hanem 2010 óta Afrikában is szolgáltak kulturális elemző feladatokat végrehajtó csoportok az

24 Sztankai Krisztián: A kulturális antropológia a terror elleni háborúban. *Hadtudományi Szemle*, 2013/1. pp. 187–192.

25 Etnocentrizmus: olyan hozzáállás más népekhez, kultúrákhoz, társadalmi csoportokhoz, amely szerint saját életmódunk erkölcssei, értékei, szokásai magasabbrendűek az övéknél. In: Sztankai Krisztián: *Cultural Intelligence (IC/CULTINT): avagy a kulturális antropológia helye és szerepe a hírszerzésben*. *Hadtudományi Szemle*, 2013/3., pp. 131–137.

26 Sztankai Krisztián: *Green-on-blue: a belső támadások veszélyei és hosszú távú hatásai a műveletekre*. *Honvédségi Szemle*, 2017/6., pp. 74–80

27 Ahhoz, hogy pontos definíciót lehessen találni a Human Terrain System jelentette képességre, a szerzők szerint meg kell érteni az amerikai rendszer működését, helyét és szerepét a missziós feladatokban. Mivel az egység nevének szó szerinti fordítása magyartalan és nem alkalmazható a magyar katonai terminológiában, a Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológia Intézetének munkatársaival közösen sikerült mind a hadtudomány, mint a kulturális antropológia által érthető és értelmezhető fordítást találni. A Human Terrain System kifejezésre Magyarországon a Kultúra Elemző Rendszer kifejezést használják.

28 Ahogy a HTS-nek úgy a DCSU-nak sincs a magyar katonai terminológia számára értelmezhető fordítás. A szerzők a Kulturális Kutató Egységre kifejezés használatát javasolják.

Amerikai Egyesült Államok Afrikai Parancsnokság (United States Africa Command – AFRICOM) kötelékében. A rendszer két pilléren nyugodott. Egyik a hadszíntéren működő alegységeket irányította, míg a másik ezen egységek kiszolgálását végezte a hátszágban.

Irakban és Afganisztánban az egyedi helyzet megkövetelte a befogadó kultúra ismeretét. A stabilitás megteremtéséhez össze kellett egyeztetni a kulturális, a politikai, a vallási és a szociológiai szempontokat. Ebben a folyamatban fontos szerepet játszottak azok az antropológusok, akik vállalva a veszélyt, nap mint nap tárgyalásokat és kutatásokat végeztek.

A Pentagon 2004-ben indította el azt a programot, melyben – intézményes formában – társadalomtudósokat, de főként kultúrantropológusokat alkalmaztak az amerikai harcoló alakulatoknál.

A Defence Cultural Specialist Unit (DCSU), korábbi nevén Human Terrain Mapping Unit egy brit szervezet. A célja, hogy fejlessze és ápolja a kapcsolatot a brit haderő és a helyi közösségek között művelési területen. A szolgálatot teljesítő katonáknak elengedhetetlen, hogy tudják a helyiek a jelenlétükkel kapcsolatos érzelmeit és fel tudjanak készülni a várható reakciókra. A szervezetet 2009-ben hozta létre a brit védelmi minisztérium azzal a céllal, hogy ezúttal ne antropológusokat vigyenek a terepre, hanem kiválasztott vagy önként jelentkező katonákat ruházzanak fel antropológiai ismeretekkel. A britek tehát egy másik oldalról kezdték megközelíteni a helyzetet, mint az amerikaiak.

Sztankai százados kutatásai során arra a következtetésre jutott, hogy a Magyar Honvédség érdeke a társadalomtudományok minél jobb előtérbe helyezése a katonai képzés során. A parancsnoki munkához szükséges ismeretek nagy részét a fiatal tisztek a csapatoknál magukévá tudják tenni, a szükséges szaktudást el tudják sajátítani. Azonban a társadalomtudományok által kapott képességeket csak és kizárólag egyetemi oktatás keretében sajátíthatják el. Az egyetemi oktatással a Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar olyan ismeretekkel rendelkező katonát tud a Magyar Honvédség számára biztosítani, akikre nagy szükség van egy multikulturális környezetben. Hiszen művelési területen nemcsak a helyi lakossággal kell jó kapcsolatot kiépíteni és fenntartani, hanem – egyebek mellett – olyan szereplőkkel is, mint az afgán rendőrök, a kurd katonai csoportok.

Összefoglalás

A kutatócsoport tagjai feldolgoztak a vezetésre, az irányítás-vezetésre, a szervezeti kultúra változására, a doktrínafejlesztésre, valamint a szervezetfejlesztésre vonatkozó általános hadművelet-elméleti és hadelméleti témaköröket. Igazolták, hogy a modern hadelméletnek ma már a nem katonai tényezőkkel és szereplőkkel is számolnia kell, ezért a kutatócsoport tevékenysége közelebb vitte a hagyományos értelemben vett hadelméletet, hadművészetet és hadviselést a közös civil kutatásokhoz.

A kutatócsoport kutatási tervében két szakasz (mértőldkő) szerepelt. A 2. szakasz (mértőldkő) tartalmi elemei között megtalálható dokumentum- és tartalom-elemzés végrehajtása, az eredmények összehasonlítása a szakirodalmi eredményekkel a saját eredmények újszerűségének és érvényességének megítélése érdekében,

a saját eredmények közlése egy hazai workshop keretében, valamint tudományos publikációk formájában. A kutatási jelentés ezeket részletesen tárgyalja.

A vállalt workshopot illetően fontos megjegyezni, hogy a kutatócsoport a HVK Kiképzési és Oktatási Csoportfőnökségével sikeresen szervezte meg az Európában első alkalommal Magyarországon megrendezett *Hacking for Defence – H4D* workshopot (szemináriumot) 2017. október 24–26. között. Ennek keretében a Szövetségi Transzformációs Parancsnoksággal, valamint a Stanford Egyetemmel együttműködve egy olyan új amerikai megközelítés bemutatását vállalták, amely során a kutatási eredményekre építve problémaszponzorok startup módszerekkel, egyetemi diákokból alakult csoportok segítségével keresnek a haderő hatékonyságának növelése céljából használható megoldásokat összetett problémákra.²⁹

A startup módszer lényege új termék, szolgáltatás létrehozása bizonytalan, vagy folyamatosan változó feltételek mellett. Tartalmi elemei a kiszervezett innováció, a folyamatok és eredménytermékek tesztelése, az ügyféltől való korai visszajelzés, valamint azok mérése. Az alkalmazott elvek közé tartozik a folyamatos (validált) tanulás, minimálisan életképes termék vagy szolgáltatás létrehozása, annak folyamatos építése és mérése, az ügyfél reakcióinak tesztelése, valamint az ügyfél visszajelzései szerinti folyamatos változtatás.

Egy startup az üzleti életben a fogalmi meghatározás és nemzetközi gyakorlat szerint öt paradigmára/képességre épül, úgymint *innovációs képesség* (eredeti megközelítés), *növekedési képesség* (gyors sikerek), nemzetközivé válás képessége (globális fókusz), *visszacsatolási képesség* (többszöri iteráció), valamint az *ökoszisztémává válás képessége* (horizontális fókusz). A startup védelmi szférával való összekötésének ötlete az USA-ban nagyon gyorsan terjed, az idén több tucat egyetem tervezi beillesztetni a programjába.

A workshop/szeminárium első napján a H4D megközelítés ismertetése zajlott a résztvevők számára. A Stanford Egyetem oktatóiból és Szilícium-völgybeli üzletemberekből kikerülő előadók részletezték a H4D lényegét, bemutatták a tananyagot és részletezték a problémák és startup módszer összeilleszthetőségét. A második napon a résztvevők olyan előadásokat hallgattak meg, amelyek az első napon elmondottakra épültek és mélyebben belementek a startup módszer részletezésébe. Ezután az oktatók részletesen végigvezették a résztvevőket a *Mission Model Canvas* sablonon. A harmadik nap során az oktatók a résztvevők aktív bevonásával, kis csoportokban, közösen oldottak meg egy konkrét katonai problémát. A komoly nemzetközi érdeklődés mellett – többek között amerikai, brit, román, olasz, osztrák, török részvétellel – megrendezett, színvonalas H4D workshopot/szemináriumot mind a rendezők, mind a résztvevők nagyon hasznosnak ítélték.

A kutatóműhely kutatási eredményei felerősítették a katonai vezetőképesséssel szemben támasztott újszerű követelmények iránti igényt, igazolták új koncepciók, megoldások és módszerek bevezetésének szükségességét, valamint a hadművelleti irányítás-vezetés és a haderő-alkalmazás filozófiájának változását követő kutatások szükségességét. A kutatás egyértelműsítette, hogy a globalizált világ állandóvá vált

29 Hacking for Defence. Workshop & Seminar, MD5 / BMNT, 2017, pp. 2–3.

társadalmi és gazdasági megrázkódtatásai, a növekvő biztonsági kockázatok és egyéb bizonytalanságok az államot, a kormányzatot és a haderőt is rendkívüli feladatokkal szembesítik. A közérdeket érvényesítő közszolgálatnak, a jó és stabil kormányzásnak, benne a jól felszerelt és kiképzett haderővel korszerű tudományos ismeretekre kell épülnie.

Tekintettel arra, hogy a XXI. század elején a hadművészetnek és hadviselésnek egyre inkább nem katonai tényezőkkel és szereplőkkel is számolni kell, ez közelebb viszi a hagyományos értelemben vett hadtudományt és hadelméletet a civil kutatásokhoz. A kutatás bizonyította a hadszíntérre vonatkozó széleskörű társadalmi és kulturális ismeretek fontosságát, igazolták a katonai vezetőképzéssel szemben támasztott újszerű követelmények iránti igény szükségességét, indokolták új koncepciók, megoldások és módszerek bevezetésének szükségességét, valamint szorgalmazták a hadműveleti irányítás-vezetés és a haderő-alkalmazás filozófiájában bekövetkező változásokat lekövető további kutatások indítását.

A kutatócsoport tevékenységének további hozadéka volt, hogy tagjai az ELTE Társadalomtudományi Karán lehetőséget kaptak a 2017/18-as tanév első félévében a kutatási eredményekből választható tantárgyként összeállított KANÚ37 Katona antropológia kurzus oktatására, valamint 2017. november 30-án a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából ELTE Társadalomtudományi Karral közösen konferenciát rendezzenek *Jó Állam – Hatékony Haderő: Antropológia és hadtudomány* címmel.

A cikksorozat szerzői által felhasznált irodalom jegyzéke megtalálható a Hadtudomány 2018/1. lapszámának 69–72. oldalán, vagy a Magyar Hadtudományi Társaság honlapján:
http://mhttt.eu/hadtudomany/2018_1/HT20181_60-74.pdf

Boda Mihály

Az alapvető katonai erények mibenléte és helyük a hosszú 19. századi magyar hadtudományos gondolkodásban

3. rész – A becsület¹

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.3–4.17

Jelen tanulmány egy – az alapvető katonai erények vizsgálatával foglalkozó – tanulmány sorozat harmadik része. A tanulmány sorozat célja a) bemutatni az alapvető katonai erények összefüggésrendszerét; b) átgondolni az alapvető katonai erények sokféleségét; és c) kimutatni az alapvető katonai erényeket, és azok speciális rendszerét a hosszú 19. század magyar hadtudomány írásában, azaz a korszak magyar katonai etikai ideológiájában. A tanulmány sorozat első és második részében az erények mibenlétével, a hagyományos katonai erénylistákkal, és a bátorság erényével foglalkoztam. Most, a harmadik részben a becsület erényét elemzem, és történelmi példák segítségével mutatom be típusait. A negyedik és az ötödik rész témája a hűség erénye és típusai, illetve az alapvető katonai erények vizsgálata a hosszú 19. századi magyar hadtudományos irodalmában lesz.

A becsület

A „becsület” kifejezést többféle értelemben is használhatjuk. Beszélhetünk például becsületességről, ami megbízhatóságot, őszinteséget és szavahihetőséget jelent;² megbecsülésről és megbecsültségről, ami a mások általi elismerést jelenti, illetve arról, hogy valaki becsületből tesz meg valamit, azaz ragaszkodik valamilyen viselkedéshez. Alább a megbecsüléssel és a becsületből való cselekvéssel foglalkozom részletesen.³ Nézzük először a megbecsülést!

A megbecsülés értelmében vett becsület a mások általi elismerést foglalja magában, ami meghatározza az ember közösségbeli pozitív erkölcsi értékét (az ember

1 A tanulmány elkészítését támogatta a Nemzeti Köszolgálati Egyetem a „Hivatásrendi kutatás – A magyar hadügy 1715–1918” pályázat keretében.

2 Ld. például: Hardin, Russell: Trust and Trustworthiness. New York, Russell Sage Foundation, 2002.

3 A kettő megkülönböztetésére nézve lásd: Mandeville, Bernard: An Enquiry into the Origin of Honour, and Usefulness of Christianity in War. 14–16. o., London, John Brotherton, 1732.

közösségbeli negatív értékét a megvetés és annak következménye, a szégyen határozza meg).⁴ Egy ember pozitív, erkölcsi és morális, összértékét nem pusztán a megbecsültsége határozza meg, hanem abban emberi méltóságának is szerepe van. A méltóság, a becsülettel szemben, az embernek, mint egyénnek az értéke, közösségeitől függetlenül.⁵ Az emberi méltóság vele születik az emberrel, és egyenlően minden embert megillet. A megbecsültséget ezzel szemben csak elnyerni (és elveszíteni) lehet, így a megbecsülés egyenlőtlenséggel jár együtt, mivel valakinek a közösségbeli pozitív erkölcsi értéke más közösségi tagok fölé, illetve alá pozicionálja őt.

A megbecsülés szorosan összekapcsolja az egyént a közösséggel, ugyanis képes integrálni az egyént egy, már létező közösségbe,⁶ vagy új közösséget létrehozni az egyén körül.⁷ Mind az egyén integrációjának, mind a közösség létrehozásának az a kulcsa, hogy az egyén személyisége, és abból fakadóan viselkedése, valamilyen szempontból értékes az emberek egy csoportja számára.

A megbecsülés integrációt eredményező mechanizmusa abban áll, hogy a közösség vezetése a közösségi értékek alapján kiemel valakit a közösség tagjai közül, például kitünteti, amivel viselkedését példaként állítja a közösség többi tagjai elé.⁸ Mivel a kiemelés alapja közösségi érték, ezért a kiemelt személyt a közösség többi tagja nagyra értékeli, vagyis megbecsüli, és a közösségért tevékenykedve példaként tekint rá. Magának a kitüntetettnek is példaként kell tekintenie saját korábbi viselkedésére, mivel a megbecsültsége elsősorban a múltbeli cselekvésein alapul, és automatikusan nem terjed ki a jövőre.⁹ A megbecsülést ezért el is lehet veszíteni, ha a későbbiekben valaki már nem érdemes rá, azaz nem olyan módon viselkedik, amiért korábban a megbecsülésben része volt.

A megbecsülés alapjául szolgáló közösségi érték kapcsolódhat a megbecsülést szerző ember valamilyen közösségi szerepet kiválóan ellátó tevékenységéhez, a megbecsülést szerző ember másokkal összevetve kimagasló tevékenységéhez, illetve az elismerést adó közösségi vezető preferenciájához. Az első eset, amikor a megbecsülés alapját a közösség számára kiválóan ellátott szerepszerű tevékenység képezi, például a hivatás keretében végzett tevékenység, azaz például a tűzoltói, a rendőri vagy a katonai tevékenység. Ezekben az esetekben a hivatás által felállított

4 Az alábbi gondolatmenet támaszkodik Oprisko összegző munkájára (Oprisko, Robert L.: *Honor: A Phenomenology*. 8–24. o., New York and London, Routledge, 2012).

5 A méltóságra nézve lásd: Kolnai Aurél: *Méltóság*. In: Balázs Zoltán (szerk.) *Kolnai Aurél, Budapest, Új Mandátum, 2003*; Balázs Zoltán: *Emberi méltóság*. In: *Jogelméleti Szemle* (4), 2005, <http://jesz.ajk.elte.hu/balazs24.html>. A becsület és a méltóság viszonyára nézve lásd: Berger, Peter: *On the Obsolescence of the Concept of Honor* 174., 176. o. In: S. Hauerwas – A. MacIntyre (szerk.), *Revisions: Changing Perspectives in Moral Philosophy*, Notre Dame (Indiana), Notre Dame University Press, 1983.

6 Pitt-Rivers, Julian: *Honor and Social Status* 21–22. o. In: J.G. Peristiany (szerk.) *Honour and Shame: The Values of Mediterranean Society*, London, Weidenfeld and Nicolson, 1965.

7 Uo.: 36–38. o.

8 Speier, Hans: *Honor and Social Structure* 36. o. In: *Social Order and the Risks of War*, Cambridge: Massachusetts-London: England, The MIT Press, 1952.

9 Clastres, Pierre: *A vad harcos nyomorúsága* 144–145. o. In: *Az erőszak archeológiája*, Budapest, Qadmon Kiadó, 2015.

többé-kevésbé állandó és abszolút mérce segítségével lehet mérni a kiváló teljesítményt. A második esetben a megbecsülés alapja a közösség többi tagjának a legyőzése, és így a kimagasló teljesítmény a közösségi tagok objektíve változó teljesítményének a túlszárnyalása. Az ilyen elismerések elnyerésére a legjobb példák a (sport)versenyek, ahol elsősorban nem valamilyen abszolút értelemben vett jó eredményt kell elérni, hanem a többi versenyzőt kell legyőzni. Végül, a harmadik esetben a megbecsülés alapja a közösséget vezetőik elvárásai, amelyek lehetőség szerint szubjektíve változó mércét állítanak a megbecsülést elnyerni kívánók elé. A szubjektíve változó mércéknek azokban az elismerésekben van szerepük, amelyek segítségével a közösség vezetése változtatni szeretne a közösségi értékeken, amikor is a szubjektíve változó mérce az új értékek bevezetésének az eszköze. Egy, korábban értékkel nem rendelkező viselkedés nyilvános méltatása a viselkedés pozitív elismerését jelenti, és a viselkedés megismétlésére buzdítja a közösség tagjait.¹⁰

A megbecsülésnek nemcsak az egyén közösségi integrációjában van szerepe, hanem a közösség egyéni (azaz nem megegyezéssel, szerződéssel való) létrehozásában is. Ez utóbbi szerep abban áll, hogy a bizonyos tevékenységet végrehajtó emberek köré olyan, korábban nem egyetlen közösséget alkotó más emberek gyűlnek, akik megbecsülik az előbbi viselkedést. A kérdéses viselkedéssel vagy tulajdonságokkal rendelkező ember így megbecsült emberré válik abban az új közösségben, amelyet az ő viselkedése hozott létre. A közösséget létrehozó mechanizmus alapján véve megerősíti annak az embernek a csupasz jelentőségét, aki köré a közösség felépül, és aki a közösség megbecsült tagja lesz. Például, amikor a háborúban győzedelmeskedő hadvezért, vagy a tényleges hatalmat gyakorló zsarnokot megkoronázzák, akkor az ő harctéri és társadalmi erőszakon alapuló hatalmuk az, ami körül más emberek felépítenek egy új közösséget, elismerve a harctéri és a társadalmi erőszak értékét.¹¹

A megbecsülés elérése sok esetben azzal jár, hogy a megbecsült ember sajátjává teszi (internalizálja) a megbecsültsége alapját képező értékeket, amelyeket védve, vagy amelyek érvényesülését elősegítve ő a megbecsülést megszerezte. A belsővé tétel legalább három fontos következménnyel jár együtt. Az egyik, hogy a megbecsülés és az alapját képező közösségi érték a megbecsülést szerző önazonosság-tudatának részévé válik, azaz amikor arra gondol, hogy kicsoda is ő, akkor részben arra is gondol, hogy ő „a közösségi értéket egyénileg is fontosnak tartó” személy. A személyes azonosság átalakulásának az egyik velejárója, hogy a megbecsülésben részesült személy a jövőben is hajlamos lesz a közösségi értékeket előmozdítani. Egy másik következmény, hogy a megbecsülés alapját képező közösségi értékek, és velük a közösség maga is, a megbecsülési mechanizmuson keresztül tartja fenn magát, és él túl. Amennyiben egy közösségben megszűnik a tagok megbecsülése, vagy a megbecsült tagok nem teszik belsővé a megbecsülést, akkor a megbecsülés alapját képező

10 Vö.: Sessions, William Lad: Honor for Us: A Philosophical Analysis, Interpretation, Defense. 11–20. o., Continuum Intl. Pub. Group, 2010.

11 Pitt-Rivers, Julian: Honor and Social Status. 36–38. o. In: J. G. Peristiany (szerk.) Honour and Shame: The Values of Mediterranean Society, London, Weidenfeld and Nicolson, 1965.

értékek elvesztik jelentőségüket a tagok számára, és a közösség egy idő után megszűnik aktív közösségnek lenni. Végül, bizonyos közösségi értékek belsővé tétele eredményezi azt a szemléletet, amely alapján a közösség tagjai a „mi-ők” viszonyban tekintenek magukra és más közösségekre. A saját és más közösségek ugyanis más és más értékek mentén épülnek fel és vezetik az életüket, ezért más és más tettekért becsülik meg a tagjaikat, akik, végül, más és más értékeket tesznek belsővé. Azok az értékek, amelyek alapját képezik a megbecsülésnek, relatívak az egyes közösségekhez, ezzel szemben az a mechanizmus, amelynek a segítségével a megbecsülés megszerezhető, minden közösségben ugyanaz.

A becsület itt tárgyalt másik jelentése a becsületből való cselekvés értelmében vett becsület, amely mindazonáltal összefügg a megbecsülés értelmében vett becsülettel. A becsületből való cselekvés ugyanis olyan tettek végrehajtásához való ragaszkodást foglal magába,¹² amelyek végrehajtása valamilyen más alapon már a közösség elismerésével, azaz megbecsüléssel jártak együtt. A civil világban megbecsülés jár az igazmondásért, az őszinteségért és a megbízhatóságért; ezért a becsületből való cselekvés az igazmondáshoz, az őszinteséghez és a megbízhatósághoz való ragaszkodást foglalja magában. Ezzel szemben a „betyárvilágban” megbecsülés jár például a társak el nem árulásáért vagy fedezéséért, ezért a bűnözők esetében a (betyár)becsületből elkövetett cselekvés a hatóságok felé mutatott kitartó hallgatásban, a hatóságok folyamatos félrevezetésében áll. Végül, a katonai cselekvés során tipikusan, de nem kizárólag, a bátor cselekvés hoz megbecsülést, és így a becsületből való cselekvés a bátor tettekhez való ragaszkodást jelenti.

A becsületből való cselekvés erényére – a bátorsághoz hasonlóan – jellemző az, hogy két szélsőség között helyezkedik el. A becsületből való cselekvés azokhoz a tettekhez, és a tetteken keresztül ahhoz a megbecsüléshez való ragaszkodás, ami a tettek alapján valakit megillet. A megbecsülést célzó ragaszkodás magába foglalja a becsülettel rendelkező embernek az arra vonatkozó igényét is, hogy mi legyen a megbecsülés tartalma. Ezzel az igénnyel valaki megcélozhatja azt a megbecsülést, ami tettei után arányosan kijár neki, de annál kevesebbet, vagy többet is. A becsület erénye ennek megfelelően a megbecsülés kevésbé és túlságosan igényelt formái között képez közepet. Kevésbé vagy túlságosan igényelni a megbecsülést úgy lehet, hogy valaki rosszul méri fel a tetteinek és az igényelt/kapott megbecsülésnek az arányát. Kishitű az az ember, aki jelentősebb tetteket hajtott végre annál, mint amennyi megbecsülést igényel/kap, illetve nagyképű (felfuvalkodott) az az ember, aki több megbecsülést igényel/kap, mint amennyit megérdemel.¹³

A becsületből való katonai cselekvésnek több típusa különböztethető meg, amelyek abban különböznek egymástól, hogy milyen természetű az a megbecsülés, amihez a becsületből való cselekvéssel ragaszkodni lehet. A típusok két szélsőség között helyezkednek el, amelyek esetében a megbecsülésben vagy a cselekvő saját maga

12 Mandeville, Bernard: *An Enquiry into the Origin of Honour, and Usefulness of Christianity in War.* 15–16. o., London, John Brotherton, 1732.

13 Vö.: Arisztotelész: *Nikomakhoszi etika.* 1123b, 102–103. o., ford.: Szabó Miklós, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1987.

általi belső elismerésnek van szerepe, ez az önbecsülésen alapuló becsület, vagy a cselekvőhöz képest mások általi külső elismerésnek, ez a morális becsület.¹⁴ A két szélsőség között további változatok találhatók annak fényében, hogy csak a külső, vagy a belső elismerés is fontos-e, illetve, hogy a külső elismerésnek milyen speciális jellemzői vannak.¹⁵

Az elismerés belső és/vagy külső voltának hangsúlyozása azért fontos, mert minél inkább külső az elismerés, annál inkább célkijelölő és motiváló szerepe van, és annál kevésbé az érdem alapján részesül benne valaki. Szó volt róla, hogy a megbecsülést érdem alapon lehet elnyerni, azonban a megbecsülés ugyanakkor a megbecsült ember viselkedését példaként, célként és motivációként állítja a közösség minden tagja elé, a megbecsülést elnyerő elé is. A megbecsülés által magában foglalt érdem, illetve a példaadás, célkijelölés és motiváció aránya a becsületből való cselekvés (és a megbecsüléshez való ragaszkodás) értelmében vett becsület különböző típusai esetében nem azonos. Az egyik véglet az önbecsülésen alapuló becsület, amelynek az esetében az elismerő és az elismerés címzettje teljesen azonos, az az ember, aki ott volt a cselekvés pillanatában, aki átélte azt a helyzetet, amelyben cselekedni kellett, és aki végül cselekedett. Az ő esetében így a megbecsülés leginkább az érdemen alapul. A másik véglet a morális becsület, amelynek az esetében az elismerők csoportja minden embert magában foglal, akár értenek az elismerendő cselekvéshez, akár nem, illetve akár érinti a közvetlen érdekeiket a cselekvés, akár nem. Ők csak nagyon kevésbé tudják az érdemre alapozva elismerni valakinek a tettet, elismerésükben sokkal fontosabb a példaadó, célkijelölő és motiváló jelleg. A becsület köztes példái az erkölcsi és a közösségi becsület, amelyek esetében inkább vagy az érdem (erkölcsi becsület), vagy a példamutatás, célkijelölés és motiváció (közösségi becsület) dominál.

Az önbecsülésen alapuló becsület

A becsület egyik típusa a cselekvő ember belső nézőpontjához kapcsolódó önbecsülésen alapuló becsület, amelyek összetevői az önbecsülés, a büszkeség és a nemes becsvágy.¹⁶

Az önbecsülésen alapuló becsület erényével rendelkező ember erényei és képességei segítségével olyan tetteket hajtott végre, amelyeknek ő maga felismeri a pozitív értékét, és a tettek végrehajtásában központi szerepet betöltő képességeit, erényeit (összességében saját magát) pozitívan értékeli, azaz becsben tartja. Önbecsülése alapján úgy véli, hogy tettei nem a körülményeknek és a véletlennek köszönhetőek,

14 Peristiany, J. G.: Introduction. 9–10. o. In: J.G. Peristiany (szerk.) *Honour and Shame: The Values of Mediterranean Society*. London, Weidenfeld and Nicolson, 1965; Robinson, Paul: *Military Honour and the Conduct of War*. 2. o., Abingdon-New York, Routledge, 2006; Oprisko, Robert L.: *Honor: A Phenomenology*. 5–7. o., New York/London, Routledge, 2012.

15 Vö.: Olsthoorn, Peter: *Honor in Political and Moral Philosophy* 8. o., New York, State University of New York, 2015.

16 Arisztotelész: *Nikomakhoszi etika*. 1123b–1125b, 101–109 o., ford.: Szabó Miklós, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1987. Vö. még: Speier, Hans: *Honor and Social Structure*. 44–46. o. In *Social Order and the Risks of War*. Cambridge: Massachusetts–London: England, The MIT Press, 1952.

hanem saját magának, és ezért büszkévé válik tetteire. Büszkesége alapján pedig kialakul benne az a vágy, hogy mások is ismerjék el azt, amire ő büszke. Ezt az utóbbi jellemzőt hagyományosan úgy fogalmazták meg, hogy az önmagára büszke ember egyben nemes becsvágygal is rendelkezik.

A nemes becsvágyat beteljesítő, mások általi elismerés azonban csak a „jutalma” és „dísze”¹⁷ az értékes tettnek, erénynek vagy képességnek (összességben magának az embernek), és így nem szükséges alkotó eleme pozitív értéküknek. A becsület e formájánál ugyanis a saját elismerésnek, a büszkeségnek, sokkal nagyobb jelentősége van, mint a mások általi elismerésnek. Ezt az is jelzi, ahogyan az önbecsüléssel rendelkező személy fogadja a mások általi elismerést, illetve az elismerés elmaradásának a helyzetét. Az önbecsüléssel rendelkező személy ugyan örül az elismerésnek, ugyanakkor csak módjával, hiszen csak olyasmiben részesül, amiről büszkesége folytán tudja, hogy kijár neki. Ehhez hasonlóan, ha az a „megaláztatás” érné, hogy nem kapja meg a megérdemelt kitüntetést, akkor ezen könnyedén képes túltenni magát, mivel tettei, képességei erénye és személye nem mások elismerése által nyerik el értéküket, hanem önbesülésén és büszkeségén keresztül.

Az önbecsülésen alapuló becsület erényével rendelkező ember eredményei természetesen nem a semmiből származnak. A komoly önbecsüléssel rendelkező katonák a legtöbb esetben magasan képzett és speciális képességekkel rendelkező emberek, akik képesek az ellenséggel egyedül is sikeresen felvenni a harcot. Ezek a képességek olyan pszichológiai pluszt adnak a katonáknak, amelyre – paradox módon – kiválóan lehet alapozni a hatékonysághoz szükséges képességeket. Scott R. McMichael a katonai speciális egységek történetét a második világháború utáni könnyűgyalogság történeteként foglalta össze. McMichael a következőképpen jellemezte a malajziai és borneói hadműveletekben (1948–1966) részt vevő brit és gurka könnyűgyalogos katonák képességeit:

„A brit és gurka könnyűgyalogos katonák képességei lényeges alkotóelemei voltak a kínai felkelők Maláj-félszigeti legyőzésének. A britek felismerték, hogy katonáiknak képesnek kell lenniük a terroristákat egyesével felkutatni és legyőzni. Ennek a feladatnak a megoldásához a brit hadsereg magasan képzett könnyűgyalogos katonákat képzett ki és vetett be. A könnyűgyalogság által igényelt képességek magukban foglalták a hangtalan mozgás, a megfigyelés, a fokozott koncentráció, a gyors és pontos fegyverhasználat, a fegyverhasználati fegyelem, a terepen való tájékozódás, a dzsungelismeret, a türelem, a fizikai kitartás, az álcázás... képességét.”¹⁸

„A dinamikus jellemzőknek köszönhetően egyáltalán nem lehet csodálkozni azon, hogy a könnyűgyalogság jellemzően kimagasló morállal rendelkezik. Tudják, hogy különböznek a többi katonától, és büszkék azokra a képességeikre, amelyekkel képesek a legnehezebb terepen is hatékonyan végrehajtani a kijelölt feladatot. Tudják

17 Arisztotelész: Nikomakhoszi etika. 1124a, 103. o., ford.: Szabó Miklós, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1987

18 McMichael, Scott R. Major: A Historical Perspective on Light Infantry. 115–116. o., Fort Leavenworth (KS), U.S. Army Command and General Staff College, 1987.

*továbbá, hogy gyakran őket küldik a legmegerőltetőbb küldetésre. Bízva és megbizonyosodva az egyedi taktikai képességeikben a könnyűgyalogosok az átlagkatonánál jobbnak gondolják magukat.*¹⁹

Az erkölcsi becsület

A becsület másik, több altípust is magában foglaló formája elsősorban mások megbecsülésén alapszik, így a cselekvő embernek és tetteinek értékét mások nézőpontjából, azaz külső nézőpontból határozza meg. A mások megbecsülésén alapuló becsületnek legalább három altípusa van, attól függően, hogy párosul-e hozzá a cselekvő belső nézőpontja vagy sem, illetve hogy a külső nézőpont vajon egy partikuláris közösség nézőpontja vagy a sajátosan emberi nézőpont.

A becsület második típusa, az erkölcsi becsület, amely egyaránt és egyenlően táplálkozik a személyes, belső elismerésből (önbecsülésből) és a külső megbecsülésből.²⁰ Az önbecsülés és mások megbecsülése abban az esetben kombinálható anélkül, hogy bármelyik is alárendelődné a másiknak, ha mások megbecsülésén nem mindenki más megbecsülését értjük, hanem olyan emberek pozitív visszajelzését, akik a cselekvő, erényes ember egy szűkebb közösségét képezik. A szűkebb közösség határait az szabja meg, hogy csak azok az emberek tartozhatnak bele, akik szintén rendelkeznek azzal az erénnyel (a katonáknál például a bátorság), amelynek a cselekvésben való érvényesülése elismerést érdemel.

Ennek megfelelően az erényes (bátor) ember értékét azoknak az embereknek az elismerése határozza meg, akik rendelkeznek a kérdéses erénnyel (a bátorsággal) (akik közé a cselekvő is beletartozik). Ezek az emberek is ismerik az erény gyakorlásához szükséges (veszélyes) helyzetet, és az abban való cselekvés mikéntjét. Tudják, hogy min esett át az általuk megbecsült ember, és bele tudják magukat élni a helyzetébe, személyes, belső nézőpontjába. Erre a tudásukra alapozva elismerésük alapja főként az, hogy a bátor ember megérdemli az elismerést.

Ugyanakkor a cselekvő ember és tetteinek értékelése nemcsak a személyes, belső nézőpontjából történik, hanem annak a közösségnek a nézőpontjából is, amelynek meghatározó jellemzője a közösen birtokolt erény. Az értékelés így bizonyos értelemben a közösen birtokolt erény nézőpontjából történik. Ez azt jelenti, hogy amennyiben a cselekvő erényesen viselkedett, akkor a cselekvése körülményeinek a sajátos jellemzőitől, és az azokon alapuló érdemtől függetlenül is jár neki az elismerés, mivel teljesítette a szűkebb közösségének a múltbeli és a jövőbeli viselkedésére egyaránt vonatkozó elvárását. A szűkebb közösségi elvárás ugyanis nem az, hogy a cselekvő valamiképpen oldja meg a cselekvési helyzetben adott problémát, hanem az, hogy viselkedjen erényesen, bátran. Az erkölcsi becsület alapját képező megbecsülés ezért példaadó, célkijelölő és motiváló jellegű is, és nem csupán az érdemem alapul.

19 McMichael, Scott R. Major: A Historical Perspective on Light Infantry. 220. o., Fort Leavenworth (KS), U.S. Army Command and General Staff College, 1987.

20 Ashley, Robert: Of Honour. Virgil Heltzel (szerk.) San Marino (CA), Huntington Library, 1947 (tárgyalja és részleteket idéz a műből: French, Peter A.: The Virtues of Vengeance. 141–145. o., Lawrence, Kansas: University Press of Kansas, 2001).

Az erkölcsi becsület kiváló példái azok az esetek, amikor egy katona tetteit még az ellenség katonái is elismerik. Ilyen Szondi Györgynek, Drégely vára kapitányának, az esete is. Szondi 1552 júliusában 148 emberével védte a várat, amikor Khádím Ali budai török pasa július 7-én ostrom alá vette azt, és két nappal később elfoglalta. A törökök először az alsó (palánk) várat gyújtották fel, majd tüzéségükkel lerombolták a kaputornyot és több helyen is rést ütöttek a falakon. Közben a török gyalogság kétszer is támadást intézett a vár ellen, egyszer a falon keletkezett réseket célozva, és egyszer létrákat alkalmazva, azonban a védők mindkétszer visszaverték őket. Ezt követően, miután Szondi elutasította a pasa megadásra felszólító ajánlatát, a védők harmadszor is szembeszálltak a török gyalogsággal, és végül Szondi vezérletével kitörték a várból, amikor is halálukat lelték. Szondi vitéz harcát és halálát nemcsak katonatársai (például Erasmus Teuffel, felvidéki főkapitány), hanem a pasa is elismerte. Ez utóbbit örökítette meg számunkra Tinódi Lantos Sebestyén:

„65 Töretni az basa kezdé Drégel várát,
Ott ám lerontatá egy szép magas tornyát,
Szondi ott elveszté egy vitéz szolgáját
Jó Zoltai Jánost, meghala torony alatt.
Első ostromot basa nagyot tétete,

70 Ott sok terek vesze, ő nem sokat nyere,
Ezt tevő Szondi Györgynek jó vitéssége,
Ott meg akar halni, azt ő már elvégezte.
Sőt az várnak falát, tornyát igen törte.
Basa oroszfalui pappal kérte:

75 Az várat megadná, magát ne vesztené.
„Már késén költ ahhoz!” – Szondi csak eszt izené.
Sok foglya őnéki, kettőt ő hívata,
Két énokös apródgyát előállatá,
Azok előtt ily testamentomot szóla:

80 Az Ali basának két apródgyát ajánlá.
Ezen igen kéri basát őnagyságát,
Vitésségre tanácsa ő két apróggyát,
És eltemettesse Szondi Györgynek tagját,
Mert majd itt megláttýák az ő szörnnyű halálát.

85 Gyorsan mind az négyet skárláttal ruházá,
Pínzzel kápájokat megtölté, megraká,
Az Ali basának szépen kibocsátá,
Ő minden morháját az közöbre hordatá,
Égeté, elveszté. Istállóba méne,

90 Jó lovait hegyes törrel általveré.
Lelkét az Istennek aj ánlá, ígyéré.
Nagy derék ostromát Ali basa kezdeté.
Nagy szép dárda Szondinak kezébe vala,
Sebösölve térdön állván ő vívó vala,

95 Romlott toron alatt általlótték vala,
Az fejét az hegyről alávetótték vala.
Jó Drégelnek vára lón basa kezébe,
Szondinak az testét vívók eleibe,
Fejét keresteté, az testhöz viteté,

100 Mint oly vitéz embört nagy szépen temetteté.
Jó dícséretbe lón Szondi vitéssége,
Feje felé írott kopját feltétete.”²¹

A közösségi becsület

A becsület harmadik típusa a kizárólag a tágabb közösség megbecsülésén alapuló közösségi becsület. A becsület e típusának esetében a külső megbecsülés mindenféle erénynek, így a bátorságnak is a szükséges feltétele, azaz csak azt az embert lehet bátornak nevezni, aki megfelel a közösség által támasztott, a bátorságra vonatkozó elvárásoknak. A közösségi becsület erénye – ezzel összhangban – azokhoz a

21 Tinódi Lantos Sebestyén: Budai Ali Pasa históriája. 65–102. sor,
<http://mek.oszk.hu/01100/01100/01100.htm#4>.

tettekhez való ragaszkodást foglalja magában, amelyek megfelelnek a közösség elvárásainak.²²

A közösség elvárásai azonban nem (lehetnek) teljesen *ad hoc*, önkényes elvárások, hanem kapcsolatban kell állniuk a közösség javának, azaz a közjónak a kielégítésével. A közjónak azonban legalább két része van, az egész közösség általános nézőpontjából meghatározható rész, illetve a közösségi tagok egyik vagy másik csoportjának egyedi nézőpontjaiból meghatározható részek. Az általános nézőpontból meghatározható közjó alapvetően a közösség fennmaradását foglalja magában, ezzel összhangban pedig például a – katonai szempontból fontos – közösség/ország védelme a külső fenyegetéssel szemben. Az egyedi nézőpontoktól függő közjó-konceptciók a közösség fennmaradásának a hogyanjait foglalják magukba, és ezzel összhangban például bizonyos belső kormányzatnak a megdöntését/fenntartását, vagy bizonyos külső területeknek a meghódítását vagy azokkal egyéb kapcsolat kialakítását. Természetesen a legtöbb esetben a közjó két része nem választható el egymástól, hiszen például a közösség védelme esetében is meg kell határozni a védelem hogyanját, illetve a védelem hogyanjának a meghatározása is végeredményben a közösség védelmére irányul.

A közösség különböző részeihez kapcsolódó egyedi nézőpontok esetében az egyedi elvárásoknak alapvető szerepük van annak meghatározásában, hogy mi minősül közjónak, és így annak a meghatározásában is, hogy milyen tett számít bátornak és érdemel megbecsülést. Az egyedi nézőpontok esetében így nem a bátorság az, ami érdemessé tesz valakit a megbecsülésre, hanem fordítva, a közösség megbecsülése határozza meg azt, hogy mi számít bátorságnak. A megbecsülés így nem a bátor tettekért járó megérdemelt elismerés, hanem a bátor tettek kijelölésére és végrehajtására vonatkozó példaadás, célkijelölés és motiváció. Úgy is fogalmazhatunk, hogy mivel a megbecsülés alapvetően jó érzéseket kiváltó elismerés, ezért a közösségi megbecsülés az az „ár”, amelyet mások fizetnek pénzben, szavakban, kitüntetésben, ünneplésben azért, hogy valaki valahogy cselekedjen.²³

A közösség általános nézőpontjához kapcsolódó közjó esetében a bátor viselkedést és a közösségi becsület erényét ezzel szemben a közösség fennmaradásának az előmozdítása határozza meg, amely bizonyos értelemben független a közösség egyedi elvárásaitól. A példaadásra, célkijelölésre és motivációra azonban az általános nézőpontú közjó érdekében végrehajtott tettek esetében is komoly szükség van, viszont a motiváció szerepe itt különbözik az egyedi nézőpontú közjó előmozdítására szolgáló motiváció szerepétől. Amíg az utóbbi esetben a motivációnak elsősorban jutalmazó szerepe van, amely jutalmat a cselekvő előre kap meg, addig az előbbi esetben a célkijelölés és a motiváció arra irányul, hogy a cselekvő legyőzze az emberi mivoltából fakadó természetes önzését, és az önzésből származó komoly (ellen)motivációt, és képes legyen a közösség érdekében cselekedni.²⁴

22 Cicero: On Duties II. 18–35., M.T. Griffin and E. M. Atkins (eds.), Cambridge, CUP, 2003; Olsthoorn, Peter: Honor in Political and Moral Philosophy. 17–26. o., New York, State University of New York, 2015.

23 Hobbes: Leviatán. 75–79. o., Budapest, Magyar Helikon, 1970.

24 Cicero: On Duties. I.62., M.T. Griffin and E. M. Atkins (eds.), Cambridge, CUP, 2003 (Cicero: A kötelességekről. I.19., 310. o. In Cicero válogatott művei, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1987).

A közösségi becsület alapját képező közösségi megbecsülésben viszont nem csupán a példaadás, célkijelölés és motiváció kap szerepet, hanem ezek mellett fontos az érdemek hangsúlyozása is. A tágabb közösség tagjai ugyan nem rendelkeznek azzal az erénnyel, aminek a használatát a megbecsüléssel elismerik (bátorság), és így az erényeknek a szempontjából nem képesek megítélni a katonai cselekvést, hogy vajon egy viselkedés megérdemli-e az elismerést vagy sem (szemben az erkölcsi közösség tagjaival). Egy másik nézőpontból azonban a tágabb közösség tagjai is képesek többé-kevésbé megalapozott ítéletet hozni egy (katonai) tett értékéről. Amennyiben ugyanis a közösség nézőpontjához kapcsolódó közjó védelmének a szempontjából tekintik a katonai cselekvést a társadalom tagjai (például hogy a katonák képesek voltak-e megvédeni az ország határait), és amennyiben a katonai cselekvés tényszerűen elősegíti az általános közjó védelmet, akkor társadalom tagjai hozhatnak olyan ítéletet, hogy a katonai cselekvés megérdemli a (közösségi) megbecsülést.

Mint láttuk, Tinódi bemutatásában Szondi György a már reménytelen helyzetben is katonaként viselkedett, amivel éppúgy kivíta az ellenséges katonák megbecsülését, mint a sajátjait. Ugyanakkor a reménytelen helyzetben való katonai önfeláldozás semmiképpen sem érdemli meg a tágabb közösségi elismerést, hiszen az nem segíti a közjó, ebben az esetben a közösség védelmének, a megvalósulását. A közösségi megbecsülés Szondinak akkor járt volna (járna), ha mondjuk zavartalanul elvonulva egy másik vár kapitányaként ismét az ország szolgálatába állhatott volna. A közösség nézőpontjából ez lett volna a bátorság, és nem az önfeláldozás által magában foglalt kitartás a hivatás elvei mellett, amely szintén foglal magában rizikót. A török ugyanis még ígérete ellenére sem mindig biztosított szabad elvonulást a várvédőknek a vár feladása esetén.

A közösségi megbecsülésen alapuló becsület egyik formája elvárt volt a középkori francia lovagoktól is. A lovagok a hűbéri viszonyokon alapuló társadalmi berendezkedésben hűbéruruknak tartoztak hűséggel, és bátorságukat hűbéruruk ügyeinek érdekében (is) gyakorolniuk kellett. Ennek folytán, amennyiben a lovagok hűbéruruk érdekében részt vállaltak egy csatában vagy háborúban, akkor azzal bizonyították becsületüket, attól függetlenül, hogy a csata vagy a háború sikeres volt-e, vagy sem. Froissart *Krónikájában* beszámol a francia szempontból vesztes Crécy-i csatáról (1346). A csatában az angol íjászok könnyedén feltartóztatták és visszaverték a franciák menetből érkező és elcsigázott nehézlovasságának rohamát. Froissart beszámolója végén összefoglalásul a következőket jegyzi meg:

„Való igaz, hogy a francia király oly hatalmas serege és vitéz lovassága alig-alig aratott harci babérokat, de nem is igen arathatott volna, hiszen egyrészt későn kezdődött a csata, másrészt igen fáradtak voltak. De becsületükön nem esett csorba; amiért jöttek – kötelességüket teljesíteni –, azt meg is tették. Vissza nem fordultak, mindvégig előre mentek vakmerően, azt sem tudva hová, hacsak azt nem, hogy a halálba.”²⁵

25 Froissart: Froissart krónikája. (válogatás) 51. o., Budapest, Gondolat, 1971.

A morális becsület

Végül, a becsület negyedik típusa – az erkölcsi becsülethez hasonlóan – táplálkozik a belső és a külső megbecsülésből, azonban alapja nem annyira az erényes tett értékelése az erénnyel rendelkező személyek közösségének a nézőpontjából, hanem a tett értékelése a tökéletes emberi nézőpontból, azaz a „tökéletesen” ésszerű és a szükséges információkkal rendelkező ember nézőpontjából. Ezt a nézőpontot morális nézőpontnak nevezzük, a becsület negyedik típusát pedig morális becsületnek.²⁶

A morális becsület esetében szintén érdemes abból a kérdésből kiindulni, hogy melyik az a közösség, amelynek a nézőpontjából végre lehet hajtani a bátran cselekvő ember tetteinek és személyiségének az értékelését. Korábban ilyen közösség volt az erényes ember erényes emberekből álló, szűkebb közössége, illetve a tágabb közösség (társadalom). A morális megbecsülés esetében a jelentőséggel bíró közösség a társadalomnál nagyobb, tökéletes emberi közösség.

Az emberi közösség a sok-sok tényleges és különböző ember által alkotott közösség. A tökéletes emberi közösséget azonban nem a tényleges emberek alkotják, akik tényleges javakkal, kapcsolatrendszerrel, képességekkel, erényekkel, illetve társadalmi és közösségi státuszokkal rendelkeznek, hanem ezektől az értékelés és a cselekvés során elvonatkoztató ideális emberek.

Az ideális emberek „tökéletesen” ésszerűek, azaz értékítéleteikben csak az azonos módon működő értelmük kap szerepet, érzelmeik, erényeik és személyes kapcsolataik azonban nem; illetve ismerik azokat a jelentőséggel bíró információkat, amelyek szükségesek a bátran cselekvő ember tetteinek és személyiségének az értékeléséhez. A „tökéletesen” ésszerűség biztosítja az ideális ember nézőpontjának morális jellegét, mivel biztosítja az önérdek- és részrehajlásmentes értékelést és cselekvést. Az önérdekű értékelés és cselekvés által magában foglalt részrehajlás oka ugyanis a tényleges javak, kapcsolatrendszer, képességek, erények, illetve a társadalmi és közösségi státuszok figyelembe vétele az értékelés és a cselekvés során. A „tökéletesen” ésszerű emberek értékeléseikben és cselekvéseikben képesek elvonatkoztatni ezektől az önérdekű meghatározottságoktól, így értékeléseik és cselekvésük sem önérdekű lesz, hanem mindenki érdekeit figyelembe veszi.

A valóságban azonban nagyon kevés a „tökéletesen” ésszerű ember, így talán az ideális emberek közössége sem létezik, ami azonban nem jelenti azt, hogy figyelmen kívül kellene hagynunk ezt a nézőpontot. Az ideális emberek létezésének a feltételezésére ugyanis lehetőséget teremt az, hogy egy gondolatkísérlet során bárki képes meggyőződni a „tökéletesen” ésszerűség lehetőségéről.

A gondolatkísérlet a többi emberrel való feltételes megegyezés folyamata, amelynek során a különböző emberek hasonlóan ítélnének meg egy morális szempontból jelentőséggel bíró helyzetet (például azt, hogy vajon be kell-e avatkozni egy állam belügyeibe, ha az súlyosan megsérti az emberi jogokat), így megegyeznek abban, hogy mit kell tenni. A hasonló megítélés oka, hogy a feltételes megegyezés

26 Vö.: Olsthoorn, Peter: Honor in Political and Moral Philosophy. 8. o., New York, State University of New York, 2015.

során az ítéletet hozó embereknek a „nemtudás fátyla” mögött kell az ítéletet meghozniuk, azaz azzal a feltételezéssel, hogy ők is szereplői az adott helyzetnek (például elnyomóként, elnyomottakként vagy beavatkozóként), ám számukra ismeretlen szerepet játszanak. Ezeket feltételezve és meghozva az ítéletüket, ítéletük „tökéletesen” ésszerű lesz, amely mentes az önérdék torzító hatásaitól (a „tökéletesen” kifejezés idézőjelben való használata az ideális emberek létezésének a feltételes voltát jelzi).²⁷

A „tökéletes” ésszerűség miatt így olyan hasonlóság áll fenn a cselekvő és legtaggabb közössége, az összes ember között, mint amilyen fennállt az erkölcsi becsület esetében a cselekvő és kisebb közössége között. A hasonlóság alapja ugyan a két esetben eltér egymástól (amíg az erkölcsi becsület esetében a közösen bírt erény, addig a morális becsület esetében a lehetőség szerint meglévő „tökéletes” ésszerűség biztosítja a hasonlóságot), ám a funkciójuk azonos: lehetővé teszik a cselekvő személy tetteinek és személyiségének közösségen belüli értékelését.

A morális ítélkezés „tökéletes” ésszerűsége azonban csak távolról kapcsolódik a valóságos cselekvési feltételekhez, erényekhez vagy államérdekhez, hiszen maga az ítélet meghozatala a „nemtudás fátyla” mögött is a valóságos érdekektől elvonatkoztatott ideális körülmények között történik. Az ítélet ezért sokkal inkább ideálokat fogalmaz meg, amelyek felé, mint cél felé, közelíteni lehet, elérésük azonban nem (feltétlenül) lehetséges, vagy legalábbis igen távoli.²⁸ Ezért a hipotetikus megegyezés módszerével meghozott döntések alapja nem az érdem, hanem a példaadás, célkijelölés és motiváció.

Morális megbecsülésben részesülni egyet jelent az emberiség általi elismeréssel, a gyakorlatban pedig az emberiséget képviselő szervezet, az ENSZ általi elismeréssel. Ilyen elismerésben részesülnek azok a katonák, rendőrök és civilek, akik végigszolgáltak az idejüket valamilyen békeműveletben (United Nations Medal), akik kivételes bátorságról tettek tanúbizonyságot a békeművelet során (Captain Mbaye Diagne Medal for Exceptional Courage), vagy akik életüket áldozták a békeművelet sikeréért (United Nations Dag Hammarskjöld Medal).²⁹

A morális becsületre kiváló példával szolgál Mbaye Diagne százados esete, akitől az egyik ENSZ-kitüntetést is elnevezték. Mbaye Diagne százados a szenegáli békefenntartó kontingens tagja volt Ruandában, 1994-ben. Ruandában ekkor a *hutu* etnikai csoporthoz tartozó politikusok vezették az államot és a kormányt, ugyanakkor a *tuszi* etnikai csoporthoz tartozó gerillák a Ruandai Hazafias Front vezetésével folyamatosan támadták a kormány erőit. 1993-ban azonban a ruandai államot és kormányt vezető mérsékelt *hutu* politikusok, Juvénal Habyarimana államelnök és Agathe Uwilingiyimana miniszterelnök asszony, kiegyeztek a tuszi Ruandai Hazafias Népfronttal. A kiegyezést a radikálisabb *hutu* milíciák nem nézték jó szemmel, ezért 1994. április 6-án meggyilkolták az államelnököt, majd

27 Vö.: Rawls, John: Az igazságosság elmélete. 152–156., 172–188. o., Budapest, Osiris, 1997.

28 Vö.: Kant, Immanuel: Az örök béke. 36–49. o., Budapest, Európa Könyvkiadó, 1985; Az erkölcsök metafizikája 61§. In Kant, Immanuel: Az erkölcsök metafizikájának alapvetése; A gyakorlati ész kritikája; Az erkölcsi metafizikája. Budapest, Gondolat, 1991.

29 Lásd az ENSZ honlapját: <https://www.un.org/en/peacekeeping/operations/unmedals.shtml>

április 7-én a miniszterelnök asszonyt a férjével és a védelmére rendelt 10 belga békefenntartóval együtt, és saját kezükbe evették az irányítást az országban. 1994. április 6-a és 1994 júliusa között a hutuk közel ötszázezer tuszit és több százezer mérsékelt hutut öltek meg, az országban a megfigyelőként jelenlévő, de beavatkozási jogosultsággal nem rendelkező békefenntartók jelenléte ellenére. Mbaye Diagne százados tevékenysége ezekhez az eseményekhez kapcsolódik. Diagne százados ugyanis a beavatkozást megtiltó parancs ellenére mentette ki és szállította biztos helyre a miniszterelnök asszony négy gyermekét és további százakat is, a saját gépjárművén. Mivel számos ellenőrző ponton kellett átkelni, ezért egyszerre legfeljebb 4-5 személyt tudott menekíteni. Egy interjúrészletben Diagne százados egy barátja és bajtársa, Babacar Faye, így emlékezett vissza:

„Már elég korán azt vettük észre, hogy az Amahoto hotelnek ebben a hátsó szobájában az emberek nagyobb csoportjai tűnnek fel, hogy a következő nap reggelére elmenjenek. Úgy raktuk össze a történeteket, hogy Mbaye szállította az embereket mindenfelől a főhadiszállásra, majd evakuálta vagy elszállította őket más, biztonságos helyre. Nem tudom, hogy hány embert mentett meg, de nagyon sok ember tudta, hogy kicsoda ő. Nagyon sok embert mentett meg, és nem csupán ruandaiakat, hanem híres újságírókat is...

*...
Igen, a parancsok ellenére cselekedett, a parancsok nem akadályozták meg a konfliktust. Mbaye figyelmen kívül hagyta azokat a parancsokat, ám ugyanakkor a tábornoka [Dallaire tábornok] tudta, hogy mit csinál, és nem állította le.*

*...
Úgy vélem, hogy a tábornok úgy tekintett rá, mint annak a kifejezésére, amit mindnyájunknak csinálni kellene... Volt itt valaki, aki kilépett a sorból, és a tábornok nem fegyelmezte meg, mert ő tette azt, ami helyes. Emberek százait mentette meg. Arról beszélünk, hogy emberek százait mentette meg hármásával és négyesével. Képzeld csak el, amikor 23 ellenőrző pontról van szó!”³⁰*

A becsület általános jellemzését és típusainak áttekintését követően a tanulmány-sorozat következő, negyedik részében a hűséggel foglalkozom.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Arisztotelész: Nikomakhoszi etika. ford.: Szabó Miklós, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1987.
Ashley, Robert: Of Honour. Virgil Heltzel (szerk.), San Marino, CA: Huntington Library, 1947.
Babacar Faye: Interjú. In Memories of Captain Mbaye Diagne. Frontline, 2004. április 1., <https://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/ghosts/video/capt.html> (letöltve 2017.11.15).
Balázs Zoltán: Emberi méltóság. In Jogelméleti Szemle (4), 2005, <http://jesz.ajk.elte.hu/balazs24.html>.

³⁰ Interjúrészlet Babacar Faye-val, Diagne százados barátjával és bajtársával. In Memories of Captain Mbaye Diagne, Frontline, 2004. április 1., <https://www.pbs.org/wgbh/pages/frontli>

- Berger, Peter: On the Obsolescence of the Concept of Honor. In S. Hauerwas–A. MacIntyre (szerk), *Revisions: Changing Perspectives in Moral Philosophy*, Notre Dame (Indiana), Notre Dame University Press, 1983.
- Cicero: A kötelességekről. In Cicero válogatott művei, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1987.
- Cicero: On Duties. M.T. Griffin and E. M. Atkins (eds.), Cambridge, CUP, 2003.
- Clastres, Pierre: A vad harcos nyomorúsága. In *Az erőszak archeológiája*, Budapest, Qadmon Kiadó, 2015.
- French, Peter A.: *The Virtues of Vengeance*. Lawrence, Kansas: University Press of Kansas, 2001.
- Froissart: Froissart krónikája (válogatás). Budapest, Gondolat, 1971.
- Hardin, Russell: *Trust and Trustworthiness*. New York, Russell Sage Foundation, 2002.
- Hobbes: *Leviatán*. Budapest, Magyar Helikon, 1970.
- Kant, Immanuel: *Az örök béke*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1985.
- Kant, Immanuel: *Az erkölcsök metafizikája*. In Kant, Immanuel: *Az erkölcsök metafizikájának alapvetése; A gyakorlati ész kritikája; Az erkölcsi metafizikája*, Budapest, Gondolat, 1991.
- Kolnai Aurél: Méltóság. In Balázs Zoltán (szerk.) *Kolnai Aurél*, Budapest, Új Mandátum, 2003.
- Mandeville, Bernard: *An Enquiry into the Origin of Honour, and Usefulness of Christianity in War*. London, John Brotherton, 1732.
- McMichael, Scott R. Major: *A Historical Perspective on Light Infantry*. Fort Leavenworth (KS), U.S. Army Command and General Staff College, 1987.
- Olsthoorn, Peter: *Honor in Political and Moral Philosophy*. New York, State University of New York, 2015.
- Oprisko, Robert L.: *Honor: A Phenomenology*. New York/London, Routledge, 2012.
- Peristiany, J. G.: Introduction. In J.G. Peristiany (szerk.) *Honour and Shame: The Values of Mediterranean Society*, London, Weidenfeld and Nicolson, 1965.
- Pitt-Rivers, Julian: *Honor and Social Status*. In J.G. Peristiany (szerk.) *Honour and Shame: The Values of Mediterranean Society*, London, Weidenfeld and Nicolson, 1965.
- Rawls, John: *Az igazságosság elmélete*. Budapest, Osiris, 1997.
- Robinson, Paul: *Military Honour and the Conduct of War*. Abingdon-New York, Routledge, 2006.
- Sessions, William Lad: *Honor for Us: A Philosophical Analysis, Interpretation, Defense*. Continuum Intl. Pub. Group, 2010.
- Speier, Hans: *Honor and Social Structure*. In *Social Order and the Risks of War*, Cambridge: Massachusetts-London: England, The MIT Press, 1952.
- Tinódi Lantos Sebestény: Budai Ali Pasa históriája. <http://mek.oszk.hu/01100/01100/01100.htm#4>.

M. Szabó Miklós

A „Duna”-hadműveletből levont főbb tapasztalatok, tanulságok – ahogy az előjárók látták¹ – 1. rész

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.3–4.31

Az 50 évvel ezelőtt zajlott csehszlovákiai események történetét ismertnek véve, a Szerző levéltári iratok alapján a Hadtudomány korábbi lapszámaiban összefoglalta azokat az alapvető tapasztalatokat, amelyeket a végrehajtásban részt vett, különböző szintű parancsnokok rögzítettek „összegző jelentéseikben”, még a hadművelet folyamán, 1968. szeptember végén, október elején. Ez követően – a honvédelmi miniszter parancsára – a vezérkar főnöke elrendelte, hogy ezek alapján a Honvédelmi Minisztérium és a Vezérkar vezető szervei, valamint a hadsereg-, hadtest- és hadosztály-parancsnokságok is összegezzék a tapasztalatokat. Ez a munka 1969-ben megtörtént, aminek lényegét a Szerző két részben összefoglalta, és ennek 1. részét ebben a számban közreadja.

Czinege Lajos vezérezredes, honvédelmi miniszter 1968. október 28-án utasítást adott a „Zala”-feladat tapasztalatainak feldolgozására. Ennek alapján Csémi Károly altábornagy, vezérkari főnök, a honvédelmi miniszter első helyettese kiadta a 0065/1968. számú intézkedését az alárendeltek felé a feladat végrehajtására. Így, 1969 első negyedében sorra készültek el a felsőszintű vezető szervek tapasztalati jelentései.

* * *

1 A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében, a Nemzeti Köszolgáltatati Egyetem felkérésére készült.

The work was created in commission of the National University of Public Service under the priority project KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 titled „Public Service Development Establishing Good Governance”.

Das Werk wurde im Rahmen des Prioritätsprogramms mit Identitätsnummer KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 mit dem Titel „Entwicklung des Öffentlichen Dienstes gerichtet auf Gute Regierungsführung” im Auftrag von Nationale Universität für Öffentlichen Dienst fertiggestellt.

Elsőként Szilágyi László vezérőrnagy, az Országos Légvédelmi Parancsnokság (OLP) parancsnoka terjesztette fel 0001955/88/1968–GY számú jelentését² a Vezérkar főnökének. Ennek első oldalain összefoglalta az OLP részére meghatározott feladatok lényegét. Eszerint 1968. július 28-án azt a parancsot kapta, hogy – a Magyar Népköztársaság légvédelmének biztosítása mellett – a szovjet Dél Hadseregcsoporthoz intézkedései szerint, július 29-én 08.30-tól legyen készen a 8. Gépkocsizó Lövészhadosztály harctevékenységeinek légi támogatására, oltalmazására. Ennek érdekében:

- Készítsen fel négy MiG–15 BISZ, valamint öt MiG–21F-13 repülőszázadot a saját csapatok menetvonalának és az azok mentén tartózkodó csehszlovák erőknek a felderítésére, a hadosztály egységeinek mozgását gátló ellenállási gócek fedélzeti fegyverekkel történő lefogására, megsemmisítésére.
- A 31. Honi Vadászrepülő Ezred MiG–15 BISZ-eit telepítse át Szolnokra, a Kilián György Repülő Műszaki Főiskola (KGYRMF) kiképzési repülőezred-parancsnok hadműveleti alárendeltségébe.
- Adjon át a 8. Gépkocsizó Lövészhadosztály hadműveleti alárendeltségébe nyolc Mi–1 helikoptert, hat URH és egy rádiós, valamint nyolc üzemanyag-töltő gépkocsit, továbbá egy repülő-hadműveleti csoportot.
- Biztosítson Budaörs repülőtéren két Mi–1 helikoptert a VK-futárszolgálat részére. (1–2. o.)

A fenti intézkedések alapján az OLP törzse július 28-án 24.00-ra kidolgozta az Országos Légvédelmi Parancsnokság parancsnokának (OLPK) 001. számú intézkedését, aminek alapján Szilágyi vezérőrnagy 29-én 02.00 órakor elrendelte alárendeltjei fokozott harckészültsége elemeinek bevezetését. Ennek eredményeként a honi légvédelmi csapatok július 27-én 08.30-ra az alábbi készenléti helyzetet érték el:

- A honi vadászrepülő-csapatok ezredeinél egy elfogó-vadászrepülőgép II., kettő III. fokban és egy raj tartalékban készen állt a légvédelmi feladatok végrehatására. Az ezredek eme kijelölt erői különböző készségi fokozatban, bevetésre készen álltak.
- Négy MiG–15 BISZ repülőszázad (44 repülőgép) III. fokban, 20 percen belüli bevetetőséggel, továbbá öt MiG–21F-13 vadászrepülő-század (42 repülőgép) és 13 UTI– MiG–21F repülőgép felfüggesztett UB-blokkokkal (24–32 darab, földi célok elleni, nem irányított 57 milliméteres repülőfedélzeti rakéta tárolóeszköze – Sz. M.) légi támogatásra.
- Nyolc Mi–1 helikopter a 8. Gépkocsizó Lövészhadosztállyal, kettő pedig Budaörsön futárszolgálat végrehajtására.
- Minden honi légvédelmi rakétaosztály csökkentett váltással, II. fokú készségben, míg a honi rádiótechnikai csapatok megerősített grafikonszolgálattal folytattak folyamatos légtérfigyelést, miközben telepítették a boldogi rádiótechnikai századot és készen álltak az 500 méteres alapú rádiólokációs mező létrehozására, valamint a vadászrepülőkről rádiólokációs biztosítására. (2–3. o.)

2 Hadtörténeti Levéltár Magyar Néphadsereg (HL MN) Zala – 1968. 1. doboz (d.) 1. őrzési egység (ő. e.) (1969. 01. 03.) Az OLPK jelentése...

Az OLP törzse július 30-án a szovjet 36. Légi Hadsereggel közösen kidolgozta az együttműködési tervet, majd ugyanerre utasította az Országos Légvédelmi Parancsnokság parancsnoka a vadászpilóta-csapatait is. Augusztus 1-jén 13.10-től az OLP repülő-hadművelati csoportot működtetett a 36. Légi Hadsereg törzsében.

Szilágyi vezérőrnagy augusztus 2-án 17.00-kor kiadta a 002. számú harcintézkedését, melyben repülőterenként egy vadászpilóta század 20 perces készenlétére csökkentette a 8. Gépkocsizó Lövészadosztály támogatására kijelölt vadászpilóta-alegységek készségét és engedélyezte a repülő kiképzés folytatását, majd augusztus 6-án a 003. harcintézkedésében elrendelte a honi légvédelmi csapatok számára az alaphelyzet visszaállítását. Továbbá – nem fejetlenség, hanem a helyzet megváltozása következtében – augusztus 18-án a 004. számú harcintézkedésében elrendelte, hogy 19-én 07.30-ra a csapatok ismét érhék el a 001. számúban elrendelt állapotot, a 31., valamint a 47. Vadászpilóta Ezrednél egy-egy MiG–21F-13 vadászpilóta-századdal csökkentve a készségi erők mennyiségét.

A Dél Hadseregcsoport intézkedésére augusztus 19-én a repülő-hadművelati csoport ismét a 36. Hadsereg törzséhez települt, illetve intézkedés történt a repülőgépek megkülönböztető jelzésekkel történő ellátására, valamint a 8. Gépkocsizó Lövészadosztálynál lévő fiatal helikopter-vezetők idős állományával történő lecserélésére. 20-án repülőterenként két-két üteggel tüzelőállást foglaltattak a közvetlen oltalmazásra. 18.00 órakor az Országos Légvédelmi Parancsnokság parancsnoka intézkedett a MiG–21F-13-asoknak a „Zala”-feladatra való előkészítésére, valamint a kenyeri és mezőkövesdi hadművelati repülőterek 21-én 06.00 órára történő berendezésére. A feladatba be nem vont repülőgépeket másodfokú készségbe helyezte. (3–5. o.)

Előjárói utasításra Szilágyi vezérőrnagy augusztus 21-én 02.35-kor az Országos Légvédelmi Parancsnokság törzs, a honi légvédelmi hadosztályok, a Killián György Repülőműszaki Főiskola (KGYRMF), valamint a fegyvernemi egységek részére elrendelte a teljes harckészség (THKSZ) feladatainak ellátását a „ZALA”-feladatra előírt korlátozásokkal. Ezek végrehajtása után, 21-én 04.50-től a szárazföldi csapatok támogatására 104, a légvédelmi feladatok végrehajtására pedig 37 repülőgép, 14 harci osztály és 18 rádiótechnikai (rt.) század állt készenlétben. A 8. Gépkocsizó Lövészadosztály Csehszlovákiában felvonuló csapatainak biztosítására, előrevonási útvonalainak felderítésére a kijelölt repülőgépek 06.19-től megkezdték feladataik végrehajtását.

Augusztus 25-én az OLP-törzs elkészítette a Román Szocialista Köztársaság és a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság határ menti légi felderítésének a tervét.

A Dél Hadseregcsoport (DHSCS) utasítására augusztus 28-án 12.35-kor a „Zala”-feladatba bevont repülőerőket 40 perces készségbe helyezték, majd 18.00 órától engedélyezték, hogy a négy MiG–15 BISZ repülőszázad 50%-os váltással folytathassa a kiképzési repülést.

Az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnoka (EFEF) intézkedésére az OLP szeptember 1-jén helyreállította az együttműködést a Csehszlovák Főtörzsszel.

Szeptember 3-án tovább csökkentették a részt vevő kötelékek készségi fokát: a 31. Honi Vadászpilóta Ezred MiG–15 BISZ repülőszázadai hazatelepültek Szolnokról, majd a 005. számú harcintézkedésben szeptember 5-én 21.00 órától a honi légvédelmi csapatok részére megszüntették a teljes harckészséget.

A fenti időszakban a „ZALA”-feladat végrehajtása során a kijelölt erők a 8. Gépkocsizó Lövészadosztály igénye szerint felderítő és biztosító feladataik teljesítéséként végrehajtottak 128 vadászpilóta-bevetést 124 óra 17 perc időtartamban, 1228 Mi-1 felszállást 622 óra 44 percben, míg a Li-2-ek 76 óra 3 percet töltöttek levegőben. Az erős szállókések és a helikopter-vezető tapasztalatlansága következtében egy Mi-1 helikopter összetört. (5–7. o.)

Az OLP alárendeltjeinek a fentiekben tömören bemutatott tevékenységéből Szilágyi László vezérőrnagy az alábbi főbb tapasztalatokat szűrte le:

- A feladat fedésére vonatkozó elgondolás nem érte el a kitűzött célját: a katonai intézkedéseket az állomány kezdettől egyenes összefüggésbe hozta a csehszlovákiai eseményekkel, ezért a személyi állomány egy része hiányolta a tájékoztatást.
- Problémát okozott, hogy még nincsenek kellően szabályozva az Egyesített Fegyveres Erők kötelékébe tartozó különböző fegyvernemek közötti együttműködés megszervezésének a kérdései, így például a jobb oldali szomszédal nem sikerült megszervezni az együttműködést. Ennek következtében az északi határ mentén nehezen tisztázható légi helyzet alakult ki, ami könnyen vezethetett volna saját gépek megsemmisítéséhez.
- Mivel az OLP alárendeltségében speciális, honi vadászpilóta-egységek működnek, sem harci technikájuk, sem harckiképzésük és felkészültségük, valamint anyagi-technikai biztosítottságuk szempontjából *nem alkalmasak* a szárazföldi csapatok megfelelő hatékonyságú támogatására. Ugyanakkor, eredményesen képesek oltalmazási feladatok ellátására.
- Az OLP – feladatából és szervezetéből kiindulva – nem rendelkezik a szárazföldi seregtest-törzshöz kiküldendő repülő-hadművelati csoporttal, így a kiküldöttek egy része a feladatának csak szükségszerűen felelt meg. (8–10. o.)
- A harckészültségi feladatok időbeni és szervezett végrehajtását nagymértékben elősegítette az időben kiadott előzetes intézkedés.
- A vadászirányító fedőszavakkal történő forgalmazás nehézkes volt, mivel a repülőgép-vezetők nem rendelkeztek ezen a téren kellő tapasztalattal.
- A honi légvédelmi csapatok csapatrepülő erői vezetését és sikeres tevékenységét biztosító feltételek nem voltak megfelelően biztosítottak, mivel a tervező és irányító tisztek nem rendelkeztek speciális felkészültséggel.
- A felderítőrepülő-századok repülőgéptípusai csak nappali, vizuális működést tettek lehetővé, ami ráadásul hiányos és pontatlan volt, s a felderítő-jelentések levegőből történő továbbításának módszerei sem kellően kidolgozottak, begyakoroltak.
- A 8. Gépkocsizó Lövészadosztályhoz kiküldött repülő-hadművelati csoport híradó eszközei a honi légvédelemnél rendszeresítették, így menet közben nem biztosítottak megfelelő összeköttetést.
- Bebizonyosodott viszont, hogy a rádiótechnikai csapatok képesek nagytömegű célok huzamosabb idejű felderítésére és követésére. (Az első hadművelati napon kb. 950 légi célt derítettek fel.)
- A vadászpilóta, valamint a rádiótechnikai csapatok közötti együttműködés és tájékoztatás biztosította a vadászpilóták harctevékenységét.

- A kitelepült szovjet rádiótechnikai alegységekkel hiányos volt az együttműködés, mivel velük csak egyoldalú összeköttetés volt biztosítva. Így a jelentések nagy késése miatt, azok gyakran már nem lehettek aktuálisak.
- Megállapítást nyert, hogy a szárazföldi csapatok támogatására kijelölt vadászrepülő-kötelékek hadtápbiztosítása nem kellően megszervezett.
- A honi légvédelmi magasabbegységek és egységek hadtápszervezetéből hiányoznak a csapatrepülő-alegységek ellátására hivatott szervek.
- Nem bizonyult kielégítőnek az OLP érdekében végzett közúti biztosítás.
- A tartósan tárolt gépkocsi-technika üzemképességével sok probléma merült fel.
- A szövetséges csapatok közötti technikai és személyi átalárendelések hadtápbiztosításának kérdései nem kellően tisztázottak.
- Bizonyos problémákkal járt az a tény, hogy a repülőműszaki állomány nem rendelkezett megfelelő gyakorlati tapasztalattal az Sz-5 rakéta előkészítése, kikonzerválása és betöltése terén. (13–19. o.)
- S végezetül: meg kell vizsgálni a csapatrepülő helyét, szerepét, felhasználásuk rendjét, valamint megfelelő repülőgéptípusát és fegyverzetét. (22. o.)

* * *

Bérces Emil vezérőrnagy, a 11. Harckocsi Hadosztály (Tata) parancsnoka arról jelentett,³ hogy a „VIZVÁLASZTÓ”-feladat különböző mértékben a hadosztály minden alakulatát érintette, míg a „GYÉMÁNT”, csak a 31. Harckocsiezredet és a 22. Tüzérezredet. Ez utóbbi két egység tevékenységéből a következő – legfontosabb – következtetéseket vonta le:

- A háromidőszakos kiképzésből adódóan szükséges az állandó, korszerűen kiképzett tartalék kialakítása.
- A mozgósítás során viszonylag kevés népgazdasági gépjárművet kellett bevonultatni: a 31. Harckocsi Ezrednél hét oldalkocsis motorkerékpárt, két személy- és egy mentőgépkocsit, valamint hét pótkocsit, míg a 22. Tüzér Ezrednél egy motorkerékpárt, két személygépkocsit és egy terepjáró tehergépkocsit. Ezek a tüzérezredhez időben, megfelelő műszaki állapotban beérkeztek, de nem volt ponyvájuk és a szerszámkészletük is hiányos volt, viszont a harckocsi ezredhez bevonultak többsége nagyon rossz műszaki állapotban volt, így a sebesültszállító gépkocsit és a pótkocsikat nem vették át. (1. és 4–6. o.)
- Az állományról való gondoskodást megfelelőnek ítélte, bár az élelmezés terén a kezdeti időszakban voltak problémák, ezért egy ideig csak hidegéllel tudtak biztosítani.
- A ruházati ellátás gondjai a hivatásos állománynál mindvégig fennálltak.
- Az itthon maradt hozzátartozók gondjainak megoldása folyamatos volt.
- Ami a hadtápbiztosítást illeti, a készételkonzerv-készletekre alapuló élelmezési ellátás bevált, de a fekszalma- és ivóvízellátás problémát okozott. Úgyszintén hiányosságok merültek fel a tábori élelmezési felszerelések terén is.

3 HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e. (1969. 01. 08.) A 11. Hk. Ho. pk. jelentése...

- A ruházat méretei inkább a 18–20 éves korosztályra voltak szabva, így a „testesebb” tartalékosok beöltöztetése gondot okozott.
- A hajtó- és kenyőanyag-ellátás végig zavartalan volt.
- Az egészségügyi sátrak elhasználtak, fűtésük korszerűtlen, a kötöző-gépkocsik hiánya akadályozza a gyors beavatkozást. (11. és 14–16. o.)

A szerzett tapasztalatok alapján lehetőség nyílik a tervezés, a begyakorlás és a feladat-végrehajtás feltételeinek javítására. (25. o.)

* * *

Bár a korábbi publikációban megismerkedhettünk Lakatos Béla vezérőrnagynak, a 8. Gépkocsizó Lövészadosztály parancsnokának 1968. október 15-én kelt beszámoló jelentésével,⁴ de most ismét jelentenie kellett erről,⁵ amiből csak a korábban nem felterjesztettek közül idézem a legfontosabbakat. Mint például:

- Mozgósításkor bizonyos értelmezési problémák merültek fel (szabadságon/tanfolyamon lévők visszarendelése stb.), ezért ezekre, vagy ezekhez hasonlókra az azokat elrendelő előljáró intézkedjen.
- Az elrendelő parancs nem tartalmazott konkrét utasítást például a visszabiztosítottak és az újoncok igénybevitelére, átadására, illetve alárendeltségére, a keretek átadására, a laktanyák és objektumok visszahagyására, őrzésére, amik utólagos konzultációkat tettek szükségessé.
- Bebizonyosodott, hogy sem az alakulat-parancsnokok, sem a kiegészítő parancsnokság nem fordított kellő figyelmet a visszabiztosított állomány képzettségével és egyéb feltételekkel kapcsolatos követelmények betartására.
- Nem megoldott a laktanyák és egyéb objektumok visszahagyása.
- A népgazdaságból bevonultatott gépjárművek jelentős része nem terepjáró, ezért inkább az állami, illetve erdőgazdaságokra, termelő szervezetekre kellene támaszkodni.
- A hosszú távú menet forgalomszabályozását a hadosztály saját erőivel nem tudta megoldani, ehhez előjárói támogatásra is szükség volt, miközben a menet vezetésének és ellenőrzésének igen hatásos eszközeinek bizonyultak a helikopterek.
- Az első 50–100 kilométeren bekövetkezett viszonylag magas meghibásodások zöme a zárolt („Z”) gépjárművek, főleg azok elavult gumiabroncsai miatt történtek.
- Az összpontosítási körletekben előfordult felületes álcázási tevékenység, vagy az indokolatlan gépjárműmozgások kiküszöbölésére célszerű lenne a hadosztály-törzsben külön rendészeti alegységet felállítani.
- A harciriadó-készletben lenniük kell kiképzési anyagoknak és segédeszközöknek is.
- Nem rendelkeztek a várható működési területről és elfoglalandó objektumokról megfelelő, részletes leírásokkal, nagyobb méretarányú térképekkel, vázlatokkal.
- Hasonló fegyveres akció előkészítése során feltétlenül szükséges a gép- és harcjárművek megkülönböztető jelzésekkel való ellátása.

4 HL MN Zala – 1968. 2. d. 2. ő. e. (1968. 10. 15.) A 8. Gl. Ho. pk. összefoglaló jelentése...

5 HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e. (1969. 01. 10.) A 8. Gl. Ho. pk. összeített tapasztalati jelentése...

- A Dél Hadseregcsoporthoz való alárendelés következtében kisebb problémák merültek fel (sok pozitív tapasztalat mellett) a jelentések rendjében összefüggvényt, de különösen anyagi-technikai vonatkozásban. Ennek kapcsán került előtérbe az orosz tolmács- és gépi-iró-kapacitás biztosításának kérdése.
- A határátlépést követően a felderítőcsoporthoz lassú, határozatlan, aprólékos tevékenysége akadályozta a gyors előretörést.
- Több objektum egyidejű elfoglalására a zászlóalj nem képes, csak egymást követően.
- Tekintettel a felderítési adatok elégtelenségére, a csehszlovák diszlokációk hiányos ismeretére, a konkrét helyismerettel rendelkezők alacsony száma következtében nagy gyakorlati jelentőségű volt a légi fényképek biztosítása. (2–4. és 7–13. o.)
- A feladat végrehajtását akadályozta az a tény, hogy a tervezett gépkocsi mennyiséget nem vonultatták be, s a helyettük más alakulatoktól vezényelt járművek viszont a szükségletnek csak egy részét biztosították. Így a raktárak felszerelése, a hadbiztosi javítóműhelyek zöme és a ruházati készletek egy része a helyőrségben maradt, ami viszont többirányú átcsoportosítással, manőverezéssel és szociális feszültséggel járt.
- Háború, vagy hasonló feladatok esetén a szállítózászlóalj a meglévő szállítóterével nem képes a hadosztály teljes mozgókészletének elszállítására, ezért az állományát célszerű már békében 85–90%-ra feltölteni.
- A jelenlegi üzemanyag-szállító gépkocsik korszerűtlenek, nagyobb igény esetén veszélyeztethetik a csapatok ellátását.
- A hadműveleti viszonyok közepette várható veszteségekre, megbetegedésekre való tekintettel, 10–16%-kal emelni szükséges a gépkocsivezetői létszámot.
- A harc feladatok végrehajtása során a technikai biztosítás alapvető problémáját az összeköttetés, a karbantartó és a megfelelő vontatószerzők hiánya okozta.
- Ami a híradás működését illeti, a menet végrehajtása alatt a hadosztály a saját erőivel, eszközeivel nem tudta biztosítani a folyamatos összeköttetést, csak az előljáró segítségével. A helikopterek a vezetés fontos eszközeinek bizonyultak, ezért a támogatott csapatoknál biztosítani kell a megfelelő készülékek beépítését.
- Az URH-állomást (R–105) képessé kell tenni arra, hogy gégemikrofonnal rá lehessen csatlakozni.
- A szovjet hadosztályokkal való forgalmazást akadályozta a távíráskor nyelvismertetének hiányossága, valamint a kapcsolattartás begyakorolatlansága.
- A híradóalegységek kiképzésében nagyobb gond fordítandó a postai lecsatlakoztatások gyakoroltatására, a rádiórelé-kezelők felkészítésére, az állomáskezelőknek a frekvenciával és az üzemmóddal való manőverezési készsége kialakítására.
- Hadműveleti területen a vezetékes híradás megszervezéséhez nélkülözhetetlen a posta lég- és kábelhálózata teljes térképének, valamint a műsorszóró állomások és azok műszaki adatai előzetes biztosítása.
- A csapatok kivonása rendben és szervezeten megtörtént, egyetlen halálos kimenetelű közúti baleset történt (36. Műszaki Zászlóalj). (14–15. és 19–23. o.)

* * *

A Vezérkar 1. (Hadművelti) Csoportfőnöksége⁶ a térképbiztosításról azt jelentette, hogy a csapatok és a törzsek honi területre az általuk igényelt méretarányú és mennyiségű térképet megkapták, de Csehszlovákiáról csak 200 000-eseket, amit sokan kifogásoltak. Magyarázatként hozzáfűzték, hogy nemzetközi egyezmények szerint szocialista országok csak saját területükről készítenek 25 000-es, 50 000-es, 100 000-es és 200 000-es méretarányú térképet. (Ezek szerint a Szovjetunió nem tekintette magát szocialista országnak, mert – mint láttuk – ők rendelkeztek, sőt kölcsönöztek is nagyobb méretarányú térképet! – Sz. M.) Ennek ellenére javaslatként megfogalmazták e témakör megvizsgálását.

Az is bebizonyosodott, hogy honi területeken kívüli feladatellátás esetén az ezred egyetlen megbízott térképkezelő tisztje nem tudja ellátni – egyéb szolgálati beosztása mellett – ezt a feladatot. E témakörben már korábban is javasolták, hogy ezredeknél és önálló zászlóaljaknál az ügyviteli szervek kezeljék a térképeket – egy sortisztos megerősítéssel. A határon túli területekről légi fényképeket is kellett készíteni, ami megtörtént. A légi fényképezés és a fényképek kiértékelése a Térképészeti Intézet békeszervezetében működő repülőszemélyzettel és eszközökkel történt, de az intézet hátországi szerv, ezért ezek elvégzésére az „M” elrendelését követően nincs módja, csak az Országos Légvédelmi Parancsnokságnak. (1–2. o.)

* * *

Dr. Sárközi Sándor vezérőrnagy, vezérkarfőnök-helyettes, a 2. (Felderítő) Csoportfőnökség csoportfőnöke a 00188/1969. számú jelentésében⁷ beszámolt arról, hogy a „Zala”-feladatban a csoportfőnökség meghatározott állománya, a 3. Önálló Rádiófelderítő Ezred, az 5. Hadseregtől átalárendelt 2. Önálló Rádiófelderítő Zászlóalj, valamint a 8. Gépkocsizó Lövészadosztály rádiófelderítő százada vett részt. (Ez utóbbi megerősítve a csoportfőnökség szaktisztjeivel, ugyanis a rádiófelderítő század ilyen jellegű kiképzést nem kapott, így csak szükségszerűen volt alkalmas a feladat végrehajtására.) Az is gondot okozott a csoportfőnökségnek, hogy rendkívül kevés idő állt rendelkezésére az előkészületek megtételére.

Alapvető gondként jelentkezett a rádiófelderítő csapatok esetében, hogy:

- Az azonnali feladat-végrehajtás következtében még egy-két óra sem állt rendelkezésre ahhoz, hogy megfelelően átgondolt intézkedést tudjanak kiadni. Rádásul, az ezred még az állandó feladatához is csak korlátozott szervezettel rendelkezik, ennek ellenére egy ilyen nagy nemzetközi esemény bekövetkeztekor harckészültségbe helyezik, illetve harcfeladatot kapnak, amit figyelemmel kell kísérni.
- Az is problémát okozott, hogy ismeretlen objektumok ellen vezették be a rádiófelderítést, mert – szocialista állam lévén – nem voltak ismertek a csehszlovák katonai rádióforgalmi rendszerről, illetve a polgári műsorszóró eszközök adatairól, továbbá nem rendelkeztek térképekkel, sem a csapatok diszlokációjával. Mindezen adatokat a feladat-végrehajtás során kellett összeszedni.

6 HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e. (1969. 01. 18.) Az MNVK 1. Csé-ség jelentése... 1. sz. mell. a 01/1974. számhoz

7 HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e. (1969. 01. 23.) Az MNVK 2. Csé-ség jelentése... 2. sz. mell. a 001/1974. számhoz

- Úgyszintén, komoly gondot okozott a cseh és szlovák nyelvű fordítók hiánya.
- A második naptól a csehszlovákok üzembe helyezték a tartalék műsorszóró adóikat, amiknek nem voltak ismertek a települési helyeik.
- A gépkocsikra telepített katonai adókat propagandacélokra vették igénybe.
- Több száz amatőr is üzembe lépett, de mert nem az eredeti hívóneveket használtak, kilétük megállapíthatatlan volt. Ezek ellen irányméréssel léphettek volna fel, de a magyar rendszer a nyugati objektumok elleni tevékenységre volt telepítve, így erre a célra csak kis hatékonysággal lehetett használni. (1. és 3–4.)
- Az esti órákban berendelt állomány étkeztetése és pihentetése nem volt megoldva, mert ilyen készletekkel a csoportfőnökség nem rendelkezik.
- Azt a vezérkarfőnöki parancsot, miszerint álljanak rá a műsorszórók adásaira és minden fontos közleményt azonnal jelentsenek, nem tudták végrehajtani, mivel nem rendelkeztek sem közép- és hosszúhullámú sáv vételére alkalmas vevőkkel, sem iránymérő berendezésekkel.
- Részben a fentiek következtében, ismét felmerült a helikopterekbe telepített rádiófelderítő-munkahelyek üzemeltetésének szükségessége.
- Az ügyeletes parancsnoki szolgálat huzamosabb fenntartása nagyon elfárasztja az abban részt vevőket.
- Különösen az előjárókkal összeköttetést biztosító rendszerek nem elégítik ki a követelményeket.
- Új objektumok, országok elleni rádiófelderítés bevezetéséhez 2-3 napra feltétlenül szükség van.
- A rádiófelderítő ezred szervezetét legalább két, nagy befogadóképességű és teherbírású helikopterrel szükséges kiegészíteni.
- A rádiófelderítő egységeket el kell látni olyan vevőkészülékekkel, amelyek képesek műsorszóró és TV-sávokban is vételre, valamint iránymérésre.
- A csoportfőnökség „M”-keretét bővíteni szükséges fordításban jártas, nyelveket ismerő, katonai szolgálatra alkalmas személyekkel. (7–10. o.)

* * *

Hersiczky Lajos vezérőrnagy, a Magyar Néphadsereg műszaki főnöke a jelentésében:⁸

- Bizonyítottanak ítélte az előre elkészített – a magasabbegységek széles vízi akadályokon való átcsoportosítására vonatkozó – átkelési számvetéseket.
- Bár a feladat vétele idején a 37. Pontonos Ezred a békehelyőrségétől 300–320 kilométerre gyorsvízi kiképzésen vett részt, továbbá a Duna magas vízállása miatt még egy MPO-hadihíd anyagot kellett kikonzerválnia a 39. Műszaki Dandárnak, majd eljuttatni a 180–200 kilométerre lévő hadihídépítés körzetébe, a 37. Pontonos Ezred és a 39. Műszaki Dandár egy zászlóalja a hadihíd-átkelőhelyet 24 óra alatt berendezte.
- A baráti országok területéről rendkívül kevés felderítési adat állt rendelkezésre; a vízi akadályok hidrológiai adatait a rendelkezésre álló térképek nem tartalmazzák;

8 HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ó. e. (1969. 01. 28.) Az MN MűF jelentése... 3. sz. mell. a 001/1974. számhoz

az átereszek és hidak teherbírása eltér a magyar szabványtól. Mindez megnehezítette a csapatok menetvonalának megbízható kijelölését. Ezért szükség van a jövőben a várható alkalmazási és előrevonási irányok katonaföldrajzi tanulmányozására, feldolgozására és a térképeink folyamatos pontosítására.

- Bebizonyosodott a műszaki kiképzés ama hibája, hogy túl nagy figyelmet fordítottak a mélységi műszaki felderítésre, miközben elhanyagolták az alkalmazási terepszakasz műszaki felderítésének az oktatását.
- A műszaki anyagi szükségletek kielégítésének színvonala megfelelő volt, de nem szabad elfeledkezni arról, hogy elsőlépcsős hadosztályról van szó.
- A megelőző jó technikai állapotnak köszönhető, hogy rendkívüli meghibásodás nem következett be.
- Bebizonyosodott, hogy a nagyszámú és nagy bonyolultságú műszaki technika kiszolgálására, valamint javítására a műszaki szakjavítói létszámot jelentősen meg kell növelni. (1–5. o.)

* * *

Az 5. Hadsereg és alárendeltjei tapasztalati jelentéseit Kálazi József vezérőrnagy, hadseregarancsnok terjesztette fel 00484/69. számon.⁹ (Tekintettel arra, hogy a 11. Harckocsi és a 8. Gépkocsizó Lövészadosztály parancsnokainak – általa továbbított – értékeléseit már korábban ismertettem, itt most csak a hadseregtörzs tapasztalatait vázolom – Sz. M.) A Stadler János vezérőrnagy, törzsfőnök által összegzett következtetések és javaslatok lényege, hogy:

- A harcászultságbe helyezési tervek több vonatkozásban nem elégitik ki a hasonló sajátosságokkal bíró feladatok zökkenőmentes ellátását, ezért felülvizsgálatra, kiegészítésre szorulnak.
- A „Vízválasztó”-rendszer megbízható, de célszerű lenne további kiszélesítése a sajátos feladatok eshetőségének figyelembevételével.
- Ugyanebből a célból központi intézkedést kell kidolgozni/egyértelműsíteni az elvonuló és visszamaradó állomány személyi, anyagi-technikai megerősítésével kapcsolatos kérdéseit a hadsereg-parancsnokság és a kiegészítő parancsnokságok irányába.
- Nem egyértelmű a tartalékosok igénybevétele esetén azok ellátása, anyagi járandóságaiak rendezése, ezért rendszabályokat szükséges kidolgozni a közigazgatási, a vállalati és üzemi szervek vonatkozásában.
- A behívóparancsok kézbesítésére az alakulatok többsége nem képes, ezt a hadkiegészítők, az alakulatok és a tanácsok közös feladatává kell tenni.
- S végül: a csapatok ellátandóak kellő mennyiségű sátorral, ágyneművel, felszereléssel és elhelyezési anyaggal, hogy biztosított legyen a feladat-végrehajtás anélkül, hogy más csapatoktól kelljen azokat átcsoportosítani. (19–21. o.)

* * *

9 HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e. (1969. 01. 28.) Az 5. HDS pk jelentése... 4. sz. mell. a 001/1974. sz.-hoz

Patai Endre ezredes, megbízott szervezési és mozgósítási csoportfőnök, az MNVK 3. Csoportfőnökség 00208/1969. számú tapasztalati jelentésében¹⁰ megállapította, hogy:

- A rejtett mozgósítás rendszere bonyolult viszonyok között is megfelelt a vele szemben támasztott követelményeknek, bár szükség volt menet közbeni módosító rendszabályok bevezetésére is.
- A népgazdaságból igénybe vett gépjárművek technikai állapota (a harcfeladatot végrehajtó csapatok meglehetősen egybehangzó véleményével ellentétben – Sz. M.) általában megfelelt a követelményeknek.
- A harcoló alakulatoknál szükség van pihentetési, kulturális-felvilágosító szervezetelek létrehozására.
- A hadszíntér sajátosságainak megfelelő tolmácscsoportokat kell létrehozni a személyitartalék-dandár állományában.
- A „Zala”-feladat tapasztalatai alapján, 1969. január 1-jével módosította a „Gyémánt”-feladat elrendelésének és végrehajtásának rendjét. A 001300/1968. V. 3. Cs. számú intézkedés már öt alapváltozatban és ezek kombinációjában teszi lehetővé a részleges rejtett mozgósítás végrehajtását.
- Bebizonyosodott, hogy hasonló háborús viszonyok között a HM központi szervei a békeszervezetükkel nem képesek megoldani feladataikat, ezért már békében – ha minimális szinten is – létre kell hozni háborús jellegű vezetési elemeket (érdekvédelmi és veszteség-nyilvántartó osztály stb.).
- A bevonultak hozzátartozóinak pénzügyi biztosítási rendszere nem kielégítő, ezért szükséges a jelenlegi pénzügyi intézkedések egyszerűsítése, hogy az illetmény folyósítását a bevonulást követően külön adminisztráció nélkül oldják meg.
- A sokgyermekesek bevonultatása körültekintőbb munkával elkerülhető lett volna, így már 1968 szeptemberében intézkedés született arra, hogy mozgósításkor a négy- és többgyermekes hadkötelesek nem vonultathatóak be.
- Ismét élesen merült fel, hogy a honvédelmi törvény békében tiltja a nők katonai nyilvántartását, mozgósítás esetén pedig igénybevételét. A nők hiánya például az egészségügyi intézményekben (műtő, ápoló stb.) akár katasztrofális következményekkel is járhat. Most még sikerült férfi katonákkal megoldani a problémát, de ez nem mindég járható út.
- A sorállományú írnokok számára gépirói képzést kell szervezni.
- A gépjárművek jelentős százaléka elhasználódott, kevés kilométer-tartalékkal rendelkeztek, nagy részük javítóanyag, szerszámkészlet, ponyva és ülésdeszka nélkül vonult be, illetve egyes pótkocsik csak traktorok után voltak köthetőek. (Mintha ez szöges ellentétben lenne a jelentés elején rögzítettekkel! – Sz. M.). Mindennek ellenére, a bevonultatott gépjárművekért 14,3 millió forintot fizettek ki. (1–11. o.)

* * *

10 HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e. (1969. 01. 29.) A 3. Cs. jelentése... 5. sz. mell. a 000294/1969. számhoz

Fehér Ferenc vezérőrnagy, MN páncélos- és gépjármű-technikai főnök 001080/107/1968. számú jelentése¹¹ szerint:

- A technikai eszközök üzemképessége, hadrafoghatósága megfelelt a követelményeknek.
- A mozgósítás végrehajtását nehezítette, hogy – a speciális feladat következtében – nem a kidolgozott tervek szerint lehetett eljáráni, így a népgazdaságból érkező gépkocsik helyett más egységektől vezényelt, lényegesen kevesebb eszköz állt rendelkezésre, ráadásul az „M”-tervben előírtaknál később. Így 170–200 tonna anyag maradt a helyőrségekben, de a páncélos- és gépjármű-technikai anyagok szállítására is csak négy gépkocsi jutott, szemben az előírt 32-vel, ami a menet közbeni javításokat is késleltette. Az 5%-nyi – normán belüli – üzemképtelen gépkocsik miatt tovább csökkent a szállítókapacitás. Az üzemképtelenség döntően a Garant Lo-motorok hiánya miatt jelentkezett.
- A népgazdaságból érkezett gépjárművek 40–50%-át nem lehetett átvenni.
- A menet alatt 97 gépkocsi (5%) hibásodott meg, ami a 350–400 kilométerhez (összesen kb. 600 000 kilométer!) viszonyítva a felállított normának a fele. A meghibásodások fő okai lehettek a gépkocsivezetők fáradtsága, újonc mivolta; az előírt műszaki pihenők be nem tartása; az egybefolyó éjszakai és nappali vezetés, az „MZ” (mozgósítási zárolt) gépjárművek gumiabroncsai stb.
- A hadosztály javító- és vontatócsoport ténykedése nem volt kielégítő, mivel többnyire a saját kieső eszközei javításával/vontatásával volt elfoglalva. A meglévő vontató és műhely-gépkocsik csak szükségszerűen megfelelőek, nem képesek az előírt menetsebesség betartására. A menet közbeni javításokat tovább nehezíti, hogy nem rendelkeznek raktár-gépkocsikkal; a menetoszlopban 8-10 eltérő típusú gépjármű szerepelt; a népgazdaságból bevonultak egy részének típusa eltér a rendszeresítettektől, így a Magyar Néphadsereg nem rendelkezik hozzájuk való alkatrészekkel.
- Mivel a hadosztály technikai szolgálat nem rendelkezett R–104UM rádiókkal, így nem volt összeköttetése az alárendelt ezredek technikai törzseivel és a javítóműhellyel. Ezért az elmaradt ellenőrzéseknek tudható be az az 50–60%-nyi meghibásodás, ami a műszaki pihenők betartásával megelőzhető lett volna.
- A hadosztály páncélos- és gépjármű-technikai szolgálat, bár létszámát tekintve feltöltött volt, de feladatait még békében is csak túlmunkával képes szükségszerűen megoldani.
- A tábori elhelyezések következtében általában nem állt rendelkezésre hálózati áram, így az aggregátorok maximális üzemeltetésére volt szükség.
- A hazatelepülés során egyetlen gépjármű sem maradt le műszaki meghibásodás miatt. (Talán ők is hazavágytak! – Sz. M.). (1–8.)

11 HL MN Zala – 1968. 1. d. 1. ő. e. (1969. 01. 30.) A Pc. és Gjmű. Techn. Főnökség jelentése... 6. sz. mell. a 001/1974. számhoz

Szenes Zoltán

Transzatlanti „Super Bowl”¹

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.3–4.43

A NATO új csúcstalálkozóját Brüsszelben, az új székházban tartotta. A tagországok legfőbb vezetőinek találkozója hármast célt szolgált: (1) az elrettentés és védelem erősítését; (2) a biztonság javítását a déli régióban; (3) a terrorizmus elleni harc folytatását. A csúcs viharosra sikerült, Donald Trump „tranzakcionista” diplomáciája elvonta a nemzetközi média figyelmét a találkozó fontos témáiról. Az ankéton azonban – paradox módon – mégis minden előkészített javaslatot jóváhagytak. A brüsszeli eredmények a NATO politika folytatásáról szólnak, a walesi (2014) és a varsói (2016) találkozókra kidolgozott koncepciók, akciótervek, programok végrehajtását és továbbfejlesztését jelentik. Magyarország új felajánlásokat jelentett be, igyekszik megbízható szövetséges lenni. A tanulmány célja a csúcstalálkozó eredményeinek értékelése, kontextusba helyezése, a témakörök és problémák árnyalt bemutatása.

A NATO a 28. csúcstalálkozóját a hipermodern, eco-stílusban készült, minden korszerű építészeti és biztonsági követelménynek megfelelő új székházban tartotta, ahová idén tavasszal költöztek át a nemzeti delegációk és a szövetség központi apparátusa. Magyarország és az új tagországok végre ugyanolyan elhelyezési körülmények közé kerültek, mint a régié, vége lett a két évtizedes „barakkéletnek”.

A kétnapos találkozó a szokásos programot tartalmazta: az Észak-atlanti Tanács (North Atlantic Council – NAC) első ülésén a szövetség belső ügyeivel (teherbevitel, elrettentés és védelem, déli fenyegetések, partnerség) foglalkozott, a második megbeszélésén pedig a NATO-tagságra aspiráló Grúzia és Ukrajna vezetőivel tanácskozott. Afganisztán helyzetét „Eltökélt támogatás misszió” formátumban (Resolute Support Mission – RSM), valamennyi érdekelt ország és nemzetközi szervezet bevonásával tárgyalták meg. Az ülés margóján az Iszlám Állam ellen küzdő globális koalíció – az Egyesült Államok vezetésével – koordinációs megbeszélést tartott.

A konfliktusokkal terhelt brüsszeli találkozó valószínűleg „veszekedős” ankétként kerül be a NATO-történetbe, egy rendkívüli zárt ülés kellett a vélemény-

1 Az amerikai futball bajnokság döntőjét nevezik „Super Bowl”-nak. A ‘super’ jelző a két rivális futball-liga élén végzett csapatok döntő mérkőzésére utal, a ‘bowl’ jelentése pedig tál, mivel a stadionoknak ilyen alakjuk van. A döntőt mindig *heves összecsapás és kísérő show* jellemzi, amely tetten érhető volt a brüsszeli csúcson is.

különbségek feloldására.² Trump, amerikai elnök ugyanis az első napi (szerdai) NAC-ülésen bírálta az európai szövetségeseiket, hogy keveset költenek a védelemre, majd váratlanul a 2%-os GDP követelmény 4%-os megemelésére tett javaslatot. (Az USA jelenleg a bruttó nemzeti termék 3.7%-t költi katonai célokra). A második napi (csütörtök) ukrán és grúz partnerségi ülésen pedig azt vetette fel, hogy a tagországok már 2019-ben teljesítsék a 2%-os előírást, mert különben az USA elhagyja a NATO-t (bár az erről szóló információkat kiszivárogtató névtelen forrásokat később névtelen források cáfolták). Ekkor a NAC-ülést berekesztették, hogy egy rendkívüli, zártkörű, megbeszélésen (1+1-es beüléssel) tisztázzák a kialakult helyzetet. A nem tervezett tanácskozás után a tagországok vezetői megerősítették a 2014-ben elfogadott 2%-os GDP arányos védelmi költségvetési követelményt. A rendkívüli ülés után az amerikai elnök sajtótájékoztatót tartott, ahol már pozitívan beszélt a NATO-ról, deklarálta, hogy a szövetség „nagyon együtt van, nincs probléma”, a „találkozó elérte célját”.

A biztonsági helyzet és a NATO előtt álló feladatok

A NATO-csúcsról a szövetség *egy részletes nyilatkozatot* (79 pont, 23 oldal)³ jelentetett meg, amely tartalmazza a találkozó legfontosabb kérdéseit, a döntéseket, határozatokat, értékeléseket és feladatokat. A szövetség változatlanul a stratégiai koncepcióban meghatározott hármas feladatrendszer (1. kollektív védelem; 2. válságkezelés; 3. kooperatív biztonság) szerint dolgozik, miközben fenntartja a 360 fokos biztonsági megközelítést.

A csúcs értékelése szerint (Nyilatkozat 1. pont) a nemzetközi biztonsági környezet továbbra is *veszélyes és kiszámíthatatlan*, a NATO minden stratégiai irányból *tartós kihívásokkal, kockázatokkal és fenyegetésekkel néz szembe*, amelyeket állami és nem állami szereplők, katonai erők, terrorista, kiber és hibrid támadások jelentenek. Oroszország agresszív fellépései, a fenyegetés és az erőszak alkalmazása a politikai célok elérése érdekében megkérdőjelezi a szövetséget, aláássák az euro-atlanti biztonságot és a szabályokon alapuló nemzetközi rendet. A Közel-Keleten és Észak-Afrikában az instabilitás és a folyamatos válságok táplálják a terrorizmust, de hozzájárulnak az illegális migrációhoz és az emberkereskedelemhez is. A folyamatban lévő szíriai válság közvetlen hatást gyakorol a térség stabilitására és a szövetség egészének biztonságára.

2 Ewen MacAskill: How Trump's NATO Summit meltdown unfolded. The Guardian, 12 July, 2018 <https://www.theguardian.com/us-news/2018/jul/12/how-trumps-nato-summit-meltdown-unfolded> (2018. 07. 12.); Nyilas Gergely: Ilyen feszült NATO-csúcs még nem volt. Index, 2018. 07. 12. [HTTPS://INDEX.HU/KULFOLD/2018/07/12/TRUMP_MAR_A_NATO-BOL_IS_KILEPNE/](https://index.hu/kulfold/2018/07/12/trump_mar_a_nato-bol_is_kilepne/) (2018. 07. 12)

3 Brussels Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 11-12 July 2018. 11 July 2018. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm?selectedLocale=en (2018. 07. 11.) A találkozót – mint általában máskor is – egy konferencia (NATO Engages: The Brussels Summit Dialogue) kísérte. Ünnepelesen aláírtak továbbá két nemzetközi megállapodást többnemzeti kooperációban történő lőszergyártásról (egyet a szárazföldi lőszerekről, amelyet 16 tagország + 3 partnerország jegyzett, egyet pedig a tengeri hadviseléshez szükséges munícióról, amelyhez 7 tagország csatlakozott). Magyarország nem volt érintve egyik aláírási ceremóniában sem.

A tagországok erősödő hibrid kihívásokkal szembesülnek, beleértve a félretájékoztatási kampányokat és a rosszindulatú számítógépes tevékenységeket. Ezért a brüsszeli ankét megerősítette a korábbi csúcstalálkozókon (Wales 2014, Varsó 2016) elfogadott stratégiát, számos, a végrehajtást szolgáló, új döntést hozott, amelyek az elrettentés, a kollektív védelem, a terrorizmus elleni harc és a stabilitás kivetésének megerősítését szolgálják. A legfelsőbb szintű tanácskozáson zajlott viták ellensúlyozására a NAC kiadott egy *transzatlanti szolidaritási nyilatkozatot* a trumpi bírálatok semlegesítésére.⁴

A döntések közül igazából két „határozatcsomag” emelkedik ki: a „készenléti kezdeményezés” (NATO Readiness Initiative – NRI) elnevezésű program a keleti fenyegetéssel kapcsolatban, valamint az ún. *Déli Csomag* (Package on the South) című intézkedési terv, amely a déli-délkeleti stratégiai iránnyal kapcsolatos biztonsági helyzetre reagál.

A készenléti kezdeményezés egy erőteljes, középtávú terv, amely a készenléti erők megsokszorozását, az európai katonai mobilitás növelését, valamint új hadműveleti és csapatparancsnokságok megalakítását foglalja magába. A „Déli csomagban” a szövetség „összegyűjtött” minden olyan teendőt, amely összefüggésben van a biztonság kivetítésével a déli régióban. Ide sorolhatjuk a bővítést (a NATO meghívta Macedóniát a csatlakozási tárgyalások megkezdésére), az EU-al való együttműködést, a két- és többoldalú megállapodásokat (Finnország, Svédország, Grúzia,⁵ Ukrajna,⁶ Moldova). A csomagnak fontos részét képezik a Balkánon (Kosovó Force – KFOR), Afganisztánban (Resolute Support Mission – RSM)⁷ és a Földközi tengeren (Operation Sea Guardian – OSG) folytatott műveletek és missziók, az ISIS ellen küzdő koalíció támogatása, a rakéta- és kibervédelem.

A NATO továbbra is nagy figyelmet fordít a *gyengén működő államok* (Afganisztán, Irak)⁸ *segítésére*, amely főleg a kiképzésre, a segítségnyújtásra és a tanácsadásra terjed ki. Ebbe a tevékenységbe a szövetség bevonja a térségi partnerállamokat (Jordánia, Kuvait, Tunézia), fejleszti a kapcsolatait a közel-keleti és észak-afrikai országokkal is.

Trump és a tehermegosztási vita

Donald Trump tavalyi NATO-útja után (Brüsszel, 2017. május 25.) úgy tűnt, hogy helyreáll a béke az amerikai elnök és a transzatlanti közösség között. A szövetség tagországai tovább növelték a katonai költségvetést (idén már nyolc ország eléri a 2%-os

4 Brussels Declaration on Transatlantic Security and Solidarity. 11 July, 2018. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156620.htm (2018. 07. 18.)

5 NATO-Georgia Commission Declaration at the Brussels Summit. 12 July 2018. https://www.nato.int/cps/en/natohq/events_156556.htm (2018. 07. 12)

6 Chairman’s Statement on NATO- Ukraine following the meeting of the North Atlantic Council with Georgia and Ukraine at the Brussels Summit. 12 July 2018. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156623.htm (2018. 07. 12.)

7 Joint Statement on the Resolute Support Mission in Afghanistan. 12 July 2018. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156625.htm (2018. 07. 12)

8 A Fund For Peace 2018. évi „törékeny államok” listáján Afganisztán a 9., Irak pedig a 11. helyre került. Bár mindkét országban történt javulás, besorolásuk a magas veszélyeztetettségű (high alert) kategóriába történt. <http://fundforpeace.org/fsi/wp-content/uploads/2018/04/951181805-Fragile-States-Index-Annual-Report-2018.pdf> (2018. 07. 21.)

walesi követelményt), az új amerikai stratégiákban (Nemzeti Biztonsági Stratégia 2017, Nemzeti Védelmi Stratégia 2018) Európa újra fontos szerepet kapott.

Az európai NATO tagországok már negyedik éve *flyamosan emelik* a védelmi költségvetést: 2015-ben 1,42, 2016-ban 1,44, 2017-ben 1,46, 2018-ban pedig a GDP 1,5%-ot költöttek/kötenek védelemre. Idén az európai NATO tagországok már 87 milliárd dollárral többet fordítottak katonai célokra, mint 2015-ben.⁹ Nem véletlen, hogy Jens Stoltenberg NATO főtitkár pozitívan beszélt a közös teherviselés javulásáról a brüsszeli ankétot beharangozó sajtótájékoztaton.

A júliusi csúcstalálkozó előtt azonban újra gyülekezni kezdtek a „trumpi viharfelhők” az európai szövetségesek felett. Májusban Trump hívös távolságtartással fogadta a NATO-főtitkár egyeztetési célú washingtoni látogatását, majd felszólító levelet írt¹⁰ a védelemre keveset költő tagországoknak (Belgium, Hollandia, Luxemburg, Németország, Norvégia, Olaszország, Portugália, Spanyolország) a költségvetés emelésére. Július 5-én, Great Falls-ban (Montana) elmondott kampánybeszéde nyomán egyértelművé vált, hogy az elnök nem adta fel a NATO és az EU elleni „szabadságharcát”, sokkal nagyobb tehervállalást vár Európától. „... 151 milliárd dolláros deficitünk van az EU-val szemben, ráadásul megölnek bennünket a NATO-val, tőlünk várják Európa védelmének 70–90%-os finanszírozását. Mi vagyunk a hülyék, hogy az egész dolgot fizetjük” – mondta a beszédében.¹¹ Néhány nappal később, a G-7 csúcstalálkozón, a NATO-t nemes egyszerűséggel ugyanolyan rossznak nevezte, mint a NAFTA-t, az Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Egyezményt.¹²

Az EU kereskedelmi politikájának bírálata mellett (a NATO csúcs után már az EU is ellenség lett)¹³ Trump különösen Németországot támadta azzal, hogy az amerikaiakkal védeti meg magát, miközben spórol a hadikiadásokon. Az orosz energiaimpor miatt Németországot „Oroszország foglyának” nevezte, hiszen a „csővezeték-milliárdok” Putyint erősítik. Kettős játékkal vádolta meg Berlint, hogy miközben tart az orosz fenyegetéstől, keményen üzletel Moszkvával. A bírálatokban valószínűleg az is szerepet játszik, hogy Németország egyike annak az öt országnak, amely nem rendelkezik tervvel a védelmi költségvetés növelésére 2024-ig.

9 Jonathan Stearns: NATO Predicts New Defence-Budget Rise in Europe as Trumps Returns. Bloomberg, 10 July, 2018.

<https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-07-10/nato-predicts-new-defense-budget-rise-in-europe-as-trump-returns-jjflw8hl> (2018.07.13)

10 Julie H. Davis: Trump Warns NATO Allies to Spend More on Defence, or Else. The New York Times, July 2, 2018.

<https://www.nytimes.com/2018/07/02/world/europe/trump-nato.html?hp&action=click&pgtype=Homepage&clickSource=story-heading&module=first-column-region®ion=top-news&WT.nav=top-news> (2018. 07. 10.)

11 Ian Schwartz: Trump on NATO: "We are the Schmucks Paying for The whole Thing. July 5, 2018. https://www.realclearpolitics.com/video/2018/07/05/trump_nato_were_the_schmucks_paying_for_the_whole_thing.html (2018. 07. 10.)

12 Trump trashed NATO at G7, calling it, 'as bad as NAFTA', officials conformed. The Guardian, 9 June, 2018. <https://www.theguardian.com/us-news/2018/jun/28/trump-nato-latest-news-as-bad-as-nafta-g7-summit> (2018. 07. 20.)

13 Maas: Europe can no longer rely on the United States. DW, 16.07.2018. <https://www.dw.com/en/maas-europe-can-no-longer-rely-on-the-united-states/a-44701663> (2018. 07. 20)

Már a csúcás előtt számos találkozás jelent meg a nemzetközi médiában a tanácskozás lehetséges negatív kimeneteivel kapcsolatban (USA kivonulása a NATO-gyakorlatokból, Ukrajna támogatásának beszüntetése, az európai szövetségesek magára hagyása), szerencsére azonban egyik jóslat sem jött be. Sőt közvetlenül az ankét után Trump igen pozitívan értékelte a tanácskozást: példa nélküli diplomáciai áttörésről beszélt, köszönetet mondott a NATO-nak, amely két nap elteltével erősebb lett, mint korábban.¹⁴

A brüsszeli csúcson is láthattuk azt a sajátos trumpi külpolitikai taktikát, amely igen nehéznek, szinte megoldhatatlannak állít be nemzetközi témákat és ügyeket. A problémát először öntörvényű nyilatkozatokkal, twitter-üzenetekkel és cselekedetekkel káoszossá tünneti fel, amit majd hősies erőfeszítéssel „megold”, végül a saját média segítségével győzelemként állít be.

Pedig Trumpnak nincs igaza, hiába dicsekszik a 700 milliárd dolláros amerikai védelmi kiadásokkal. A NATO-n belül kialakult tehermegosztás a történelmi fejlődés terméke, nagyon sokszor amerikai érdekeket szolgált. Bár a NATO közös költségvetésbe az Egyesült Államok fizeti be a legtöbbet (22%), az amerikai katonai büdzsé túlnyomó többsége globális amerikai kül- és biztonságpolitikai célokat szolgál, nem pedig a NATO-ét. Európa védelmére az USA mindig a céljaival és érdekeivel arányos nagyságrendben áldoz, jelenleg a katonai költségvetés mintegy 25%-a szolgálja az öreg kontinens biztonságát.¹⁵

Az ezredforduló óta sokkal inkább amerikai érdekek mozgatták a szövetséget, mint európaiak, melyek érvényesítése kedvezőtlenül hatott Európára (Afganisztán, Irak, „arab tavasz”). Sokan ide sorolják még a tömeges migrációt is, amit részben az amerikai háborúk idéztek elő. Valójában az ukrajnai háború és az orosz fenyegetés újbóli megjelenése kellett ahhoz, hogy Európa újra komolyan vegye a kontinens védelmének szükségességét, amit egyelőre nem tud hitelesen megoldani az amerikai segítség nélkül. Ezért is kellett Európának újra Washingtonhoz fordulnia a 2014-es ukrán válság kitörésekor, mint annyiszor a múltban (például a délszláv háború idején), amikor valami baj volt Európában.¹⁶

A NATO készenléti akciótervhez (RAP) az USA-nak jelentős, de mégsem kizárólagos hozzájárulása van. Az orosz fenyegetés elleni amerikai erőnövelés (Európai elrettentési kezdeményezés – EDI) kiadásai 2014-től 15 milliárd dollárt tesznek ki hozzá a NATO katonai erejéhez (2019-re már 6,5 milliárdot terveznek),¹⁷ míg az európai tagországok csupán Trump másfél éves regnálása alatt 33 milliárd euróval növelték védelmi kiadásait.

14 <https://twitter.com/realDonaldTrump> (2018. 07. 12.)

15 Frank G. Hoffman, Molly Dinneen: Examining NATO's Progress: Common Goals, Shared Burdens. The Foreign Policy Research Institute, July 6, 2018. <https://www.fpri.org/article/2018/07/examining-natos-progress-common-goals-shared-burdens/> (2018. 07. 21.)

16 Mészáros Tamás: Trump elküldte Európát a búsba, (majdnem) teljesen jogosan. Index, 2018. 07. 12. https://index.hu/kulfold/2018/07/12/donald_trump_nato_eu_nemetszag/ (2018. 07. 12.)

17 Jen Judson: Funding to deter Russia reaches 6.5B in FY 19 defense budget request. Defence News, February 12. <https://www.defensenews.com/land/2018/02/12/funding-to-deter-russia-reaches-65b-in-fy19-defense-budget-request/> (2018. 07. 11.)

Igaz ugyan, hogy a „bűnrészes” NATO-tagországok többsége (így Magyarország is) jelentősen elmarad GDP 2%-tól, de jól látható a fejlődés. Nem gondoljuk, hogy ha az európai tagországok jelentősen megnövelnék katonai kiadásait, ez bármilyen csökkentést idézne elő az amerikai katonai kiadásokban, amikor Trump elnök meghirdette minden idők legnagyobb amerikai haderőfejlesztését. Az európai ügyek félreértése az is, hogy ha a Fehér Ház lakója a NATO-kiadásokat közvetlenül össze akarja kapcsolni az EU kereskedelmi tárgyalásokkal, amelyek július 25-én kezdődnek az EU és USA között.

Lehetséges, hogy mindezen tényeket az amerikai elnök nem tudná? Vagy sokkal inkább egy tudatos külpolitikáról van szó, amikor az „America First” koncepció nemcsak belpolitikai elsőbbséget, hanem külpolitikait ambíciókat is kifejez. Trump külpolitikája klasszikus realista politika,¹⁸ amely a maga offenzivitásával az *Egyesült Államok világbeli elsőségét* is meg akarja erősíteni. Nem izolacionista politikáról, hanem az amerikai érdekek kőkemény, „imperialista” védelméről van szó. USA nem a liberális nemzetközi világrend vezetőjeként, a többi nyugati országgal együttműködve kíván sikeres lenni, hanem egyedül, múltbeli, hagyományos, amerikai kapitalista módszerek alkalmazásával.

Trump nagystratégiájának legfontosabb alapelvei már a kampányban kirajzolódtak: gazdasági nacionalizmus, amorális tranzakcionalizmus, militarizmus és extrém belbiztonság. Az új stratégiák egyértelműen elvárják a szövetségesek fair teherviselését, tehát az amerikai elnök követeléseit stratégiai megfontolásokon alapulnak.¹⁹ Mindezek fényében könnyebben érthető Trump külpolitikait lépései (nemzetközi kereskedelmi szerződések felmondása, az ENSZ gyengítése, az iráni atom-megállapodás felrúgása, kereskedelmi háború megindítása, G-7 csoport relativizálása, a Kereskedelmi Világszervezet [WTO] marginalizálása stb.), amelyhez a NATO-val kapcsolatos unortodox politika is hozzá tartozik. Az amerikai elnök ugyanis ezzel a politikával nemcsak a NATO-t gyengíti, hanem az egész liberális nemzetközi világrendet, hogy kizárólagossá tegye az Egyesült Államok vezető szerepét. Szerinte ugyanis minden olyan megállapodást – legyen az partneri vagy kereskedelmi – fel kell mondani, vagy be kell szüntetni, ha hátrányosak az USA számára. Az utóbbi időben már nem kapcsolja össze a kollektív védelmi „szolgáltatást” (5. cikk)

18 Csizmazia Gábor: Trump elnök kiforratlan „realizmusa”. Államtudományi Műhelytanulmányok, NKE, 2018. évi. 2. szám.
https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/WP_2018_CsizmaziaG.pdf (2018. 05. 02.)

19 „A NATO erősebb lesz, ha minden tag nagyobb felelősséget vállal és megfizeti tisztességes hányadát a közös érdek, a szuverenitás és az értékek védelmében”. National Security Strategy of the United States of America. Pillar V. The Strategy in a Regional Content. Europe. December 2017. p. 48.
<https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> (2018. 07. 23.)
 „A NATO csak akkor maradhat releváns szervezet, ha célját, képességeit és döntéshozatalát tekintve megfelel a mai kor követelményeinek. Arra számítunk, hogy az európai szövetségesek teljesítik kötelezettségeiket a védelem és a korszerűsítés területén, a kiadások növelésével hozzájárulnak a szövetség megerősítéséhez a közös biztonsági kihívások kezelése terén” Summary of the 2018 National Defense Strategy of the United States of America. Sharpening the American Military’s Competition Age. Strategic Approach. Strengthen Alliances and Attract New Partners. Department of Defense, January 2018. p. 9.
<https://www.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf> (2018. 07. 23.)

a katonai költségvetéssel (csak azokat az országokat védjük meg, akik tejesítik védelmi kötelezettségeiket), ugyanis rájött arra, hogy a védelmi segítséget – a NATO kihagyásával – kétoldali megállapodással, business alapon is meg lehet oldani (például Lengyelország, Románia, Norvégia, a „baltiak”).

A 45. amerikai elnök brüsszeli „ámokfutását” ellentmondásosan értékeli a nemzetközi szakértők. Sokan azt mondják, hogy erőszakos „üzleti” javaslatai csak hasznosak a NATO és az EU számára, mert másképpen nem lehet kimozdítani az európai országokat a hét évtized alatt megszokott, kényelmes komfortzónájukból.²⁰ Az amerikai vezetők már John F. Kennedy óta kérik a nagyobb európai tehervállalást. „... *Mi nagyon nagyilelkűek vagyunk Európával, itt az ideje, hogy magunkra gondoljunk. Tudjuk azt, hogy az európaiak semmit sem fognak értünk tenni, mert megszokták, hogy mi mindig megsegítjük őket. A jövőben az USA szűkebb érdekeit kell előtérbe helyeznünk*”- mondta JFK egy nemzetbiztonsági tanácsülésen, 1963. januárban.²¹ Azóta a közös tehervállalás mindig napirenden volt, hol élesebb formában, hol finomabban, de a helyzet nem nagyon változott. 2011-ben a leköszönő amerikai védelmi miniszter, Robert Gates, bírálta keményen a NATO-t búcsúbeszédében: „... *Ha az európai védelmi képességek jelenlegi csökkenő trendjeit nem állítják meg, és nem fordítják meg, a jövő – hidegháborús tapasztalattal már nem rendelkező – amerikai vezetői azt gondolhatják, hogy már nem éri meg a NATO-ba fektetni.*”

Gates az aránytalan teherviselés miatt az USA és európai szövetségeseinek kapcsolatát „bizonytalannak, sőt gyászosnak” nevezte, amely a „kétsebességes fejlődésével” (vannak, akik harcolnak, mások pedig csak „beszélnek”) a NATO katonai súlyának meggyengüléséhez vezethet.²² Ezen a helyzeten Trump most megpróbál változtatni, erőteljes, gyakran agresszív fellépésével az általa jónak gondolt irányba kívánja a szövetséget elmozdítani. Új politikája nemcsak a NATO-ra, hanem az EU-ra is hatást gyakorol, hiszen az integrációs közösség is meghirdette az európai védelem megerősítését.

Többen azt mondják, hogy nem kell törődni az éles politikai vitákkal, az amerikai érdekvéonyesítés erőszakos módszereivel, a fontos az, hogy az eltervezett NATO katonai intézkedéseket NAC egyhangúan (USA-t is beszámítva) jóváhagyja.²³ Megítélésem szerint diktátumszerű stílussal nem lehet a szövetséget erősíteni, Trump kiszámíthatatlan viselkedése, ellentmondásos javaslatai, bulváros stílusa inkább gyengíti a NATO-t, mint erősíti, hiszen rossz légkört teremt, csökkenti a bizalmat, háttérbe szorítja a közös értékeket, egy USA-dominált transzatlanti egyensúlyt akar kialakítani.

20 Judy Dempsey: Trump May Be Doing the EU and NATO a Big Favor. Washington Post, July 09, 2018. <http://carnegieeurope.eu/2018/07/09/trump-may-be-doing-eu-and-nato-big-favor-pub-76761> (2018. 07. 10.)

21 James M. Goldgeiger: Trump Goes to Europe. Council on Foreign Relations. July 10, 2018. <https://www.cfr.org/article/trump-goes-europe> (2018. 07. 13.)

22 Robert Gates' farewell speech on NATO. Voltaire Network, Brussels, 10 June 2011. <http://www.voltairenet.org/article170425.html> (2011. 06. 12.)

23 Dominic P. Jankowski: Military substance has proven to be more important than fiery speeches and digital rhetoric. Carnegie Europe, July 11, 2018. <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/76788> (2018. 07. 12.)

A NATO Készenléti Kezdeményezés

Katonai szempontból a csúcspont legnagyobb újdonsága a *Készenléti kezdeményezés* (NRI) jóváhagyása volt (Nyilatkozat 14. pont), amelynek segítségével a szövetség új alapokra helyezi a NATO erők készenlétét. Az elmúlt három év tapasztalatai azt mutatják, hogy az elrettentés és védelem fenntartására, valamint erősítésére sokkal több felkészített, mobilizálható és alkalmazható erőre, valamint parancsnokságra van szükség.²⁴

4x30-as (Four 30s) koncepció

A walesi csúcson (2014) a szövetség vezetése létrehozta a *megerősített NATO Reagáló Erőt* (enhanced NATO Reaction Force – eNRF), amely egy 40 ezer fős, *hadtest* + szintű hadműveleti seregetest létrehozását jelentette. Az NRF-koncepció „felturbósítását” a NATO szakemberek a 2-7 nap alatt bevethető ún. „lándzsahegy-dandárra”, hivatalos nevén a *Nagyon Magas Készenléti Összhaderőnemi Harccsoportra* (Very High Readiness Joint Task Force – VJTF) alapozták,²⁵ amely 2015-ben szolgálatba is állt.

Az eNRF négy részből áll:

(1) A *vezetési és irányítási elemekből*, amelyet mindig az aktuális „parancsnokló” hadműveleti vezető szerv (Joint Force Command – Összhaderőnemi Erők Parancsnoksága), Nápoly vagy Brunssum biztosít.

(2) Az *azonnal reagáló erőből* (Immediate Reaction Force – IRF), amely a szolgálatba lépő VJTF-t jelenti.

(3) A *kezdeti követő erőből* (Initial Follow-on Forces – IFF), amelyet szintén a VJTF-erőkből hoznak létre oly módon, hogy bevonják a készenléti szolgálatra készülő (stand-up) és a szolgálatot már leadó (stand-down) dandár-erőket.

(4) A *követő erőkből* (FF), amelyet a NATO a felajánlott reagáló erőkből (Response Forces Pool – RFP) hív le.

Az eNRF 4. eleme a leggyengébb láncszem a gyorsreagáló erők koncepciójában, mivel a nemzetek által felajánlott erőkről a vezetéssel megbízott NATO parancsnokság kevés információval

Az elrettentés és a védelem erősítése

- NATO Készenléti Kezdeményezés (4X30)
- Katonai mobilitás megteremtése (2024)
- Új hadműveleti parancsnokságok (Norfolk, Ulm) létrehozása
- Szárazföldi komponens- és hadosztály-parancsnokságok felállítása

Forrás: Brussels Summit Declaration

24 Szenes Zoltán: Új székház, új feszültségek, változatlan politika. A NATO brüsszeli csúcstalálkozójának értékelése. Biztonságpolitika (Biztonságpolitikai Szakportál) 2018. július <http://biztonsagpolitika.hu/egyeb/uj-szekhaz-uj-feszultsegek-valtozatlan-politika-a-nato-brusszeli-csuczatalalkozojanak-ertekelese>

25 Jan Abts: NATO's Very High Readiness Joint Task Force. Can the VJTF give new élan to the NATO Response Force? NATO Defence College, Research Paper, No. 109. February 2015. https://www.files.ethz.ch/isn/189415/rp_109.pdf (2015. 03. 10.)

rendelkezik. Ezt a clausewitzi „ködöt” akarja a NATO a készenléti kezdeményezéssel megoldani, amelynek központi elemét a 4x30-as koncepció (Four 30s) képezi. A NATO vezetése 2020-ig 30 nehéz vagy közepesen nehéz manőverzáslóaljzat, 30 harci repülőszázadot és 30 hadihajót szeretne lebiztosítani a nemzetektől, amelyek 30 nap alatt bevethetőek lesznek. A 4x30-as erők felkészítési és készenlét-ellenőrzési eljárásai megegyeznek majd a VJTf-követelményekkel.

Teljesen világos, hogy az új készenléti képességekkel a szövetség vezetése a „követő erőket” szeretné megerősíteni oly módon, hogy egyúttal újabb felkészített csapatokat is az elrettentés demonstrálásához, a NATO ambíciószinthez szükséges erők biztosításához, szükség esetén pedig a gyors katonai válságkezeléshez vagy a kollektív védelem feladatainak végrehajtásához.

Stratégiai mobilitás

A készenlét fokozásához azonban nem elegendőek csak az erők, hanem az is kell, hogy azok szabadon tudjanak mozogni a NATO-térben, különösen a keleti frontországok irányába. A VJTf-gyakorlatok rossz tapasztalatokkal szolgáltak, hiszen a tagországok eltérő gyorsasággal/lassúsággal tudták engedélyezni az államhatárok átlépését, a csapatok gyors mozgását.²⁶ Bár a helyzet javult az elmúlt két évben, a kezdeti egyhónapos felvonulási idők már 10-15 napra csökkentek, ami azonban a „lándzsahegy-dandár” esetében még mindig nem fogadható el.

A probléma megoldására Frederick B. Hodges altábornagy, az európai szárazföldi amerikai erők volt parancsnoka megalkotta a „katonai Schengen zóna” kifejezést, amelynek létrehozása lehetővé tenné a NATO erők Európán belüli gyors mozgását. Ma minden tagállamban (nem is említve a semleges országokat) eltérőek a jogszabályok, a diplomáciai engedélyezés rendje, a határátlépési szabályok, de más a közlekedési hálózat fejlettsége is, ahol a csapatoknak és a harci technikának közlekedni kell. „Azt szeretném, ha a NATO erők ugyanolyan gyorsan tudnának mozogni Európában, mint a migránsok” – mondta a tábornok a Politico újságírójának.²⁷ Ha ehhez hozzá tesszük, hogy a hidegháború alatt a NATO-erők szabadon mozogtak az országhatárokon keresztül, akkor látható igazán, hogy mennyire tarthatatlan helyzet alakult ki a „békeosztalék” eredményeképpen.

A brüsszeli csúcson ezért a NATO vezetők több döntést hoztak a helyzet megváltoztatására. Először is jóváhagyták az európai főparancsnok felelősségi körébe tartozó engedélyezési tervet (Enablement Plan for SACEUR's Area of Responsibility), melynek nemzeti jogrendbe történő „beemelését” a tagállamoknak 2024-ig kell elvégezni (Nyilatkozat 16. pont). A terv életbe léptetéséhez szükség van a szárazföldi, a légi és a tengeri mobilitás nemzetközi és nemzeti jogszabályainak módosítására, az eljárások javítására, a vezetési és irányítási hatáskörök újra szabályozására. A megvalósítás

26 Sam Jones: NATO rapid unit for eastern Europe deployment, say Generals. Financial Times, May 15, 2016. <https://www.ft.com/content/7ac5075c-1a96-11e6-b286-cddde55ca122> (2018. 07. 12.)

27 Call for „military Schengen” to get troops moving. Politico, 04 August, 2017. <https://www.politico.eu/article/call-for-military-border-schengen-to-get-troops-moving-nato-eu-defense-ministers/> (2018. 07. 14.)

érdekében a NAC *részhatáridőket* állapított meg (Nyilatkozat 17. pont), amelynek teljesítéséről a védelmi miniszterek évente beszámolnak. Elsődleges cél, hogy 2019 végéig el kell érni az öt napon belüli határátlépést. Másodlagos közbenső cél egy NATO-n belüli kommunikációs rendszer létrehozása ugyancsak *a jövő év végéig*, egy olyan kooperatív hálózat felépítése, amelyben az illetékes NATO szervek, a nemzeti polgári és katonai szervezetek egyaránt szerepelnek. A koordinációra minden nemzetnek ki kell jelölni *egy nemzeti összekötőt* (National Points of Contact – NPC).

Elfogadták a NATO gyors légi mobilitást biztosító légierő-képességről (Rapid Air Mobility – RAM) szóló jelentést is, amely megállapította az erők gyors légi szállítására hivatott légierő-szervezet kezdeti műveleti képességének elérését.²⁸

Külön probléma az európai infrastruktúra (közutak, vasútvonalak, hidak, kikötők, repülőterek, üzemanyagellátó-rendszerek stb.) – a szövetséges erők és haditechnika gyors felvonulásához, mozgatásához, átcsoportosításához szükséges – fejlesztése, amit a szövetség *az EU-val együtt* szeretne megoldani (Nyilatkozat 18. pont).

A NATO parancsnoksági rendszer megerősítése

A készenlét javításához azonban nem elegendőek csak új erők, a szabad mozgás, *újabb katonai vezető szervek, csapatparancsnokságok is kellenek* a vezetési és irányítási feladatok elvégzéséhez. A parancsnoksági rendszert (NATO Command Structure – NCS) *a NATO katonai „gerincének”* nevezik, amely állandó vezetést és irányítást biztosít, tervezi és szervezi a feladatokat, átveszi a nemzetek által a szövetségnek átalárendelt erőket.

A csúcstalálkozó döntése alapján létrejön egy új *haditengerészeti hadműveleti parancsnokság* (Joint Force Command – JFC) Norfolkban (Florida, USA) és egy *logisztikai és támogató parancsnokság* (Joint Support and Enabling Command – JSEC) Ulmban (Németország). A hidegháború után ez az első eset, hogy a NATO parancsnoksági rendszerét nem csökkentik, hanem erősítik.²⁹ Legutóbb, 2011–2012-ben, komponens parancsnokságokat zártak be, így ma a két hadműveleti parancsnokság (Brunssum/Hollandia; Nápoly/Olaszország/) csak egy-egy haderőnemi (szárazföldi, légi, haditengerészeti, különleges műveleti, logisztikai) vezető szervvel rendelkezik, amelyről aztán 2014 után kiderült, hogy elégtelen. A *módosított szervezet* elsősorban a tengeri biztonság, a logisztika és a katonai mobilitás, valamint a kiberbiztonság területén rendelkezik majd összességében 1200 fővel³⁰ megerősített vezetési kapacitással (Nyilatkozat 29. pont).

28 A NATO-csúcs előestéjén fogadták el a NATO összhaderőnemi légierő stratégiáját (Joint Air Power Strategy). A szövetség haditengerészeti stratégiáját 2011-ben adták ki. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_156372.htm (2018. 07. 16.)

29 The NATO Command Structure. Factsheet, February 2018. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_02/1802-Factsheet-NATO-Command-Structure_en.pdf (2018. 07. 11.)

30 Ian Davis: NATO declares readiness initiative, while Secretary General plays down „senior differences” within the alliance. A Review of the NATO Defence Ministers meeting. Brussels, 7-8 June, 2018. <http://natowatch.org/default/2018/nato-declares-readiness-initiative-while-secretary-general-plays-down-serious> (2018. 07. 17).

A *norfolki parancsnokság* egy SACLANT (Supreme Allied Commander Atlantic) típusú hadműveleti vezetési központ lesz, amely elsősorban az *észak-atlanti-óceáni térségért* lesz felelős. Az új NATO JFC része egy nagyobb szövetséges tengeri stratégiai tervnek. Ennek keretében az USA felállítja a 2011-ben bezárt 2. Flottát, amelynek parancsnoksága szintén Norfolkban települ.³¹

Az amerikai haditengerészet erősítése része az új (2018. januári) amerikai nemzeti védelmi stratégiának, amely nagyobb szerepet kíván adni a tengeri komponensnek a nagyhatalmi katonai versengésben.

A terv nemcsak az amerikai flotta erősítését, hanem a hadműveleti módus operandi megváltozását is jelenti. A tartós jelenlétet felváltja a haditengerészeti erők gyorsabb és meglepetésszerűbb alkalmazása, rövidebb idejű állomásoztatása a világ-tengereken, hogy ellensúlyozni tudják az orosz és a kínai hadiflotta megélénkült tevékenységét.

Az utóbbi években az orosz haditengerészet különösen fokozta aktivitását a sarkvidéken, a Balti-tengeren és az Észak-atlanti óceánon.³² Az orosz haditengerészeti provokációk elsősorban az ún. GIUK-átjáróban (Grönland, Izland és az Egyesült Királyság közötti vizek) szaporodtak meg a közelmúltban. Az átjáró stratégiai jelentősége abban rejlik, hogy ott kellene az amerikai (kanadai) hadihajóknak áthaladni egy esetleges európai háború esetén. A tengeri folyosó szövetségi szempontból egyúttal ellenőrzőpont is, mert csak ezen keresztül tud közlekedni az orosz Északi Flotta az Atlanti-óceán vagy a Földközi-tenger felé.

A másik hadműveleti parancsnokság, a *németországi JSEC*, lényegében egy kollektív védelmi feladat esetén aktiválendő *logisztikai és támogató parancsnokság* lesz, amelyet az ulmi Többnemzeti Összhaderőnemi Parancsnokság (Multinational Joint Headquarters – MN JHQ) laktanyájában hoznak létre. Az új vezetési központ feladata lesz 5. cikk aktiválása esetén a műveleti térségbe felvonuló NATO-erők biztosítása és támogatása, de alkalmazására csak akkor kerülne sor, ha a szövetséget nagy („összemérhető nagyságú”) erőkkel támadnák meg. Az ilyen háborús helyzetekre a NATO a maximális erőfeszítés (Maximum Level of Effort – MLE) terminust használja, amelyet az 5. cikk szerinti hadviseléssel összefüggésben alkalmaznak.³³

A JSEC feladatköre az európai főparancsnok (Supreme Allied Commander Europe – SACEUR) teljes felelősségi területére kiterjed, Európára és a kapcsolódó tengerekre, Grönlandtól Afrikáig. Az új parancsnokság békeidőszakban – mintegy 100 fős német és nemzetközi állománnyal – *a háborús feladataira készül fel*, amelyet az aktiválás után 500 főre egészítenek ki.

31 A II. világháború alatt létrehozott flotta 1950-től a NATO-t támogatta. 17 millió km² atlanti óceáni területért volt felelős, és „fénykorában” 126 hajó, 4500 repülőgép és 90 ezer tengerész tartozott hozzá. US Navy resurveys Second Fleet in Atlantic to counter Russia. BBC, 5 May 2018. <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-44014761> (2017. 07. 17.)

32 Christopher Woods: Russia has “stepped on the gas” with its submarine fleet - and NATO is on alert. Business Insider, Apr 28, 2018. <http://www.businessinsider.com/russia-submarine-warfare-increasing-focus-2018-4>. (2018. 07. 17)

33 New NATO Joint Support and Enabling Command in Ulm. Permanent Delegation of the Federal Republic of Germany to NATO, 14.06. 2018. <https://nato.diplo.de/nato-en/aktuelles/-/2107338> (2018. 07. 17.)

A JSEC felállításával és működőképességének biztosításával Németország európai központi „hub”³⁴ szerepét erősíti a NATO-ban, amelyhez lényegében felajánlja a *Bundeswehr Összhaderőnemi Támogató Szolgálatát* (Joint Support Service – JSS).³⁵

A feladat költségeit most még nem lehet megbecsülni, hiszen a JSEC alkalmazásának tervezése még hátra van, de az jól látható, hogy nagy hadművelleti erők (Major Joint Operations – MJO+) biztosításáról van szó, amihez jelentős német erőforrások kellenek. Németország többek között ezért beszél arról, hogy a közös teherviselést nemcsak a GDP %-arányos védelmi költségvetés nagysága határozza meg.

Az új parancsnokság felállítását az idén teljesen működőképessé vált³⁶ MN JHQ végzi a bonni Támogató Parancsnoksággal (JSS) együtt. A német JCC egyébként több cluster területén *felelős a keretnemzet koncepció* (NATO Framework Nation Concept) kidolgozásáért és irányításáért. Az előkészítő törzs már idén júliusban felállt, az előzetes készenlétet 2019 végéig, a teljes készenlétet pedig 2021-re kell elérni.

Új harcászati parancsnokságok rendszerbe állítása

Úgy tűnik, hogy ezzel a NATO parancsnoksági rendszer adaptációja nem fejeződik be: a határozat máris „beharangozta” két új, hadtestműveletek vezetésére alkalmas *szárazföldi komponens parancsnokság* felállítását (1999-ben már felállítottak ilyen szub-regionális parancsnokságokat, amelyeket aztán 2002 után felszámoltak).

Emellett a NAC erősíti a csapatstruktúrába tartozó elemeket is, jóváhagyott több nemzeti kezdeményezésű vezető szervezet NATO minősítésű felállítását. Különösen a keleti frontországok jeleskednek e területen: Romániában (MND SE, Bukarest)³⁷ és Lengyelországban (MND NE, Elbląg, Gdansk és Kalinyingrad között)³⁸ egyaránt létrejött már egy-egy hadosztályparancsnokság, amelyeket még a walesi készenléti akcióterv (Readiness Action Plan – RAP) hívott életre. Emellett a NATO befogadta a belga–dán–holland különleges művelti komponens- parancsnokságra (C-SOCC),

34 A „Hub” kifejezés eredeti jelentése középpont, súlypont, de adott esetben „központ” (elemző-értékelő központ) értelemben használják.

35 A BW Joint Support Service 32 ezer fős, haderőnemi szintű szervezet, amelynek parancsnoka egyben a vezérkari főnök helyettese is. A parancsnokság központja Bonnban működik. A közel 20 éves szervezet fő feladata a német fegyveres erők ellátása otthon és külföldön. Alárendeltségébe logisztikai, vegyvédelmi, katonai rendőri, területvédelmi és speciális ellátó-biztosító erők tartoznak, közel 200 helyen települnek, kiterjedt német és nemzetközi polgári beszállítói körrel rendelkeznek. http://www.streitkraeftebasis.de/portal/a/streitkraeftebasis/start!/ut/p/z1/hY_BDolwEET_iCiNGHqEA0ZDCAQU24upSBCTLSENG_r_eGs-EPc3uvszsQuAEoeU89NIÖRkvei7C8KyOqMb5mvp2QXloxSVviEUBzRrCHCrcCxQVRp8GdR7TsEaGCgFA9uIOdustZvr3RTFZ11pPt71rwm9RX1RWmjf-DPUSvzMW90STg06G27WslakvXgADjM2V5Hsyf4IF-ASqRFf0!/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/#Z_B8LTL2922T01F0I6Q8228P1007 (2018. 07. 17.)

36 Trident Jaguar 2018 tests NATO's Readiness. NATO Communications and Information Agency, 06 June, 2018. <https://www.ncia.nato.int/NewsRoom/Pages/20180506.aspx> (2018. 07. 17.)
A parancsnokságot egy 60 ezer fős haderő globális alkalmazásának vezetésére készítették fel, amelyet különböző válsághelyzetekben lehetne alkalmazni a NATO-, EU- vagy ENSZ-mandátum esetén.

37 Headquarters Multinational Division South-East (Bucharest) <http://www.en.mndse.ro/about> (2018. 07. 17.)

38 Multinational Division North East (Elbąg) <https://mndne.wp.mil.pl/en/> (2018. 07. 17.)

valamint a románok hadtestparancsnokságra vonatkozó kezdeményezését, a balti országok közös hadosztályparancsnokságra tett felajánlását, illetve az olaszok rotációs hadosztályparancsnokságra megfogalmazott javaslatát.

Az új vezetési pontok *fokozatosan* kerülnek be a NATO haderőstruktúrájába (NATO Force Structure – NFS), bár többnemzetiek lesznek, felállításuk és működtetésük költségei a befogadó országokat terhelik. Lehet persze, hogy a részvevő nagy országok (például az USA) hozzájárulnak a közös erőfeszítéshez, de a befogadó nemzeti támogatást nyújtó országok nem remélhetnek jelentős forrásokat a NATO beruházási költségvetéséből (NATO Security Investment Budget – NSIP).

A 4x30-as készenléti kezdeményezés miatt várhatóan további csapatparancsnokságokra is szükség lesz, mivel a csúcstalálkozó további felajánlásokat vár a tagországoktól *„Üdvözljük azt a számos, konkrét, multinacionális, kétoldalú és nemzeti kezdeményezést, amelyek hozzájárulnak a szövetség erősítéséhez. A szándéknyilatkozatok és együttműködési megállapodások aláírása egy tisztességes teherviseléshez való hozzájárulás gyakorlati kifejeződése lesz”* (Nyilatkozat 32. pont) Valószínű, hogy erre a felhívásra jelentkezett be Magyarország is.

A biztonság javítása a déli régióban

A csúcstalálkozó másik nagy témaköre a déli stratégiai irányban lévő kihívásokkal, veszélyekkel és fenyegetettségekkel foglalkozott, amely kevésbé ismert a média és a közvélemény számára, mint a keleti fenyegetés ellen tett kollektív védelmi intézkedések. Ez egyrészt jó dolog, mert a kollektív védelem erősítésére tett intézkedések növelik az 5. cikk iránti közbizalmat a tagországokban. Másrészt azt is kifejezi, hogy a szövetség valahogy nem tudja megfelelően kommunikálni a déli régióban végzett sokirányú tevékenységét. Bár a NATO vezetői folyamatosan beszélnek a szövetségi határokon túli biztonság fontosságáról, az egyes témák és döntések nem álltak össze egységes egészé, „eladható” kommunikációs terméké.

A stabilitás kivetítése a NATO tagországokkal szomszédos régiók és országok biztonságára fókuszál, azt fejezi ki, hogy *nem elegendő csak a NATO határainak és területének védelmére összpontosítani, hanem valamennyi kívülről jövő biztonsági problémával foglalkozni kell*. A csúcstalálkozó hangsúlyozta ennek a felismerésnek a fontosságát: *„... A szövetség a stabilitás kivetítésével és biztonság területén kívüli növelésével hozzájárul a NATO általános biztonságához is.”* (Nyilatkozat 50. pont).

A terrorizmus elleni harc, a migráció, a hibrid fenyegetés megnövekedése miatt számos tagország (így Magyarország is) már a varsói csúcson arra ösztönözte a NATO-t, hogy *foglalkozzon* Európa védelmi kérdéseivel. A *Déli Csomagban* (Package on the South) olyan elemek jelentek meg, mint Macedónia felkérése a bővítési tárgyalások megkezdésére, az afganisztáni misszió (RSM) meghosszabbítása, új kiképzési feladat indítása Irakban, a kiber és hibrid hadviselés elleni harc, valamint a déli régió biztonsági kérdéseivel való intézményes foglalkozás. Mindezzel az a cél, hogy kezelje a délről érkező veszélyeket és fenyegetéseket, hozzájáruljon a régióban zajló nemzetközi válságkezeléshez, valamint segítse a regionális partnereket a nemzeti ellenálló képesség növelésében, különösen a terrorizmus elleni harcban, illetve a védelmi képességek fejlesztésében.

A bővítés

A NATO a brüsszeli csúcson megerősítette a bővítési politikáját, a „nyitott ajtók” partnerségi irányelv szellemében egy újabb nyugat-balkáni ország tagsági belépését teszi lehetővé. Montenegró 2017 évi tagfelvétele után a NATO most arról döntött, hogy meghívja a szkopjei kormányt a bővítési tárgyalások megkezdésére (Nyilatkozat 63. pont). Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság (FYROM) már a 2008-as bukaresti csúcstalálkozó óta szerepel a meghívottak listáján, de Görögország a csatlakozást a két ország között folyó névvita miatt nem támogatta. Athén már 1991-es függetlenné válása óta kifogásolta azt, hogy a délszláv ország a Macedón Köztársaság nevet kívánja viselni. A görögök politikai érzékenysége abból fakad, hogy Görögország északi tartományát (ahol jelentős macedón kisebbség él) Makedóniának hívják, és attól félnek, hogy a macedónok területi követelésekkel állnának elő.

A probléma megoldására az elmúlt évtizedben az ENSZ keretein belül folytattak tárgyalásokat, amelyek ebben az évben vezettek sikerre: az ország új neve *Észak-Macedónia* lesz.

A NATO csatlakozási tárgyalások azonban csak akkor kezdődhetnek el, ha mindkét országban véglegesítik a megállapodást, végig viszik a teljes jogi folyamatot. Az ország új hivatalos nevét még a két ország parlamentjében is ratifikálni kell, ősszel pedig névszavazást tartanak erről Macedóniában, ahol ezt követően az alkotmányt is módosítani szükséges. Mivel a macedón ellenzék nem támogatja a névváltozást, még komoly belpolitikai harcok várhatók az országban.

A balkáni ország azonban nemcsak Görögországgal rendezte politikai kapcsolatait, hanem barátsági és együttműködési szerződést kötött Bulgáriával is.

A NATO-meghívás egyben javítja Szkopje uniós aspirációit is, hiszen az ország 2005-től tagjelölt ország. A NATO meghívást követően az Európai Bizottság már megállapodott a macedón kormánnyal arról, hogy 2019 júniusában a csatlakozási tárgyalások megkezdődhetnek a délszláv országgal is.³⁹ Ha a NATO bonyolult belső ratifikációs eljárásrendjét is figyelembe vesszük, akkor várhatóan Észak-Macedónia 2019-ben a szövetség 30. tagja lesz, ami jó kis születésnap ajándék lehet a 70. születésnapját jövőre ünneplő szervezetnek. Az euro-atlanti integráció elősegíti az országban a demokratikus fejlődést, a reformokat, a jogállamiság tiszteletben tartását, javítja a

A déli csomag elemei

- Bővítési tárgyalások megkezdése Szkopjével
- RSM megerősítése
- Új kiképzési misszió Irakban
- Kibervédelmi Műveleti Központ felállítása
- Hibrid támadás elleni szakértői csoportok létrehozása
- Déli regionális információs központ (hub) működőképessége

Forrás: Brussels Summit Declaration

³⁹ Elkezdődött Macedónia uniós csatlakozásának előkészítése. ZOOM, 2017. július 17. <https://zoom.hu/hir/2018/07/17/elkezdodott-macedonia-unios-csatlakozasanak-elokeszitesi/> (2018. 07. 19.)

Nyugat-Balkán, és így az egész transzatlanti szövetség biztonságát.⁴⁰ Emellett bátorítja azokat a partnereket, amelyek csatlakozni kívánnak a NATO-hoz, hogy folytassák tovább a felkészülésüket, feleljenek meg a tagság politikai és katonai követelményeinek.

Az afganisztáni misszió folytatása

A szövetség *Eltökélt Támogatás Misszió* formátumban (Resolute Support Mission – RSM) megtárgyalta az afgán biztonsági helyzetet is, amelyen a misszióban részvevő országok és Afganisztánban működő nemzetközi szervezetek vettek részt. A tanácskozáson arról határoztak, hogy 2024-ig kiterjesztik az afgán biztonsági erők pénzügyi támogatását,⁴¹ a szövetség pedig tovább erősíti jelenlétét a közép-ázsiai országban (Nyilatkozat 53. pont).

Az országban a biztonsági helyzet nagyon törekeny,⁴² Kabulban rendszerezések a merényletek, az ország területének 56%-a, lakosságának pedig 65%-a van központi ellenőrzés alatt.⁴³ A 313 000 fős létszámú afgán biztonsági erők (hadsereg, rendőrség, titkosszolgálatok) éves veszteségei meghaladják egy kisebb ország hadseregének a számát.⁴⁴

A tavaly meghirdetett új amerikai afganisztáni stratégia óta (az USA mellett) a NATO is fokozta jelenlétét, dinamikusan nő a szövetségi erők jelenléte a Hindukus országában. Félő ugyanis, hogy a 17 éve háborús helyzetben lévő országban tovább romlik a helyzet, a tálibok egyre sikeresebbek lesznek, az Iszlám Állam befolyása tovább erősödik, jövőre pedig választások lesznek. Jelenleg 39 NATO tagállam és partnerország (nemrégiben csatlakozott Katar és az Egyesült Arab Emírátságok) 16 ezer fővel vesz részt a kiképzést, tanácsadást és segítséget nyújtó nem fegyveres misszióban.⁴⁵

40 Németh Bence, Orosz Anna: A „nyitott kapuk politikája” újrátöltve. NATO-bővítés a Nyugat-Balkánon mint a feltartóztatás eszköze. Külügyi és Külgazdasági Intézet, Elemzések különszám, 2017. május 15. http://kki.hu/assets/upload/11_-_Nemeth_Bence__Orosz_Anna.pdf (2017. 09. 20.)

41 Csak az Egyesült Államok 2002-től 2018-ig 78,2 milliárd dollárral támogatta az afgán erők felkészítését. SIGAR's (Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction) Report to the United States Congress. April 30, 2018. p. 85. <https://www.sigar.mil/pdf/quarterlyreports/2018-04-30qr-section3-security.pdf> (2018. 07. 21.)

42 Az afganisztáni ENSZ misszió (UN Assistance Mission in Afghanistan, UNAMA) éves jelentése szerint a civil veszteségek száma 2017-ben 23 744 biztonsági incidens (fegyveres harc, bombatámadás, célzott gyilkosság, emberrablás, öngyilkos merénylet, fegyveres bűnözés, megfélemlítés) történt, melynek során 10 453 fős veszteség (9%-al kevesebb, mint tavaly) keletkezett (3438 halott, 7015 sebesült). Az év során 4300 katonai összecsapást regisztráltak. A veszteségek 65%-ért a lázadók (tálibok, Iszlám Állam) felelősek, akik széles körben alkalmazzák az öngyilkos merényleteket és a „piszkos bombákat” (IEDS). A harcok állandóságát mutatja, hogy a veszteségek 32%-a harcselekményekben keletkezik. Release of 2017 Armed Report on Protection of Civilians in Armed Conflict. UNAMA, 15 Feb 2018. <https://unama.unmissions.org/release-2017-annual-report-protection-civilians-armed-conflict> (2018. 07. 20.) A NATO koalíciós erők halálos vesztesége 2015–2018 között 63 fő volt. <http://icasualties.org/oef/> (2018. 07. 20.)

43 SIGAR's Report. pp. 86–88.

44 2016-ban 7000 katona és rendőr halt meg, további 12 000 pedig megsebesült. 2017-ben a biztonsági erők létszáma 300 000 fő alá esett. Afghan security forces 'shrinks sharply' - US watchdog. BBC News, 1 May, 2018. <https://www.bbc.com/news/world-asia-43961408> (2018. 07. 20.)

45 NATO-Afghanistan Relations. NATO HQ, July 2018. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180706_1807-backgrounder-afghanistan-en.pdf (2018. 07. 20.)

A csapaterősítések tovább folynak, a britek például a csúcson jelentették be 440 fős erősítést.⁴⁶ Persze kétséges, hogy a „lopakodó” NATO/USA jelenlét⁴⁷ mennyire lesz sikeres, hiszen az időbeni kiterjesztés (2014-ben 2016-ig, 2016-ban 2020-ig, most pedig 2024-ig) és a csapaterő-növelés (ma már 50%-al többen szolgálnak az „afgánok földjén”, mint a 2015 januári induláskor) eddig nem vezetett sikerre. Most a NATO megpróbálkozik az „átfogó megközelítés” (Comprehensive Approach – CA) regionális elvének alkalmazásával, igyekszik Pakisztánt, Iránt és Oroszországot is bevonni a helyzet megoldásába, a békefolyamat megerősítésébe. Mivel Washington és Moszkva egyaránt térségi megoldásban gondolkodik, elképzelhető, hogy a NATO CA-megközelítése jól illeszkedhet ebbe a folyamatba.

Új kiképzési misszió Irakban

A NATO vezetése köszönetet mondott Iraknak az Iszlám Állam legyőzéséért, hogy tavaly sikerült visszaállítani az ország területi szuverenitását (Nyilatkozat 54. pont). A biztonsági helyzet lényegesen javult az országban: az ISIS erők gyakorlatilag megsemmisültek vagy elmenekültek, a hadsereg és a milíciák 61 500 km²-t tisztítottak meg a terroristáktól, 7,7 millió iraki polgár szabadítottak fel egy új élet reményében.

Szíriában változatlanul bonyolult a helyzet, bár az ISIS erők többségét ott is megsemmisítették. A hadművelleti helyzet változása ellenére az Iszlám Állam elleni globális koalíció (jelenleg 71 ország és 4 nemzetközi szervezet)⁴⁸ folytatja harcát, amelyhez a NATO 2017. május 1-jével csatlakozott.

A térségben feladatokat teljesítő koalíciós erők feladata és művelleti tevékenysége, a Belső Megoldás Művelet (Operation Inherent Resolve – OIR,) megváltozik: áttérnek az operáció IV. fázisára, a helyzet stabilizálására és az iraki fegyveres erők támogatására. Ennek részeként az iraki kormány és a globális koalíció kérésére a NATO egy Nem Harci Kiképzési és Kapacitásépítő Missziót (NATO Non-Combat Training and Capacity Building Mission – NTCBM-I) indít Irakban a jelenleg folyó kiképzési tevékenységekre építve.

A feladat nem új a szövetségnek, hiszen 2004–2011 között már 15 000 tisztet és altisztet képzett ki a közel-keleti országban. 2015-től a NATO 350 iraki katonának nyújtott felkészítést Jordániában. 2017-ben egy civil-katonai kiképző csoportot is telepített Bagdadba, amely a kormányzati szerveknek és katonai oktatási létesítményeknek nyújt tanácsadást. Az új misszió felgyorsítja és kibővíti a kiképzést, segíti a civil-katonai tervezést, az iraki biztonsági erők reformját. A szövetség célja, hogy a gyors beavatkozással segítse Irakot a biztonság megszilárdításában, megelőzze egy

46 Nagy-Britannia erősítést küld a NATO-nak. Kitekintő, 2018. július 11.

<http://kitekinto.hu/2018/07/11/european-kivul/nagy-britannia-erositest-kuld-afganisztanba/> (2018. 07. 12.)

47 Az RSM-en kívül zajlik egy önálló amerikai művelet is Operation Freedom’s Sentinel (OFS, Szabadság Őrszeme Művelet) néven. Az Afganisztánban szolgáló amerikai katonák közül 7800 fő a NATO, 3600 fő pedig az OFS műveletben vesz részt. Az amerikai erők száma 2018-ban várhatóan 1500 fővel emelkedik. SIGAR’s Report, pp. 89=91.

48 The Global Coalition to Defeat ISIS: Partners. US Department of State. Diplomacy in action. <https://www.state.gov/s/secs/c72810.htm> (2018. 07. 23.)

újabb terrorista szervezet esetleges felemelkedését, biztosítsa a legjobb feltételeket a 88 milliárd dollár értékű iraki újjáépítés feladataihoz.⁴⁹

A katonai kiképzés területén a főerőkifejtés az improvizált robbanóanyagok (C-IED) elleni harcra, a lőszer megsemmisítésére (EOD), aknamentesítésre, az orosz harci technikai eszközök üzemben tartására, valamint katona-egészségügyi felkészítésre irányul.⁵⁰ A kiképzési missziót az első évben Kanada fogja vezetni, 250 főt, 4 helikoptert és a szükséges technikát fogja biztosítani a feladatokhoz.⁵¹

A feladat iránt nagy az érdeklődés (már Ausztrália, Finnország, Svédország is bejelentkezett). A NATO úgy véli, hogy a biztonság stabilizálása hozzájárul az irreguláris migráció mérsékléséhez is.⁵²

Önálló kiberbiztonsági szervezet kialakítása

A NATO tovább folytatja a kiberbiztonság erősítéséért végzett tevékenységét. A parancsnoksági rendszer részeként felállít egy Kiber Műveleti Központot (Cyberspace Operation Center – COC), amely a kibervédelmi célokat fog szolgálni (Nyilatkozat 20. pont). A kiberbiztonság változatlanul fontos célja a szövetségnek, a kifejezés többször szerepelt a deklarációban, mint a terrorizmus elleni védelem.

A NATO kiber politikája gyorsan fejlődött 2014 után: a walesi csúcás az 5. cikk hatályát kiterjesztette a kiber támadásokra, a varsói ankét az információs teret (domain) műveleti térségnek nyilvánította, a nemzetek pedig ígéretet tettek a kibervédelem fejlesztésére (Cyber Defence Pledge). A 2017. évi kiber támadások (Wanna Cry, NotPetya) azonban felvetették annak szükségességét, hogy a NATO-nak is legyen egy műveleti információkat és tapasztalatokat megosztó központja, amely egyben műveleti tervezéssel, az információk integrálásával, szervezet-fejlesztéssel is foglalkozna.⁵³

Az új központ Monsban, az európai főparancsnokságon állt fel (amelyet egyébként Vass Sándor dandártábornok, a Honvéd Vezérkar korábbi híradó- és informatikai csoportfőnöke [J–6] vezet), egyelőre még a SHAPE J–6 részeként. Létrehozását a tervezők a különleges erők vezetési központja evolúciós modelljének mintájára képzelik el: először központ, majd önálló csoportfőnökség, végül független NATO parancsnokság jönne létre.

49 At US urging, NATO agrees training mission to Iraq. Reuters, February 15, 2018. <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iraq-nato/at-u-s-urging-nato-agrees-training-mission-in-iraq-idUSKCN1FZ1E5> (2018. 02. 15.)

50 NATO Training Mission in Iraq. NATO HQ, July 2018. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180709_1807-backgrounder_nmi_en.pdf (2018. 07. 20.)

51 Joanna Stocker: Canada will lead new NATO Training mission in Iraq, Trudeau says. The Defence Post, July 11, 2018. <https://thedefensepost.com/2018/07/11/canada-lead-nato-training-mission-iraq/> (2018. 07. 21.)

52 Karzan Sulaivany: New Training Mission in Iraq will address migrant flow to Europe: NATO Secretary General. Kurdistan 24. June 28, 2018. <http://www.kurdistan24.net/en/video/eb347656-8822-42aa-b576-5a5b251e0336> (2018. 07. 21.)

53 Jens Stoltenberg: Speech at Cyber Defence Pledge Conference. Paris, 15 May, 2018. https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_154462.htm (2018. 07. 17.)

A COC felállítása az elrettentés és védelem mellett a szövetség ellenálló képességét (reziliencia) is javítja az információs biztonság területén. Az új műveleti kiber egység szoros együttműködésben fog dolgozni a Tallinban (Észtország) működő, a Kutatásért, Fejlesztésért és Kiképzésért Felelős Kibervédelmi Központtal (NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence – CCDCOE), amely a világ legnagyobb valós időben folyó kiber gyakorlatait szervezi Zárt Pajzsok (Locked Shields) névvel.⁵⁴

Hibrid védelmi csoportok létrehozása

A brüsszeli csúcson a NATO folytatta a 2016-ban elfogadott (de nem publikált) hibrid stratégia „aprópénzre” váltását. A hibrid problémakörrel a NAC-külgyminiszterek először 2015 decemberében foglalkoztak, amikor is egyetértettek a hibrid fenyegetések elleni tevékenység elveivel (felkészülés, elrettentés, védelem) és eszköztárával. A tanácskozás rögzítette, hogy a hibrid tevékenységek (dezinformáció, kibertámadások, kémkedés, gazdasági zsarolás, reguláris és proxy erők alkalmazása, szabotázs, a demokratikus intézmények működésének nehezítése, propaganda, a tagsági szolidaritás csökkentése) célja a kétértelműség megteremtése, a béke, a válság és a konfliktus közötti határvonalak elhomályosítása (Nyilatkozat 21. pont).

Mivel a NATO szakpolitika szerint a hibrid fenyegetések elleni védelem nemzeti hatáskör, a NATO a NAC döntése alapján készen áll egy szövetséges megsegítésére a hibrid kampány bármelyik szakaszában.⁵⁵ Döntés született arról, hogy a szövetség a tagországi segélynyújtás érdekében Hibrid Támadások Elleni Támogató Csoportokat (Counter Hybrid Support Team – CHST) hoz létre, tanulmányozza és feldolgozza Ukrajna és Moldova ellen folytatott hibrid hadviselés tapasztalatait. A csoporthoz szakértők és alokált erőforrások tartoznak majd, amelyek erősítik a NATO reagáló képességét.

A hibrid fenyegetések elleni küzdelem javítása érdekében a szövetség hírszerzési és felderítési reformot hajtott végre az elmúlt években. Ebben a küzdelemben szoros együttműködés alakult ki az EU-val,⁵⁶ a NATO támogatja a Helsinkiben

54 A gyakorlatot a NATO kibervédelmi központ évente szervezi számos egyetem, katonai és civil szervezet, valamint IT-cégek bevonásával. A CCDCOE általános olyan stratégiai és technikai elemeket kombinál a tréningen, amelyek segítik a kritikus infrastruktúra elleni védelmet, javítják a nemzeti és szövetséges döntéshozatal eljárásait erős kibertámadások során. A Locked Shields 2018 gyakorlaton 150 IT team, 1000-nél több szakember 4000 virtuális rendszert és 2500 hackertámadást kezelt. A gyakorlást, a legjobb tapasztalatok megosztását, a folyamatos konzultáció iránti igényt fejezi ki az a tény, hogy a LS18 már a világ legnagyobb kiber rendezvényévé nőtte ki magát. Ez évben indult először integrált NATO-csapat, amely megnyerte a gyakorlat részeként rendezett versenyt.

NATO Won Cyber Defence Exercise Locked Shields. CCDCOE, 27 April 2018.

<https://ccdcOE.org/nato-won-cyber-defence-exercise-locked-shields-2018.html> (2018. 05. 02.)

55 Joe Pappalardo: Now NATO Says Russian „Hybrid Warfare” Could Start a Real War. Popular Mechanics, July 13, 2018.

<https://www.popularmechanics.com/military/a22140482/nato-russia-hybrid-warfare-start-a-war/> (2018. 07. 21.)

56 Patryk Pawlak: Countering hybrid threats: EU-NATO Cooperation. European Parliamentary Research Service, March 2017. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599315/EPRS_BRI\(2017\)599315_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599315/EPRS_BRI(2017)599315_EN.pdf) (2018. 07. 20)

2017-ben megalakult Hibrid Fenyegetések Elleni Kiválósági Központot (The European Center of Excellence for Countering Hybrid Threats).⁵⁷

Déli információs központ

A hibrid hadviseléshez is kapcsolható a NATO Déli Információs Központjának (NATO Strategic Direction South – NSD-S Hub) teljes működőképessé nyilvánítása (Nyilatkozat 27. pont), amelynek létrehozását 2016-ban a védelmi miniszterek kezdeményezték. A javaslat része volt annak az irányváltásnak, amely a NATO-t dél felé fordította a nehezebben beazonosítható déli veszélyek kezelésére.

A nápolyi parancsnokságon működő központ 2017 ősszel állt fel azzal a feladattal, hogy összekapcsolja a szövetségeseket, a partnereket és a régióval foglalkozó szakértőket a biztonsági kihívások jobb megismerése és leküzdése érdekében.⁵⁸ NATO megközelítésben a déli régióhoz tartozik Közel-Kelet, Észak-Afrika, a Száhel-övezet és a Szubszaharai Afrika.

A központ rendeltetését a 3C (Connect, Consult, Coordination) jelmondat fejezi ki. A Hub célja, hogy hozzájáruljon a NATO tevékenységeinek összehangolásához, szinkronizálásához és a konfliktusmegoldáshoz a déli szárnyon, miközben átfogó megközelítéssel optimalizálja az erőforrásokat és maximalizálja a hatékonyságot.⁵⁹

A központ a déli JFC-parancsnok alárendeltségében tevékenykedik, de nem része a hadművelleti HQ-nak, tevékenységéről a SACEUR-nak számol be. Állományát a JFC HQ létszámából, illetve nemzeti hozzájárulással biztosítják. A Hub hetente ad ki hírleveleket, tájékoztatókat biztonsági eseményekről, publikációkat készít, egyre fejlődő kapcsolatokat tart fenn nemzetközi szervezetekkel, nem-kormányzati szervezetekkel, kutatóközpontokkal és egyetemi intézményekkel. Különösen hatásosak és hasznosak a szervezet online rendezvényei, sok támogatót nyernek meg a NATO ügyének.

Bár a *hub* működését, tevékenységét még korai lenne értékelni, az már látható, hogy egyfajta „soft power” tevékenységgel erősítheti a NATO kooperatív biztonsági céljait, hozzájárulhat a 2. cikk szerinti „békés és baráti kapcsolatok” fejlesztéséhez. A nyílt információk gyűjtésével, elemzéssel, hálózatépítéssel és a rendezvényekkel megváltoztathatja a NATO-ról kialakult képet. Sok tennivaló van még (például az online IT-technológia fejlesztése, a politikai vezetésnek való átalárendelés, állandó státuszok létrehozása stb.) hátra,⁶⁰ de a Központ fejlődése ígéretesebb lehet, mint ahogyan ezt a létrehozásának másfél éves „göröngyös” útja mutatja.

57 <https://www.hybridcoe.fi/> (2018. 07. 21.)

58 <https://www.thesouthernhub.org/about-us/mission.aspx> (2018. 07. 21.)

59 Christopher K. Courtney: EUCOM- A Comprehensive Approach for NATO Strategic Direction for South. NSDS Hub Publication, 24 Jan, 2018.
<http://www.thesouthernhub.org/publications/a-comprehensive-approach-for-nato-strategic-directionsouth.aspx> (2018. 07. 21.)

60 Alessandro Minuto Rizza: The „Nebulous” Naples Hub: Is there Strategic Direction for the South? Italian Institute for International Political Studies (ISPI). 05 July, 2018.
<https://www.ispionline.it/en/pubblicazione/nebulous-naples-hub-there-strategic-direction-south-20928> (2018. 07. 21.)

Magyarország hozzájárulása

A kormány felkészülése a NATO-csúcsra most csendesebb volt, mint a két évvel ezelőtti varsói tanácskozásra. Akkor volt parlamenti diskurzus, a találkozó előtti miniszterelnöki nyilatkozat, számos külügyi és honvédelmi miniszteri interjú és állásfoglalás. Igaz, Magyarország most stabilabb helyzetből indult a brüsszeli ankétára: a kormány már 2017-ben vállalta, hogy az előírt határidőre felemeli a védelmi költségvetést a GDP 2%-ig, és utána pedig ezt a szintet folyamatosan fenn tartja.⁶¹ 2018-ban a költségvetés már 1,1%-t tesz ki, a 2019. évi 513 milliárd Ft-os honvédelmi költségvetési előirányzat pedig 1,16%-os nagyságrendet ígér. Ha ehhez hozzátesszük, hogy az Országgyűlés Honvédelmi és Rendészeti Bizottsága idén már 1450 milliárd Ft értékben adott ki honvédelmi közbeszerzés alóli mentességet, akkor ez az arány nagyobb is lehet. Azt sajnos a transzparencia-hiány miatt nem tudjuk, hogy ebből mennyi forrás jut a Magyar Honvédségnek, és milyen célokra fogjuk elkölteni, de valószínűsíthetően jobb pozícióban vagyunk, mint azt jelenleg a nyilvános információk alapján gondoljuk.

A NATO márciusi adatai szerint⁶² Magyarország a védelmi kiadások listáján 2017-ben a 23. helyen (GDP 1,06%) állt, míg a fejlesztési kiadások területén a 18. helyet foglalta el (15,34%). Elkészült a Zrínyi 2026-os Honvédelmi és Haderő-fejlesztési Program, megkezdődtek a beszerzések,⁶³ 2019. januártól pedig újraindul a nemzeti kézifegyvergyártás cseh licensz (Ceská Zbrojovka) alapján. Új szárazföldi harci-technikai eszközök beszerzéséről egyelőre még nincs hír,⁶⁴ pedig a 2026-ig bevállalt nehézdandárt láncaltapas harcjárművekkel (harckocsik, gyalogsági harcjárművek, tüzérségi lövegek stb.) kell felszerelni. Mindenesetre a kezdeti modernizációs lépésekkel meg lehet győzni a szövetséget, hogy Magyarország komolyan gondolja a haderő képességfejlesztését, „... átfogó haderőreformba kezdett, aminek nyomán, regionális szinten versenyképes hadsereg jön létre”.⁶⁵

A csúcstalálkozó előtt kevés hír jelent meg arról, hogy Magyarország milyen álláspontot fog képviselni a napirenden lévő kérdésekről, milyen új felajánlásokat tesz.

61 1283/2017. (VI.2) Korm. határozat a honvédelmi kiadások és a hosszú távú tervezés feltételeinek megteremtését szolgáló költségvetési források biztosításáról szolgáló költségvetési források biztosításáról szóló 1273/2016. (VI.7) Korm. határozat módosításáról.
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A17H1283.KOR×hift=ffffff4&txrefrer=00000001.TXT> (2017. 10. 02.)

62 Defence Expenditure of NATO Countries (2010-2017). Communiqué, PR/ CP (2018) 16. 15 March 2018.
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_03/20180315_180315-pr2018-16-en.pdf (2018. 07. 10.)

63 2 darab Airbus A-319 szállító repülőgép, 4 db Zlin-242L kiképző repülőgép, 20 darab Airbus H-145M könnyű többcéltű helikopter stb.

64 Bár a civilek szerkesztette Haditechnikai Kerekasztal portálon érdekes információk jelennek meg.
<https://htka.hu/> (2018. 07. 06.)

65 Magyarország növeli a hozzájárulását a NATO erőfeszítéseikhez. 2018. július 11.
<http://www.kormany.hu/hu/kulgaszdasagi-es-kulugyminiszterium/hirek/magyarorszag-noveli-hozzajarulasat-a-nato-erofesziteseihez> (2018. 07. 12.)

Egyedül az ukrán kérdésben volt ismert a magyar álláspont, hogy amíg Kijev nem változtat magyar kisebbségellenes politikáján, Budapest nem támogatja a keleti szomszédos ország euro-atlanti aspirációit. Magyarország tavaly ősztől blokkolja a NATO-Ukrajna Bizottság (NATO-Ukraine Commission – NUC) összehívását, elégetlenségét fejezi ki a kisebbségellenes és nacionalista eszmék felerősödését szolgáló ukrán politika miatt. A magyar álláspont a nemzeti kisebbségi jogokat összekapcsolta a NATO szövetségi integritás kérdésével.⁶⁶ Ugyanakkor magyar fél mégis kompromisszum-készséget is mutatott, mert bár nem volt NUC-ülés, hozzájárult ahhoz, hogy Petro Poroshenko ukrán elnök részt vegyen a grúz és ukrán partnerséget tárgyaló napirenden.

A bizottsági ülés híján Jens Stoltenberg főtítkárral foglalta össze a NATO véleményét a szövetségi-ukrán kapcsolatokról.⁶⁷ Az állásfoglalás 2. pontjában a NATO leszögezte: „Az ukrán parlament által jóváhagyott oktatási törvénnyel kapcsolatban a szövetség sürgeti Ukrajnát a Velencei Bizottság véleményében megfogalmazott ajánlások és következtetések teljesítésére. Ukrajna kifejezte elkötelezettségét ennek megtételére”. Ez a NATO elvárás megjelent a csúcstalálkozó nyilatkozatában is (Nyilatkozat, 66. pont)

Ahogy közeledtünk a csúcstalálkozóhoz, egyre több információ jelent meg magyar álláspontokról és szövetségi hozzájárulásokról.⁶⁸ *Fama crescit eundo*. A honvédelmi miniszter az afganisztáni erősítésekről adott TV-interjút, a miniszterelnök átfogó politikai kérdésekről nyilatkozott, a külgazdasági és külügyminiszter pedig a részletes magyar vállalásokról számolt be a tanácskozás idején.⁶⁹ Magyarország teljesíteni fogja a 2%-os GDP arányos ráfordítást, támogatja a NATO bővítését, Grúzia tagsági aspirációit.

A műveletekben való magyar hozzájárulást továbbra is fenntartjuk, Afganisztánban lévő 117 fős kontingenst 12 fővel megnöveljük. A 2020-ig vállalt pénzügyi hozzájárulás időszakát 2024-ig kiterjesztjük, továbbra is évi félmillió dollárral járunk hozzá az afgán biztonsági erők kapacitásainak és képességeinek fejlesztéséhez.

A Koszovóban hamarosan 390 magyar katona fog szolgálatot teljesíteni, amivel Magyarország a KFOR 4. legerősebb hozzájáruló országa lesz.

A kormány döntött arról is, hogy csatlakozunk az iraki kiképzési misszióhoz, az Erbilben szolgálatot ellátó kontingens 167 fős létszáma 200 főre bővül. Ezen kívül Magyarország hozzájárul majd Jordániában, Tunéziában folyó kiképzési tevékenységhez, képviselőt biztosít a NATO déli információs központjához is.

66 <http://www.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/hirek/a-nato-integritasanak-es-a-magyar-kisebbsseg-erdekenek-vedelme-osszekapcsolodik>. 2018.július 12. (2018. 07. 21.)

67 Chairman's Statement on NATO- Ukraine following the meeting of the North Atlantic Council with Georgia and Ukraine at the Brussels Summit. 12 July 2018. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156623.htm (2018. 07. 12.)

68 Hungary is increasing its contribution to NATO's effort. MTI, July 12, 2018. <http://www.kormany.hu/en/ministry-of-foreign-affairs-and-trade/news/hungary-is-increasing-its-contribution-to-nato-s-efforts> (2018. 07. 15.)

69 Hungary is increasing its contribution to NATO's effort. MTI, July 12, 2018. <http://www.kormany.hu/en/ministry-of-foreign-affairs-and-trade/news/hungary-is-increasing-its-contribution-to-nato-s-efforts> (2018. 07. 15.)

A balti államok felé mutatott szolidaritás jeleként pedig a magyar légierő 2019-ben ismét részt vesz a balti légvédelmi feladatok ellátásában. Viszont továbbra sem adunk csapaterőt az észak-keleti frontországok (Balti országok, Lengyelország) előretolt védelméhez, amiben egyre inkább egyedül maradunk.

A legnagyobb meglepetést azonban egy Közép-Európai NATO Hadosztály-parancsnokság (Multinational Division Central Europe – MND CE) felállításának bejelentése okozta, amit Magyarország német segítséggel, Horvátország, Szlovákia és Szlovénia bevonásával hoz létre 2022-ig.⁷⁰

A terv nagyon sok kérdést vet fel, amit meg kell majd válaszolni. Az időzítés kétségtelenül jó, illeszkedik a NATO készenlétnövelő politikájához, azonban óriási kihívást jelent a tárcának. Egy ilyen hadosztályparancsnoksághoz mintegy 100-150 tiszt és altiszt kell, egy részük az együttműködő nemzetektől. Az új vezető szerv miatt át kell majd strukturálni az MH teljes hadművelleti-harcászati vezetési rendszerét, egy olyan új szintet kell létrehozni, amelyet korábban, mint feleslegest, megszüntettünk. Az MND CE bázisa nyilvánvalóan a tavaly 10. születésnapját ünneplő MH Összhaderőnemi Parancsnokság (MH ÖHP) lesz, amely megváltoztathatja a hadművelleti vezető szerv operációs jellegét.

A négy nemzet együttevén *egy hadtest nagyságú szárazföldi erővel rendelkezik*,⁷¹ amelynek felét az új NATO-hadosztályparancsnoksághoz kell affiliálni. Magyarország és Szlovénia esetében ez még érthető, hiszen a két országra közös védelmi tervet, ún. lépcsőzetes reagáló tervet (Gradually Response Plan – GRP) készített a NATO. A másik két ország bekapcsolása ismét felveti Magyarország NATO-n belüli geopolitikai elhelyezkedését, hogy az északi szárnyhoz vagy a déli szárnyhoz tartozunk-e? A jelenlegi patthelyzetet (a 20 éves multinacionális szárazföldi erő [MLF] Olaszországhoz van bekötve, a NATO készenlét akciótervben [RAP] pedig északhoz tartozunk) az MND CE a déli irányban mozdítaná el, mert különben a déli szomszédos országoknak geostratégiailag nem lenne érdeke csatlakozni. Az új- régi NATO hadművelleti eljáró megint a nápolyi parancsnokság (MNCNP) lenne.

További problémát jelent, hogy a parancsnokság felállításával magunkra kell vállalni egyaránt a befogadó ország és a keretnemzet feladatait, amelynek erőforrás-igényei igen jelentősek lesznek. A magyar vezetésű hadosztályhoz kell beosztani gyakorlatilag MH manőver erőt. A szövetség felé vállalt régi közepes és új nehézdandár fejlesztéseket összhangba kell hozni az új vállalással.

Mivel az MH korlátozott harctámogató képességgel rendelkezik, a jövőben már nemcsak a dandár, hanem a hadosztály támogatóképességet is fejleszteni kell, közösen és egyedül. A részletek ismerete nélkül a NATO hadosztályparancsnokság nagyon ambiciózus és kockázatos vállalásnak tűnik, amit a lengyel és román – alárendelt csapatokkal rendelkező – hadosztályparancsnokság felállításának elhúzóódó problémái is mutatnak.

70 Rendkívül szoros magyar–német védelmi együttműködés jön létre.

Külgazdasági és Külügyminisztérium, 2018. július 5.

<http://www.kormany.hu/hu/kulgazdasagi-es-kulugyminiszterium/hirek/rendkivul-szoros-magyar-nemet-vedelmi-egyuttmukodes-jon-letre> (2018. 07. 07.)

71 The Military Balance 2017. IISS, London, February 2017. Chapter Four: Europe. Croatia pp. 98–100, Hungary pp. 123–125, Slovakia pp. 154–156, Slovenia pp. 156–157.

Következtetések

A viharos brüsszeli tanácskozás sokkal eredményesebben zárult, mint azt a média-visszhangok alapján gondolnánk. Az Észak-atlanti Tanács gyakorlatilag minden tervezett döntést elfogadott, a gondosan előkészített nyilatkozatokat is jóváhagyták a tagországok.

Bár a hivatalos kommunikáció szerint Trump amerikai elnök diplomáciai „manőverei” nem hagytak nyomot a szövetségi együttműködésben, „business as usual” folytatódik, de ma még nem lehet megmondani, hogy az új elnöki politika milyen hatást gyakorol a szövetségre hosszabb távon.

A NATO ugyan „harcedzett” szervezet, számos támadást és konfliktust élt meg működése során, a 2014 utáni átalakuláshoz a lehető legnagyobb egyetértés, bizalom és szolidaritás kell. Egyelőre úgy tűnik, hogy Trump az erőszakos „üzleti” politikájával fordulatszám-változásra kényszerítette a szövetséget, minden tagország elkezdte növelni a kiadásait, újabb lépések történtek a nemzeti haderők hadrafoghatóságának javítására.

A brüsszeli találkozó *igazi innovációt* hozott a katonai készenlét fokozása témakörben, egyre több csapaterő és parancsnokság áll majd rendelkezésre. A NATO az EU-val együttműködésben napirendre tűzte a hadászati mobilitás problémakörének megoldását, amely jelentős előrelépést hoz 2024-ig a koalíciós erők európai alkalmazásában.

Bár a NATO geopolitikailag a 360 fokos biztonsági megközelítést alkalmazza, a brüsszeli döntések többsége továbbra is a *keleti* és a *déli stratégiai irányra* vonatkoznak, ami alól talán kivétel a kiber hadviselésre és a hibrid fenyegetésekre való felkészülés. Újabb eredmények születtek a stabilitás déli kivetítésében, a NATO bővülése tovább folytatódik, a partnerségi kapcsolatok erősödnek, a válságkörzetekben a NATO újabb vállalásokat tett.

Az új székház teljesen egyforma elhelyezési feltételeket biztosít valamennyi nemzetnek, megszűntek a „rég” és az „új” tagországok közötti infrastrukturális különbségek.

Magyarország NATO-politikája továbbra is a déli irányt részesíti előnyben, amely megjelenik a konkrét döntésekben is. Az ország egy újabb, nagyon ambiciózus és kockázatos vállalást tett, amikor bejelentette, hogy egy közép-európai hadosztály-parancsnokság (MND CE) felállításával járul hozzá a NATO erőfeszítéseikhez.

A NATO jövőre ünnepli fennállásnak 70. évfordulóját. Talán az ünnepségekkel sikerül újra egy pozitív hangulatot, konstruktív légkört teremteni a transzatlanti közösségben. Csak így tud a szövetség mottója a jövőben is iránytű lenni: *Animus In Consulendo Liber*. A szellem szabadságát a konzultáció adja, nem pedig a nemzeti érdekek erőszakos érvényesítése.

Ritecz György

Az Európába irányuló tömeges irreguláris migráció felfutásának és megszűnésének okai

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.3–4.66

Az irreguláris migráció tömegessé válásában, hirtelen felfutásában, majd lecsökkenésében és hirtelen megszűntében egyaránt több tényező, egymással kölcsönhatásban lévő összetevő együttes hatása játszott közre. Ezek közül csak néhányat emeltünk ki, mint az ISIS, létrejötte és az ellene folyó harc, a Közel-Keleti hatalmi viszonyok változásai, illetve az Európai Unió és tagállamai által tett intézkedések, valamint az idegenekhez való hozzáállás megváltozása, a tömegek (vándorok és „őshonosok” egyaránt) tájékozódása, tájékoztatása. Ez utóbbit érintően az internet és a közösségi hálózatok adta lehetőségek járultak hozzá ahhoz, hogy ilyen robbanásszerű legyen Európát érintően az irreguláris migráció és annak elültetése is ez befolyásolta.

Az irreguláris migráció, a „migránsok” 2015 óta közbeszéd tárgya, sőt még napjainkban, 2018 nyarán is a média és a politika egyik meghatározó témája. Pedig gyakorlatilag több mint két éve vége a migrációs hullámnak.

A Magyar Honvédség állományának jelentős része foglalkozott az elmúlt három évben az irreguláris migráció kezelésével, így talán célszerű, ha végiggondoljuk mi is volt a háttérben, milyen tényezők folytán alakult ki az illegális migráció hirtelen felfutása és ugyanolyan gyors lecsillapodása.

A tömegessé vált migráció valószínűsíthető okai

A tudományos megközelítésben a migrációt a pull–push (vonzó–taszító) tényezők határozzák meg. Mint tudjuk, minden tettünket – s így van ez a menekülőkkel is – számtalan tényező befolyásolja. De melyek lehettek azok, amelyek azt eredményezték, hogy éppen akkor, annyian, ilyen módon és ilyen útvonalon induljanak el Nyugat-Európába? A nagy migrációs hullám is egyénenként áll, akik egyéni döntéseiket az éppen rendelkezésükre álló információk birtokában hozták meg. Így a jelen felsorolás nem tekinthető prioritási vagy erősségi sorrendnek, mert ez egyénenként (akár

jelentősen) eltérhet, és az is valószínű, hogy egy-egy döntésben több tényező is közrejátszott. A valószínűsíthető okok:

- *A biztonság hiánya* talán a legerősebb taszító tényező. Ez viszont nem kis részben a fejlett Nyugatnak köszönhető. Ugyanis a NATO-erők szállták meg Afganisztánt és Irakot, majd egy évtized után „működésképtelen” országokat hagytak magukra, ahol óhatatlanul eluralkodott a káosz és a terror. Idetartozik az is, hogy az „arab tavaszt” követően, amikor az ellenzéknek nem sikerült elmozdítania Asszad, szír elnököt, akkor a Nyugat (szövetségeseivel együtt)¹ támogatta az ellenzék fegyveres ellenállását. Sőt, az Iszlám Állam (ISIS) létrejöttének is ez volt a magja. Így Szíriában és Irakban teret hódított az ISIS és a terror. Az ISIS-nek egyre több helyi terror-szervezet fogadott hűséget, így ezen országokban (például Nigéria, Szomália, Afganisztán, Jemen, Líbia) a kézzelfogható terroron túl a további atrocitások növekedésétől tartva egyre többen gondolták úgy, hogy saját és családjuk életének megóvása érdekében külföldre kell menekülniük.
- Részben talán ennek részeként tekinthető, hogy a férfiak jelentős hányada nem szeretne a rokonai, ismerősei gyilkosává válni, egy általa értelmetlennek tartott vérontásban részt venni, ezért a kormány *kényszersorozása* és a terrrorszervezetek általi *erőszakos rekrutálás* elől inkább elmenekül az országból. Ahogy történt ez a határon túli magyarok esetében is, például Délvidéken, a délszláv háborúk idején, illetve az elmúlt időszakban Kárpátalján.
- Ezekkel szinte párhuzamosan jelentkezett a *biztonságos hely húzótevénytényezője* (pull-faktor), amely nem más, mint Európa. Ezen belül is elsősorban Nyugat-Európa, tekintettel arra, hogy itt már több mint fél évszázada nem volt háború, polgárháború. Itt elismerik (és tiszteletben tartják) az alapvető emberi jogokat. A menekülőket természetesen nem az érdekli, hogy milyen nemzetközi szerződést írtak alá egyes országok, de ha azt tudják (márpedig tudják, mert az internetről ma minden meg tudható), hogy nem kell mindennap attól félniük, hogy rájuk lőnek, hogy lebombázzák a házukat, hogy a gyerekeket elrabolják az utcáról, illetve van mit enni, lehet dolgozni és azzal pénzt keresni, ez már nekik éppen elég.
- Az útvonal kiválasztásának egyik meghatározó tényezője lehetett a *lényegében közvetlen szárazföldi összeköttetés*, amely évszázadok óta migrációs útvonalként használatos. Így az illegális migrációs csatornákon keresztül, akár tömegközlekedési eszközöket is használva, viszonylag gyorsan, nem túl költségesen, és talán viszonylag biztonságosnak nevezhető módon lehet eljutni (igaz, számtalan tranzitállamon keresztül) a célországok valamelyikébe.
- A be nem avatkozás, a *remény elvesztése* lehetett talán egy újabb katalizátor, amely főként a szíriai, már öt éve² tartó polgárháborúból, valamint az ISIS és a további több tucat szélsőséges fegyveres szervezet tevékenységéből, illetve az arra érdemben lépni képtelen fejlett világ tehetetlenségéből ered. Vagyis amikor látták az em-

1 Ismertén Szaúd-Arábia és Katar.

2 Ez olyan hosszú, mint a II. világháború volt, de akkor a front általában néhány hónap alatt átvonult egy-egy terület „fölött”. Még a hírhedt leningrádi blokád és a sztálingrádi csata is „csak” másfél évig tartott. A Szíriában élőknek ennek a többszörösét kellett (például Aleppo) átélniük.

berek, hogy a népiirtások, a napi atrocitások ellenére sem reagál a Nyugat, sokan elveszítették abbéli hitüket, hogy valaha is rendezett állapot fog uralkodni hazájukban. Így azok, akik hazájukon belül próbáltak addig menedéket találni,³ vagy a szomszédos országok valamelyikében várták, hogy rendeződjenek a viszonyok, úgy gondolhatták, hogy már nincs mire várni, el kell indulni. Idetartozónak véljük az irakiak jelentős részét (és nem csak az ISIS miatt), ugyanis már évek óta ott voltak a nyugatiak, és mégsem sikerült normalizálni az ország életét. De idesorolható az afgánok és a pakisztániak egy jelentős csoportja is, akik – emlékezve arra, mi történt, amikor a szovjetek kivonultak 1989-ben – nem szerették volna megvárni, hogy mi lesz a NATO-kivonulást követően.

- Nem lehet és nem is szabad letagadni azt sem, hogy húzófényezőként jelentkezett a menekülők számára, hogy *Európa a világ egyik legfejlettebb térsége*.⁴ Itt az emberek döntő többségének van munkahelye, és a kereset is jóval magasabb, mint a származási országokban, valamint a szociális ellátás is sokkal színvonalasabb. Például Svédországban a menedékkérők a szállás és étellemezés mellett állandó pénzügyi támogatást kapnak, ingyenes nyelvtanfolyamon és integrációs kurzusokon vehetnek részt.⁵ Az európai országokban a fejlettségi szint, a külföldiek befogadási készsége, a szociális támogatás mértéke és színvonala igencsak eltérő, ezek ismeretében (is) választják meg a célországukat a menekülők. Bár megjegyzendő, ez nem új dolog, így ez kevésbé lehetett a fő „katalizátor”.
- Az, hogy nagy részük a legális helyett az illegális belépést választotta, talán több dologra is visszavezethető. Egyrészt az EU a schengeni rendszer kiépítésével a legális belépési lehetőségeket jelentős mértékben leszűkítette és megnehezítette, főleg a most származási országokként megjelenő országok vonatkozásában. Másrészt az elmúlt években a lerombolt országokban, a nem működő konzulátusokon még kérni is nehéz lett volna vízumot, nemhogy kapni. Ahogy az úti okmányok beszerzése is nehézségekbe ütközhetett egy nem, vagy nehézkesen működő állami közigazgatási rendszerben. De talán a legnyomósabb érv az lehetett, hogy míg arra, hogy valaki legálisan bejuthasson, hónapokat vagy akár éveket kellett várni, addig a „zöldhatáron”, illegálisan akár 3–4 hét alatt⁶ is el lehetett jutni Irakból vagy Afganisztánból egészen Németországig. Ezt a sikeres, gyors bejutást látva egyre nagyobb tömegek indulhattak el ilyen módon. Ennek kapcsán meg kell említeni a korszerű kommunikációs rendszerek jelentőségét. A menekülő ugyanis okostelefonnal egész útja során tájékoztathatja magát az otthon maradtakat, de főleg a megérkezés utáni, „kedvező fogadtatásról” szóló beszámoló katalizálja a többieket, megvalósítva gyakorlatilag a következő hullám digitális eszközökkel való kivezetését. A *sikeres bejutások példája mindenképpen inspiráló lehetett*. Talán idetartozik az is, hogy ezen időszakban

3 Ezért is csökkenhetett le a 2014-es 7,6 milliós szintről 2015-re 6,5 millióra a szíriai belső menekülők (IDPs) száma.

4 A globalizált média és a filmek is ezt erősítik.

5 Csuka Gyöngyi – Török Ádám (szerk.): *Az Európába irányuló és 2015-től felgyorsult migráció tényezői, irányai és kilátásai*. MTA, Budapest, 2015. 59.

6 Sőt, 2015 nyarán, őszén voltak olyan periódusok, illetve útvonalak, amikor ehhez néhány nap is elégséges volt.

az embercsempészek árai is visszaestek, vagyis míg korábban 8–10 ezer dollárba került egy illegális út például Iraktól Németországig, addig 2015-ben a menekülők már ennek töredékéből is eljuthattak a célországokba (zömében tömegközlekedési eszközökön).

- Egyfajta húzótevénytényezőként jelentkezhettek az ún. Mare Nostrum akció is 2013 végétől a közép-mediterrán térségben. Ennek lényege az volt, hogy a hatóságok az olasz parti vizek helyett már az afrikai partok közelében igyekeztek elcsípni az embercsempészek hajóit, és a csempészt embereket az EU területére szállították. Hasonló módon szívó hatást fejtett ki 2013 első felében a *magyar idegenrendészeti jogrendben kialakult „vákuum”*, amellyel a koszovóiak éltek is. Az ő sikeres példájuk és a tapasztalataik a koszovóiak újabb hullámát hozta 2014 második felében, ez viszont a távolabbiaknak adhatott inspirációt. Ahogy érdekes módon maga a *határzár* építése (pontosabban annak előkészülete és építése) is egyfajta „hívószóként” jelent meg, ugyanis aki tudott, addig akart átjutni, amíg lehetett, s ezzel is felgyorsult a folyamat.
- *Kadhafi addig „gátként” működő Líbiájának*⁷ összeomlása és gyakorlatilag káoszba, polgárháborúba fordulása húzóerőként jelentkezett, mert innen viszonylag könnyen, kisebb hajókkal is el lehet érni Máltát és Olaszországot. És az embercsempészek ezt a lehetőséget ki is használták.
- A *média* a kommunikálhatóság, „eladhatóság” érdekében leegyszerűsít és sok esetben az összefüggésekből kiragad dolgokat. Így egy-egy esemény, aspektus felnagyítódik, és a közhangulatot ilyen módon is alakítja. Vélhetőleg ez játszódtott le a szírek vonatkozásában, s ezt egyfajta *kognitív disszonancián alapuló „bűntudat”* is befolyásolta, amiért a Nyugat máig tehetetlen az évekkel korábban kialakult polgárháború és káosz vonatkozásában. A médiaszereplők versenyhelyzete ezt fokozta, és mintegy öngerjesztő hatásként⁸ válhattak a szírek a közvélekedésben a terror domináns áldozataivá és a menedékre „érdemesült” kiválasztott csoporttá.⁹ A velük kapcsolatban kialakult szimpátia és megértés, a politikai szinten deklarált morális felelősség a gyakorlatban „meghívóként” realizálódott a menekülni szándékozók szemében.
- A *stratégiai gondolkodás hiánya* jellemző a kormányok és az EU, így a Frontex (Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség) esetében is, mivel láthatóan operatív szinten, ad hoc módon igyekeznek a problémát kezelni. Nem átfogó módon, nem a maga komplexitásában vizsgálják a migrációt, hanem csak egyes tevékenységekre, eseményekre reagálnak. Kerítésekről, kiutasításokról döntenek, miközben a folyamatot kellene látni, és egyes fázisainak kezelésére rendszert kiépíteni, illetve a meglévő rendszer (SAS)¹⁰ működtetését biztosítani.¹¹ Ez a gyakorlatban azt eredményezte, hogy a

7 Támogatásért cserébe megakadályozta, hogy rajta keresztül migránsok mehessenek az EU felé, sőt menekülttáborokat is fenntartott, amelyeket egyes EU-tagállamok finanszíroztak.

8 Erre az ISIS lefejezős videóit is igencsak rásegítettek – ez részükről tudatos tevékenységnek tűnt.

9 Miközben a statisztikák alapján az ISIS akcióitól és más terrorcselekményektől például az irakiak még jobban szenvedtek.

10 Lásd Ritecz György – Sallai János: A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetőségei 2.0. Hanns Seidel Alapítvány, Budaörs, 2016. Schengen Acquis System fejezetét.

11 Maga a működtetés az egyes taktikai és operatív szintű szervezetek feladata.

külső határ egyes szakaszairól a másokra „terelgettük” a menekülők tömegeit, és más tagállamokra, országokra hárítottuk a problémát, miközben magát a folyamatot nem kezeltük, a kiváltó okokat nem szüntettük meg, nem csökkentettük.

- Talán ha másként nem is, de közvetett formában a *világgazdasági válság*¹² is befolyásolhatta e migrációs folyamatokat. Ugyanis a válság hatására a likviditás szűke folytán a szegényebb térségekbe még kevesebb befektetés és támogatás jutott, vagyis a meglévő gazdasági, társadalmi konfliktusok még jobban kiéleződhetnek a konfliktustérségekben. Egyes vélemények szerint a Közel-Keleten már egy évtizede tartó szárazság is súlyos károkat okoz. Valószínűleg indirekt módon ezek is hozzájárultak az „arab tavasz” kirobbanásához. Ehhez jött még hozzá, hogy 2014 második felében a kőolaj világpiaci ára a felére/harmadára esett, így az érintett országok bevételei apadtak, ellátórendszereik megrendültek, a gazdag „olaj-országok”, amelyek jelentős vendégmunkástömegeket¹³ foglalkoztatnak, elbocsátásokra kényszerültek. Ugyancsak a gazdasági válsághoz kapcsolódhat az is, hogy az ENSZ egyes szakmai szervezeteinek költségvetése is jelentős mértékben csökkent, ugyanis azok finanszírozása a tagállamok hozzájárulásából (tagdíjából) történik. A gazdasági problémák következtében a legtöbb tagállam visszafogta támogatásait, így az ENSZ-tagdíjakat is. Ennek következtében például az UNHCR szükségleteinek mindössze 38%-a állt rendelkezésre 2015-ben, de az UNICEF is csak a tervezett összegek 13%-át használhatta fel Közép-Afrikában. Mindez viszont azt eredményezte, hogy az ENSZ menekülttáboraiiban a relatíve normalizált körülmények oly mértékben leromlottak, hogy akinek volt rá lehetősége, folytatta megkezdett „kényszervándorlását”.
- Az olaj szerepet játszott abban is, hogy egyfajta *hatalmi vákuum alakult ki a Közel-Keleten*. Ugyanis korábban az USA nemcsak geopolitikai helyzetéből adódóan fordított nagyobb figyelmet a térségre, hanem azért is, mert bolygónk ismert kőolajkészleteinek jelentős része itt található. De a technikai fejlődés eredményeként napjainkra az Egyesült Államok a palaolajnak és palagáznak köszönhetően szinte önellátóvá vált az energiahordozókból.¹⁴ Ezáltal viszont számára leértékelődött a térség. Ez kiegészült azzal, hogy a belpolitikailag és nemzetközileg is kudarcos és egyre kellemetlenebbé és költségesebbé váló iraki és afganisztáni háborúból igyekezett kihátrálni az Obama-adminisztráció. Az új helyzetben többen is igyekeztek legalább regionális pozícióikat erősíteni. Szaúd-Arábia a szunniták védelmezőjeként kíván fellépni, és ezért is szorgalmazza és finanszírozza az alavita Asszad eltávolítását, valamint ennek szellemében vív háborút a jemeni síita lázadókkal szemben. Éppen ezért került szembe Iránnal, amely a síiták egyfajta bázisországa. Irán pozíciója viszont éppen 2015 nyarán erősödött meg az ún. atomalku következtében. És akkor még nem is beszéltünk a kurd-kérdésről. Tehát amíg ki nem alakult *egyfajta új hatalmi status quo, addig nem várható nyugalom a térségben*, és addig a *toló faktor* is jelen lesz.

¹² 2008-tól.

¹³ Nem kis részben a migrációs származási országokból.

¹⁴ Ez is hozzájárult a már említett olajáreséshez.

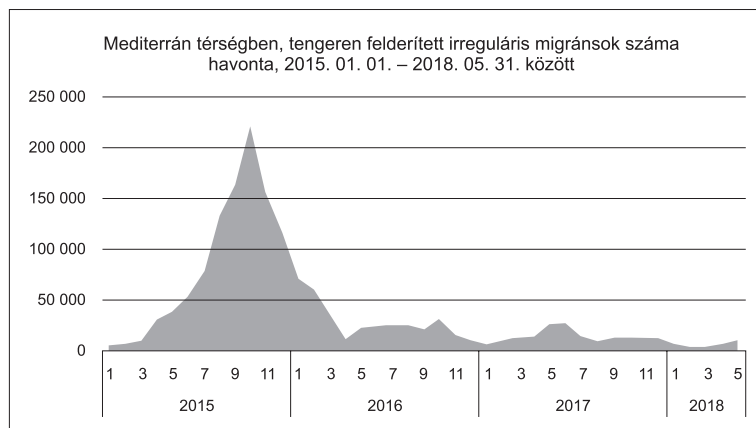
Az adatokból arra lehet következtetni, hogy nem egy cselekmény vagy egy tényező, hanem a fenti *pull-push* faktorok összetett hatása eredményezhette ezt a, talán extrémnek is nevezhető, de semmiképpen nem előzmények nélküli migrációs hullámot. Annyit mindenesetre láthatunk, hogy 21. századi problémákra már nem lehet múlt századi, főként nem 19. századi (nemzetállami szintű, illetve bezárkózó) megoldásokat keresni, hanem azokra a kornak, a körülményeknek megfelelő választ kell adni. A tudományos kutatóknak éppen ehhez kell segítséget nyújtaniuk azzal, hogy rávilágítanak a jelenségek komplexitására, feltárják a jelenségek okait és megoldási javaslatokat tesznek. De semmi esetre sem hallgathatnak, és nem tűrhetik el az egyoldalú propagandát, a tömegek félrevezetését. A rövid távú politikai gondolkodás, a döntések halogatása, a kompromisszum hiánya, a szakmai figyelmeztetések és javaslatok figyelmen kívül hagyása mind közrejátszott (közrejátszik) abban, hogy ilyen helyzet alakult ki.

A megszűnés okai

Gyakorlatilag több mint két éve már elcsitult az ominózus tömeges irreguláris migrációs hullám. Ezt jól mutatja az UNHCR adatai alapján készített *ábra is*.¹⁵

Megítélésem szerint az adatok alapján nincs mit vitatni azon, hogy az említett migrációs hullámnak vége. Viszont már ideje megvizsgálni azt is, hogy milyen okok, tényezők játszottak, játszanak közre ebben. Annak érdekében, hogy a jövőbeni hasonló szituációkra fel tudjunk készülni és azt kezelni tudjuk, szükséges megismernünk a valódi mozgatórugókat.

Azt láthattuk, hogy magát a hullám kialakulását is több, egymást erősítő tényező idézte elő. Így annak megszűnésében ezek megváltozása, illetve több egymásra is hatással lévő faktor játszhatott közre. A kauzalitás elve alapján sok esetben, ami egyik viszonyban okozatként jelentkezett, az más viszonyban már okként generált újabb

15 Forrás: <http://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean> (Letöltve: 2018. 06. 10.) Az ábra a szerző műve.

fejleményeket. Mondhatni a klasszikus „pillangóhatás” működését láthattuk. Mi változott meg, mi történt akkor, és mi történt azóta?

- Az UNHCR adatai alapján azt látjuk 2015 októberében volt a csúc és utána meredek esés következett. Mi magyarok egyből rávágthatjuk, hogy igen, szeptemberben és októberben elkészült a „kerítés”¹⁶ (ti. az Ideiglenes Biztonsági Határzár – IBH). Időközben a rendőri erők mellett megjelent a honvédség¹⁷ is a határon, valamint bűncselekménnyé vált az IBH rongálása, vagy azon való átlövés.¹⁸ Ennek részben ellentmond, hogy már 2012-ben a görög–török határon, majd 2013-ban a bolgár–török határszakaszon¹⁹ is épült már „kerítés”. Ahogy az is megkérdőjelezheti az IBH hatékonyságát, hogy 2016-ban (amikor már állt a kerítés és a rendőrség és a honvédség személyi állományának jó része a határőrizettel foglalkozott) a januári felfedések száma egyenletesen növekedett júniusig a négyszeresére. Tagadhatatlan, hogy volt visszatartó és terelő hatása az IBH-nak, de ez, egyedül nem oldhatta meg a problémát. Akkor hát mi?
- A szélesebb körben tájékozottak erre mondhatják, az *EU–török megállapodás*. Ez viszont logikailag azért lehet problémás, mivel 2016. március 18-án²⁰ született, vagyis fél évvel később, mint ahogy elkezdett csökkenni a migrációs nyomás, gyakorlatilag annak a végén.
- Akkor talán az Európai Unió intézkedései? Mint tudjuk (bár nem mindenki emlékszik rá), a 2014-ben, az irreguláris migrációs hullám kezdeti szakaszában is felerősödtek már ötletek az EU fórumain. De még 2015 tavaszán is csak arról döntöttek, hogy ősszel majd csúcserővel tartanak a témában. Végül is 2015 szeptemberében született meg az első két olyan dokumentum²¹ mely tényleges intézkedéseket is tervezett az tömeges irreguláris migráció megállítására, kezelésére. Igaz a NATO- és Frontex-hajók már az ősszel megjelentek a görög szigetek és a török tengerpart térségében, de számos intézkedés gyakorlatilag jóval később realizálódott. Az Európai Határ- és Partiórság²² csak egy évvel később²³ jött létre.

16 Kui László: Technikai lehetőségek a magyar–szerb viszonylat határőrzetében. Határrendészeti Tanulmányok, 14/4., Budapest, 2018. 28–37.

17 Balla József: A Magyar Honvédség helye és szerepe a határőrzeti rendszerben. Hadtudományi Szemle 2017/1. Budapest, 2017, 354–364.

18 Varga János: A helyzettudatosság és a reagáló képesség szerepe a migrációs válság határrendészeti kezelésében. In: Tóth Péter (szerk.): Magyarország és a 2015-ös európai migrációs válság. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. 84–101.

19 Legalábbis egy-egy szakaszon.

20 <http://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/> (Letöltve: 2016. 04. 10.)

21 A Tanács (EU) 2015/1601 Határozata (2015. szeptember 22.) a nemzetközi védelem területén Olaszország és Görögország érdekében elfogadott átmeneti intézkedések megállapításáról, illetve az EB közleménye az EP és az ET-nek a menekültügyi válság kezelése: azonnali operatív, költségvetési és jogi intézkedések az európai migrációs stratégia keretében – 12313/15, Brüsszel. 2015. 09. 23.

22 Kvázi a Frontex bruttószítása.

23 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/1624 rendelete (2016. szeptember 14.) az Európai Határ- és Partiórságról és az (EU) 2016/399 európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról, valamint a 863/2007/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet, a 2007/2004/EK tanácsi rendelet és a 2005/267/EK tanácsi határozat hatályon kívül helyezéséről.

Az ún. gyorsreagálású erők még ennél is lassabban álltak fel.²⁴ Ahogy a Schengeni határellenőrzési kódex módosítása²⁵ is csak 2016-ban realizálódott, miként bizonyos belső határokon az ellenőrzést is eltérő időpontokban állítottak vissza a tagállamok. Lássuk be, az EASO,²⁶ illetve az ún. hotspot-ok tevékenysége is inkább szimbolikus, mint hatékony. A menedékkérők áthelyezése, az ún. kvóta politikai vitái még mindig tartanak.

- Esetleg gondolhatnánk arra is, hogy egyszerűen elfogytak a menedékre szorulóak. Ha megnézzük az ENSZ adatait, láthatjuk, hogy a világban a menekülni kényszerülők száma sajnálatos módon folyamatosan emelkedik, így például a 2014-es közel 55 milliós szintről 2017 évvégére 71,4 millióra nőtt a számuk. Igaz, hogy ezek kétharmada a saját országa területén kényszerül menedéket keresni, de az új menedékkérők száma a 2013 előtti egymillió szintről 2015-re emelkedett hárommillióra, és azóta is minden évben ennyien nyújtanak be kérelmet. Ez is eredményezi azt, hogy az UNHCR által nyilvántartott menekültek száma 14 milliós szintről 2017-re már közel 20 millióra emelkedett. Igaz, azt is hozzá kell tenni, hogy 85%-uk a fejlődő államok valamelyikében talál (átmeneti) otthonra. Vagyis a „fejlett Nyugatra”, így az Európai Unió területére csak töredékük jut el. Talán mondhatjuk azt is, hogy igen, elfogytak azok, akiknek volt pénzük, lehetőségük arra, hogy a hón áhított célországok valamelyikébe eljussanak, vagy legalábbis elinduljanak a nemritkán több hónapos, vagy éves útra.
- Az ISIS létrejötte és terjeszkedése, nem is beszélve a médiában való jelenlétéről, egyértelműen jelentős mértékben hozzájárult az irreguláris migráció növekedéséhez és tömegessé válásához. Éppen ezért az ellene való fellépés, majd annak területi visszaszorulása, média szereplésének csökkenése nemcsak, hogy magát a push-faktor megcsappanását hozta, hanem a reményt is felélesztette, hogy egyszer még lehet béke, biztonság a Közel-Keleten, és a hazájukat elhagyók talán rövid időn belül visszatérhetnek. Ami azt is jelenthette, hogy már nem szükséges továbbmenni, csak „még egy kis ideig kell kihúzni” a menekülttáborokban.²⁷
- Mint láttuk a migrációs hullám kiváltó okainál, hogy USA gyakorlatilag kivonult a Közel-Kelet térségből, mely egyfajta biztonsági vákuumot eredményezett. Ez nemcsak az ISIS felívelését hozta, de egyfajta versengést is a térség regionális hatalmi státuszának elnyeréséért. Ebben többek között Törökország egyfajta külön utat kíván járni: annak ellenére, hogy NATO-tag, mégis az euroatlanti érdekektől némileg eltávolodva, a saját pozíciójának erősítése érdekében nemcsak Bassár el-Asszad eltávolításában volt érdekelt, de egyfajta hidat kívánt képezni a síita és

24 A tervezett 3000 ezer fő helyett még 2018 júniusában is csak 1500 áll rendelkezésre.

Forrás: <https://frontex.europa.eu/about-frontex/foreword/> (Letöltve: 2018. 06. 23.)

25 A személyek határátlépésére irányadó szabályok uniós kódexéről (Schengeni határellenőrzési kódex) létrehozásáról szóló, 2016. március 09-i 399/2016/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet.

26 Európai Menekültügyi Támogatási Hivatal.

27 Szíriai menekültek száma a környező országokban: Törökország: 3,5 millió; Szaúd-Arábia: 2,4 millió; Libanon: 2,2 millió (ebből 1 millió regisztrált); Jordánia: 1,2 millió (ebből 628 ezer regisztrált); Egyiptom: 500 ezer; Irak: 500 ezer (ebből 230 ezer regisztrált); Szudán: 100 ezer; Egyesült Arab Emírátsok: 240 ezer; Kuvait: 160 ezer; Katar: 54 ezer; Algéria: 50 ezer. (Az UNHCR adatai alapján, 2017 évi állapot.)

szunnita felek között a régióban, ezáltal vezető pozíciót betölteni. Ennek eléréséhez a szíriai ellenzék támogatását is egy eszközként kívánta használni. Ezen támogatás is nagyban hozzájárult az ISIS térhódításához. Egyben folyamatosan lépéseket tett annak érdekében, hogy a térség több országát érintő kurd-kérdés ne válhasson kardinálissá, és az iraki és a szíriai kurdok (pesmergák) nemzetközileg is elismert harca az ISIS ellen ne erősítse meg a törökországi kurdokat. Adott esetben ennek érdekében kész volt együttműködni az orosz erőkkal, vagy akár Asszad csapataival is, sőt bizonyos időszakokban fegyveres erőkkal tartotta vissza a Szíria felől érkező menekülőket. Azóta lényegében a teljes szír határszakaszokon kerítést építettek. Meg kell azért említeni, hogy a térségben a legtöbb (nemcsak szír) nemzetközi menekülő is Törökország területén tartózkodik.

- Iránnak legalább ilyen mértékű hatása volt az eseményekre, sőt az időpontok tekintetében, talán direkter módon is hozzájárulhatott a tömeges irreguláris migráció megszűntéhez. Ugyanis 2015. július 14-én született meg az ún. „atomalku”: annak fejében, hogy Irán atom-létesítményei nemzetközi ellenőrzés alá kerülnek, 2016-tól felfüggesztették a korábban vele szemben alkalmazott embargót és szankciókat. Ami Teherán térségbeli súlyát jelentős mértékben növelte, mely viszont az iszlám síita ág erősödését is jelentette. Vagyis nemcsak a gyakorlatilag széteső, kormányozhatatlan iraki területen nőtt meg a befolyása, hanem a szíriai alavita-szekta (mely a síita ág egyik aláága) megerősödését is jelenthette. Ez utóbbi viszont nem jelent mást, mint Asszad hatalomban maradását. Ez gyakorlatban azt jelentette, hogy a libanoni Hezbollah fegyveresei szír területen, a szír kormányerők oldalán léptek harcba első lépcsőben (legalábbis nemzetközileg ismert) az ISIS ellen, majd az „egyéb” kormányellenes szervezetekkel szemben. Természet-szerűleg a szír kormányerőket iráni „tanácsadók” is támogatják.
- Az iráni direkt módon való bekapcsolódást az ISIS elleni, de még inkább az Asszad (ezáltal a síiták) hatalmát biztosító harcba, csak egy dolog múlta felül. Az oroszoknak a tengeri és légi bázisuk megőrzése érdekében Asszadot hatalomban kellett tartani. 2015. szeptember 30-ától légi támogatást biztosít a szír kormányerőknek az ISIS elleni harchoz (majd később a demokratikus ellenzék ellenihez).²⁸ Ezzel nemcsak az oroszbarát kormány továbbélését biztosította, egyben az ISIS felszámolásának feltételeit teremtette meg, de ez által a tömegessé váló irreguláris migráció toló tényezőit is csökkentette. Ezeken túl demonstrálhatta, hogy hadereje nemcsak kész, de képes is hatékony csapásokat végrehajtani, akár több ezer kilométeres célpontokra is. Mindezek hozzájárultak ahhoz, hogy ismét világhatalmi tényezőnek tekintse a nemzetközi politika. Az asztanai tárgyalások látványos eredményeket nemigen hoztak, de az orosz-török-iráni közeledés nagyban hozzájárul az ISIS felszámolásához.
- A térség hatalmi viszonyait jelentős mértékben befolyásolja az iszlám szunnita ágának vezetője, Szaúd-Arábia. Itt viszont pont 2015-ben történt királyváltás, (miután 90 éves korában meghalt Abdullah király, Szalman ült a helyére). Pozíciójá-

28 Deák József: A terrorizmus természete és az ellene történő fellépés nehézségei Oroszországban a Szovjetunió szétesésétől napjainkig. Belügyi Szemle, 2015/7–8. szám. 137–151.

nak megerősítését követően gyakorlatilag fiának, Mohamednek engedte át a tényleges irányítást. Mivel USA térségbeli érdeklődése alábbhagyott, így „helyi támogatottjának”, Szaúd-Arábiának is változtatni kellett a politikáján. Míg korábban éppen az amerikai érdekeknek megfelelően támogatta az Asszad elleni erőket (amelyből megszületett ISIS is), egyben a szír szunnita erőket, közben ügyelt, hogy a Muzulmán Testvériség ideológiájának terjedését megakadályozza. Az ISIS nyugatellenessége, az iszlám lejáratása, illetve a nemzetközi felháborodás a terrorcselekmények, lefejezések miatt arra készítette a szaúdiakat, hogy támogatását megvonja, illetve átcsoportosítsa. Érzékelve Irán pozíciójának erősödését, a szunnita-síta elmentétet a jemeni háborúban igyekeztek dűlőre vinni, eredménytelenül. Miközben modernizációs intézkedéseket is véghezvisz (a gazdaság több lábán állásának elősegítése, mozik nyitása, nők volán mögé engedése stb.) ami többek szemében a térség államainak modernizálhatóságát is jelzi, vagyis, lehet remény arra, hogy élhetőbbé válhatnak ezek az országok, vagyis szintén a push-faktor csökkenését hozta, illetve vetíti előre.

- Eközben az olaj világgpiaci ára is egyre emelkedik. Itt mindjárt felmerülhet a kérdés, hogy okként, vagy okozatként kell tekintenünk erre. Aki egy kicsit foglalkozott a tőzsdével, az tudja, hogy a grafikonok, az árfolyamok sok esetben nemcsak a tényleges értéket tükrözik, hanem a pillanatnyi várakozásokat is jól mutatják. 2014 augusztusában eset az olaj (WTI USD/hordó) ára 100 USD alá és zuhant négy hónap alatt kevesebb, mint felére (48 USD), ami éppen az ISIS nemzetközi színrelépésével esett egybe. 2016 januárjában volt a mélypont 32 USD árfolyamon, és azóta folyamatosan emelkedik (több mint duplájára, 78 USD),²⁹ ami a világ gazdasági tényezőinek egyfajta folyamatos pozitív megítélését mutatja, mely szerint rendeződnek a dolgok Közel-Keleten. Ezt viszont nemcsak a gazdasági szereplők gondolhatják így, hanem akár az ott élők szélesebb körei is, ami szintén az onnan való elvándorlás ellen hathat. Más vetületben az ún. olajországban ismét normalizálódhatnak a bérek, újabb munkahelyek jönnek létre, vagyis a munkáskézre szükség van, így a kényszervándorlás helyett többeknek megadatik, hogy a térségben legálisan munkát vállalhassanak, és megélhetést biztosítsanak maguk és családjuk számára egyaránt.
- Említettük már, hogy mi történt a származási országokban, illetve a tranzit országok egy részében. De vajon mi történt az ún. „célterületen”, vagyis az EU fejlettebb országaiban? Míg a kezdetekkor, 2013–14-ben, de még 2015 első felében az EU polgárok és politikusok többsége is megértéssel fordult a menekültkérdéshez, a menekültekkel való emberséges bánásmódot követelte a tagállamoktól és a közbeeső tranzit országoktól egyaránt. Az irreguláris migráció tömegessé válása, amikor már naponta tízezrek érkeztek egy adott határszakaszra, vasútállomásra, városba, már kezdett visszatetszést eredményezni. Amikor a politika és a média az irreguláris migráció veszélyeire kezdte felhívni a figyelmet, a negatívumok hangsúlyozásával a félelmet fokozta, vagy inkább gerjesztette. Egyes politikai irányzatok ezt a félelmet meglovagolva politikai előnyre tettek szert, a populista, nacionalista

29 2018. 07. 09-én.

nézetek elfogadottá és népszerűvé váltak. Vagyis az idegen-ellenesség („migráns ellenesség”)³⁰ erősödött meg. Ez a legtöbb európai ország (mivel nincs EU-s egységes menekültügyi rendszer) menekültügyi eljárásának és a menekülteknek biztosított juttatások megváltoztatásában is tapasztalható volt.

- Az előbbi tényezővel szoros összefüggésben, mégis konkrét időponthoz is köthetők például a párizsi terrorcselekmények. 2015. november 13-án este terrortámadás-sorozatot követtek el, előre megtervezett akció keretében különböző pontjain (többek között Bataclan színházban, koncert közben és a Stade de France stadionnál) felfegyverkezett terroristák, akik ártatlanokra lövöldöztek, és több robbantást hajtottak végre forgalmas helyeken, mellyel 130 embert öltek meg, több mint kétszázat megsebesítettek. Mindezt az Iszlám Állam nevében. Annak ellenére, hogy a cselekményeket zömében európai állampolgárok követték el, mégis a „migránsok” elleni hangulatkeltés egyik meghatározó elemévé vált. Megjegyzendő, hogy az Európában elkövetett terrorcselekmények száma az elmúlt évtizedben inkább csökkenő trendet mutat, mint emelkedést. Ezzel együtt a xenofóbia felerősödött, melyben közrejátszik az is, hogy a második és harmadik generációs migránsok egy részével számos rendészeti, bűnügyi probléma jelentkezik.³¹ Az idegenellenességet, illetve az irreguláris migrációtól való félelmet jól mutatja (igaz, magának a migráció kezelésnek a része is), hogy volt olyan időszak, amikor 13 EU tagállam állította vissza a belső határait (vagy annak egy részén) a határellenőrzést.³² De talán idesorolható az is, hogy több tagállam, illetve a Visegrádi 4-ek is határőröket, rendőröket és határőrizeti technikai eszközöket küldtek (és küldenek még mai is) segítségül a görög-macedón, illetve bizonyos szerb határszakaszokra is. Bár megjegyzendő, ezek inkább szimbolikus jelentőségűek voltak, mint hatékonyak. Ezzel együtt jól érzékelhette mindenki – így a politika és az úton lévő és útra kelést tervező „migránsok” – számára, hogy nemkívánatosak ebben a térségben.
- Végül, de talán nem utolsó sorban kell megemlíteni a média szerepét, mely nemcsak az irreguláris migráció tömegessé válásában, annak gyors felfutásában játszott meghatározó szerepet, hanem abban is, hogy a migrációs csúcsot³³ követően gyorsan, szinte egyik hónapról a másikra megszűnt ez a migrációs nyomás. A média, az internet és a közösségi hálók lehetővé teszik, hogy az emberek széles tábora, akár több millióan szinte egyszerre szerezhessenek információkat, vagy akár ismerhessenek meg véleményeket. Az okostelefon nem csak arra képes, hogy részletes útbaigazítást adjon, hogy éppen merre járunk, és merre számolhatunk az utunk során akadályokkal, ez akár a zöldhatárokat átlépő irreguláris migrációban érintettekre is igaz. De akár ismerősektől is közvetlen információkat kaphattak

30 A témáról lásd bővebben: Görbe Attiláné Zán Krisztina: Az idegenellenesség, mint a migráció egyik társadalmi kihívása. In: Hautzinger Zoltán (szerk.) Migráció és rendészet. MRTT Migrációs Tagozat, Budapest, 2015. 33–47.

31 Ennek kifejtésétől terjedelmi okokból eltekintünk.

32 Balla József: Magyarország schengeni belső határain a határellenőrzés ideiglenes visszaállítási feltételeinek kutatása. In: Gaál Gyula, Hautzinger Zoltán (szerk.) Szent Lászlótól a modernkori magyar rendészettudományig. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIX, Pécs, 2017, 319–327.

33 2015. szeptember-október, mikor két hónapon belül közel 400 ezer irreguláris migráns érkezett Európába.

arról, hogy merre már nem érdemes menni a vándoroknak, vagy egyáltalán nem érdemes elindulni, mert már „nem fogadják szívesen” őket. A korábbi sikeres irreguláris migrációs tapasztalatok, mint „követendő minta” 2015 őszétől már nem működik, sőt kifejezetten ellentétes értelemben funkcionál. Ugyancsak a gyors és széles spektrumú információáramlás segíthette, a toló faktorban beállt kedvező változások megismerését, a remény felkeltését arra, hogy mégsem kell elmenekülni hazájukból, illetve annak közeléből és talán bízhatnak abban, hogy hazatérhetnek. Vagyis a média (ebbe beleértendő a közösségi média is) nemcsak felgyorsította, de fel is erősítette a különböző tényezők hatását, és többek között ez eredményezte (megítélésem szerint), hogy ilyen extrém módon kicsúcsosodást mutat az irreguláris migráció.³⁴

* * *

Összességében elmondható, ahogy az irreguláris migráció tömegessé válásában, hirtelen felfutásában és annak megszűntében és hirtelen lecsökkenésében egyaránt több tényező, egymással kölcsönhatásban lévő több összetevő együttes hatása játszott közre. Ezek közül csak néhányat emeltünk ki (úgy mint az ISIS, létrejötte és ellene folyó harc, a közel-keleti hatalmi viszonyok változásai, illetve az Európai Unió és tagállamai által tett intézkedések és az idegenekhez való hozzáállás megváltozása, valamint a tömegek tájékozódása, tájékoztatása). Az internet és a közösségi hálózatok adta lehetőségek hozzájárultak ahhoz, hogy ilyen robbanásszerű legyen Európát érintően az irreguláris migráció és annak elültét is ezek befolyásolták.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Balla József: A Magyar Honvédség helye és szerepe a határőrizeti rendszerben. *Hadtudományi Szemle*, 2017/1. 354–364.
- Balla József: Magyarország schengeni belső határain a határellenőrzés ideiglenes visszaállítási feltételeinek kutatása. In: Gaál Gyula, Hautzinger Zoltán szerk.: *Szent Lászlótól a modern-kori magyar rendészettudományig*. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, XIX, Pécs, 2017, 319–327.
- Csuka Gyöngyi – Török Ádám szerk.: *Az Európába irányuló és 2015-től felgyorsult migráció tényezői, irányai és kilátásai*. MTA, Budapest, 2015.
- Deák József: A terrorizmus természete és az ellene történő fellépés nehézségei Oroszországban a Szovjetunió szétesésétől napjainkig. *Belügyi Szemle*, 2015/7–8. szám. 137–151.
- Görbe Attiláné Zán Krisztina: Az idegenellenesség, mint a migráció egyik társadalmi kihívása. In: Hautzinger Zoltán szerk.: *Migráció és rendészet*. MRTT Migrációs Tagozat, Budapest, 2015. 33–47.
- Kui László: Technikai lehetőségek a magyar–szerb viszonylat határőrizetében. *Határrendészeti Tanulmányok* 14/4., Budapest, 2018. 28–37.
- Ritecz György – Sallai János: *A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetőségei 2.0*. Hanns Seidel Alapítvány, Budaörs, 2016.

34 2017 évben már ismét az évi 200 ezres szintre süllyedt az EU-ba irányuló felfedett irreguláris migránsok száma, mely egy harmaddal kisebb, mint a 2014-es érték. (Frontex adat)

Varga János: A helyzettudatosság és a reagáló képesség szerepe a migrációs válság határrendészeti kezelésében. In: Tálas Péter szerk.: Magyarország és a 2015-ös európai migrációs válság. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. 84–101.

Tanács (EU) 2015/1601 Határozata (2015. szeptember 22.) a nemzetközi védelem területén Olaszország és Görögország érdekében elfogadott átmeneti intézkedések megállapításáról, illetve az EB közleménye az EP és az ET-nek a menekültügyi válság kezelése: azonnali operatív, költségvetési és jogi intézkedések az európai migrációs stratégia keretében – 12313/15, Brüsszel.

Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/1624 rendelete (2016. szeptember 14.) az Európai Határ- és Parti Órségről

<http://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean> (Letöltve: 2018. 06. 10.)

Tomolya János

Az úgynevezett „Geraszimov-cikk” margójára

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.3–4.79

A Kelet-Ukrajnában 2014-ben kirobbant fegyveres konfliktus újra az érdeklődés középpontjába állította az ún. „hibrid hadviselés” problematikáját, amely már korábban is a hadtudomány művelőinek körében viták tárgyát képezte. A vita egyik okát a Geraszimov tábornok által 2013-ban megírt, *A tudomány jelentősége a haladásban* című cikkének különböző értelmezésében lehet azonosítani. Jelen tanulmányom célja, hogy megvizsgálja és megvilágítsa a cikk valódi tartalmát és mondanivalóját.

A Krím-félsziget 2014-es orosz bekebelezése a hadtudomány művelőinek körében felerősítette az ún. „hibrid háború”, vagy a „hibrid hadviselés” témáiban már korábban is meglévő vitákat. A viták egy jelentős része arra vezethető vissza, hogy az azok kiinduló pontjaként kezelt, Valerij Geraszimov, orosz vezérkari főnök által írt, *A tudomány jelentősége a haladásban* címet viselő cikkét¹ többen el se olvasták vagy félreértelmezik.

Úgy gondolom, érdemes feltárni, hogy a sokak által kiinduló referenciaként alkalmazott Geraszimov-cikk valójában miről szól, értelmezhető-e a hibrid háború doktrínájaként és felállítható-e ez alapján az ún. Geraszimov-modell. Megítélesem szerint, anélkül, hogy szó szerinti fordítást adjak a kb. 2000 szavas cikkről, érdemes az elhíresült Geraszimov-cikk tartalmát áttekinteni, és megjeleníteni annak tartalmi mondanivalóját.

A Geraszimov-cikk tartalma

Geraszimov esszéjének bevezető szakaszában kifejti, hogy véleménye szerint a béke és a háború közötti állapot határainak elmosódása folytatódik, a háborúk nem kezdődnek hadüzenettel, azok nem a korábbi sablonok szerint zajlanak. A továbbiakban

1 Valerij Geraszimov: *Cennoszty nauki v predvigenii. (ЦЕННОСТЬ НАУКИ В ПРЕДВИДЕНИИ)* Megjelent 2015. március 5-én Moszkvában, a *Voenno-promyshlennyi kurier* (Hadipari Hírek) 8. évfolyam 476. számának 1–2. oldalán. Letöltve a http://vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_08_476.pdf honlapról 2017. június 30-án.

utal az ún. „Arab Tavasz” eseményeire, amikor is – megítélése szerint külföldi hatalmak beavatkozásának nyomán – erősnek tűnő rendszerek hetek, vagy néhány hónap leforgása alatt tűntek el a történelem süllyesztőjében. A szerző az orosz sajátos terminológiáját alkalmazza, amikor az Arab Tavaszt és a más helyeken kitört elégedetlenségi mozgalmakat „színes forradalmaknak” titulálja.²

Itt érdemes utalni arra, hogy orosz vezérkari főnökként (Putyin személyesen nevezte ki 2012-ben) nyilvánvalóan nem fogalmazhat meg más politikai nézetet, mint a hivatalos Putyini álláspont. Másrészt azt is meg kell jegyezni, hogy az orosz diplomácia teljesen jogosan érezte magát becsapva a líbiai nyugati beavatkozás kapcsán, hiszen az ENSZ-mandátum,³ amelyet Oroszország tartózkodásával támogatott, nem beszélt a NATO harci gépeinek a líbiai hadsereg elleni támadásáról, vagy a Kadhafi-rezsim megbuktatásáról. Azonban, mint ismeretes, a határozat 4. és 5. pontja a civilek minden eszközzel való védelmét taglalja, a nyugati államok pedig ezt értelmezték a katonai beavatkozás jogi alapjának.⁴

Visszatérve Geraszimov munkájára, már annak bevezetésben tetten érhető az oroszok megítélése, miszerint a 2010–2012-es észak-afrikai és közel-keleti arab elégedetlenségi mozgalmak külföldi hatalmak beavatkozására vezethetők vissza. Másrészt a tábornok itt azonosul Putyin észjárásával és gondolatmenetével.

Putyin gondolkodási módját nyilván meghatározta az a sokk, hogy leomlott a Berlieni Fal, a szovjet csapatoknak az NDK-ból ki kellett vonulniuk, és át kellett élnie a Szovjetunió összeomlását. Vélhetően ez az oka annak, hogy mindenhol konspirációt sejt, kémeket lát, külföldi hatalmak beavatkozását sejtje a népmozgalmak mögött.

Geraszimov az Arab Tavasz eredményeit elég egyoldalúan jellemzi, hiszen azokat *polgárháborúként*, *humanitárius katasztrófaként* határozza meg. (Ez nyilvánvalóan igaz Líbia, Jemen és Szíria esetében, de egyszerűen figyelmen kívül hagyja a más országokban elért demokratikus változásokat. Ismeretes, hogy Tunézia demokratikus állam lett, Algériában, Jordániában és Marokkóban az ellenzék és a kormányzat kompromisszuma következtében új, demokratikusabb, nagyobb szabadságjogokat biztosító alkotmányokat fogadtak el.)

A tanulmány „Az Arab Tavasz leckéi” című gondolatssorral folytatódik. Ennek első részében azt fejtegeti, hogy az Arab Tavasz eredményei a valódi háborúk által okozott pusztításokhoz hasonlatosak. Ezzel összefüggésben kijelenti, hogy a háború

2 A „színes forradalmak” tipikusan orosz terminológia, amely utal a 2004-es ukrajnai narancssárga, a 2003-as grúz rózsaszín, és a 2010-es iráni zöld forradalomnak nevezett, kormányellenes tüntetés-sorozatokra. Úgy tűnik, az oroszok mindig és mindenhol a külföldi hatalmak beavatkozását sejtik az autokratia, korrump kormányok elleni tömegmozgalmak mögött, tagadva az adott országban élők saját szabadság iránti vágyát. Szergej Sojgu, jelenlegi védelmi miniszter a 2014. májusában tartott Moszkvai Nemzetközi Biztonsági Konferencia kijelentette, hogy „a színes forradalmak egyre inkább a hadviselés formáját öltik, és a hadviselés törvényei szerint alakulnak” és a színes forradalmak amerikai külpolitikai célok elérését szolgálják”. Dmitry Gorenburg: Moscow Conference on International Security 2014, part 1: The plenary speeches May 29, 2014. Letöltve a <https://russiainil.wordpress.com/2014/05/29/moscow-conference-on-international-security-2014-part-1-the-plenary-speeches/> honlapról 2018. június 1-jén.

3 Az ENSZ BT 2011. március 17-én elfogadott 1973-as számú határozata.

4 UN Security Council SC/10200, 17 March 2011. Letöltve 2018. augusztus 31-én a <https://www.un.org/press/en/2011sc10200.doc.htm#Resolution> honlapról.

szabályai változtak, a nem katonai módszerek szerepe (amelyek jelentősége bizonyos esetekben messze felülmúlta a fegyverek erejét) a politikai és stratégiai célok elérésében nőtt.

Az orosz vezérkari főnök szerint a hangsúly a széleskörűen alkalmazott politikai, gazdasági, információs, humanitárius és más, nem katonai jellegű módszerek felé tolódik el, amelyeket a lakosság heves kormányzat-ellenes tiltakozásával párhuzamosan valósítanak meg. Mindezek összekapcsolódnak a titkos katonai műveletek, a speciális erők és az információs megtévesztő tevékenységek alkalmazásával, miközben a katonai erő nyílt alkalmazására békefenntartó, válságkezelési műveletek formájában, a konfliktusok lezárása érdekében kerül sor.

Ezek után azt a kérdést veti fel, hogy tulajdonképpen mi a modern háború, és milyen feladatokra kell a fegyveres erőket felkészíteni, illetve azoknak milyen eszközrendszerrel kell rendelkezniük. Geraszimov úgy vélekedik, hogy e kérdések megválaszolása határozza meg, milyen irányban kell fejleszteni a fegyveres erőket. Úgy látja, hogy a korszerű irányítási technológiáknak és irányítási módszereknek, valamint az integrált hírszerzési-informatikai közegnek köszönhetően növekszik a mobil harccsoportok alkalmazásának hatékonysága, így a harctevékenységek dinamikusabbá és eredményesebbé váltak.

E felvezetés után –, hivatkozva az Egyesült Államok 1991-es *Sivatagi Vihar*, és 2003-as *Iraki Szabadság* műveleteire (nem említve a műveletek koalíciós jellegét), – egy logikai bukfenccel eljut a Líbia elleni nyugati beavatkozáshoz. Ez utóbbiról azt állítja, hogy eklatáns példája a nem katonai eszközök (tengeri blokád, tiltott repülési zónák létrehozása, a felkelők magáncégek általi támogatása stb.) alkalmazásának.⁵ (Valamilyen okból ennél az állításainál megelégedezik arról a tényről, hogy a tengeri blokád és a tiltott repülés zónát is katonai erők hozták létre, valósították meg.) A fejezetet azzal zárja, hogy felszínesek az ismereteink az aszimmetrikus hadviselésről, ezen a helyzeten a Hadtudományi Akadémiának kutatásokkal és elméletek kidolgozásával kell segítenie.

A következő fejezetben a hadtudomány feladatait igyekszik meghatározni. Bevezetésképpen a Nagy Honvédő Háborúra, az afganisztáni és a csecsen-háborúkra emlékeztet. A modern hadviselés egyik jellemzőjeként a robotizációt és a pilótanélküli repülőeszközök alkalmazását jelöli meg és szerinte a közeli jövőben teljesen robotizált katonai alakulatokat lehet létrehozni. A továbbiakban azt a kérdést feszegeti, hogyan lehet egy ilyen robotizált ellenség ellen felvenni a harcot, és milyen robotokra van szüksége az orosz hadseregnek, milyen hadászati tevékenységre van szüksége a jövőben a fegyveres erőknek? Ez utóbbi tekintetében szükségesnek tartja

5 A magán biztonsági cégek líbiai megjelenésére és a lázadók számára nyújtott támogatásra nem találtam bizonyítékot, ellenben arra igen, hogy Kadhafi nagyszámú külföldi zsoldost fogadott fel hatalmának megtartására. Lásd: The Guardian: Has Gaddafi unleashed a mercenary force on Libya? 22/02/2011. Letöltve 2018. július 30-án <https://www.theguardian.com/world/2011/feb/22/gaddafi-mercenary-force-libya> honlapról. A legismertebb amerikai biztonsági magánvállalkozás, a Black Water tevékenységére az Arab Tavasz időszakában, egyedül az Egyesült Arab Emírátsok tekintetében találtam bizonyítottakat. I. Michaels, Jon D.: Private military firms, the American precedent, and the Arab Spring. Jun 22, 2012. Letöltve a http://psm.du.edu/media/documents/related_resources/michaels_private-military-firms-american-precedent-and-arab-spring.pdf honlapról 2018. július 30-án

az orosz légi-kozmosz védelem rendszereinek létrehozását, kijelenti azt is, hogy a vezérkar már dolgozik ezen, de szükséges a Hadtudományi Akadémia aktív részvétele is ebben a munkában.

Mindezek után visszatér az Arab Tavasz eseményeihez. Úgy vélekedik, hogy az információs hadviselés nagy, aszimmetrikus lehetőségeket biztosít az ellenség harci képességeinek csökkentésében, és felveti az állami struktúrák kibernetikus támadások elleni védelmének fontosságát. (Érdekes, hogy itt az Észtország elleni 2007-es, az interneten keresztül megvalósított, kormányzati rendszereket ért orosz kiber támadást nem hozza fel példaként.)

Ezek után (a líbiai Bengháziban lévő amerikai konzulátus 2012-es megtámadása, a kalózkodás felerősödése stb. kapcsán) felveti az állam külföldön lévő érdekei fegyveres védelmének fontosságát. Ezzel kapcsolatban leszögezi, hogy a védelemről szóló törvény 2009-es kiegészítése lehetővé teszi a fegyveres erők külföldön történő alkalmazását, annak módjai, módszerei azonban még nem kidolgozottak. Hozzáteszi, hogy az orosz fegyveres erők külföldi alkalmazása egyik lehetséges formájának a békefenntartó, béketeremtő műveleteket tartja.

Itt kell leszögezni, az orosz felfogás a békefenntartó műveletek tekintetében nem feltétlen esik egybe a nyugati értelmezéssel. Ismeretes, hogy 1994 óta, mind a mai napig orosz csapatok állomásoznak Dél-Osztétiában, Transznisztríában vagy éppen Abkháziában Grúzia beleegyezése, a Független Államok Közösségének mandátuma, és/vagy az ENSZ Biztonsági Tanácsának felhatalmazása nélkül. Az is lényeges, hogy az orosz csapatok asszisztáltak az etnikai tisztogatásokhoz, a grúzok tömeges megöléséhez, elűldözéséhez (ami Abházia esetében a lakosság 40%-t jelentette) és az már fel se merül, hogy a menekült grúzok visszatérését megoldják.⁶

Az orosz vezérkari főnök értelmezése szerint a béketeremtéshez tartoznak a speciális műveletek, a humanitárius, a kimentő, az evakuációs műveletek és az egészségügyi kordonok létrehozása. Hozzá teszi azonban azt is, hogy ezeknek a tartalma nincs meghatározva. Itt egy logikai ellentmondást vélek felfedezni, hiszen ha az említett tevékenységek tartalma nincs meghatározva, akkor mi alapján sorolta be ezeket a béketeremtés tevékenységi körébe? Majd egy újabb logikai bukfencsel, meghatározza a béketeremtés feladatait, amelyek – szerinte – a harcoló felek szétválasztása, a békés lakosság mentése, a békés élet feltételeinek megteremtése. Szükségesnek tartja mindezen problémák tudományos feldolgozását.

A következő fejezet témájának a *terület-ellenőrzést* választotta. Ennek bevezető mondatában kijelenti, hogy a modern konfliktusok egyik fő aktualitását a lakosság, a kommunikációs létesítmények védelme képezi az ellenség speciális erőinek tevékenysége ellen. Úgy véli, ezeket a feladatokat a területvédelmi erőknek kell megoldaniuk. Majd azzal folytatja, hogy a megváltozott körülmények miatt az ellenség diverzáns, felforgató és terrorista erői elleni fellépéshez az állam valamennyi elnyomó szervezetének összehangolt alkalmazására van szükség.

6 Vladimir Socor: Russia's strange „peacekeeping” operation in Abkhazia. Eurasia Daily Monitor, Volume 5, issue 85., 05 May 2008. Letöltve a <https://jamestown.org/program/russias-strange-peacekeeping-operation-in-abkhazia/> honlapról 2018. augusztus 1-én.

Geraszimov jelzi, hogy folyik az ezzel a kérdéssel foglalkozó munka a vezérkarban. Ennek a kidolgozó munkának az alapját a területvédelem szervezésének újszerű megközelítése képezi, amely felveti a védelemről szóló törvény módosítását. A törvénytervezet elfogadása pontosítani fogja a területvédelmi erők irányítási rendszerét, törvényesen megerősíti más fegyveres erők és állami szervezetek helyét, szerepét, és felelősségét a területvédelemben.

A hadtudománnyal szemben az az elvárás, hogy alapvető fontosságú javaslatokat dolgozzon ki a különböző típusú erők és eszközök alkalmazásának módjára a területi védelem feladatainak végrehajtása érdekében, és segítsen alkalmassá tenni azokat az ellenség terrorista, diverzáns erői elleni, a modern körülmények között megvalósuló harcra.

Meglátása szerint az Afganisztánban és Irakban végrehajtott katonai tevékenységek tapasztalatai azt mutatják, hogy szükség van (más minisztériumok tudományos szervezeteivel együtt) az orosz fegyveres erők konfliktusok utáni rendezésben való részvétele módjának kidolgozására, beleértve a feladatok listáját, a csapatok tevékenységének sajátosságait, valamint a katonai erő alkalmazásának korlátait is.

A legfontosabb feladatnak azt látja, hogy ki kell dolgozni a döntéshozatali rendszereket támogató tudományos és módszertani eszközrendszert, amelynek figyelembe kell vennie a csapatok összefegyvernemi jellegét. Ezzel együtt, fel kell tárni a különböző alárendelt csapatok integrált lehetőségeit, kombinált képességeit, majd rámutat arra, hogy a jelenlegi műveleti modellek ezt nem teszik lehetővé, és új modellekre van szükség.

A konfliktusok jellegének változásai új követelményeket fogalmaznak meg a harc mindenoldalú biztosítási rendszereivel szemben és ez a tudományos tevékenységeknek egy olyan iránya, amelyről nem szabad megfeledkezni.

Geraszimov cikke utolsó fejezetének az *Elméleteket nem lehet parancsra létrehozni* címet adta. Ebben hangsúlyozza, hogy nem lehet a mai hadtudomány helyzetét a II. világháború kitörése előttivel összehasonlítani. Kijelenti, hogy a II. világháború időszakában nem voltak kandidátusok, doktorok és hadtudományi iskolák, azonban voltak fanatikusok, mint például Georgij Isszerszon, aki kiadta *A harc új formái* című könyvét. Isszerszon egy gondolatát is idézi, amely szerint „A háború már nem kezdődik hadüzenettel, hanem a már korábban felvonultatott haderők harcbevetésével. A mozgósítás és a felvonulás már nem a hadüzenet utáni időszakhoz tartozik, mint ahogy az 1914-ben volt, hanem fokozatosan, észrevétlenül hajtják végre.” Úgy véli, vérrel fizetett azért az ország, amiért nem vették figyelembe Isszerszon megállapítását.

Ennél a résznél – úgy vélem – Geraszimov nem hajlandó, a putyinista Oroszországban manapság már újra istenként tisztelt Sztálint kritizálni.⁷ Azt a Sztálint, akit maga Putyin is a legnépszerűbb személynek tekint az oroszok számára.⁸ És nem

7 David Filipov: For Russians, Stalin is the ‘most outstanding’ figure in world history, followed by Putin. Washington Post, 26, June 2017. Letöltve a https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2017/06/26/for-russians-stalin-is-the-most-outstanding-figure-in-world-history-putin-is-next/?utm_term=.00d74e64eda1 honlapról 2018. augusztus 1-jén.

8 John Stackhouse: Mass Disruption: Thirty Years on the Front Lines of a Media Revolution. Random House Canada, ISBN: 978-0-345-81583-5, 284. o.

hajlandó elismerni azokat a tényeket sem, amelyek Németország Szovjetunió elleni támadását lehetővé tették, a háború első periódusában pedig jelentős szovjet katonai veszteségeket idéztek elő. Szemet huny olyan közismert tények felett, mint a Vörös Hadsereg lefejezése,⁹ és a hírszerzési jelentések teljes mértékű figyelmen kívül hagyása.¹⁰

A továbbiakban arra a következtetésre jut, hogy elfogadhatatlan az új eszmék, és a nem szabványos megközelítések hadtudományi szempontból történő elutasítása, másrészt elfogadhatatlan a gyakorlati szakemberek megvető hozzáállása a hadtudományhoz. Végezetül kijelenti, hogy bármennyire is erős az ellenség, bármennyire tökéletes a hadereje és a fegyveres harc során alkalmazott eszközrendszere, mindig van gyenge pontja, ezért sebezhető, és így van lehetőség a megfelelő ellentevékenységekre.

Véleménye szerint, nem szükséges a nyugati tapasztalatok átvétele és a vezető országokhoz való felzárkózás, hanem azon kell dolgozni, hogy az oroszok a saját módszereikkel ériék el a vezető pozíciót és ebben hadtudománynak jelentős szerepe van. (Meglepő ez a kijelentés, hiszen korábban már hivatkozott az afganisztáni és iraki háború, nyilvánvalóan nem orosz tapasztalataira.)

Hivatkozik Alexander Svechinre, aki azt írta: *„Nagyon nehéz megjósolni a háború helyzetét. Minden háború esetében szükség van egy speciális stratégiai viselkedés kialakítására, minden háború különleges eset, amely saját speciális logikát és nem sablonok alkalmazását követeli meg.”* (Véleményem szerint, eléggé nehéz lenne ezt a gondolatot nem Clausewitznek tulajdonítani.¹¹) Végül kijelenti, hogy ezt a megközelítést kell alkalmazni a jelen konfliktusaiban is. A háború jellegével kapcsolatban számos feladatot kell a vezérkarnak és a hadtudománynak megoldania, amelyhez együttműködésre van szükség köztük.¹²

Következtetések a Geraszimov-cikk elemzése alapján

Az 1896 szót tartalmazó munka egyetlen egy alkalommal sem említi a „hibrid háború” vagy „hibrid hadviselés” kifejezéseket, ugyancsak nem tartalmazza a doktrína kifejezést sem. Geraszimov munkáját inkább egy hidegháborús nyelvvezetre emlékeztető, a hadtudomány művelőinek szánt, kutatandó célokat, feladatokat,

9 Sztálin, 1937–1938 között mintegy 40 000, különböző rendfokozatú katona ellen indított koncepciók pereket, és ezek során kb. 7000 katonai vezetőt ítélték halálra. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1937_junius_11_sztalin_megkezd_i_a_nagy_tisztogatast_a_voros_hadseregben/

10 Ismeretes, hogy Richard Sorge, szovjet kém Japánban szinte napra pontosan kiderítette a német támadás időpontját, amit azonban Sztálin figyelmen kívül hagyott. Montefiore, Simon Sebag: Sztálin – A Vörös Cár udvara. Alexandra Kiadó (2009), Budapest. ISBN 9789633706916, 354. o.

11 Clausewitz a háború természetét elemezve arra jutott, hogy az folyamatosan változó, ezért egy színét váltó kaméleonhoz hasonlította. I. Clausewitz, Carl von: A háborúról. Götinger Kiadó, Veszprém, 1999. (a könyv az 1917-es második magyar nyelvű kiadás reprintje) 33–34. o. Erről részletesebben lehet olvasni Jobbágy Zoltán: Clausewitz és a kaméleon színe. (Aszimmetrikus hadviselés) MHTT, Budapest, Hadtudomány, 2015. évi elektronikus szám. 4–7. o. Letöltve a 2018. augusztus 30-án http://mhht.eu/hadtudomany/2015/2015_elektronikus-1_JOBAGY_ZOLTAN.pdf honlapról.

12 A Geraszimov-cikk tartalmaz kettő ábrát is, amelyek azonban cikkben már leírtakhoz képest nem tartalmaznak új információt.

Az orosz kommunista párt tagjainak demonstrációja 2015 május 1-jén Moszkvában¹³

elméleti fejtegetéseket tartalmazó cikként lehet meghatározni és nem egy ún. „hibrid háborút” meghirdető katonai doktrínaként. Más Geraszimov írásokból kiderül az is, hogy az oroszok a hibrid háborút nyugati találmánynak tartják, amit a nyugatiak Szíriában ki is próbáltak.¹⁴

Úgy gondolom, érdemes megjegyezni, hogy az orosz katonai vezetésnek természetesen követnie kell a Putyini politikai irányvonalat. Ezért különösen fontos, hogy Szíria esetében hangsúlyozzák, hogy ők a törvényes szír kormányt védik a terroristák, és a nyugatiak által megszervezett és felfegyverzett, törvénytelen lázadó csoportok ellen.¹⁵ Magyarázatot kell adni arra, hogy miért vannak orosz csapatok Szíriában, miért halnak meg orosz katonák a háborúban és miért támogatják a saját népe ellen is vegyifegyvert bevető, Asszad-rezsimet.¹⁶

Érdekes az is – és ez is az orosz mentalitást tükrözi, – hogy az amúgy is rendkívül kevés hivatkozással ellátott cikk (a szövegben összesen kettő idézet, és kettő utalás található az orosz védelmi törvényre); véletlenül sem említ egyetlen egy nyugati

13 A képek letöltve a <http://houstoncommunistparty.com/joseph-stalins-popularity-among-russians-continues-to-increase-reaching-16-year-high/> és a <https://www.voanews.com/a/stalin-putin-russia/3112458.html> honlapokról 2018. június 1-jén.

14 Timothy Thomas, Dr Harold Orenstein: General Of Army Valery Gerasimov, Chief of General Staff of Russian Federation Armed Forces: Contemporary Warfare and Current Issues for the Defense of the Country. Published by U.S. Army Combined Arms Center, Fort Leavenworth USA. November-December 2017, Military Review, vol.97, no.6., 22. o. és 25. o., Letöltve 2018. augusztus 01-én a <https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/Contemporary-Warfare-and-Current-Issues-for-the-Defense-of-the-Country.pdf> honlapról.

Érdekes, hogy maga Geraszimov ebben a cikkében a hibrid háború kifejezést még kiforratlannak, értelennek tartja és úgy véli, azt egyértelműen az USA és a NATO-országok alkalmazzák, mert ez (véleménye szerint) nem esik az agresszió fogalma alá. Ui. 25. o.

15 Валерий Герасимов начальник Генерального штаба Вооруженных Сил РФ, генерал армии: Гибридная война требует высокотехнологичного оружия и научного обоснования. 07 марта 2016, Опубликовано на Ежедневник Военно-промышленный курьер, 2. o. 2. fejezet. Letöltve a <https://vpk-news.ru/issues/29579> honlapról 2018. július 30-án.

16 Third report of the Organization for the Prohibition of Chemical Weapons-United Nations Joint Investigative Mechanism. S/2016/738/, Security Council UN, 24 August 2016., 8–10. o., Letöltve 2018. augusztus 1-jén a <https://undocs.org/S/2016/738> honlapról.

elemzőt vagy munkát, helyette kettő orosz, a hadtudomány klasszikusai között nem jegyzett, még orosz szempontból is, inkább második vonalba tartozó személytől idéz.

Fontosnak tartom azt is, hogy megvilágítsuk azt az orosz belső politikai helyzetet, amelyben cikk született. Meggyőződésem, hogy a néhány száz szavas munkát nem szabad kiszakítani a nem feltétlenül a nyugati logika mentén működő orosz társadalmi viszonyokból, és csak azokkal szoros összefüggésben szabad vizsgálni és megítélni.

Geraszimov olyan országban él, ahol az emberi jogokat semmibe veszik és az emberi élet nem számít, ahol a politikai ellenfelekkel való fizikai leszámolásnak komoly hagyományai vannak. Az is világos számára, hogy az orosz lakosság lélekszáma folyamatosan csökken, és a felnőtt férfi lakosság haláleseteinek mintegy fele az alkoholizmussal van összefüggésben.¹⁷ Továbbá, hogy Oroszországban gyakorlatilag nincs sajtószabadság¹⁸ és a korrupciót állami szinten valószínűsítik meg.¹⁹

Megítélésem szerint, a cikkből kisugárzik az orosz haza féltése, az aggodalom és a tanácstalanság abban a tekintetben, hogy neki, mint az Oroszország biztonságáért felelős katonai vezetőnek kell majd egy esetlegesen az országon belül kitörő zavargást, tömegmozgalmat vagy akár felkelést is kezelnie. Ezért próbál meg segítséget és tanácsot kapni a hadtudomány művelőitől.

Végezetül fel kell tegyünk az a kérdést is, hogy lehet-e doktrínának tekinteni Geraszimov cikkét? Az Orosz Föderáció jelenlegi katonai doktrínáját 2014. december 25-én hagyta jóvá Vlagyimir Putyin. A doktrínát 2015 decemberében részben kiegészítették. A mintegy 40 oldalas dokumentum – ahogy ez egy doktrínától elvárható – tisztázza az alkalmazott fogalmakat, meghatározza Oroszország katonai fenyegetéseit és azokra adandó katonai válaszokat, a haderő szervezeti felépítését, a mozgósítás és fegyverzetfejlesztés kérdéseit.²⁰ Mindezt jól átgondolt struktúrában és csiszolt szövegezéssel. Ha összehasonlítjuk Geraszimov cikkével, egyértelmű, hogy mind tartalmi, mind formai szempontok szerint nem beszélhetünk egy új hadviselési formát, vagy doktrínát meghirdető dokumentumról. (Megjegyzem, az érvényben lévő orosz katonai doktrína sem használja a *hibrid hadviselés* vagy a *hibrid háború* kifejezést.)

17 Ismeretes, hogy az orosz lakosság létszáma 1993-ban 148 millió volt, mára ez 142 millió, és ezen a negatív tendencián a Krímből és Ukrajnából áttelepülők sem változtattak. Tulip Mazumdar: *Vodka blamed for high death rates in Russia*. BBC News, 31 January 2014, Letöltve 2018. augusztus 11-jén <https://www.bbc.com/news/health-25961063>, adatok letöltve a 2018. augusztus 11-jén a <http://demographymatters.blogspot.com/2010/02/more-on-russias-population-trend.html>, és a <https://whitelocust.wordpress.com/2011/07/31/-world-doomed-by-demographic-decline-and-economic-collapse/> honlapokról.

18 A Freedom House 2017-es adatai (hasonló adatok hosszú évekre visszamenőleg) a Sajtószabadság 100-as skáláján (100 a legrosszabb érték) 83-s értékkel rendelkezik, jellemzők az újságírók elleni támadások, gyilkosságok és a cenzúra. Ezzel a világ 199 értékelt országából a 180. legrosszabb helyen áll. Freedom House Freedom Press Russia, 2017., Letöltve a <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2017/russia> honlapról 2018. június 30-án.

19 Transparency International 2017-es adatai szerint a világ 180 értékelt országából a 135. legrosszabb. Letöltve a <https://www.transparency.org/country/RUS> honlapról 2018. június 30-án.

20 The Military Doctrine of the Russian Federation, Letöltve a <https://rusemb.org.uk/press/2029> honlapról 2018. június 30-án.

Azzal a véleményemmel, hogy amely szerint Geraszimov szándéka az volt a cikkével, hogy az orosz hadtudósok figyelmét a következő konfliktusok kihívásaira irányítsa, teljesen összecsengő következtetésre jutott Roger N. McDermott is.²¹ McDermott, az Eurázsia kutatására szakosodott washingtoni Jamestown Alapítvány Oroszország és Közép-Ázsia Védelmi és Biztonsági Tanulmányok Intézetének igazgatója, és az alapítvány vezető kutatója a fenti témában. Húszéves kutatásai alatt közel száz, Oroszországgal, illetve és Közép-Ázsiával foglalkozó, katonai, biztonsági témájú könyvet és mintegy 250 tanulmányt publikált. Az oroszul folyékonyan beszélő McDermott a Külföldi Katonai Tanulmányok Hivatalának is, valamint a dán Nemzetközi Tanulmányok Intézetének is vezető kutatója. Több tudományos lap szerkesztőbizottságának tagja, többek között a „Journal of Power Institutions in Post-Soviet Societies” kiadványnak is.²²

Véleményem szerint McDermott a téma valódi szakértőjeként, arra is rámutat, (ami korrelál a Geraszimov-cikkről szóló elemzésem eredményével), miszerint, Geraszimov nem hirdette meg az orosz hibrid háború elméletét. Továbbá, hogy a NATO-tagországok kormányainak jobban meg kell ismerniük és érteniük Oroszország belső katonai viszonyait, védelemről és biztonságról való orosz gondolkodást²³

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Valerij Geraszimov: Cennoszty nauki v predvigenii (ЦЕННОСТЬ НАУКИ В ПРЕДВИДЕНИИ). Megjelent a Voenno-promyshlennyi kurier (Hadipari Hírek) 2015 március 5-ei, 8.évfolyam 476.számában. Moszkva, Oroszország. 1–2. o. Letöltve a http://vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_08_476.pdf honlapról 2017. június 30-án.
- Dmitry Gorenburg: Moscow Conference on International Security 2014. part 1: The plenary speeches May 29, 2014. Letöltve a <https://russiamil.wordpress.com/2014/05/29/moscow-conference-on-international-security-2014-part-1-the-plenary-speeches/> honlapról 2018. június 01-én.
- The Guardian: Has Gaddafi unleashed a mercenary force on Libya? 22/02/2011. Letöltve 2018. július 30-án <https://www.theguardian.com/world/2011/feb/22/gaddafi-mercenary-force-libya> honlapról.
- Michaels, Jon D.: Private military firms, the American precedent, and the Arab Spring. Jun 22, 2012. Letöltve a http://psm.du.edu/media/documents/related_resources/michaels_private-military-firms-american-precedent-and-arab-spring.pdf honlapról 2018. július 30-án.
- Margarete Klein and Kristian Pester: Russia's Armed Forces on Modernisation Course. Progress and Perspectives of Military Reform, Stiftung Wissenschaft und Politik (German Institute for International and Security Affairs) Comments. 2014, Vol09. Berlin. Germany. ISSN 1861-1761. 2. o.
- Jobbágy Zoltán: Clausewitz és a kaméleon színe. (Aszimmetrikus hadviselés) Hadtudomány, 2015. évi elektronikus szám, 4., 7. o. Letöltve a 2018. augusztus 30-án. http://mhht.eu/hadtudomany/2015/2015_elektronikus-1_JOBAGY_ZOLTAN.pdf honlapról.

- 21 US Army War College: Parameters 46. Vol.1 Spring 2016. Carlisle, Pennsylvannia, USA, 98. o., ISSN 0031-1723
Letöltve a <http://publications.armywarcollege.edu/pubs/3301.pdf> honlapról 2018. július 30-án.
- 22 Jamestown Foundation: Roger McDermott.
Letöltve a <https://jamestown.org/analyst/roger-mcdermott/> honlapról 2018. július 30-án.
- 23 US Army War College: Parameters 46. Vol.1 Spring 2016. Carlisle, Pennsylvannia, USA, 107. o., ISSN 0031-1723 Letöltve a <http://publications.armywarcollege.edu/pubs/3301.pdf> honlapról 2018. július 30-án.

- Timothy Thomas – Dr. Harold Orenstein: General Of Army Valery Gerasimov, Chief of General Staff of Russian Federation Armed Forces: Contemporary Warfare and Current Issues for the Defense of the Country. Published by U.S. Army Combined Arms Center, Fort Leavenworth USA. November-December 2017, Military Review, vol.97, no. 6., 22. o. és 25. o.
- Tulip Mazumdar: Vodka blamed for high death rates in Russia. BBC News, 31 January 2014, Letöltve 2018. augusztus 11-én <https://www.bbc.com/news/health-25961063>, honlapról.
- John Stackhouse: Mass Disruption: Thirty Years on the Front Lines of a Media Revolution. Random House Canada, ISBN: 978-0-345-81583-5, 284. o.
- Montefiore, Simon Sebag: Sztálin – A Vörös Cár udvara. Alexandra Kiadó, 2009, Budapest. ISBN 9789633706916, 354. o.
- The Military Doctrine of the Russian Federation. Letöltve a <https://rusemb.org.uk/press/2029> honlapról 2018. június 30-án.
- US Army War College: Parameters 46. Vol.1 Spring 2016. Carlisle, Pennsylvania, USA., 98. o., 107. o., ISSN 0031-1723
Letöltve a <http://publications.armywarcollege.edu/pubs/3301.pdf> honlapról 2018. július 30-án.

Kis-Benedek József

A konfliktusok vallási gyökerei a Közel-Keleten

Az iszlamizmus megnyilvánulási formái és irányzatai¹

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.3-4.89

A tanulmányban a szerző a dzsihádistá szalafizmus gyökereivel, megjelenési formáival, irányzataival, képviselőivel foglalkozik. Kitér a szalafiták szerepére az arab változások során. Megállapítja a szerző, hogy a változások kisajátítására a radikális személyek és szervezetek nem voltak képesek. Az iszlám és az iszlamizmus nem jelent globális fenyegetést a nyugat részére, a biztonsági kockázatokkal azonban számolni kell.

A 21. század elején az iszlám és a Nyugat kapcsolatrendszerében többszörös kihívásról beszélhetünk. Egyik az, amelyet az iszlám jelent a Nyugat, a másik pedig az, amelyet a Nyugat jelent az iszlám világ számára. Különösen az utóbbi szorosan összefonódik a globalizáció, illetve a modernizáció kihívásaival, amelyekre az iszlám világunk viszonylag gyorsan meg kell találnia a megfelelő válaszokat.

Az iszlám, de még az iszlamizmus sem jelent globális fenyegetést a Nyugat számára. Ugyanakkor komoly kihívás, illetve biztonsági kockázati tényező, mégpedig különböző síkokon: politikai, katonai-militáns, ideológiai, demográfiai, civilizációs-kulturális és biztonsági területeken. Ugyanakkor a Nyugat és a globalizáció sokkal inkább jelent „fenyegetést” az iszlám világ számára, hiszen mindkettő meghatározó tényező a nemzetközi rendszerben és a világ gazdaságban. Az iszlám világ része a nyugati dominanciájú világrendszernek, de óriási és behozhatatlannak tűnő a nyugati erőfölény.²

1 A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kutatócsoport keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

2 Vö.: Rostoványi Zsolt: Az iszlám világ és a Nyugat – Interpretációk összecsapása, avagy a kölcsönös fenyegetettség mítosza és valósága. Corvina Kiadó Kft., Budapest, 2004. 397. o.

A radikális eszmék irányába mutató egyik meghatározó fundamentalista irányzat a *szalafizmus*.³ Ennek kialakulása az európai államok gyarmatosító politikájára, a hódítással szembeni ellenállásra vezethető vissza. A szunnita irányzatból – elsőként a 18. században – megjelent áramlat a Nyugat gyarmatosító tevékenységére válaszul a konfrontációt helyezte előtérbe, továbbá erőfeszítéseket tett az iszlám ősi értékeihez való visszatérésre.

A szalafiták elutasítják a nyugati civilizációt, ugyanakkor készek átvenni modern technikai és technológiai eredményeit, mivel azokat céljaik eléréséhez fontos eszköznek tartják.

A dzsihadista szalafizmus gyökerei

A dzsihadista szalafiták, tágabb értelemben, a szalafita mozgalom részét képezik. Bernard Haykel szerint vallásos és szociális reformerek, akik a valódi hithez akarnak visszatérni és a muzulmánok első három generációjának gyakorlatát követik. Egyistenhívők, elutasítják a többistenhitet, a Koránt és a szunnát tartják az egyedüli jogforrásnak és a kormányzás alapjának, ellenzik az innovációt, elleneznek minden olyan nem iszlám kultúrát, amelyet rá akarnak a muzulmánokra erőltetni.⁴ A legtöbb szalafita a muzulmán uralkodók iránti hűségre szólít fel, beleértve az autoriter rendszereket is, és elítéli az arab kormányok elleni dzsihadot. Mindennek ellenére a szalafizmusban kialakult egy olyan irányzat, amely magában foglalja az erőszakot is, a dzsihad megjelenési formájaként. Ehhez az irányzathoz több közel-keleti és észak-afrikai csoport csatlakozott. Szélesebb értelemben céljuk új politikai és szociális struktúrák kialakítása, bár a módszereket illetően eléggé megosztottak.

A dzsihad értelmezése időben és megjelenési helyét illetően eltérő. Az első két iszlám dinasztia (ti. az Umajja [Omajja] és az Abbaszid) a dzsihadot egy adott terület feletti ellenőrzés eszközeként fogta fel.⁵ Klasszikus értelmezésben ismert a támadó dzsihad (ezt nagy dzsihadnak is nevezik), amely kollektív szinten a muzulmán közösség feladata. A védelmi dzsihad (kis dzsihad) a betolakodó támadók elleni harcot jelenti, ami egyéni kötelezettség. A dzsihad az iszlámban (eltérően a magyar médiában elterjedt „szent háborútól”) vallási kötelezettség.⁶ A dzsihad esetében megkülönböztethető a védelem és a támadás, előbbi az egyén kötelessége, az

3 A „szalaf” szó elődöt, korai, vagy ősi generációt jelent. A Mohamed idejében élő azon három generációt foglalja magában, akik a Próféta, majd az utána következő „igaz úton járó” kalifák vezetése alatt tisztá, az eredeti iszlám útmutatásai szerinti tökéletes életet éltek. Béres János: Napjaink muszlim terrorizmusának gyökerei és visszaszorításának lehetőségei. Doktori értekezés, ZMNE, Budapest, 2008. 26. o. Munif, Abdul-Fattah: A muszlim gondolkodás megújulása a 18–21. században, a szalafijja története <http://iszlami.com/iszlami-az-elet-vallasa/az-iszlami-tortenete/item/1033-a-muszlim-gondolkodas-megujulasa-a-18-21-szazadban-a-szalafijja-tortenete>; (Letöltés: 2015. 06. 04.)

4 A szalafizmus részleteivel kapcsolatban lásd Haykel, Bernard: On the Nature of Salafi Thought and Action. In: Global Salafism: Islam’s New Religious Movement. ed. Roel Meijer. Hurst, London, 2009. 33–57. o.

5 Heck, Paul L.: Jihad Revisited. Journal of Religious Ethics. Volume 32, Issue 1. March 2004. 106. o.

6 Kis-Benedek József: Dzsihadizmus, radikalizmus, terrorizmus. Zrínyi Kiadó, 2016. p. 44. ISBN 978 963 327 739 3

utóbbira pedig a közösség vezetője, a kalifa adhat utasítást. Az al-Kaida és az iszlám radikális szervezetek átalakították és kormányzati, vagy közösségi kötelezettségből egyéni kötelezettséggé változtatták, ami azt is jelentheti, hogy az iszlám nevében háborút lehet kezdeni.

A védelmi dzsihad legmarkánsabban a keresztes háborúk és a tatárjárás idején alakult ki, amikor a muzulmán területeket támadták. A modern dzsihadista szalafiták azzal érvelnek, hogy a 19. századi európai gyarmatosítás óta a muzulmán világ folyamatos támadás alatt áll. Ez az az érvanyag, amivel igazolják a támadó dzsihad létjogosultságát, legyenek a támadók britek, amerikaiak, vagy a nyugatiak által támogatott arab rendszerek. A védelmi dzsihad ilyen értelmezése azért fontos, mert az egyéneket és nem az államot, vagy az adott vezetést ruházza fel ilyen jogokkal, azaz nem a vezetőnek, vagy a vallási előjárónak kell dzsihadot hirdetnie.

A terroristák éppen ebből adódóan arra törekszenek, hogy vallási felhatalmazást (fatvát) kapjanak cselekedeteik végrehajtásához. Sőt az al-Kaida arra is törekszik, hogy felhatalmazást kapjon nem harcolók, nők és gyermekek megölésére is bizonyos körülmények között. Egyébként meg kell jegyezni, hogy a muzulmánoknak kerülniük kell gyermekek és nem harcoló nők megölését. Kivételt képeznek azok, akik a muzulmánok ellen harcolnak. Az al-Kaida igyekezett elfogadtatni azt, hogy a gyermekek és a nők megölése a dzsihad során „járulékos következményként” kezelendő. A muzulmánok véletlen halálával magyarázzák az öngyilkos merénylők halálát, amit Allah megbocsát, sőt mártíriumnak nyilvánít. Ezért nevezik az öngyilkos merénylők alkalmazását mártír műveletnek.

Az említett elveket azonban nem mindenütt és nem mindenki fogadja el. Iszlám tudósok Egyiptomban és Szaúd-Arábiában (például Mustafa Masshur, Tariq Bishri, Fahmi Huwaydi) bírálják ezeket a nézeteket és azt hangoztatják, hogy a terrorműveletekben rengeteg muzulmán veszíti életét. Az al-Kaida erre populista módon válaszol: arra hív fel, hogy a muzulmán harcosoknak csatlakozniuk kell a muzulmán országok területén végrehajtott katonai műveletek ellen folytatott harchoz, beleértve Afganisztánt, Irakot, Pakisztánt, Malit; csapásokat kell mérni zsidó célpontok ellen; védeni kell a muzulmán érdekeket Európában; ellenállást kell tanúsítani az elnyomó rezsimekkel szemben az arab világban is.

A dzsihadista szalafizmus kapcsán két ideológust mindenképpen meg kell említeni. Az egyik *Muhammad ibn Abd al-Vahhab*, aki a 18. században az Arab-félszigeten élt, a másik pedig *Szajjid Kutb*, aki 1906–1966 között Egyiptomban élt. Az előbbi vallási reformer volt és a Korán fundamentalista értelmezése mellett érvelt, utóbbi pedig a Muzulmán Testvériség tagjaként lépett fel a Nasszer-rendszer ellen. Erőszakos fellépését kivégzéssel torolták meg. Mindkét ideológus azon háborodott fel, hogy az iszlám társadalmat elsorvasztották, és arra szólítottak fel, hogy vissza kell térni az iszlám azon módszereihez, amelyeket az első generáció emberei Mohamed korában, illetve az azt követő kétszáz évben gyakoroltak.

Említést érdemel két dél-ázsiai gondolkodó, *Abu-I-A'la Mawdudi* és *Abu-I-Hasanal-Nadwi*, akik továbbfejlesztették a dzsihadista szalafita koncepciót. Ők a muzulmán uralkodók elleni erőszak jogosságát és szükségességét támasztották alá. A két gondolkodó nézeteit Szajjid Kutb egyesítette az *Iszlám Árnyékában* című művében. Nézetei – az Öböl-menti országok szalafizmusával kombinálva – megalapozták

a modern dzsihadista szalafita ideológiát. Szajjid Kutb 24 könyv szerzője, az iszlám politikai és szociális szerepén túl verseket és kritikai műveket is írt. Kemény bírálója volt az Egyesült Államok társadalmának és kultúrájának. Gondolatai halála után is ösztönözték az egyiptomi és más országok militáns szunnita gondolkodóit, és megtalálták az utat Afganisztánba: elkezdődött egy új időszak a dzsihadista szalafizmus történetében.

A takfír gyakorlat (kivégzendő mindenki, aki muszlimnak vallja magát, de nem ért velük egyet) az iszlám vallás kialakulásának idejére tehető, amikor a karadzszita lázadókat a 7. században (az Umayyad Kalifátus idején) a muzulmán törzsek megtámadták. Ennek mai jelentősége az, hogy számos muzulmán gondolkodó az Iszlám Állam tagjait a karadzszitákkal, azaz a lázadókkal azonosítja. A mai szalafiták közül többen – köztük Szaúd-Arábia főmuftija, aki egyetért az Iszlám Állam vallási nézeteivel, de nem ért egyet a politikájukkal – az Iszlám Állam tagjait karadzszitáknak, lázadóknak minősítette. Ez annak tulajdonítható, hogy számos szalafita nem ért egyet a muzulmánok megölésével, ami viszont az Iszlám Állam gyakorlatában nem ritkaság. Ez a szaúdi nyilatkozat azt is jelenti, hogy a szaúdi rezsimnek a szalafita mozgalomtól el kellene határolódnia. Még az al-Kaida is, amely a legveszélyesebb szalafita dzsihadista szervezet, karadzszitáknak, azaz lázadónak minősítette az Iszlám Államot.⁷

A Dzszabhat al-Nuszra szíriai terrrorszervezet szellemi vezetője, *Sami al-Aridi* 2014 decemberében az alábbiakat nyilatkozta az Iszlám Állammal (IS) kapcsolatban: „... Isten többfajta kardot adott nekünk. Ezek között az egyik a karadzszitákra irányul. Ez a csoport elég bizonyítékot szolgáltatott arra vonatkozóan, hogy karadzszita. Ezeket megölni vallási kötelesség és ez nem vonható kétségbe.”⁸

A szaúdi rendszert illetően az igazság az, hogy kettős magatartást tanúsítanak: egyrészt elítélik az Iszlám Államot, másrészt álcázva ugyan, de támogatják is.

Az IS nem más, mint a szalafita dzsihad megvalósítója, ami Szaúd-Arábiában keletkezett évtizedekkel ezelőtt, nevezetesen 1979 és 89 között, amikor a Szovjetunió megtámadta Afganisztánt. Az IS magában foglalja az iszlám világ két nagy szélsőséges mozgalmát, a szalafita szaúdi mozgalmat és a Muzulmán Testvériség nemzetközi mozgalmát. A szalafita radikális iszlamista szélsőség hívei a Muzulmán Testvériség politikai iszlámot követő híveivel együtt hozták létre az al-Kaidát, az Iszlám Államot és a többi hasonló csoportot.

Az irányzat a 19. században a kezdeti időszakhoz képest kisebb mértékben átalakult, ettől kezdődően már modern szalafizmusról beszélhetünk. Ez az iszlám világ társadalmi, politikai és gazdasági megreformálását tekintette elsődlegesnek, elsősorban nyugati minták alapján, főként az iszlám modern katonai és egyéb tudományokkal való összeegyeztetése, illetve a muszlim hagyományok gyakorlatának megváltoztatása, sőt esetenként hatókörének leszűkítése útján.

7 Mamouri, Ali: Who are the Kharijites and what do they have to do with IS? <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/01/islamic-state-kharijites-continuation.html#ixzz3e0mXGag0>; letöltés: 2015. 06. 16.

8 Uo.

Ezen korszak egyik legjelentősebb, a békés, politikai megoldást preferáló alakja *Dzsamálád-Dín al-Afgáni* volt.⁹ Al-Afgáni munkássága során a vallási gyakorlat reformját hangsúlyozta és az európai terjeszkedés ellen prédikált, valamint kidolgozta az iszlám válaszát az európai ateista és materialista nézetekre.

Mai szalafita dzsihadista irányzatok

Az arab országokban történt változások óta az észak-afrikai térségben megjelent a szalafizmus újabb irányzata. Ez néhány tucat harcosból áll, akiknek az a célja, hogy megbuktassák a Nyugat által hatalomra segített kormányokat. Szalafita dzsihadista harcosoknak nevezik magukat, akik az iszlám nevében szent háborút (dzsihadot) folytatnak. A szalafiták ezen csoportja különbözik a hagyományos ortodox, puritán életet élő szalafitáktól, egyre nagyobb népszerűsége tesznek szert, és egyre több hívet toboroznak. Mára a szalafizmus fő irányvonalához tartoznak. Egyetértenek az al-Kaida célkitűzéseivel, de sokkal szelektívebb módszerekhez folyamodnak az erőszak alkalmazásában. Kombinálják a szociális tevékenységet és a hittérítést a harccal. (Ezekkel Szíriában, az Asszad-rezsim ellen harcolók között is találkozhatunk.) Dicsőítik az afganisztáni, az iraki és egyéb helyeken megnyilvánuló elődeiket. Elsősorban a jogaiktól megfosztott és a társadalom peremére került fiatal férfiakat keresnek abból a célból, hogy szíriai és saharai kiképzőtáborokba vigyék őket. Ezen túl a társadalmakat belülről kívánják bomlasztani. A szalafita dzsihadizmus fő célja és módszere már nem a látványos robbantások szervezése helyi, vagy nyugati célok ellen, hanem inkább a társadalom iszlamizálása, míg az erőszak csak másodlagos jelentőségű számukra.

A népi szalafita dzsihadista szervezetek a Közel-Keleten aláássák az egyébként is törékeny kormányokat és radikalizálják a gazdasági válság által sújtott lakosságot. A helyi hatóságok által alkalmazott terrorelhárító módszerek mellett indokolt a társadalmi, gazdasági vallási és politikai irányítás komplex alkalmazása. Amíg az Egyesült Államok a Magreb-országokat igyekszik gazdasági segélyprogrammal támogatni, a radikális szervezetek hátráltatják ezt.¹⁰ Tény, hogy a szalafita dzsihadista módszerek alkalmazása kevésbé látványos a robbantásos akciókhoz képest, hosszabb távon azonban nagyobb hatást gyakorol a politikára és a társadalomra.

A szalafita dzsihadista terroristák új és régi generációjának elválasztása nehéz feladat. Az eddigi gyakorlat azt támasztja alá, hogy a 9/11-et követő új generáció jobban előkészíti merényleteit, alaposabban felméri a körülményeket. Fontosabbnak tartja a szociális és a politikai tevékenységet, mint a fegyveres erőszak alkalmazását. Egy újfajta kettős politikával állunk szemben, amellyel kapcsolatban nehéz eldönteni, vajon melyek a valódi szándékok.

Mindezekről függetlenül a szalafita dzsihadista irányt követőket úgy kell értékelni, hogy részét képezik a korai muzulmán irányzatnak. A vallási gyakorlatukban

9 Béres János: Napjaink muszlim terrorizmusának gyökerei és visszaszorításának lehetőségei. Doktori értekezés, ZMNE, Budapest, 2008. 27. o.

10 Az amerikai programmal kapcsolatban részletes információk elérhetők: <https://csis.org/program/maghreb>; (Letöltés: 2015. 07. 21.)

puritánok és ultrakonzervatívok, nagy figyelmet fordítanak arra, hogy mi az, ami a mindennapi életben megengedhető (halal) és mi az, ami nem (haram). A sarián alapuló, vallást tisztelő államot akarnak, legfeljebb azon vitatkoznak, hogy milyen legyen az oda vezető út. Három, gyakran egymást átfedő területen vitáznak. Ezek a spiritualizmus (ami főként a vallási segítségnyújtást jelenti), a jótékonyság és az oktatás.

Ha mélyebben vizsgáljuk a résztvevők szerepét, akkor megkülönböztethetünk politikai és dzsihádistá szalafitákat. A politikai szalafiták esetében alapként szolgál a vallási előírások betartása és a térítés. Úgy vélik, hogy a társadalomnak előbb vissza kell térnie az iszlám valláshoz, és csak ezután következik az államépítés. A politika, beleértve a választásokat is, csak az iszlám államban működhet. Nyugati felfogás szerint tehát azt mondhatjuk, hogy a politikai szalafiták gyakorlatilag olyan politikusok, akik a társadalmi átalakításokkal foglalkoznak.

Az arab változások a politikai szalafiták tevékenységének gyakorlásában fontos szerepet játszottak. A két politikai trend alapvetően a régi szalafiták nézeteit tükrözi. Mindkét irányzat támogatja a Nyugat elleni dzsihádot, de nemet mond a muzulmánok elleni támadásokra.¹¹

Az észak-afrikai országokban már a '90-es években is találkozhattunk szalafita dzsihádistá csoportokkal, főként kormányok bukását követően. Az algériai katonai puccsot követően, 1993–1994-ben az iszlám csoportok összefogtak és megalakították a Fegyveres Iszlám Csoportot (Armed Islamic Group – GIA). Ez 2007-ben átalakult az Ima és Harc Szalafita Csoporttá. Még a 2000-es évek elején több csoport esküt tett Oszama bin Laden al-Kaidája mellett. Ma ezt a gyakorlatot folytatják azok a csoportok, amelyek hűségüket tesznek az Iszlám Állam mellett. A legjobban ismert szalafita dzsihádistá csoport az al-Kaida az Iszlám Maghrebben (AQIM), amely a már említett Ima és Harc Szalafita Csoportból jött létre. Ezek a csoportok globálisan nyugati, de elsősorban algériai célok ellen léptek fel. Az AQIM igen aktív Maliban, de toborzási nehézségei adódtak a fiatalok között, a belső viták során több kisebb szalafita csoport szakadt ki.¹² Ezeket a szervezeteket a kormányerők gyakran támadták, számos harcost megöltek, illetve többen elhagyták a szervezetet. Sokan közülük politikai pártokhoz csatlakoztak, például Marokkóban és Algériában.

A régi dzsihádistá modell (kötelékben végrehajtott harctevékenység) még ma is létezik, hozzá köthető a 2012-es hatalomátvétel Mali északi részén, illetve az algériai Amenas településen 2013-ban végrehajtott, gázlétesítmény elleni támadás. Ez azért érdekes, mert nagyobb milicista csoport összehangolt, szervezett támadásáról volt szó. Szalafita dzsihádistá tevékenységekkel találkozhatunk Tunéziában és Líbiában is. Jól lehet hasonló ideológiával rendelkező személyek (is) működnek néhány százan, talán néhány ezren is Szíriában, de nem sikerült elérniük a kormányerők megdöntését.

11 A szalafizmussal kapcsolatban bővebb információk találhatóak: Wiktorowicz, Quintan: *Anatomy of the Salafi Movement*. *Studies in Conflict and Terrorism* 29, 2006. 207–239. o.
http://www.cerium.ca/IMG/pdf/WIKTOROWICZ_2006_Anatomy_of_the_Salafi_Movement.pdf;
 (Letöltés: 2015. 07. 26.)

12 Ilyen például a Movement for Unity and Jihad in West Africa (Nyugat-afrikai Egység Mozgalom és Dzsihad).

Az arab változások óta a szalafita dzsihadista ideológiát követő személyek új generációja nőtt fel. Módszerük a közvetlen akciók, az alkalmi fellépések és a helyi erők felhasználásával megvalósított merényletek. Sajátosságaik közé tartozik, hogy a polgári tevékenységet keverik a politikai akciókkal és az erőszakkal. Mivel a tevékenységekben átfedések vannak, ezért nehéz világosan meghatározni és kategorizálni a szalafita dzsihadizmust. Az erőszakot végrehajtó és az ezt elutasító személyek keverednek, együtt járnak a mecsetekbe imádkozni, vagy éppen ugyanazt az iskolát látogatják.

Thomas Hegghammer a szalafita iszlám szervezeteket a motivációjuk alapján öt csoportba sorolja: az államorientált, a nemzetorientált, a vallási közösség irányába orientált, továbbá az erkölcsi és a szektariánus irányultságú csoportok.¹³ Valamennyi csoporton belül megkülönböztet erőszakot alkalmazó és erőszakot nem alkalmazó irányzatokat. A legerőszakosabb réteget gyakran több motivációs tényező befolyásolja.¹⁴

Az arab országokban az „Arab tavasz” során történt megmozdulásokban a szalafiták ugyan részt vettek, de nem váltak a megmozdulások irányítóivá. A felkelésben részt vevők világos üzenetet küldtek a szalafitáknak azzal, hogy jelezték, a változásokat nem csak erőszak útján lehet elérni. Az erőszakos nézeteket vallók nem tűntek el, hanem alkalmazkodtak a megváltozott politikai feltételekhez. Az alkalmazkodás során igyekeztek a megmozdulások fő irányvonalához csatlakozni.

Az észak-afrikai szalafita csoportokat az különbözteti meg az al-Kaida többi szárnyától, hogy nem a társadalom periferiájához, hanem a változások központjához kerültek közel. A felkelések utáni körülmények olyan helyzetet teremtettek a szalafita szervezeteknek főként Líbiában és Tunéziában, hogy miközben felléptek a Nyugat és a hitehagyott rendszerek ellen, a szociális és a politikai tevékenységükkel egy időben fő eszközként a társadalom iszlamizációját tűzték ki célul.

A fiatal dzsihadista szalafiták tisztelik az idősebb generáció tagjait és tisztelik azokat, akik harcolnak Irakban, Szíriában, vagy máshol. Elítélik a képviselői demokráciát, az ezt erőltető Nyugatot, de az autoriter arab vezetőket is. Harcra buzdítanak az amerikai és a nyugati erők ellen, de nem hívnak fel fegyveres fellépésre az új arab kormányokkal szemben. Ugyanakkor támogatják a kisebb, taktikai célú erőszak alkalmazását. Céljaik megvalósítása érdekében elfogadják az erőszakos fellépést is. Fellépésük inkább személyek, vagy tulajdonok ellen irányul és nem a biztonsági erők ellen. Küzdenek az italozás és az alkohol-kereskedelem ellen. Líbiában és Tunéziában – a „tisztogatás” első lépcsőjeként – több tucat szentként tisztelt kegyhelyet romboltak le. A fiatal dzsihadisták átveszik az idősebbek életstílusát és öltözködési

13 Thomas Hegghammer a norvég Védelmi Kutatóintézet terrorizmus kutatással foglalkozó intézetének igazgatója. Egyik tanulmányában (Assessing the Islamic State's Commitment to Attacking the West – Iszlám Állam képességeinek értékelése a Nyugat-elleni támadásokban) azt bizonyítja, hogy az Iszlám Állam jelenleg nem rendelkezik olyan támadó képességekkel, mint az al Kaida 2000-ben, inkább helyi szimpatizánsok megnyerésére törekszik.
<http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/440/html>; (Letöltés: 2016. 02. 21.)

14 Hegghammer, Thomas: Jihadi-Salafism Revolutionaries? In: Global Salafism, ed. Roel Meijer. Columbia University Press, New York, 2009. 259. o.

szokásaikat (bő nadrág, fejkendő, nők és férfiak szigorú elkülönülése). Egyes vezetőik, akik korábban az al-Kaida stratégiáját követték, ma inkább az erőszak óvatos alkalmazására és – a társadalom megváltoztatása érdekében – békésebb módszerek alkalmazására hívnak fel.

Jogosan merül fel a kérdés, vajon hogyan lehet az erőszakos elemeket megkülönböztetni a társadalom egyéb, nem erőszakos tagjaitól. A vezetők többnyire kereskedők, tanárok, építőiparban dolgozók, vagy a gazdasági szektor egyéb területén dolgoznak. Ez biztosítja számukra a társadalomba történő beépülést és a toborzó munkát. Ez számukra sokkal nagyobb lehetőséget biztosít céljaik elérésére, ami korábban az al-Kaida tagjainak nem állt rendelkezésére.

Az arab változásokat az iszlám szélsőségesek törekvéseik ellenére sem sajátíthatták ki maguknak, hiszen a változások nem elsősorban a szélsőségesek érdekeit fejezik ki.

Az említett okok miatt nehéz a kormányerők fellépése az iszlám szélsőségesek ellen. Amint láthattuk, Tunéziában a hatóságok igyekeztek toleráns magatartást tanúsítani, ha a másik fél nem lépte át egy bizonyos határvonalat, és ez az erőszak alkalmazása. A viszony tehát a toleranciától a konfrontációig tart és ez rövid időn belül változhat. A fenyegetés elhárítása érdekében fontos az átmenetet folytató országokban a kormányzat erősítése, munkahelyek teremtése és a fiatalokkal való törődés. A kérdés csak biztonsági oldalról történő megközelítése könnyen visszafelé sülnhet el. Az erőszakos kormányzati fellépés helyett fontosabb a biztonsági szervezetek, az igazságszolgáltatás, és nem utolsósorban a gazdasági szektor reformja. Kihívást jelent annak felismerése, hogy a szélsőséges erők miért fordulnak erőszakos módon ellenfeleik és az állam ellen. Fontosak a radikalizálódás elleni programok, ilyenekkel találkozhatunk Marokkóban és Mauritániában, amelyek jobban összhangban vannak a nemzet történelmével és kultúrájával. ellentétben azokkal az elképzelésekkel, amelyeket az iszlamisták nyújtanak.

A belátható jövőn belül azonban még azzal kell számolni, hogy a dzsihádistá szalafita csoportok igyekeznek bomlasztani a politikai rendszert, kihasználják a politikai instabilitásból és a gyenge kormányzásból adódó zűrzavart.¹⁵

A szalafizmushoz és a radikalizmushoz vezető út kapcsán mindenképpen meg kell említeni az 1928-ban *Ahmad Haszan al-Banná* által Egyiptomban létrehozott Muzulmán Testvériséget.¹⁶ A Testvériség vallási mozgalomként indult, fő céljaként az iszlám eredeti értékeihez való visszatérést hirdette meg. Banná megfogalmazása szerint a Muzulmán Testvériség egyszerre szalafita mozgalom, szunnita hitvallás, alapigazság, politikai szervezet, testedző testület, kulturális és tudományos társaság, gazdasági közösség és társadalmi tanítás.¹⁷ A kezdeti időszakra jellemző, alapvetően

15 Malka, Haim – Lawrence, William: *Jihadi Salafism Next Generation*. CSIS, October 2013. <http://csis.org/program/middle-east-program/>; (Letöltés: 2015. 06. 19.)

16 Dzsamáal-Ikhvával-Muszlimín – A Muzulmán Testvérek (Muzulmán Testvériség) mozgalma alulról felfelé építkezett, a társadalom alsóbb rétegeiben szerveződött közösségek alkották alapegységeit, tömegbázisát pedig a legszegényebb csoportok körében igyekezett kiépíteni.

17 A szervezet rövid idő alatt hatalmas népszerűsége tett szert, több arab országban, köztük Szudánban, Irakban, Szíriában, Jordániában, Jemenben és Szaúd-Arábiában helyi szervezetei jöttek létre.

békés társadalmi átalakítást preferáló szemlélete azt követően változott meg, hogy az 1940-es években kapcsolatba került a Gamal Abdel Nasszer vezette Fiatal Szabad Tisztek mozgalmával. A két szervezet a II. világháború alatt és azt követően számos közös merényletet hajtott végre, ami a hatalom egyre erőteljesebb fellépését, ezáltal pedig a szervezet szélsőséges ideológiájának további erősödését eredményezte. A fundamentalizmus korábban tárgyalt hármass felosztását tekintve a kezdeti időkből még mérsékelt, politikai eszközökkel alkalmazó Muzulmán Testvériség egyre inkább a radikális irányba mozdult el, és nem rettent vissza az erőszak alkalmazásától sem.

A Muzulmán Testvériség – harmadik vezetője, Szajjid Kutb¹⁸ ideje alatt – tovább radikalizálódott, Szajjid Kutb letartóztatását és halálát követően pedig végérvényesen megváltozott. A széles tömegbázissal rendelkező mozgalmából zárt, a fegyveres harcot és a merényletek végrehajtását előtérbe helyező illegális szervezetté vált. A börtönévei alatt megírt *Mérőföldkövek* című művében is megfogalmazott szellemi munkássága révén Szajjid Kutb tételei döntő hatással voltak napjaink szélsőséges ideológiát követő csoportjaira, terrorszervezeteire. Példaként hozható fel, hogy Burhanuddin Rabbani, az afgán ellenállás egyik meghatározó alakja lefordíttatta Szajjid Kutb könyvét dari nyelvre, de az al-Kaida néhány alapítója, Ajman al-Zaváhíri és Ali Amín Ali al-Rasídi szintén magukénak vallották Szajjid Kutb elméletét.¹⁹

Az előzőekben megfogalmazottak természetesen nem jelentik azt, hogy a vahhabizmus és a szalafizmus egyértelműen párhuzamba hozható a szélsőséggel. A merényleteket, a fegyveres harcot céljaik elérése érdekében felvállaló szervezetek a muszlim közösség kisebbségét képviselik. Ennek kapcsán az általánosításnak még a látszatát is el kell kerülni, mivel az csak a szélsőséges nézetek további terjedését okozhatja. Ugyanakkor tény, hogy mind a vahhabizmus, mind a szalafizmus közvetten, vagy közvetlenül hatással volt a radikális irányvonalat képviselő csoportokra, lásd a késői Muzulmán Testvériség tevékenységét.

Természetesen vannak szélsőségesen megnyilvánuló muszlimok, akik ezen áramlatok hatására, esetenként az iszlám sajátos értelmezése (félreértelmezése) révén radikalizálódtak, azonban a muszlim világban a szélsőségesen gondolkodók aránya a mérsékelt gondolkodó muszlimokhoz képest elenyésző. Számos arab országban léteznek szalafita irányzatot képviselő politikai pártok, társadalmi mozgalmak, amelyek kizárólag békés, politikai eszközökkel igyekeznek megtalálni a választ az iszlám modernkori helyére és szerepére.

18 Szajjid Kutb világi iskolába járt, így vallási ismeretei eredetileg hiányosak voltak, az iszlámot csak később fedezte fel a maga számára. Tanulmányait követően másfél évtizedig az egyiptomi Oktatási Minisztériumban az iskolareform előkészítésén dolgozott, közben publicistaként, irodalmárként és kritikusként is tevékenykedett. Eközben egyre radikálisabb nacionalista eszmék felé fordult. 1949-ben a minisztérium két éves tanulmányútra küldte az Amerikai Egyesült Államokba. Az ott szerzett tapasztalatai, a szexuális szabadság, a rasszizmus, a fajok – őt is érintő, hiszen színes bőrűnek számított – elkülönítése, a pénzimádás és a szellemi értékek iránti közömbösség végképp elfordították a nyugati életformától. Végleg az iszlám hagyományok felé fordulva, 1951-ben tagja, majd egyik vezetője lett a Muzulmán Testvériség szervezetének. Póczik Szilveszter: A radikális politikai iszlám eszmévilága. In: Magyar Tudomány, 2011. május. <http://www.matud.iif.hu/2011/05/09.htm>; (Letöltés: 2015. 06. 16.)

19 Béres János: Napjaink muszlim terrorizmusának gyökerei és visszaszorításának lehetőségei. Doktori értekezés, ZMNE, Budapest, 2008. 32. o.

Következtetések

Megállapítható, hogy a hidegháborút követő időszakban a Közel-Kelet a világ azon régiója, ahol a globalizáció a legkevésbé érvényesül, ellentétben a 19. századi globalizációs folyamatokkal. A gazdasági integráció, a szállítás, a kommunikáció lemaradt az Oszmán birodalom nem arab területeihez képest is.

A 20. század kezdetével a közel-keleti keresztények számára sem nyílt lehetőség a nyugati keresztényekkel való kapcsolattartásra. A 19. században a nagyhatalmaknak érdekében állt a kereszténység védelme, mert összekötő kapcsot képeztek a Nyugat és az arab világ között. Ma az arab keresztények irányában ilyen érdek nem létezik. A 19. századi globalizációs folyamatban a keresztények aktív szerepet játszottak az arab újjászületésben, főként kulturális területen. Ma csak egyes helyeken vannak még jelen, a politikai iszlámmal szemben pedig erősen vesztesre állnak. Ma három tényező akadályozza a közel-keleti keresztények érvényesülését.²⁰

- a) A globalizáció felgyorsulása, a gazdasági és a politikai liberalizáció elősegítése.
- b) A keresztény szervezetek kapcsolatának javítása az államhoz és annak intézményeihez, beleértve a nacionalizmushoz való viszonyt is.
- c) Saját intézményeik erősítése a pluralisztikus társadalmi megoldások helyett.

Tényként állapítható meg, hogy a muzulmán lakosság önmagában nem jelent veszélyforrást. A veszélyt sokkal inkább az idézi elő, hogy körükben olyanok is akadnak, akik fogékonyak a szélsőséges, radikális eszmékre, illetve készek a szélsőséges tevékenységre, együttműködve egyes militáns csoportokkal.²¹ Elmondható, hogy a veszélyt nem a muzulmánok és a Nyugat közötti ellentét, hanem a muzulmánokon belül a mérsékeltek és a radikálisok közötti eltérés jelenti. A vita pedig nem a vallási elvekről szól, hanem az elvek részletes jogi értelmezéséről, illetve arról, hogy ennek milyen hatása van az emberek aktuális viselkedésére. A modern gondolkodásúak elismerik az iszlám dzsihád kötelezőségét, de felvetik azt is, hogy eljött az ideje az iszlám protestantizmusnak, ami modernizálná a vallást.

A dzsihádizmus, a szalafizmus lényege, megnyilvánulási formái rendkívül fontosak napjaink vallási és politikai jelenségeinek megismerésében, különösen akkor, ha a vallási radikalizmus különféle megjelenésével foglalkozunk. Nem a vallás, hanem az azt elferdítő, félreértelmező jelenségek ellen kell küzdeni. A dzsihádista, szalafita csoportok kísérő jelenségei, de nem megtestesítői az arab változásoknak, tevékenységükkel igyekeznek gyengíteni az adott politikai rendszert. Az arab változások kisajátítására azonban nem voltak képesek.

Az iszlám, de még az iszlamizmus sem jelent globális fenyegetést a Nyugat számára, ugyanakkor komoly kihívás, illetve biztonsági kockázati tényező.

²⁰ uo.

²¹ Resperger István: Az iszlám világ és hatása a biztonságra. Egyetemi jegyzet, ZMNE, Budapest, 2002. 80. o.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Adeel Malik: The Economics of the Arab Spring. January 2012.
https://www.researchgate.net/publication/254401334_The_Economics_of_the_Arab_Spring
 (Letöltés: 2017. 12. 23.)
- Anatomy_of_the_Salafi_Movement.pdf; (Letöltés: 2015. 07. 26.)
<http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/440/html>; (Letöltés: 2016. 02. 21.)
- Arab Development Challenges Report 2011. Towards the Development al State in the Arab Region
http://www.undp.org/content/dam/rbas/report/ADCR_27%20March%202013.pdf
 (Letöltés: 2017. 12. 25.)
- Béres János: Napjaink muszlim terrorizmusának gyökerei és visszaszorításának lehetőségei. Doktori értekezés, ZMNE, Budapest, 2008. 26. o.
- C. A. Bayly: The Birth of the Modern World, 1780–1914. (Oxford: Blackwell, 2004), 325.
<http://www.history.ac.uk/reviews/review/420> (Letöltés: 2017. 12. 23.)
- Don Peretz: Palestinian social stratification: The political implication. *Journal of Palestine Studies*, Vol. 7, No. 1, Autumn, 1977; (pp. 48-74.) <http://jps.ucpress.edu/content/7/1/48> Letöltés: 2017. 12. 25.
- Halmos László: A kétezer éves per előtt. *Izraeli Hírlevél*, 2017. 12. 24.
<https://izraeli-hirlevel.blogspot.hu/2017/12/karacsonyfa-helyett-emlekek-szuloi.html>
 (Letöltés: 2017. 12. 25.)
- Haykel, Bernard: On the Nature of Salafi Thought and Action. In: *Global Salafism: Islam's New Religious Movement*. ed. Roel Meijer. Hurst, London, 2009. 33–57. o.
- Heck, Paul L.: Jihad Revisited. *Journal of Religious Ethics*. Volume 32, Issue 1. March 2004. 106. o.
- Hegghammer, Thomas: Jihadi-Salafist Revolutionaries? In: *Global Salafism*, ed. Roel Meijer. Columbia University Press, New York, 2009. 259. o.
- José Casanova: Religion, the New Millennium, and Globalization. *Sociology of Religion* 62, no. 4 (2001): 429.
<http://www.jstor.org/journal/socireli> (Letöltés: 2017. 12. 23.)
- Kepel, Gillies: Dzsihad. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2007. 23. o. ISBN 9789630782357
<http://www.pewforum.org/2009/10/07/mapping-the-global-muslim-population/>;
 (Letöltés: 2015. 07. 26.)
- Kis-Benedek József: Dzsihadizmus, radikalizmus, terrorizmus. Zrínyi Kiadó, 2016. p. 44.
 ISBN 978 963 327 739 3
- Malka, Haim – Lawrence, William: Jihadi Salafism Next Generation. CSIS, October 2013.
<http://csis.org/program/middle-east-program>; (Letöltés: 2015. 06. 19.)
- Mamouri, Ali: Who are the Kharijites and what do they have to do with IS?
<http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/01/islamic-state-kharijites-continuation.html#ixzz3e0mXGag0>; (Letöltés: 2015. 06. 16.)
- Margaret J. Wyszomirski: Communal Violence: The Armenians and the Copts Case Studies. *World Politics* 27, no. 3 (1975): 447–54.
- Marks, Monica: Youth Politics and Tunisian Salafism: Understanding the Jihadi Current. *Mediterranean Politics* 18, No. 1. 2013. 109. o.
- Munif, Abdul-Fattah: A muszlim gondolkodás megújulása a 18–21. században, a szalafijja története.
<http://iszlami.com/iszlami-az-elet-vallasa/az-iszlami-tortenete/item/1033-a-muszlim-gondolkodas-megujulasa-a-18-21-szazadban-a-szalafijja-tortenete>; (Letöltés: 2015. 06. 04.)
- PEW Research Center: The Global Religious Landscape 12. 2012.
<http://www.pewforum.org/2012/12/18/global-religious-landscape-exec/> (Letöltés: 2017. 12. 23.)
- Póczik Szilveszter: A radikális politikai iszlám eszmevilága. In: *Magyar Tudomány*, 2011. május.
<http://www.matud.iif.hu/2011/05/09.htm>; (Letöltés: 2015. 06. 16.)
- Ramin, Lofti: A perzsa fundamentalizmus vallási és filozófiai alapjai.
<http://terebe.hu/keletkultinfo/lofti.html>; letöltés: 2015. 05. 09.
- Resperger István: Az iszlám világ és hatása a biztonságra. Egyetemi jegyzet, ZMNE, Budapest, 2002. 80. o.
- Rostoványi Zsolt: Az iszlám a 21. század küszöbén. Aula Kiadó, Budapest, 1998. 128. o.
- Rostoványi Zsolt: Az iszlám világ és a Nyugat – Interpretációk összecsapása, avagy a kölcsönös fenyegetettség mítosza és valósága. Corvina Kiadó Kft., Budapest, 2004. 397. o. ISBN 963-13-5317-6

- Rostoványi Zsolt: Iszlám(ok) és iszlamizmus(ok) – Válaszadási lehetőségek a globalizáció kihívásaira.
In: Rubicon történelmi magazin, 2015/2. szám. 31. o.
- Rostoványi Zsolt: Iszlám és iszlamizmus mint biztonsági kihívás. In: Biztonsági kihívások a 21. században.
Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017, A belügyi Tudományos Tanács kiadványa.
ISBN 978-515-5680-50-2, p. 105.
- Sotorios Roussos: Globalisation processes and Christians in the Middle East. 08. 08. 2014.
<https://doi.org/10.1080/21520844.2014.928924> (Letöltés: 2017. 12. 23.)
- Szalontai Gábor: Az iszlám radikalizmus Európában és nemzetbiztonsági kihívásai. I.
In: Felderítő Szemle, XIV. évfolyam, 2. szám, 2015. június. 73–106. o.
- Tibi, Bassam: The Challenge of Fundamentalism. Political Islam and the New World Disorder. University
of California Press, 1998. 8. o. ISBN ISBN-13: 978-0520236905
- Wiktorowicz, Quintan: Anatomy of the Salafi Movement. Studies in Conflict and Terrorism 29, 2006.
207–239. o. http://www.cerium.ca/IMG/pdf/WIKTOROWICZ_2006_

Fórizs Sándor

Bűncselekmények a határőrségnél 1950-ben – 1. rész

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.3–4.101

A publikáció a határőrségnél az 1950-es évben bekövetkezett bűncselekmények fennmaradt dokumentumait elemzi a Magyar Nemzeti Levéltár anyagai segítségével. Bemutatásra kerülnek az ügyészégi vádiratok és a bírósági ítéletek. Néhány sajátos eseményt külön is feldolgoz a szerző, így a külföldre szökéseket, a fegyverhasználatot, az emberölést, a vétlen balesetet, a nyomozólevelek alkalmazását. A tanulmányból megismerhetjük az akkori eljárási rendet, a történések kivizsgálásának és jelentésének módjait, melyeken keresztül egyéni sorsokról szerezhetünk információkat. Az anyagban szerepelnek az akkori tipikus parancsnoki és gazdasági bűncselekmények.

Publikációmban a határőrségnél az 1950-es évben bekövetkezett bűncselekményekkel foglalkozom. A kérdéskört vezetői szempontok alapján kívánom megközelíteni, jogi értékelésre, elemzésre, a szükséges szakirányú felkészültség hiányában nincs lehetőségem. Mint korábbi határőr tiszt, aki őrsön hét évet teljesített szolgálatot, találkoztam olyan eseményekkel, melyek részben hasonlítanak a feldolgozott szituációkra.

Munkámhoz a szükséges információkat a Magyar Nemzeti Levéltárban (a továbbiakban MNL), végzett kutatásom biztosítja. Az intézmény 1950. évi 35–38. számú dobozai (MNL HOP XIX-B-10 1950. év 35 – 38. sz. doboz kódjellel) tartalmazzák a határőr parancsnokság országos ügyeletének napi jelentéseit. Itt már felbukkannak azok az események, melyek vélhetően bűncselekményekként lettek kezelve. Fő forrásként a 40., 41. és 42. számú dobozokat vettem igénybe. (MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40., 41. és 42. sz. doboz kódjellel) A három okmánygyűjtemény a „Bűncselekmények, szabálysértések, fegyelemsértések” illetve „Rendkívüli események iratai, hazaárulások” feliratot viseli, benne számtalan anyaggal. Valódi kincsbánya az események iránt érdeklődők számára. Olvasás közben nemcsak a jogi eljárás rendjére lehet következtetni. A háttérben megjelenik a rendkívüli események leírása, az akkori határőrségi vezetés rendje, következtetni lehet a politikai állapotokra, a szomszédos államokkal fenntartott hivatalos kapcsolatokra. Igen hasznos látni, melyek azok a tipikus események, amelyeket hivatalból rendkívüli energiával üldöztek, és mit miért kezeltek lényegesen enyhébben.

A nagyszámú anyag között valamilyen rendszer szerint válogatnom kellett, minden eseményfajtát, a fegyveres balesettől a gazdasági sikkasztásokig értelemszerűen egy publikáció keretein belül nem lehet feldolgozni. Ezért néhány markáns terület megjelenítésére törekedtem, mint a szökések, egyes sajátos, ritka, az időszakra speciálisan jellemző cselekmények, gyilkosságok.

Az 1950-es év jelentős, meghatározó változásokat hozott a határőrség életében. Január elsejétől a szervezet átkerült a Honvédelmi Minisztérium állományából az Államvédelmi Hatósághoz közvetlenül a Minisztertanács alárendeltségében és a neve is Honvéd Határőrségről ÁVH Határőrség és Belső Karhatalomra változott, bár a határőrség és a karhatalom feladat-végrehajtás vonatkozásában szervezetileg különálló maradt.

Az 1945–1949 decembere közötti időszakhoz, tehát a HM alárendeltséghez képest elképesztő mértékben nőtt meg a saját személyi állománnyal szemben indított eljárások száma, illetve súlya, áttevődve a parancsnoki fegyelmi útról a büntető-eljárásokra. A mennyiségi változásokat tükrözi a három doboz szó szerint többkilónyi dokumentációja (és nyilvánvalóan sok anyag hiányzik), míg az előző években esetlegesebbek a hasonló írások. Az 1945–1950 közötti HM alárendeltségben eltöltött időszak eseményeit másik feldolgozásban ismerheti meg az olvasó.¹

A határőrség szakmai tevékenységét jelentősen befolyásolta az államhatár műszaki megerősítése, különösen az aknamezők alkalmazása melyek számtalan különleges esethez vezettek és a tanulmányozott okmányokban is tükröződnek.² Külön publikációban foglalkozom a politikai tartalmú, háttérű eseményekkel, ezeket cikkemben nem érintem.

A két világrendszer létrejöttével szinte egy időben megkezdődő katonaszökések komoly problémát jelentettek a korabeli szocialista országokban. Ekkoriban a leg súlyosabb rendkívüli események közé tartozott a határőrség tagjainak külföldre szökése. Ez a rendkívüli esemény mindenkor jelentős erkölcsi, politikai és anyagi károkat okozott, ezért megkövetelte a probléma mélyreható felmérését és elemzését. A külföldre szökések okai sokrétűek voltak, és számos vetületben jelentkeztek. Ezért felismerésükhöz és megelőzésükhöz nélkülözhetetlen felmérésük, komplex összefoglalást igényelt, minden érdekelt bevonásával.³

A II. világháborút követő hidegháború fő jellemzője volt a két szembenálló világrendszer kölcsönös törekvése egymás társadalmában szisztematikus propaganda folytatására, hogy pszichológiai hadviseléssel, minél több állampolgárt szembefordítsanak a saját politikai, gazdasági rendszerrel és kormánnyal, s az ellenfél táborából minél több emberben keltsenek rokonszenvet maguk iránt.⁴

1 Fórizs Sándor: A határőrség megalakulása, valamint tevékenysége az első években (1945–1950). Magyar Rendészet, XV. évfolyam, 2015/6. szám, ISSN 1586-2895, (2015) 89–102. p.

2 Fórizs Sándor: Az államhatár műszaki megerősítésének kezdete 1948-ban. Hadtudomány, XXV. évfolyam, 2015. 1. elektronikus szám, ISSN 2060-0437, (2015) 101–110. p.

3 Deák József: Külföldi határőrizeti anyagok megjelenése a Belügyi Szemle Tájékoztatójában (1964–1972). Magyar Rendészet, 2016, 16. évfolyam, 1. szám 30. p.

4 Deák József: The Psychological Struggle between East and West as Reflected in the Interior Review up to the European Safety and Cooperation Conference (1953–1975). Prague Papers on the History of International Relations. Charles University. Vol 11. Issue 1. Prague, 2015. 103. p.

Az ötvenes évek elejének éles ideológiai propagandaküzdelme, (h)idegháborúja, ami egyebek közt „vasfüggöny-politikaként” is emlegettek, a keleti tömb országait szinte teljesen elzárta a külvilágtól, és csak igen keveseknek adatott meg, hogy a nyugati világról személyes tapasztalatokat szerezzenek.⁵

A Szabad Európa Rádió volt a hidegháború éles ideológiai propaganda küzdelmének az egyik hathatós eszköze. Fegyvereseknek szóló speciális műsoraiban gyakran megszólaltatott „szerencsés”, külföldre szökött katonákat. Magyar Osztályát 1950 elején szervezték meg New Yorkban. A magyar adások 1950. augusztus 4-én indultak. A CIA-működtetésű, reprezentáns rádióállomás, később Münchenbe települt.

A „magánjellegű”, „hidegháborús csökevényének” is tartott amerikai adóállomás, a Szabad Európa Rádió, a kelet-európaiakhoz öt nyelven, 46 hullámhosszon szóló adást sugárzott (napi 20 óra Csehszlovákiának szánt adás, 19 óra Lengyelország és Magyarország számára stb.).⁶ A hidegháború idején az idegen titkosszolgálatok hazai, fegyveres szervezetekben is tapasztalt mozgásterének szűkítését szintén szolgálták a Belügyi Szemle Tájékoztatójában állambiztonsági propaganda célzattal külföldi lapokból tallózott, fordított vagy készített cikkek.⁷

Ekkoriban Kelet-Európa határait őrizte a magyar határőrség Nyugat, Ausztria és a vele szomszédos NSZK felől, illetve 1950-ben súlyponttal Jugoszlávia irányába. A földrajzi, politikai tények szükségessé tették, hogy a belügyi szervek megfelelő intézkedéseket tegyenek az államhatárhoz kötődő jogsértések megelőzésére, megakadályozására.⁸

A tanulmányozott okmányok típusai

A levéltár szinte valamennyi dokumentuma bizonyítja a tényt, miszerint a szakmai kérdéseket, mérlegeléseket mindig megelőzik, illetve meghatározóan befolyásolják a politikai döntések, elvárások. Ezek elsődlegességét tartalmazza a „Rendészet, határrendészet” című publikáció.⁹

Munkámhoz forrásként többféle okmánytípust is igénybe vettem, melyeket az említett dossziékban, dobozokban találtam. Ezek az alábbiak:

- *A határőrség parancsnoksága napi ügyeleti összefoglalói.* Hetente hat nap, (a vasárnap kivételével) készültek a belső vezetői tájékoztatás céljából, illetve azokat megküldték az előjáró szerveknek. A napi anyag végén található egy „Csapaton

5 Deák József: Az eszmék harcának tükröződése a Belügyi Szemlében a rendszerváltásig. Magyar Rendészet, 2015. 15. évfolyam 2. szám. 79–80. p.

6 Deák József: A Belügyi Szemle Tájékoztatójában a médiával kapcsolatban megjelent anyagok (1963–1972). Magyar Rendészet, 2014. 14. évfolyam, 2. szám. 136. p.

7 Deák József: The State Security Articles of the Interior Ministry Review Prospectus at the Service of the Current Politics and the Internal Affairs Propaganda (1963–1972) Central European Papers Vol 2. Issue 1. Opavai Sziléziai Egyetem Közpolitikák Kara. Opava, 2014. 150–159. p.

8 Deák József: A rendészettudomány kialakulása és gondozásának nemzetbiztonsági, határőrizeti példái a Belügyi Szemlében a rendszerváltásig. Nemzetbiztonsági Szemle (online) 4. évfolyam 4. szám. 2016. 68. p. URL: http://archiv.uni-nke.hu/uploads/media_items/nemzetbiztonsagi-szemle-2016-4-1.original.pdf

9 Fórizs Sándor: Rendészet, határrendészet. Belügyi Szemle 63. évfolyam 2015/12. ISSN 1789-4689, (2015) 106–116. p.

belüli események” rovat és itt, egyelőre csak jelentésszerűen megjelennek a bekövetkezett rendkívüli történések, többnyire még kivizsgálás nélkül. Egyben következtetni lehet az okmányok eltűnésére, selejtezésére, amennyiben nincs írásos folytatásuk a következő irattartókban.

- *Távmondatok*, melyeket az országos parancsnokság, vagy a határőr zászlóaljak küldtek bekövetkezett eseményekkel kapcsolatban. Ezek is rövid összefoglalók, viszont gyakran már tartalmazzák a kivizsgálások eredményeit.
- *Határozatok* „Budapesti központi katonai ügyészség államvédelmi kirendeltsége” fejrésszel. Több fajta, eltérő témájú határozatot találhatunk ebből az időből.
- *Az ügyészség nyomozás-megtagadási határozatai*. Az ügyészség határozatban tagadta meg a nyomozást, amennyiben értékelése szerint nem következett be bűncselekmény. Ilyen típusú események leggyakrabban a közúti balesetek határőr sofőr szereplésével. A büntetőeljárás kezdeményezésének elutasítása esetén „büntetőbírószági üldözésre elegendő alap hiányában félreteszem” szöveg az okmány zárása. Öncsonkításra vonatkozó feljelentést követő határozatot két esetben találtam, az egyik vádirattal, a másik visszautasítással végződik. Egy alkalommal a járőr szolgálatban az igazoltatott személy gyanús, félreérthető mozdulatára fegyvert használt, karabélyá szuronyával megszúrta és a sérült életét vesztette. Az ügyészségi határozat cselekményét jogosnak ítélte és megszüntette a további eljárást.
- *Nyomozólevelek*. Szintén „Budapesti központi katonai ügyészség államvédelmi kirendeltsége” fejrésszel. Katonák eltűnése esetén került sor az alkalmazására.
- *Vádiratok*. A gyűjtőben található legtöbb okmány vádirat, a már megszokott azonos fejrésszel és a dátummal, valamint a tárgy megnevezésével. Az események, melyek ezen okmányokban megjelennek, több csoportba sorolhatók. Ezekből, mivel az iratban megvádolták az érintettet, elméletileg részletesen következtethetünk a bekövetkezettek, azok jogszabályba ütközésére, illetve a háttérben elhelyezkedő politikai mozgatórugókra (amennyiben van ilyen). Szemmel látható, hogy a vádiratok szerkesztésénél igyekeztek „összeszedni” minden lehetséges szempontot és így a sikkasztás mellé bekerült második, vagy harmadik pontként (egyebek mellett) a titkos anyag kezelésének problémája, a hanyag szolgálatellátás, az italozó életmód. Mintha a vádirat készítői biztosra szerettek volna menni, feltételezve, hogy majd „bejön” valamelyik vádpont a bíróságon. Határőr szökése esetén, mely magában is bűncselekmény volt, amennyiben az ruházatát, felszerelését, vagy fegyverzetét magával vitte, szerepel a „Kbtbk.¹⁰ 106.§. /1/ bekezdésébe ütköző”, „kincstári vagy ellen elkövetett vétség”, mint vádpont és külön a tiltott határátlépés. A segítségnyújtás tiltott határátlépés elkövetéséhez vádpont abban az esetben „emelte a tétet” amennyiben vele együtt civil személy is kiszökött.

A szököések esetében a vádiratok tartalmazzák „A főtárgyalás megtartására a budapesti katonai törvényszék illetékes” megfogalmazást. Ez azokra a polgári személyekre is

10 Kbtbk. = Katonai büntetőkönyv.

vonatkozott, akik a katonákkal együtt szöktek külföldre, vagy ahhoz segítséget nyújtottak. Esetenként meglepő az iratok rövide, információ szegénysége, az adatok hiányos vagy hibás (például a név két változatban szerepel) volta.

Bíróági ítéletek több szervtől is fennmaradtak.¹¹ Ezek a dokumentumok egy rendszerben egymásra épülnek. Például egy határőr szökése, vagy súlyos fegyveres baleset bekövetkezése megjelent az ügyeletes tiszt jelentésében, távmondatok és jegyzőkönyvek keletkeztek, az ügyészség kiadott egy nyomozólevelet az eltűnés követően, az illető elfogása után elkészült a vádirat, esetleg sor került az ítélelhoztalra. Ennek ellenére kevés olyan iratgyűjtő található, amelyikben az okmányok teljes sorozata megmaradt. Inkább jellemző a dokumentumok részleges meglete, az, hogy sokszor csak egy forrás áll rendelkezésre az összes közül, (vagy egy sem és így nem is tudunk róla). Néhány iratcsomó annyira teljes, hogy megtalálhatók benne: „Kivizsgáló jelentés”, „Jelentés”, „Tanúkihallgatási jegyzőkönyv”, járási rendőrkapitányaság feljelentése, postai távirat, temetési pénzügyi számlák, szülők által írt levelek/kérvények, szolgálati jellemzések, katonai pályafutást tartalmazó adatlapok, környezettanulmányok.

Az időszak speciális, külföldre szökésekkel kapcsolatos jogszabályi háttere

Az államhatár megsértéséhez kapcsolódó büntetési tételek szigorítása történt 1950-ben. Megjelent az Elnöki Tanács 1950. évi 26. sz. törvényerejű rendelete az ország területének illegális elhagyására vonatkozó büntető rendelkezések kiegészítéséről:

- Az 1. paragrafus /1/ pontja a Néphadsereg, az Államvédelmi Hatóság, a rendőrség, a büntetés-végrehajtás tagját életfogytig tartó büntetéssel fenyegette, /2/ pontja a polgári személyt, amennyiben repülővel vagy bármilyen más légi járművel kísérli meg a határsértést, szintén életfogytig tartó büntetéssel fenyegette, a /3/ pont szerint a büntetés halál az első kettő pont esetében, ha a cselekményt csoportosan vagy felfegyverkezve követik el.
- A 2. paragrafus szerint, ha valaki az 1. paragrafusban szereplő cselekményhez a szükséges feltételeket biztosítja, segítséget nyújt, felajánlkozik, a büntetés 10 év.
- A 3. paragrafus /1/ pont szerint az 1. paragrafus esetében a tettel egy háztartásban élő hozzátartozót, vagy általa eltartott felnőtt korú hozzátartozóját öt évig terjedhető börtönbüntetéssel, ha a hozzátartozó a büntett elkövetéséről megelőzően tudott és arról a hatóságnak jelentést nem tett, 10 évig terjedő börtönnel kell büntetni.
- A 4. paragrafus /1/ pontja szerint az 1–3. paragrafusok esetében a hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlásának a felfüggesztését is ki kell mondani.
- A /2/ pont alapján az 1-2. paragrafusok és a 3. paragrafus /2/ pont esetében az elkövető egész vagyonának elkobzását minden esetben ki kell mondani.

11 Például a Budapesti (Szegedi, Pécsi, Debreceni,) Katonai Törvényszéktől; a Katonai Főtörvényszéktől, mint másodfokú bírói fórumtól; a Győri Megyei Bíróságtól; a Szegedi Ítéletáblától; a Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságától.

- Az 5. paragrafus értelmében mind katonák, mind civilek esetében, e bűncselekménynél a Budapesti Katonai Törvényszék kizárólagos hatáskörébe és illetékeségébe tartozik az eljárás.

Nyilvánvalóan a nagyszámú szökésnek, külföldre szökésnek kívánták elejét venni ezekkel a drasztikus intézkedésekkel. Az esküt tett katonákkal nyilatkozatot íratattak alá, hogy az említett szabályzást ismerik, tudomásul vették. Sok esetben kétségeim vannak, a gyakran csak hat elemít végzettek esetében a megértésre vonatkozóan. Ezt az is mutatja, a fegyverüket gyakran magukkal vitték külföldre, (amennyiben ugyanis egyszerűen leteszik a szolgálati helyen és itt hagyják, máris enyhébb elbírálás alá kerültek volna, nem kockáztatják az életüket). Ugyanez vonatkozik a csoportosan, kettesével elkövetett szökésekre.

Katonák szökése esetén kibocsátott nyomozólevelek

A „katonák” kifejezésen mind a sor, mind pedig a hivatásos állományú határőröket kell értenünk. A meglévő okmányok számából következtetni lehet arra, hogy sok dokumentum, melyek e bűncselekményekkel kapcsolatban keletkezhettek, már nem elérhetők. Tudjuk például, hogy adott évben összesen 38 külföldre szökés történt. Ezt az adatot az ÁVH Határőrség és Belső Karhatalom éves munkájáról készített jelentés tartalmazza.¹² Ugyanakkor a fellelhető anyagok ennél lényegesen kevesebb eseményt fednek le. A külföldre szökések (szakzsargonban: hazaárulások), esetében a büntető eljárást rendszerint felfüggesztették az érintett elfogásáig. Természetesen azzal normál körülmények között nem lehetett számolni, hogy a kijutott katona majd visszatér, illetve elfogásra kerül, mégis előfordultak ilyen esetek. Okaikat az alábbiak szerint csoportosítom:

Családi kapcsolatok miatt, felesége és gyermeke volt az illetőnek, a szüleit kívánta látni, illegális úton visszajött. (Feltételezem, sokszor nem voltak tisztában azzal, az életüket veszélyeztetik az országba történő bejutással.)

Visszaadták a szomszédos országok hatóságai. A kiszökések többsége Jugoszlávia irányába történt és elvileg nem adták ki az érintetteket. Ennek ellenére az ellenkezőjére is találunk példát. Hozzánk is menekültek jugoszláv katonák, akikre ki lehetett cserélni a sajátokat.

Osztrák viszonylatban a szökés azért is kockázatos, mert az 1955-ig az Ausztriában tartózkodó szovjet katonaság/hatóság magyar részről történt értesítés esetén kutatást vezetett be a személy után és feltalálását követően visszaadták. Több hasonló esetet tartalmaznak a dossziék.

A hivatalos értékelés szerint a jugoszláv titkosszolgálat, az Állambiztonsági Igazgatóság (Uprava Drzsavna Bezbednosti – UDB), valamint az amerikai és angol hírszerző szervek, akik minden kijutott katonát részletesen kihallgattak, többeket ügynöki munkára visszakényszerítettek Magyarországra.

12 MNL HOP XIX-B-10 1950. év 39. sz. doboz I/5 tárgykör 3. folyószám. Jelentés, 1950. 12. 12. „Tárgy: Évi beszámoló a Határőrség és Belső Karhatalom 1950. évben végzett munkájáról.”

Példaként kívánok bemutatni néhány nyomozólevelet

Első nyomozólevél.¹³

Fejrésze tartalmazza a kibocsátó hatóság megnevezését: „Budapesti Központi Katonai Ügyészség Államvédelmi Kirendeltsége”. A keresett személy, Huszár Attila határőr Pornóapátiból tűnt el 1950. október 1-én. Szökése célját az alábbiakban határozták meg: „abból a célból, hogy mindennemű államvédelmi szolgálati kötelezettség alól magát végleg kivonja”. Elvitte a felszerelését, 1 darab 48. M. pisztolyt is 14 darab lőszerrel, ez a Kbtbk. 106. §-ának /1/ bekezdésébe ütköző „kincstári vagyon ellen elkövetett vétség”-nek minősült. A levél tartalmazta a keresett határőr személyleírását; mozgásának, szökésének valószínű irányát és egy felhívást a rendőri, katonai szervek irányába elfogására és az ÁVH-nak történő átadására. Típuszöveggként megjelenik „a Kbp.¹⁴ 428.§-a utolsó bekezdése alapján nyomozólevelet bocsátok ki.” fogalmazás.

Második nyomozólevél¹⁵

Egy másik esetben az „ismeretlen helyen tartózkodó és az ÁVH. Hőrség /: Kiskunhalas Pf. 0173. sz.:/ állományába tartozó Tóth Ferenc áv. hőr. ellen” bocsátottak ki nyomozólevelet. „Madarason 1950. október 25-én abból a célból, hogy mindennemű államvédelmi szolgálati kötelezettség alól magát végleg kivonja... beosztását önkényesen elhagyta és ismeretlen helyre távozott”. A határőr az öltözetén kívül magával vitt 1 darab géppisztolyt, 2 darab dobtárat, 1 darab tártáskát, 140 darab géppisztoly lőszerrel. Szintén „kincstári vagyon ellen elkövetett vétség”. A nyomozólevél befejezésül tartalmazza azt a döntést, hogy a további eljárást elfogásáig felfüggesztik, az alábbi fogalmazással: „Egyben a Kbp. 426.§. utolsó bekezdése alapján a bűnvádi eljárásnak a terhelt kézre kerüléséig való felfüggesztését határozom.”

Szökéshez kapcsolódó vádiratok

Első vádirat¹⁶

Tipikus vádiratot láthatunk Nagy József határőr szökésével kapcsolatban, melyben őt minden lehetséges cselekmény elkövetésével megvádolták. 1949. március 30-án Vízvár őrsről Jugoszláviába szökött, majd Olaszországba ment. A határátlépést Horváth Magdolna, budapesti lakossal követte el. Valamilyen módon a hatóság őrzetébe került, mert a vádiratot csak ebben az esetben adták ki (hogy mi módon, az nem derül ki). Az ellene felhozott vádpontok az alábbiak:

„Kbtbk. 40.§-ába ütköző és a 41.§/1/ bekezdésének második rendelkezése szerint minősülő szökés büntette”, amit azzal valószínűsített meg, hogy: „abból a célból, hogy

13 MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 16. folyószám. Nyomozólevél. „Tárgy: Huszár Attila áv. hőr. elleni ügy.”

14 Kbp. = Katonai bűnvádi perrendtartás

15 MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 17. folyószám. Nyomozólevél. „Tárgy: Tóth Ferenc áv. hőr. elleni ügy.”

16 MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 1. folyószám. Vádirat. „Tárgy: Nagy József áv. hőr. bűnügye.” Dátum 1950. 11. 16.

mindennemű szolgálati kötelezettség alól végleg kivonja magát a beosztását önkényesen elhagyta és a határt átlépve Jugoszláviába, majd Olaszországba távozott.”

„Büntett”, segítséget nyújtott a határ tiltott átlépésére polgári személynek.

„A III. Bn. 48.§./3/ bekezdésébe ütköző tiltott határátlépés vétsége miatt”, melyet az országból történt kiszökésekor majd ismételt esetben hazajöveletekor követett el.

Egyes felszerelési tárgyakat is magával vitt, „kincstári vagyon ellen elkövetett vétség”. Vele szemben a vizsgálati fogságot is elrendelik.

*Második vádirat*¹⁷

Linhardt határőr esetét azért tartom különlegesnek, mert az érintett kiszökését követően valamikor visszakérült az országba és elfogták. Több vádat is felhoztak ellene.

A „hűtlenség büntette” vádpont azon alapult, hogy a határőr Ausztriába történt kiszökését követően, Grázban 1949 decemberében az angol Hírszerző Testület (az Intelligence Corps) égisze alá tartozó Field Security Sections (FSS) őrnagyának adatokat szolgáltatott ki az őrs járőrrendszeréről, aknák és lesállítások helyéről, határsértések lehetséges elkövetési módjairól, szolgálati rendszerről, szervezetről, személyekről.

A következő vádpont szerint civileknek segítséget nyújtott tiltott határátlépéshez, amikor Bozsokon 1949. december 9-én este 21.00 óra körül három személlyel közösen kiszökött.

Végül meggyanúsították „a Ktbt. 40.§-ába ütköző szökés büntette” elkövetésével.

*Harmadik vádirat*¹⁸

Hasonló a következő vádirat is Kiss István határőrrel szemben. Az ügyészség államvédelmi kirendeltsége három vádpontban gyanúsította meg a határőrt:

- A „hűtlenség büntette”, melyet azzal követett el, hogy 1949. október 05-én szabadsága alatt Ausztriába szökött, Bécsben jelentkezett az amerikai követségen, adatokat szolgáltatott ki az őrs járőrrendszeréről, műszaki zárról, fegyverzetéről, katonai szervezetről. Linzben volt táborban, feleségével levelezett 1950. 04. 13-án.
- A „szökés büntette” az alakulata elhagyása abból a célból, hogy a katonai szolgálat alól véglegesen kivonja magát.
- A „2 rb. A III. Bn.48.§. /1/ bekezdésbe ütköző tiltott határátlépés vétsége”. A kétrendbeli vétséget akkor követte el amikor 1949. október 5-én kifelé és 1950. április 13-án befelé tiltott módon átlépte az államhatárt.
- „A főtárgyalás megtartására a budapesti katonai törvényszék illetékes”. Csalátagjaival külföldről rendszeresen levelezett. Itteni kihallgatásakor arra hivatkozott, hogy az USA titkosszolgálati szervezet (Counter Intelligence Corps – CIC) kihallgató közegei bántalmazták.

17 MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 3. folyószám. „Vádirat”, „Tárgy: Linhardt Sándor áv. tiz. elleni bűnügy.” Dátum 1950. 09. 29.

18 MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 4. folyószám. „Vádirat”, „Tárgy: Kiss István volt áv. hőr elleni bűnügy”.

19 MNL HOP XIX-B-10 1950. év 41. sz. doboz III/1 tárgykör 103. folyószám. Iratgyűjtő.

*Egy sorkatona szökését tartalmazó dosszié*¹⁹

Egy, csak részben teljes tartalmú (hiányzik a vádirat és a bírósági ítélet), vastag iratgyűjtő jól szemlélteti az ebben az időben végrehajtott intézkedéseket:

- Az első okmány egy „Tényvázlat” 1950. 08. 12-ei dátummal, melyet a 6/2. század. parancsnoksága Süttörből terjesztett fel Lengyel Imre államvédelmi őrzővezető szökése ügyében. A határőr még augusztus 8-án este eltűnt az őrsről, közétkezés vezető volt, vásárolni ment. Már az első jelentésben is szökésével számoltak.
- A második anyag egy géptávirati „Jelentés”. Csornáról, a zászlóaljtól, ahova a század és az őrs tartoztak. Küldték a határőrség parancsnokságára és jelentik, hogy értesítették a túloldali, Ausztriában működő szovjet szerveket, amelyeknek Güssingben volt parancsnokságuk.
- Következik egy „Nyomozólevél”. „Tárgy: Lengyel Imre áv. őrv. elleni bűnügy.” A katonát büntett elkövetésével vádolják, „önkényesen eltávozott és külföldre szökött”. Itt található a személyleírása is.
- A „Határozat” a nyomozólevél visszavonásáról 1950. 08. 31-ei dátummal jelzi a keresett személy elfogását és a magyar hatóságokhoz történt visszakerülését.
- Az iratgyűjtő egyik érdekessége egy „Megkeresés” Csornáról a zászlóaljtól 1951. 01. 11-ei keltezéssel a „Honvéd katonai büntető intézet” irányába. Ebben érdeklődnek, mi történt a katonával. A szövegből megtudjuk, hogy a „szovjet katonai hatóságok elfogták és a zlj-nak visszaadták”, de ezek szerint Csorna további információkkal az ügyben már nem rendelkezett.
- Befejezésül a határőrség parancsnoksága írásban értesíti Csornát 1951. 01. 25-én, „a Budapesti Katonai Törvényszék 1950. szeptember hó 9.-én megtartott főtárgyaláson az 1950. évi 26. sz. tvr. 1§. 3. bek. 4§. 1. és 2. bek. alapján kötél által végrehajtandó halálbüntetésre ítélte, mely az ítélet napján végrehajtatott.”

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A határőrség megalakulása, valamint tevékenysége az első években (1945–1950). Magyar Rendészet, XV. évfolyam, 2015/6. szám, ISSN 1586-2895, (2015) 89–102. p.
- Fórizs Sándor: Az államhatár műszaki megerősítésének kezdete 1948-ban. Hadtudomány, XXV. évfolyam, 2015. 1. elektronikus szám, ISSN 2060-0437, (2015) 101–110. p.
- Fórizs Sándor: Rendészet, határrendészet. Belügyi Szemle, 63. évfolyam 2015/12. ISSN 1789-4689, (2015) 106–116. p.
- Deák József: Külföldi határőrizeti anyagok megjelenése a Belügyi Szemle Tájékoztatójában (1964–1972). Magyar Rendészet, 2016. 16. évfolyam 1. szám, 30. p.
- Deák József: The Psychological Struggle between East and West as Reflected in the Interior Review up to the European Safety and Cooperation Conference (1953–1975). Prague Papers on the History of International Relations. Charles University. Vol 11. Issue 1. Prague, 2015. 103. p.
- Deák József: Az eszmék harcának tükröződése a Belügyi Szemlében a rendszerváltásig. Magyar Rendészet, 2015. 15. évfolyam 2. szám. 79–80. p.
- Deák József: A Belügyi Szemle Tájékoztatójában a médiával kapcsolatban megjelent anyagok (1963–1972). Magyar Rendészet, 2014. 14. évfolyam 2. szám. 136. p.
- Deák József: The State Security Articles of the Interior Ministry Review Prospectus at the Service of the Current Politics and the Internal Affairs Propaganda (1963–1972) Central European Papers Vol 2. Issue 1. Opavai Sziléziai Egyetem Közpolitikák Kara. Opava, 2014. 150–159. p.

- Deák József: A rendészettudomány kialakulása és gondozásának nemzetbiztonsági, határőrizeti példái a Belügyi Szemlében a rendszerváltásig. Nemzetbiztonsági Szemle (online) 4. évfolyam 4. szám. 2016. 68. p. URL:
http://archiv.uni-nke.hu/uploads/media_items/nemzetbiztonsagi-szemle-2016-4-1.original.pdf
- MNL HOP XIX-B-10 1950. év 39. sz. doboz I/5 tárgykör 3. folyószám. Jelentés, 1950. 12. 12. „Tárgy: Évi beszámoló a Határőrség és Belső Karhatalom 1950. évben végzett munkájáról.”
- MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 16. folyószám. „Nyomozólevél”. „Tárgy: Huszár Attila áv. hőr. elleni ügy.”
- MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 17. folyószám. „Nyomozólevél”. „Tárgy: Tóth Ferenc áv. hőr. elleni ügy.”
- MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 1. folyószám. „Vádirat”. „Tárgy: Nagy József áv. hőr. bűnügye.” Dátum 1950. 11. 16.
- MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 3. folyószám. „Vádirat”. „Tárgy: Linhardt Sándor áv. tiz. elleni bűnügy.” Dátum 1950. 09. 29.
- MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 4. folyószám. „Vádirat”. „Tárgy: Kiss István volt áv. hőr elleni bűnügy.”
- MNL HOP XIX-B-10 1950. év 41. sz. doboz III/1 tárgykör 103. folyószám. Iratgyűjtő.

Várhelyi István

„Különös” üzenet (visszaemlékezés)

A történesek folyamán egy pillanatra mindenki a „nagy történelem” alakítója lehet, és ez csak később tudatosul. Az „oral history” ezeket az eseményeket rögzíti. Egy ilyen esemény résztvevője volt szerzőnk. Visszaemlékezésének különös aktualitását az 1989–90-es rendszerváltozás közelgő 30. évfordulója adja. (a Szerk.)

Az minden olvasó előtt ismert, hogy a NATO-t 1949. évben hozták létre, amint az is, hogy az Egyesült Államok kezdeményezésére 1955. május 6-án, teljes jogú tagként felvették a Német Szövetségi Köztársaságot. Válaszlépésként 1955. május 14-én létrejött a Varsói Szerződés és megalakították annak katonai szervezetét, az Egyesített Fegyveres Erőket (EFE).

Az újabb keletű ismeretek tükrében megjegyzendő, hogy az utóbbi esemény nem teljesen önkéntes alapon történt. Azt a Szovjetunió akkori elsőszámú vezetője, N. Sz. Hruscsov a kezdeményezte, lényegében Szovjetunió befolyásának és bizonyos „felügyeletének” biztosítása érdekében.

Az EFE Parancsnokság – a katonai kiképzési és harcászati, hadműveleti gyakorlások szervezése mellett – rendszeresen tartott különféle egyéb rendezvényeket is. Ezek között az egyik legfontosabb az EFE Katonai Tanácsának (EFE KT) évenkénti ülése volt, amelyet mindig más tagországban rendeztek meg.

A mindenkor központi téma a megelőző, már befejezett esztendőről szóló beszámoló megvitatása és elfogadása, továbbá a következő év közös feladatainak az egyeztetése volt. (Az utóbbit politikai és szakértői szinten már korábban megvitták.) Ezen alkalmakkor a résztvevő hadseregek pénzügyi vezetői a napirenden lévő évek pénzügyi teljesítéséről az EFE Parancsnokság pénzügyi vezetőjétől kaptak információt a szakmai szekció ülésein, illetve jóvá kellett hagyniuk a költségvetési beszámolót és a következő év költségvetési tervét.

* * *

A szövetségi rendszer feloszlásának elvi lehetősége 1989 júliusában, Bukarestben megtartott értekezleten teremtdődött meg, ahol a Szovjetunió hivatalosan is feladta a

Brezsnyev-doktrínát. Ezzel megteremtődött a résztvevő országok részére annak lehetősége, hogy önállóan dönthessenek kilépésükről a szövetségi rendszerből.

* * *

Beosztásomnál fogva (a szerző abban az időben az MH Közgazdasági és Pénzügyi Főnökség főnöke volt – a szerk.) vettem részt 1990. október 2–4. között az EFE KT 42. ülésén Romániában, Bukarest közvetlen közelében tartott tanácskozáson. A magyar delegációt – amelynek tagja volt a légierő parancsnoka, a kiképzési főfelügyelő, továbbá a Honvéd Vezérkar hívatásos állományú segítője – Bíró József vezérőrnagy, a Honvéd Vezérkar főnökének első helyettese vezette.

Elutazásunk előtt Lőrincz Kálmán altábornagy, a Magyar Honvédség parancsnoka és Borsits László altábornagy, a Honvéd Vezérkar főnöke eligazítást tartottak, illetve feladatot szabtak számomra. Ennek értelmében ragaszkodnom kellett ahhoz, hogy – tudomásul véve, miszerint a szervezet 1991. évi költségvetésének összegén már nem lehet változtatni – a Magyar Honvédségre jutó hányad¹ átutalását havonta, de legfeljebb negyedévente kívánjuk teljesíteni. Egyúttal ragaszkodjak az ún. *védett létesítmények*² kivitelezési költségei tételes elszámolásához.

Az EFE KT rendezvénye plenáris üléssel kezdődött, amin a magyar delegáció teljes létszámában részt vett. Stanculescu vezérezredes, a román honvédelmi miniszter nyitotta meg az ülést, majd Lusev hadseregtábornok, az EFE főparancsnoka vette át a szót. A hadseregtábornok – egyebek mellett – bejelentette, hogy az „imperialista nyugat” továbbra is fegyverkezik, ezért szükség van újabb harcálláspont építésére Bulgária területén.

Minden tagországnak nyilatkoznia kellett a vezetési pont építésének támogatásáról. A bolgár delegáció vezetője kapta meg a szót először, aki természetesen egyetértően nyilatkozott. Ezután mi következünk. A magyar delegációvezető, Bíró vezérőrnagy bejelentette, hogy ehhez nem adhatja hozzájárulását, mivel arra nem kapott felhatalmazást. Ekkor néhány másodpercre „megfagyott a levegő”, majd a többi delegáció nyilatkozataival folytatódott a plenáris ülés. A továbbiakban a lengyel, majd a csehszlovák delegációvezető sem támogatta a kezdeményezést. Mindez „rányomta bélyegét” a további ügymenetre.

Délután került sor a pénzügyi szekció ülésére. A tanácskozást az EFE Parancsnokság Törzse Hadműveleti Osztályának osztályvezetője vezette. A konkrét előterjesztéseket az EFE Parancsnokság Pénzügyi Osztályának osztályvezetője készítette és terjesztette a jelenlévők elé. Az 1989. év beszámolóval kapcsolatban különösebb észrevétel nem hangzott el. Az 1991. évi tervet kapcsán bejelentettem azt, amire parancsot kaptam. Az utánam szóló lengyel és román pénzügyi vezető pedig szükségesnek tartotta a magyar fél álláspontjának átgondolását.

A pénzügyi vezetők tanácskozásán az 1991. évre vonatkozó terv jóváhagyására nem kerülhetett sor. Másfelől az EFE képviselői ragaszkodtak az éves költségvetési

1 Ez a mindenkori terv szerinti teljes összeg 6%-a volt.

2 A „védett létesítmény” megjelölés az akkor Lengyelországban és Ukrajnában épített (épülő) rejtett vezetési pontokra vonatkozott.

hányad előre, egy összegben történő átutalásához. Megállapodás hiányában azzal váltunk el, hogy 1990 decemberében, Moszkvában ismét találkozzunk.

Az esti fogadás hangulatát meghatározták a plenáris ülésen elhangzottak, illetve az a tény, hogy pénzügyi szekció ülésén sem fogadtuk el a központilag elképzelt megoldást. Annak ellenére, hogy a menü sokféle ételt és különféle italt tartalmazott, továbbá a román Állami Operaház művészei minden tőlük telhetőt igyekeztek megtenni a „jó kedv” érdekében, a hangulat nagyon nehezen oldódott egyes országok képviselői körében.

* * *

Az EFE KT pénzügyi szekciójának újabb ülésére 1990. december 12-én került sor, Moszkvában. Az elutazás előtt Borsits László altábornagytól azt az eligazítást kaptam, hogy ragaszkodjak a korábbi álláspontunkhoz, azon kívül jelentsem be, hogy a Honvéd Vezérkar 1991. január 1-jei hatállyal kivonja kijelölt csapatait a „Monument” feladat³ hatálya alól.

A feladatszabás során felvetődött, hogy a bejelentés megdöbbenést válthat ki. Azon kérdésekre, hogy lehet-e gond a hazajövetelünkkel, azt a választ kaptam ne aggódjak, minden rendben lesz; az üzenettel a szovjet katonai vezetés megkapja a következő lépésekhez a kezdeményezés, a tisztas „visszavonulás” lehetőségét.

Ennek ismeretében utaztunk el *dr. Földes Ferenc ezredessel*, az MH Közgazdasági és Pénzügyi Főnökség főnökének első helyettesével és *Deák József mk. őrnaggyal*, akinek a kiutazás alatt mondtam el megbízatásom új részét. Erre azért a repülőgépen került sor, mert ott senki más nem hallhatta. Egyben kértem Deák őrnagyot, hogy készüljön fel a rendkívül pontos tolmácsolásra, nehogy bárki félre értse akár véletlenül, akár szándékosan.

Az 1990. december 12-ei, moszkvai tanácskozást Lobov hadseregtábornok, az EFE törzsfőnöke vezette. Az a tény, hogy az EFE törzsfőnök vállalta a tanácskozás vezetését, azt jelezte, hogy pozitív változást várnak, illetve beosztása nyomasztólag hat a résztvevők egy részére. A többi ország küldöttjei alapvetően ugyanazok a személyek voltak, mint a korábbi sikertelen találkozás esetében.

Az 1991. évi költségvetési tervet az EFE Parancsnokság pénzügyi vezetője ismertette, mely alapvetően semmiben sem változott a parancsnokság korábbi szándékát tekintve. Az EFE vezetői továbbra is az előre, egy összegben történő átutalást tartották szükségesnek.

A hozzászólások az orosz ÁBC szerinti sorrendnek megfelelően történtek. Ennek alapján a bolgár pénzügyi vezető után a magyar álláspont ismertetése következett. A kapott feladatszabásnak megfelelően, egyfelől megismételtem a már Romániában is elmondottakat és kiegészítettem Honvéd Vezérkar azon döntésével, miszerint az érintett magyar csapatokat 1991. január 1-jei hatállyal kivonja a „Monument” feladat hatálya alól. A tanácskozást vezető Lobov hadseregtábornok visszakérdezett, hogy

3 Ez az Egyesített Fegyveres Erők Parancsnoksága által működtetett egységes riasztási rendszer alól jelenti a kijelölt magyar katonai szervezetek (ti. a légvédelem és a légierő egységei) kivonását.

jól értette-e az általam elmondottakat és kérte az elhangzottak megismétlését. Kívánságát teljesítettem. Ezt követően szünetet rendelt el, ami 15–20 percig tartott.

A szünet után a lengyel pénzügyi vezető következett, aki figyelemre érdemesnek nevezte a magyar álláspontot. Majd a román pénzügyi vezető következett, aki – mint mindig – bizonyos fenntartásokat sorolt fel. *Babjev altábornagy*, a szovjet Honvédelmi Minisztérium Központi Pénzügyi Főcsoportfőnökség főcsoport-főnökének első helyettese és a csehszlovák delegátus mondandója után, az összefoglaló során az hangzott el, hogy az álláspontok nem közelítettek érdemlegesen. Ezért az 1991. évi költségvetési terv és annak finanszírozási módszere további, magasabb szintű egyeztetéseket igényel.

A tanácskozást közös ebéd követte, melyen részt vett Lusev hadseregtábornok, az EFE főparancsnoka és Lobov hadseregtábornok, az EFE Törzs főnöke is. Az ebéd során, látva a résztvevők passzvitását, a főparancsnok provokatív módon pohárköszöntő mondására szólított fel minden delegációvezetőt – kivéve engem. Erre felfigyelve önként jelentkeztem utolsó pohárköszöntőnek. Egyebek mellett elmondtam, hogy középiskolai és egyetemi tanulmányaim során nagyon sok természeti és társadalmi törvényszerűségről tanultam, amelyek közül egyet kívántam felidézni: *Karl Marx* azon megállapítását, miszerint a „lét határozza meg a tudatot”. Majd elmondtam, hogy a mi létünk a közeli múltban megváltozott, ami kiváltja tudatunk folyamatos megváltozását is. Ezek után megköszöntem az eddigi együttműködést, majd sok sikert kívántam Szovjetunió népeinek, a Vörös Hadseregnek, a főparancsnoknak és családjának.

Ezt követően olyan esemény történt, melyet a többi delegáció vezetője megirigyelhetett: egyedül velem koccintott – lehet, hogy zavarában(?) – a főparancsnok. Ekkor éreztem, hogy Borsits László altábornagynak igaza volt az üzenet fogadtatását illetően: a koccintás a „különös” üzenet küldésével kapcsolatos „hála” kifejezése volt.

* * *

Nyilván az említett szünetben is „égtek” a telefonvonalak, majd az üzenet tudomásul vételét követő napokban, hetekben a háttérben különböző egyeztetések, latolgatások történhettek, döntés-előkészítések fogalmazódhattak meg, majd a végső döntés is megszületett.

A „különös” üzenet átadása, ha csekély mértékben is, de hozzájárult ahhoz, hogy még jobban „felgyorsultak” – főleg a szovjet katonai vezetés körében – azok a folyamatok, melyek végül is a szervezet megszüntetését eredményezték.

Ezt a folyamatot az is kiváltotta, erősítette, hogy *Antall József miniszterelnök* még 1990 júniusában, Moszkvában, a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületének ülésén ismételt felvetette a katonai tömb feloszlását. A Honvéd Vezérkar pedig 1991. január 1-sejeli hatállyal kivonta a kijelölt magyar katonai szervezeteket a VSZ egységes légvédelmi riasztási rendszeréből.

Mindezek nyomán, 1991 februárjában Mihail Gorbacsov bejelentette, hogy 1991. április 1-jei hatállyal megszűnik az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnoksága és annak valamennyi intézménye. Az erről szóló dokumentumokat 1991. február 25-én, Budapesten írták alá.

Az 1991. július 1-jén, Prágában aláírt megállapodás megszűntnek nyilvánította a Varsó Szerződés valamennyi szervezeti elemét, testületét, intézményét és a katonai tevékenységet. A mindenoldalú felszámolás 1992. évben fejeződött be.

* * *

Kétségtelen, hogy nem pusztán a magyar katonai vezetés üzenete miatt szűnt meg a politikai tömörülés és a katonai csoportosulás. Ennek lehetőségét magyar, és külföldi politikusok is többször felvetették. A szándékról az írott és az elektronikus sajtóban is jelentek meg ezzel kapcsolatos találgatások, hírek. Az is jelzésértékű volt, hogy az 1990 szeptemberére tervezett magyarországi VSZ-hadgyakorlat megtartását a magyar vezetés – az előző évi óvatos jelzéssel megegyezően – nem engedélyezte, ezzel a katonai szervezetek alkalmazási tevékenységét egyoldalúan megszüntette.

Szeretném hangsúlyozni, *nekem* csak annyi volt a szerepem, hogy a „különös” üzenetet továbbítsam. Meggyőződése, hogy annak átadása a Magyar Honvédség katonai vezetésének a kezdeményezése volt. Ezt a következtetést abból vontam le, hogy azt a honvédelmi miniszternek címzett úti jelentésbe nem kellett konkrétan beírnom, csak a feladatot szabó előjárásnak kellett szóban jelentenem a „különös” üzenet elhangzását és annak fogadtatását...

A NKE Hadtudományi Kutatóműhely konferenciája

Etika és katonai cselekvés

Himmer Péter¹ munkásságának emlékére

*Etika és katonai cselekvés címmel szervezett
rendhagyó műhelykonferenciát a Nemzeti Közszerológati Egyetem (NKE)
Hadtudományi Kutatóműhelye 2018. március 22-én,
az NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Karának budapesti,
Hungária körúti kampuszában. A rendezvénnnyel a szervezők az egyetem
2017-ban elhunyt, a tanártársak és a hallgatók által egyaránt nagyra be-
csült oktatója, Himmer Péter munkássága előtt kívántak tisztelegni.*

1 Dr. Himmer Péter (1952–2017)

1985-ben az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, filozófia szakon végzett. Még ugyanebben az évben a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia Filozófia tanszékén kezdett oktatni. 1991-től a Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola Társadalomtudományi tanszékére helyezték át. Még ebben az évben az ELTE-n filozófiatörténetből egyetemi doktori fokozatot szerzett. 1993-ban nevezték ki főiskolai tanárrá. 2001-ben a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemre került, ahol 2009 és 2011 között a Filozófia és Kultúrtörténet Tanszék vezetőjeként dolgozott. 2004-ben az ELTE-n PhD-fokozatot szerzett. Bár a Nemzeti Közszerológati Egyetem szervezetében a filozófia és kultúrtörténet oktatására nem maradt önálló tanszék, de továbbra is a tantárgy oktatásának szervezője és meghatározó alakja maradt. 2015 óta az egyetem docenseként tanította a filozófiatörténetet, a klasszikus etikát és a kultúrtörténetet. Több, mint 30 éves oktatói pályafutása során tiszti nemzedékek sorát tanította, szemléletet formálta, finomította, amivel hozzájárult a honvédség tisztikara általános és katonai műveltségének mélyítéséhez, sokszínűbbé tételéhez. Nyugodt, követhető előadói stílusa, nagy tudása, ismereteinek folyamatos megújítása, kiterjedt publikációs tevékenysége az egyetem népszerű, elismert oktatójává tette.

MEGNYITÓ

Folytatnunk kell! - fogalmazódott meg többünkben, amikor kényszerű búcsút vettünk nagyra becsült kollégánktól, *Himmer Pétertől*. Azt tudtuk, hogy mi, a jelenlévők csak egy-egy szálát vagyunk képesek felfogni és tovább vinni, abból a gondolatvilágból, amely őt megérintette és egész életében jellemezte. Fogadkozásunk is csak arra a szűk területre korlátozódott, amelyet felénk, katonák, illetve a katonai képzésben dolgozók felé felvetett, és amelyre korábban, szakmai fórumokon együtt vállalkoztunk, és amelyet – úgy érezzük – nélküle is tovább kell vinnünk.

Saját magának úgy fogalmazott, hogy „... *Negyedszázada tisztázatlan a társadalom-építés fő iránya, így tisztáz(hat)atlan a társadalmi értékrend. Az értékpiramis csúcsa, ahol a legalapvetőbb, legmaradandóbb, mind szélesebb rétegek által preferált alapvető érték(ek)nek kellene egzisztálnia, negyed százada üres.*”

„*Ki is ma a katona? Vajon milyen lenyomatot hagyott a katona, a tiszt önképében az a huszadik század, amely legalább nyolc rendszerváltást, vagy azzal felérő társadalmi formaváltozást hozott. Olyat, amelyek mindegyike átöltözéssel járt együtt – és pedig kívül és belül?*” – vetette fel a kérdést a katonatársadalom és katona kollégái felé?

Szélesebb értelmű probléma felvetéseit számos rangos folyóiratban fogalmazta meg évtizedeken keresztül. Több mint félszáz tanulmánya, jegyzete, tankönyvek fejezetei, illetve saját könyvei tükrözték, hogy a mélyebb válaszokat kereste és arra inspirálta tanítványait, kollégáit is.

Ez a probléma-érzékeny, töprengő, meditáló hajlam, az élet által felvetett mélyebb értelmű kérdésekre adható lehetséges válaszok keresése vezette már felnőtt fejjel az ELTE filozófia szakára, majd, annak elvégzése után, a doktori, később a PhD-fokozat megszerzéséig a filozófia-tudományokban.

Közérthetően, mások számára is világosan fogalmazta meg az őt foglalkoztató problémákat: Ki is *ma* a katona? Mennyiben érvényesek *ma*, és milyen jelentéssel bírnak a katonai hivatás legeredetibb értékei? Mit jelöl *ma* a bátorság, a hűség, a becsület oly sokat emlegetett „szentháromsága” napjaink magyar katonája számára?

Széleskörű tudása közvetlenséggel, egyszerűséggel párosult. Több mint 30 éves oktatói pályafutása során sok száz tisztjelölt és tiszt gondolkodását alakította, finomította. Mindezzel kitörölhetetlenül hozzájárult a honvédség tisztikara általános és katonai műveltségének gazdagításához, mélyítéséhez. Nyugodt, követhető előadói stílusa, nagy tudása, ismereteinek folyamatos megújítása népszerű, elismert oktatóvá tette.

Életében, munkásságában azokat a fogódzókat kereste, melyeket a bölcsélet, a tudomány tud hozzátenni mindennapi eligazodásunkhoz. Többször megfogalmazta: „.... Lehet, és kell is kritizálni ideológiákat, az azonban tagadhatatlan, hogy helyes tartalmakra, láttató eszmékre minden valahova tartó társadalomnak szüksége van. A hiányzó eszmehalmaz (ismertebb, csak éppen rossz hangzású szóval – ideológia) alkalmasint társadalmi pozíciók tudatosításának eszköze, illetve társadalmi harcok végigharcolásának eszköze, röviden: világítótorony és katalizátor. Teljes hiánya alighanem nehezíti dolgunkat a tisztképzés terén is.”

Kiemelt kutatási témái voltak a klasszikus etikák, az erkölcs, az érték, a katonai cselekvés mozgatórugói, a 19–20. századi ontológiák, a hermeneutika és az etika. A háború és a társadalom, a katona és a társadalom történelmileg változó viszonyához kapcsolódó kérdéseit könyveiben, többek között az *Etikai jellegű töredékek* címűben is megjelentette. Avatott módon ragadta meg azokat a speciális értékilemmákat, amelyek túlmutatnak a háború és a katona speciális viszony- és feladatrendszerén, a béke időszak általános értékein, és amelyekről utólag, más dimenzióban születnek ítéletek jogi vagy erkölcsi értelemben. Jól példázza ezt említett könyvének 8. töredéke, a *Plüssfotel etikájától a halálzónáig*, mely a magashegyi hegymászók dilemmáján keresztül mutatja be, mennyiben másként születnek döntések speciális esetekben.

Elveszhetünk – figyelmeztetett –, ha bezárkózunk saját, mindennapi, „normálisnak gondolt” világunkba, nem válaszoljuk meg társadalmi, szervezeti és egyéni szinten azokat az időnként (kisebb- nagyobb katasztrófák, rendkívüli helyzetek idején) felmerülő kérdéseket. Azokat, amelyekre az értékek szintjén is fel kell készíteni a fiatal generációkat. Ha ezt nem tesszük, akkor születhetnek valóságtorzító válaszok a plüssfotelből háborút néző állampolgártól.

Vannak olyan, mindennapinak tűnő, egyének vagy kisebb csoportok élethelyzetéhez kapcsolódó kérdések, mint például az, hogy aktuálisan miben ragadható meg az egyéni érdek és miben a sokat emlegetett közjó, amelyek igénylik a felkészült válaszokat. De időnként újból és újból fel kell vetni olyan horderejű kérdéseket is, mint például a cél és eszköz dilemmája az emberiség a globális problémái kapcsán.

Néhai kollégánk küldetése – melyhez korábban a magunk korlátaival, eltérő szakmaiságával csatlakoztunk – azoknak a kereteknek a megtöltése volt megfoghatóbb tartalommal, amelyek segíthetik a katona eligazodását és támogatják azt az integritást, amely nélkülözhetetlen a modern társadalom és hadserege, illetve katonái között.

Szakmai konferenciánkkal kívánunk tisztelegni Himmer Péter kollégánk, barátunk élete és munkássága előtt. Küldetésünknek tekintjük, hogy folytassuk az általa indított útkeresést. Meggyőződésünk, hogy az érdemi, továbbmutató etikai válaszok csak úgy születhetnek meg, hogy a felvetődő kérdéseket egyre szélesedő közönség válaszolja meg, mert azokról elmondhatjuk, hogy a kikristályosodó etikai válaszok a mieink.

Krizbai János

Harai Dénes

Hadügy – tudomány – etika

Morális problémahalmazok

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.3–4.119

A kapitalizmus forradalmisága mellett a más természetű forradalmak kifulladások. A társadalomban egymást tagadó értéktömbök vannak. A morális Jó és Rossz határai leolvadtak, ami eddig pozitív volt, az negatívvá változik. Újjáéled a terrorisztikus morál (ISIS). A hagyomány és modernizáció egymásnak feszül, kényes egyensúlyuk mögött álló csoportok értékei küzdenek egymással. Úgy gondoljuk, egy ember egy hagyományban képes gyökeret eresztetni. Az oktatásnak a morális zavarban fontos feladatai vannak.

Jelenvalólétünket (unseres Dasein) a kutatók, tanárok és tanulmányaikat folytatók közösségében a tudomány határozza meg – írta M. Heidegger. Vizsgált területünkön a tudomány a társadalom-, és a bölcsészettudomány, természetesen sajátos tartalmaikkal.

A társadalomtudomány a társadalmiasult ember önreflexiója. Nem tudhatjuk azonban pontosan, hogy a szöveg és a valóság meddig tapad össze, a jel és a jelölő viszonya a szüntelen rezonancia állapotában van. A társadalom változó adatokat, információkat, összefüggéseket, *viszonyokat* termel, melyekkel, mint gondolati anyagokkal a társadalomtudomány dolgozik. Tudjuk, hogy a goethei „tisztá-emberi” nem létezik, és maradéktalanul nem állítható az élet, az ész ítélőszéke elé sem.

Míg az embercsoportok végigvergődnek történetükön, sebeket ejtenek, gyötrelmeket okoznak egymásnak. Archaikusan az örömnép mások fölött aratott győzelmet jelentette, még a modern erkölcsi eszmék egy része is ebből vezethető le. Az etikát a döntési folyamatra ható *értékek készleteként* foghatjuk fel.

Jelenleg nem gondolkodhatunk *távlatnyitó* koncepciókban, mert még több tekintetben átmeneti helyzetben vagyunk.

Morális problémahalmazok

A történelem a nemzedékek által kidolgozott komplexumok-komplexusok felbomlási és átrendeződési folyamata. Az egyik ilyen komplexusként értékelhetjük Európában is a *morális eszméket*, melyek időszakról-időszakra egyre gyorsabban válnak

vitatottá. „Egy távoli és elvont megközelítésben Magyarország a polgári társadalomban tudja magát, elvileg tehát kapitalizmust épít, de tisztázatlan, közelebből minek is nevezhetjük ezt a mára kialakult társadalmi formációt... Mindezek megvitatása nem volna fölösleges beszéd, s véleményem szerint hosszú távon nem is tudjuk megspórolni” – írja Himmer Péter¹, aki több évtizeden keresztül foglalkozott az etikai-értékek kérdéskörével. 2000-ben tartott nagy etikai konferenciánkon analitikus mélységgel értekezett Kant felfogásáról *Korunk és az örök béke* című előadásában is.

„... nem alkonyodik a nyugati kultúra” – írja Ormos Mária önéletrajzi kötetében.² Nem, s úgy gondolom, ha az okot keressük, azt találjuk, azért nem, mert a modern kapitalizmus antikapitalista európai forradalmi enerváltak maradtak a kapitalizmus szüntelenül megújuló változásai (forradalmisága) mellett, s csak idő kérdése volt kifulladásuk, (a legtovább az eredeti szovjet modell bírta 1917-től 1990-ig). A zakatoló kapitalizmus közben pusztító, nyomokat hagyó konfliktusokat termelt (fasizmus, kommunizmus). A dolog részeinek kombinálódása, variálódása nem mossa el alapjellemzőjét, de vannak, akik úgy vélekednek a kapitalizmus, már nem is kapitalizmus. Azt még nem látszik világosan, vajon a tőke eltűri-e az improduktív, parazita csoportok ráépülését a rendszerre?

Ismét idézve Himmer Péter gondolatát: „... Ami az utóbbi negyedszázad történetén visszatérően áttör, az egyelőre csupán a magyar társadalom mind súlyosabb kettéosztottsága... Hol vannak a »két Magyarország« közös értékei, s hogyan definiálható a katona, s a tiszt társadalmi pozíciója a legteljesebb társadalmi tisztázatlanság körülményei között? Hová helyezendő e negyed százada játszódó szürreális drámában, a társadalmi spontaneitás viszonyai között az életvezetésben nagyon is stabilitásokat követelő katonai szolgálat? Miféle általános értékrendre orientálhatjuk ilyen körülmények között a honvédtiszt-jelöltet, aki életét mégiscsak itt éli végig, s ráadásul kíváncsi (lenne) tisztánlátó értelmiségiként élnie?” Tegyük hozzá, hogy az emberek a társadalmilag és a média által közvetített – egymást tagadó – értéktömbök köré csoportosulnak (nemzeti és liberális). Azt tapasztaljuk, hogy a média csatornák nemcsak világgépi, de etikai gettók is.

Morális paradigmák

1. A szocialista világrendszer létrejötté (személyi kultusz, internacionális-közösség, antiklerikális harc): egy kikényszerített *aszkéta ateizmus* volt; a totális-politikák orientációi, például a szocialista-orientáció az 1950–1960-as évtizedekben. Az időszak: az 1948–1989 közötti négy évtized.
2. 1990-től az aszkéta átpolitizált kollektivitás átfordult féktelen *fogyasztásra épülő egoizmusba*. (Megjegyzem, hogy a társadalmi életben a „küzdelmi” faktor mindig vonzó marad.) Még nem látjuk, hogy hová, milyen mélységbe vezet egy jelentősebb probléma: a morális JÓ/ROSSZ határainak leolvadása az azt képviselő egyének és csoportok értékrendszerében, és ami eddig *rossz* volt, kezdi a *jó* alakját ölteni, és fordítva! A világ, az erkölcs, a korrupció,

1 Himmer Péter: Érték – értékek – értékeink. Hadtudomány, 2016. különszám, 25–34. o.

2 Ormos Mária: Remények és csalódások. Budapest, Kossuth Kiadó, 2017.

a hibák – bizonyos elitcsoportoknál csak interpretáció (értelmezés) kérdése, minden erkölcsi konzekvencia nélkül. Egy új polgári rendszerben másként (ti. a lehetőségek, a tehetség, és a tulajdon szerint) működik az emberek erkölcsi ösztöne, szerzési hajlama, államügyekben személyiségük (*énük*) hatalmi kiterjesztése, amit automatikusan nem ítéltünk el, de mindez egyre lehetetlenebbé teszi individualitásuk megőrzését.

3. Kifulladt az elmúlt évszázadban – beleértve annak második felét is – egy *terrorisztikus morál*, amit napjainkban az ISIS keltett újra életre, s amely a fejlett polgári társadalmak fiataljaira is hatással van. A modern államok, a helyi háborúk nagyságrendileg termelik az erkölcsi problémákat (korrupció, előítéletek, genocídiumok stb.), nem beszélve arról a történeti tapasztalatról, hogy a 20. század első évtizedeiben az európai polgári társadalmak erkölcsé világháborúba torkollott.
4. Van bizonyos összefüggés a karakter és az erkölcsi felfogás között, miközben *gyűlöletspirálok új irányai* keletkeznek. Konferenciánk alkalmas arra, hogy hangsúlyozzuk, az emberek kérdőjelek maradnak, ha nem alakulhat ki pozitív viszony azokhoz a tényezőkhöz, melyekből a jövő szerkesztődik.

„*Minek gyereket csinálni, ha Isten halott?*” – olvastam néhány évvel ezelőtt a párizsi metró egyik megállójában a poszterre ceruzával írt szavakat. A társadalom milyen sötét, démoni mélységébe látott az, aki felírta e szavakat – jóval a terrorista tömegmészárlások előtt. Már az 1990-es évek elején Leszek Kolakowski (1927–2009) lengyel filozófus is feltette a kérdést: vajon a modern ipari korszakban van-e szellemi centrum, ami állandóbb lenne Istennél?

Megoldódnak-e a jelzett problémák belátható időn belül – kérdezhetnénk. Azok egy része – következetes társadalom- és gazdaságépítő munka nyomán – bizonyára, de az ember viszonyulásának sokfélesége (ti. a történelemhez, a társadalomhoz, a közvetlen közösséghez, az intézményekhez, a munkához, az ideológiákhoz, más emberekhez, rokonokhoz, a hangoztatott sztereotípiákhoz stb.) mindig morális zavarokkal terhelt marad, miközben:

- a) továbbiakban is jelentős ellentmondás van a hagyomány és modernizáció, de fogalmazhatunk úgy is, hogy a nemzeti és a globalista erők között;
- b) a nagy erkölcsi tömbök valamennyi hagyományban repedeznek. Feltehetjük az alapkérdést, hogy vajon egy ember hány hagyományban képes gyökeret verni (s ez nem azonos a többes identitás lehetőségével)? A válaszuk az lehet, hogy egyben: abban, amelybe beleszületik. A nevelés bázisproblémája, hogy a morális eszmék, és ennek következtében az elvek, meggyőződések, értékek közvetlen gyakorlattá alakítása tisztán nem lehetséges, tekintve eszmei anyagukat. Adott szituációban dől el, hogy aki morálisan helyesen akar eljárni, cselekvését milyen elv, érték nyomán szervezi, amelyben szerepet játszik a választás szabadsága, valamint a függetlenség érzete is.

Egyetemi oktatásunk szempontjából kiemelhetjük

- a) Nem vált még felismertté, hogy mit jelenthet a kutatásban, a megértésben a szakok tárgyainak konvergenciája, tudatosabb és hatékonyabb egymáshoz közelítése. A hatalom közeli egyetemi képzésben a társadalomtudományok

is az állam hadviseléssel és rendvédelemmel kapcsolatos kondícióit: az érdek–érték–szükséglet rendszereit vizsgálja.

- b) A hadtudomány – indokoltan vagy indokolatlanul – nem befogadó tudomány. Paradox módon annak ellenére sem, hogy széles társadalmi alapjai vannak, s ez a társadalmi alap termeli a társadalomtudomány gondolkodási anyagát, az új jelenségeket, összefüggéseket is.
- c) A történelmi tudat igen eltérő és összetett; többféle *azonosulásra* nyit lehetőséget. De vajon tudjuk-e helyesen orientálni a *fiatalkori* *azonosulásokat*? Nem vált még általánosan felismeréssé, hogy *a hadsereg a modern állam egyik kulcsintézménye!* A nyugati kultúra és civilizáció spektruma igen széles, „*from Plato to NATO*” – írja Michael P. Steinberg,³ azaz, egy elméleti alakzattól, a szervezett fegyveres erőig mindent magába foglal.

Az ilyen munkakonferenciák lehetőséget adnak arra, hogy felidézzük az olyan kiváló tanárok, mint Himmer Péter tanszékvezető főiskolai tanár gondolatait. E rövid előadásban felvetett, válaszokat kereső problémacentrumok további dialógust igényelnek, az oktatás szempontjából is.

Két mozzanat nem kerülheti el figyelmünket, így:

- *A bizalomhiány* (egymás iránt, egymás tárgyai iránt)
Bizalom nélkül nincs stabil teljesítmény, nincs közös siker, nincs közösség, nincs lojalitás. Ez utóbbi azt is jelenti, hogy a vezetők, valamint a másik kollégáink erőfeszítéseit, teljesítményét, tantárgyait elsősorban pozitívan ítéljük meg, előfeltételezzük, hogy bizonyára nem ártani akarnak. A lojalitásnak (a mi honvédségünkénél is) bázisértékké kell válnia! A közösségi összefogás formáit is újra kell gondolni. A hadsereg közszelleme a *testületi szellem*, amely az állománykategóriák egymás közötti – az alkotmányból, az esküből eredő célok, köteleességek, feladatok, eszközök és normák – konszenzusára, kölcsönös együttműködésre és szolidaritásra épül. A testületi szellem történelmi időszakonként eltérő tartalmakat képvisel.
- *A hübrisz*⁴
Minél magasabb a talapzat, amit az ember rátartiságból, hiúságból, gőgből, vágyakból, spekulációkból épít magának, annál nagyobb az alázuhanás traumája, az így épített talapzat, kártyavárként omolhat és omlott össze, mint ahogyan a közelmúlt gyakorlati példái mutatták. Egymásnak feszült és feszül gyakran a vezetői önző felsőbbbség és a tisztesség, amit a beosztottak mindig pontosan érzékelnek. A csalódások vezethetnek emberi kiégettséghez, belefáradtsághoz, szellemi megkopottsághoz, magánéleti és szakmai traumákhoz, és még sorolhatnánk.

Néhány sajátosság

1. Nemzeti jelleg: a „*társadalomtudomány provincializmusával szembeni fellépés kezdetben, az 1960-as években talán legalapvetőbben az egyetemesség képviseletére*

3 Michael P. Steinberg: Cultural History and Cultural Studies. 1996, 109. p.

4 Görög szó: önző felsőbbbség

vonatkozó igényét kérdőjelezte meg... Röviden: az univerzalizmus és partikularizmus nem szükségszerűen áll szemben egymással..."⁵ Napjainkban a szekta-intellektualitások is jelen vannak! A nemzetek különlegességekként sorakoznak egymás mellett. Ezért a nemzeti jelleg nem problémacentrumaiban, élményrétegeiben találkozik az egyetemessel, hanem eszmei tartalmaiban, fogalomkészleteiben. Az ember különleges anyag, mert megéli, felfogja, gondolja és dokumentálja anyagiságát, szellemiségét, lelkiségét. Európában a történelmi kölcsönhatások eredménye, hogy ilyenné alakult bennünk a másik ember képe, s ez az identitáskeret valósága is, amelybe záródik és vergődik az én.

2. Kulturális paradigmaváltása jelenkorunknak: az üzlet legázolta a benső kultúrát is. Örülhetnénk, hogy az üzletibe szublimált forradalmi paradigma egyben forrása az etikai zavaroknak, de reguláció is az értelmezésben; táplálja a konformizmust, a meghasonlást; az emberi intézményektől, és a másik embertől való elidegenedést. Paradox módon ez a posztrealizmus mutatja, hogy a globalistáknak nem a benső kultúra kell, hanem a vezérlés megszerzése az általuk gyártott törmelékhalmoz felett. A folyamat közvetítő közege a bűnmentesítés, a megítélésbeli deformáció, a patológia. Gondoljunk az olyan nagy morális tömbökbe való belevágásokra, mint például a haza, az állam, a család, a vallás, az erkölcs, a szeretet, a munka.
3. Az ember a kulturális világ eredménye. (A kulturális régiók átfedik egymást.) Az ember túlvágyik önmagán és ez megsokszorozza pusztítási képességeit, amelyhez az elmúlt évszázadban a nyugati technikát (saját tudatának termékét) alkalmazta: a gépfegyvert, a gázt, az újságokat, a filmet. A tudományágak mögött társadalmi csoportok állnak, mint a társadalmi mozgás részei. A világ megértéséhez vagy félremagyarázásához érdekek is tapadnak. Mindig eljön azonban, amikor a társadalom könyörtelen parancsteljesítővé válik! Gondoljunk arra, hogy a tudósok (s ebben nincs különbség a tudományterületek között) odaálltak Hitler és Sztálin mellé is... Ez az intellektualitás ambivalenciája, ami a XX. század politikai repressziójának eredménye. Az ember életében a tartósan nagy átalakulások fontosak. Gondoljunk arra, hogy a gyerek milyen csodálkozva, játékos lélekkel nő bele a világba, ami aztán a kultúra valamint az olyan mesterséges hatalmak hatására, mint a társadalom, évtizedek alatt átrendeződik, elveszti eredetiségét, szabványosodik, különösen, ha egy szuggesztív hatalmi pedagógia átformálja.
4. Az emberekkel szembeni ellenérzés, tartózkodás, idegenkedés, viszolygás, irtózás az a sorozat, amely az ipari emberirtáshoz vezetett. Azaz egy kölcsönhatásról van szó, arról a társadalmi affektusról, ami ezt a folyamatot újratermeli. Újratermeli, mert az évszázadok repressziói, előítéletei, paranoiái, zárványai nem adódnak össze. Az emberről való tudás mindig nagyságrendekkel kisebb, mint a tudattalan impressziók, sejtések, képzetek. Mindig keletkezik

5 Calestous Juma – Evelyn Fox Keller – Jürgen Kocka – Dominique Lecourt – Valentin Y. Mudimbe – Kinhide Mushakoji – Ilya Prigogine – Peter J. Taylor – Michel-Rolph Trouillot – Immanuel Wallerstein: A társadalomtudományok jövőjéért: nyitás és újjászervezés. A Gulbelkian Bizottság jelentése. Budapest, Napvilág Kiadó, 2002. 58., 61. o.

egy-két faktor, ami torzítja az együttes élményt, és az élmény átfordulhat viszolygásba, iszonyatba is.

A modern ember komplexusai: hisz vagy nem hisz?

Már tudni illik:

1. A *kultúrában*, – annak ellenére, hogy egyre inkább csak mázzá, fedőréteggé válik. A kultúra, a polgári társadalmakban egészként már nem létezik. Etikailag megérteni a rossz erőterét, mely olyan naggyá nőtt, hogy a hozzá való vonzódás ismét érdemmé, s nem intellektuális ellökődéssé vált! Az eszmei átcsapott szélsőséges pragmatizmusba. Az emberi tudat nagy paradoxona, hogy az ész világszerű, de a világ ésszerűtlen.
2. A *demokráciában*, miközben az zsákutcák sokaságává vált. Olyan mesterséges hatalmak nőttek az emberi világ fölé, mint: a pénz, az elektronika, a bürokrácia, a fegyver. A társadalmi krízis mélypontja a morális, lelki szétesettség, melyben összekapcsolódott a kapzsiság és az erőszak. Mivel tárgya kimeríthetetlen, az etika, a végtelen interpretáció esélyét nyújtja. Nem véletlen, hogy a lopakodó-krízis mindig megjelenik valamelyik társadalmi területen, és a kultúra nagy rendszerei (oktatás, gazdaság, stb.), valamint a hatalmi intézmények is zavarban vannak. A „Jó” és a „Rossz” mögött (Kerényi Károly [1933] kifejezésével) a *szerelem* és *gyűlölet* bipolaritása húzódik, melyek nem egészen etikai kategóriák. A második világháborút követően a – nemzetközi szakirodalomban, „demokratikusnak” felfogott államok gyakrabban indítottak és indítanak háborút, mint a „diktatúráként” jellemzettek. Jelenkorunkra a jelzett „demokráciák” inkább demokrácia- és identitás-patológiává váltak.
3. Az *értékekben*, a morálban, mint a közember egyetlen szellemiségében, miközben az lerombolódott 1990–2010 között, az értéktudat, a morális nagy tömbök szétverődtek a jó, a helyes, az igaz, a nemzet, a haza, a becsület, a (társadalmi) felelősség, a (köz)szolgálat, a törvénytisztelet, az erő, a rend – amelyek hatással voltak a hadseregen belüli viszonyokra is. Nem, *a gondolkodom, tehát vagyok* descartesi elve, hanem a *szerezek, tehát vagyok* darwini elve érvényesült. A szerzés érdeke magába szívtá az emberi jellemeket. A profi katona fegyveres vállalkozóvá, a NATO multinacionális nagyvállalattá vált. A pénz vezérelte társadalom viszonyainak élesedésével, élesednek, a viselkedés amorális jellemzői is, miközben sokasodnak az egyént körülvevő coach-ok (edzők), a pszichológusok, a trénerek, menedzserek. Elvált egymástól a nyilvános mediaretorika, valamint a nem nyilvános cselekvés; elvált egymástól a cselekvés érdekvezéreltsége, szociális logikája, valamint a teljesítmény. Új, eddig nem tapasztalt emberi, jellembeli dimenziók tárultak fel, amelyeken elgondolkodhatunk, és a helyzetből kivezető pedagógiai – esetenként inkább gyógypedagógiai – programokat alkothatunk (gondoljunk elsősorban a sorozatos iskolai tragédiákra Amerikában). Bizonyára a szétszakadt világok fragmentumai még sokáig zakatolnak bennünk.
4. A *közszolgálatban*: A történelmi nemzetek érzékenyek a kulturális és civilizációs értékekre egyaránt, közülük az olyanokra, mint a hivatástisztelet, hiva-

tásbecsület. A Szózat egyik erkölcsi üzenete, „... Áldjon vagy versen sors keze: Itt élned, halnod kell” – és nem az, hogy *rabold ki, hagyd ott!* Más szempontból nem feledhetjük, hogy misszióban, katonaként a civilizációs értékekért is felelősek vagyunk, nem hunyhatunk szemet hadművelleti területeken a múzeumok, templomok kirablása fölött sem. Nem csak akkor kell észbe kapnunk, amikor az újságok közlik az elrabolt műkincsek képeit, és felrémlik, ja, tényleg, ez a perzsa műkincs már benne volt az általános iskolás történelemtankönyvünkben. Egyedi emberként is, az egész emberiség történelmére vagyunk utalva. A politikai erkölcs kérdése az is, hogy milyen háborúkra mondunk igent.

5. Az *oktatásban*. Mi magunk is fontosnak tartjuk, hogy a tisztjelöltek, a klasszikussá vált korok kultúrájából is megismerjenek valamit. Az erkölcsi reflexiók eredetét is azokban a korszakokban ismerhetjük fel. Az etikai problémák nem új-keletűek a hadseregekben sem. Ebben Immanuel Kant (1724–1804) nyomán járunk, aki Königsbergben porosz tisztet is oktató etikára. Tudta, hogy a honvédtiszti hivatás választása, önmagában is eleve elkötelezettséget jelent morális értékek mellett, melyekhez akkor is ragaszkodunk, ha nincs konjunktúrája ezeknek az értékeknek. Milyen energiát adnak ezek az értékek? Clausewitz meghatározása nyomán azt mondhatjuk: a fegyveren az „igazi fém” az erkölcsi erő, a szolgálatban való kitartás, az elkötelezettség, a bajtársiasság, harcban az elszántság. A katonát speciális feladatrendszere, kemény (konzervatív) karaktere, elkötelezett értékválasztása, gyors gondolkodása, és cselekvése teszi valóban különössé. Katonákat tanítva, tisztában vagyunk azzal, hogy a háború mesterséges szituáció, amelyért az etika önmagában nem felelős. A katonának is olyan morális elvekre van szüksége, amelyek a társadalom számára is értéket jelentenek, s amelyek hatékonyan motiválják a katonai aktivitást, és összhangban vannak a nemzetközi hadijoggal, s nem utolsósorban a fegyveres összeütközésekben győzelemre ösztönöznek. A hadseregek bázis értékei is: a bátorság, lojalitás, fegyelem. A katonai virtus motívumai között is hasonlóakat találunk: igazság, ravaszság, bátorság. Tegyük hozzá, hogy ezek az erények régi görög eredetűek, s az aatléta-erények csoportjához tartoztak.

Nosztalgiaival ragaszkodik, mint „értelmiségi” a magyar filozófiatörténet egyetlen számba vehető nemzetközi alakjához, Lukács Györgyhez (Georg Löwinger, 1885–1971), annak ellenére is, hogy a Lukács-kultusz csapdája: a múlt aknáit azért nem nyílhattak meg korábban, mert nem volt bátorság a kényelmetlen végső következtetések levonásához, s nem lehetett kritikus a viszony a tudat olyan ballasztjaihoz, mint a sztálinizmus, később a szocializmus, és képviselőik. „A siető karbidlámpák fényénél Lukács azzal tüzelte harcra – nem a jogos határok megvédéséért, hanem minden határok eltörlésére – a föltűzött szuronyra még álmosan támaszkodó katonákat, hogy a szocializmus, mint kollektív lelkiület immanensen (kiemelés tőlem H. D.) ad jogot a vérontáshoz, mert akaratával, ez esetben az erőszakkal a világ proletariátusának akaratát, mint erkölcsi princípiumot viszi uralomra” – írja Illyés Gyula.⁶ Később Lukács morális mentséget is keresett magának.

6 Illyés Gyula: A Szentlélek karavánja. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1987. 253. o.

Szentkuthy Miklós nyomán az egész magyar szellemet, a mítoszt, iróniát, jámborságot, naiv destrukciót, a heroizmust, a panteizmust, s a filozófiai gondolkodás magyar hagyományait stb. nem volt, aki jelentős filozófiává tudta volna összeolvasztani. A forradalom osztályharcos szelleme ellentmondott a vállalható erkölcsi szellemnek, s a korábbi társadalom belső tudati csődjéből, erkölcsi spirálok indultak el, ebbe a jövőbe.

Láthatjuk, tradíció az is, ahogyan felfogjuk és értelmezzük a múltat, azaz a múlt-hoz vezető közvetítő mechanizmusok, így a nyelvi és érzelmi gazdagság, a gondolkodás fogalmi készlete, szerkezete, stb. közreműködnek a valódi értékek felismerésében, megértésében, elfogadásában.

IRODALOM

Himmer Péter: Érték – értékek – értékeink. Hadtudomány, 2016. különszám, 25–34. o.

Heinrich Rickert: A filozófia alapproblémái. (Módszertan, ontológia, antropológia). Budapest, Európa Könyvkiadó, 1987

Ormos Mária: Remények és csalódások. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 2017

Krizbai János

A katonai hivatás és az önkéntes haderő értékei

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.3–4.127

A szerző a katonai szervezet tradicionális értékei és modern önkéntes haderő értékrendszere kialakításának kérdéseit elemzi. Tanulmányában rámutat fejlesztési irányokra, a szervezeti kultúra erősítésének összefüggéseire.

A Magyar Honvédség működését, szervezeti és emberi viszonyrendszerét jelentős értékalapú kihívások határozták meg az elmúlt közel három évtizedben. A Magyar Honvédség 2005 januárja óta törvényileg is megerősítve, békeidőszakban teljes egészében önkéntes alapon szerveződő hivatásos és szerződéses katonákból, önkéntes tartalékosokból és civil alkalmazottakból álló szervezetté vált. Egy meglehetősen ellentmondásos történelmi folyamatban, a hazai és a nemzetközi környezeti feltételek gyökeres átalakulása közepette jutottunk el ide. Az átmenet során láthatóvá vált az is, hogy az önkéntes alapon működő haderő kialakítása sokkal több egy korszerűsítési tervnél. Maga után vonja az elvek, a vezérlő értékek, a működési folyamatok és a feltételek új alapokra helyezését.

A hagyományos katonai értékek és a modernizáció

A személyi állomány összetételének változásával és az új integritás megteremtésével kapcsolatos feladatoknak és folyamatoknak szervesen be kell épülniük a Magyar Honvédség modernizálásának általános feladataiba. Természetesen ez – szerves fejlődési folyamat mellett is – hosszabb időszak munkájának eredménye lehet és az elmúlt időszakban viszonylag kevés figyelem irányult ezekre a fejlesztésekre. Ma már egyértelműen kimondható, hogy objektív okok és a feltételek hiánya miatt csak részben sikerült megfelelni a követelményeknek és egyre erősebben jelentkezik az értékcsövek hiánya.

Több éve érlelődött a Nemzeti Köszolgálati Egyetem szakmai köreiben (és bizonyos mértékig a honvédség vezetése által megfogalmazott elvárásokban is), hogy a modern társadalom és annak egyik tradicionális intézménye, a hadsereg hogyan tudja működési értékrendszerét egyeztetni. *Himmer Péter* filozófus kollégánk sajnálatos

halála megtörte a közös gondolkodást, de a személye és munkássága iránt érzett tisztelet és a kérdés fontossága miatt úgy látjuk, hogy a jelen műhelykonferencián és más szakmai fórumokon tovább kell folytatni az útkeresést.

Azzal együtt, hogy egykori kollégánk hiányolta a piramis tetejéről a vezérlő értéket, egy korábbi konferencia-előadásban a következőképpen fogalmazott: „... Kevésbé értékconstitúcióról, inkább értékek történelmi aktualizálódásáról kell beszélünk, amikor a hagyományos katonai értékek és a modernizáció kapcsolatát firtatjuk”. Témánk összetettségét jelképezve fogalmazott úgy, miszerint: „... Mind sürgetőbbé válik a kérdés: ha a katona fogalma ma már nem a néhány hetes kiképzés során »előállítható« harctéri harcost jelenti, hanem a magasan és sokoldalúan képzett, s foglalkozását életprogramnak tekintő szakembert, akkor katonának lenni ma foglalkozás vagy hivatás?”¹

Jövőkép, küldetés, értékrend

A fejlesztési irányok keresése kapcsán felvetődő kérdések jelzik, hogy időről időre felmerül a *jövőkép*, a *küldetés* és az *értékrend* tisztázásának megkerülhetetlen igénye.

A *jövőkép* (vision) alapvetően a „Mit?” kérdésre felel. Azt a távlati képet mutatja fel, amelynek a megteremtésén fáradozunk. A *küldetés* (mission) – ezzel szemben – a szervezetnek a „Miért?” kérdésre adott válasza: miért hozták létre a szervezetet, milyen célt szolgál? Végül az *értékrend* (value) a „Hogyan?” kérdésre keresi a választ (ti. hogyan cselekedjünk, hogy összhangban maradjunk a küldetésünkkel és ténylegesen a megvalósítandó jövőkép felé haladjunk).

A küldetést, a jövőképet és az értékrendet együttesen szokás *szervezeti filozófiának* is nevezni. Ez a három fogalom gyakorlatilag arra a kérdésre ad választ, hogy „Miben hiszünk?”. Ha ezek a kötőszövetek nincsenek meg, illetve nem hatják át a szervezet egészét, akkor a képességek elmaradnak. Ezt a haderők több ezer éves történelme is visszaigazolta. Manapság a versenyszféra szervezeteiben divatos lett erre építeni, megfogalmazni a szervezeti filozófiát és megnyerni a szervezet minden tagját ennek és erőteljesen kommunikálni a környezet és stake-holderek felé.²

Egykori kollégánk által megfogalmazottak szerint az *értékek történelmi aktualizálása nem kerülhető meg*. Fontos lenne feltárni, mennyiben érvényesek ma, és milyen jelentéssel bírnak a katonai hivatás legeredetibb, mondhatni, mindenkori értékei?

Hivatás és/vagy foglalkozás

Kapcsolódó cikksorozatában³ Boda Mihály kollégánk történelmi és nemzetközi kitekintéssel keresi a választ arra: mit jelölnek mai, technicizálódott világunkban olyan katonai alapértékek, mint a *bátorság*, a *hűség*, a *becsület*.

1 Himmer Péter: Érték – értékek – értékeink. Hadtudomány, 2016. évi különszám, 32. o.

2 Krizbai János Humánforrások kihívásai a honvédségben. Hadtudomány, 2016. évi különszám, 15–24. o.

3 Boda Mihály: Az alapvető katonai erények mibenléte és helyük a hosszú 19. századi magyar hadtudományos gondolkodásban 1. rész – Az erények és a katonai erénylisták. Hadtudomány, 2018/1., 38–47. o.

A *katona* fogalma és mestersége a 2. világháborút követően, de kiváltképp az informatika által uralt legutóbbi évtizedekben jelentősen átalakult: mind kevésbé jelenti a harctéren küzdő hős vitézt, és mind gyakrabban valamely modern technika kezelőjét, netán egyszerűen a számítógép billentyűzetén kimagasló szaktudással operáló szakembert.

A 20. század második felétől a régebbi NATO-országokban is több évtizedes polémia a hivatás és/vagy foglalkozásjelleg mai tartalmának értelmezése. Mindazonáltal a nemzetközi katonai szakirodalomban és képzési dokumentumokban azt látjuk, hogy – tőlünk eltérően – több országban ma is sokkal nagyobb hangsúlyt helyeznek a speciális katonai értékek, a szervezeti integritás erősítésére. Egyértelműen megfogalmazható, hogy akár a külső társadalmi, akár a belső honvédségi elvi alapvetések tisztázása nélkül hiányoznak az alapok, nem alakíthatók ki a szervezet belső és az önkéntes haderő társadalmi kötőszövevei sem.

A korai polgári társadalmak leírását szolgáló elméletekből fejlődött ki a modern hivatásrendeket is leíró, professziókra építő komplexebb megközelítés. Erre azért is fontos a katonai hivatás dilemmái sorában kitérni, mert a civil megközelítéssel a „katona” fogalma alatt nagyon sokfajta és eltérő szintű tudás, szakma mosódik össze és még a sokak által aposztrofált *őlés mestersége* is csak a katonák egy részének „munkaköri feladata”. Másrészt, a szervezeten belül is hajlamosak vagyunk arra, hogy sommásan ítéljük meg a katonát. E szemlélet centrumában sokszor csak a tisztre gondolunk, és nem gondoljuk végig érdemben a különböző állománycsoportok eltérő funkcióit. Ez a keveredés is okozza, hogy intellektuális vezető helyett időnként „rambót” csinálunk a tisztből ahelyett, hogy ezt a szerepet és értékrendszert meg-hagynánk az altisztnak, vagy még inkább a legénységnek.

Az előző gondolatok is jelzik, hogy differenciáltan kell visszatérnünk a témánk lényegét jelentő alapértékekhez, azok tisztázottságához (vagy éppen tisztázatlanságához), amelyet az elmúlt években többen felvetettek. Nem elégségesek *Huntington* évtizedekkel korábbi elemzései, hiszen még a tisztek egy részét is kizárta a hivatás belső értéktartalmából.

Mennyire hathatja át a technokrata megközelítés az egyre inkább piacorientált világunkban a katonák különböző csoportjait? Ezzel a megközelítéssel hogyan, milyen módon működhet a korábban említett tradicionális igény a katonával szemben? Mi az alapja, (vagy más-e) a tartalma a belső azonosulásnak az egyes állománykategóriáknál? Miben fejeződhet ki a társadalom, a mindenkori kormányzat kötelessége a katonai szolgálat és/vagy a katonai hivatás megbecsülésében?

A katonai szolgálat presztízse

Tisztázatlanságában is látható, hogy a korábbihoz képest jelentősen más fajta értékek mozgatják a társadalmat. Bár a hadsereg presztízse nem rossz, a katonai pálya a katonai szolgálat presztízse jelentősen megváltozott. Természetesen a más hivatások (vagy korábbi megközelítésben: hivatásrendek) társadalmi státusai is változnak.

A hivatás lényegét többnyire pszichikus tényezők szempontjából elemzik. Ezek szerint az komplex fogalom, amelynek értelmi, érzelmi, akarati gyökerei és aspektusai vannak. Ezt erősíti meg az felfogás, mely szerint a hivatás feltételezi a magas

színvonalú szaktudást, felöleli az egyén szeretetét munkája iránt, azt az érzelmi és kognitív viszonyulást, mely szerint az ő boldogulása a társadalom felemelkedését is szolgálja.

Nagyon fontos kérdés, hogy a hivatástudatot úgy értelmezhetjük, miszerint az nemcsak intellektuális elemekből tevődik össze, hanem érzelmi viszonyulásból, etikai alapállásból és akarati tényezőkből is. Ebből következően vetődik fel, hogy vajon eltérőek-e, illetve mennyiben eltérőek ezek a tartalmak a szervezet különböző szintjein és a különböző ideig szolgálóknál?

A bevezető gondolatokból, illetve a tapasztalt válaszokból is érzékelhető, hogy a témában felvetődő viták nem tekinthetők elvinek, mivel ezek eredményeként szület meg egy társadalomban a haderőkép és kristályosodhat ki az önkéntes haderő vezérlő értékrendszere. A katonai szervezet működésének alapja az erős szervezeti kohézió, az átfogó integritás, ahol az egyéni és szervezeti értékek egymást erősítik, támogatják. Két kapcsolódó értékmezőről kell beszélnünk. Egyik a szervezeti szint, a mai honvédség által elvárt értékrendszer, a másik a személyes, a katonai hivatásban megjelenített értékek rendszere. Természetesen ezek mindegyike adott társadalmi kontextusban értelmezhető.

Mire alapozható az előző gondolatok mentén és alapján az új szervezeti integritás? Az valószínű, hogy nem arra, ha mantrázzuk a régebbi korok hagyományos értékeit. Ez akkor is kevés, ha időtálló értékekről beszélünk. Ezeket meg kell tölteni mai tartalommal, mert másképp az érzelmi, szervezeti kötődés nem alakítható ki. Talán ennek az új tartalomnak a megtalálása jelenti a legnagyobb kihívást.

A hivatást művelők ismérvei (jellemzői)

A témában megjelent tanulmányokból⁴ olvashatjuk: a hivatást művelőket az különbözteti meg a többiektől, hogy viszonylag stabil közösségekben dolgoznak és rendelkeznek a közös identitás érzésével, állandó státusszal, van közös értékrendjük és a szakmai közösségnek a képzés révén befolyása van a közösség tagjai fölött.

De ha az alapértékekben is viták vannak, hogyan teremthető meg ez a kívánatos integritás? A 20. századi társadalomtudományi megközelítések szerint azt mondjuk, hogy a hivatás társadalmi objektum. Nem a szabályok, hanem maga a tevékenység jelenti a hivatások társadalmi valóságát.

Korábbi megközelítésekben a hivatás olyan szakma, amely hosszú, specializált, intellektuális képzésen alapul, s amelynek révén egy bizonyos szolgáltatás nyújtható. *Brandeis* szerint a hivatás olyan foglalkozás, amelyhez az előzetes képzés intellektuális jellegű, és amelyben az ismereteket és – bizonyos fokig – a tanulást, meg lehet különböztetni a pusztá készségektől. Másodszor: olyan foglalkozás, amelyet főként másokért, mások szolgálata érdekében és nem magukért űznek az emberek. Harmadszor: olyan foglalkozás, amelyben a pénzbeli megtérülés nem jelenti a siker

4 Dr. Somfai Béla: Hivatás vagy foglalkozás? (Torontói egyetem Teológia Tanszék) Magyar Nemzet, 1994. január 21. (Az előadás véglegesített szövege a Szegedi Hittudomány Egyetem honlapjáról lett átvéve, 2014.)

mértékét. Flexner hat kritériumot sorol fel, amelyek alapján egy foglalkozás hivatásnak nevezhető. Szerinte a hivatásszerű tevékenység alapvetően:

- intellektuális, nagy felelősséggel jár;
- tanult szakma, amely széles körű ismereteken és nem a rutinon alapul;
- inkább gyakorlati, mint akadémikus;
- technikái megtaníthatók, és ez jelenti a szakmai képzés alapját;
- belsőleg jól szervezett;
- és az altruizmus motiválja.

Megfelel-e ezeknek a követelményeknek a mai hadseregek minden, vagy legtöbb katonája? Az alacsonyabb beosztásokban dolgozók egy része is fegyverrendszereket irányít. A hivatást űzők a „társadalmi jó” elősegítésén munkálkodnak, – mondja Talcot Parsons.

A „hivatás” fogalmáról rendelkezésünkre álló szociológiai irodalom átolvasása nyomán a hivatásnak az alábbi alapvető, világsszerű elfogadott jellemzői határozhatók meg:

1. Specializált ismeretek (tanulás) és készségek (gyakorlat).
2. A kutatás és a specializált ismeretek munka melletti folyamatos korszerűsítése.
3. Intellektuális tevékenység.
4. Társadalmi szükségesség.
5. Inkább a társadalom szolgálata, mint személyes nyereség.
6. A közösség elismerése és társadalmi státusz.
7. Szabványos terminológia.
8. Szorosan összefonódó, altruista filozófiát valló szakmai szervezet.
9. Stabilitás a szakmában a hivatást űzők állandósága miatt.
10. A hivatás képviselőinek etikai kódexe.
11. A szakma autonómiája.
12. A hivatást képviselők szakmai tekintélye.⁵

Az értelmező szótár – bizonyos jelentéstartalom esetén – egymás szinonimájaként jelöli meg a *hivatás* és *foglalkozás* címszavakat. Ennek ellenére felismerhető, hogy a két szó között bizonyos értelemben mégis van különbség, ami nem elhanyagolható.

A műhelykonferencia tematikájához kapcsolódóan – értelmezve a fogalmak mögöttes tartalmát is – tisztázandó tehát a katonai hivatás tartalma, annak specifikus jellemzői. Az előző gondolatokból következően szélesebb társadalmi összefüggésben, kell áttekintenünk a kérdést. A teljesség igénye nélkül előzetesen néhány kérdés, amelyet fel kell vetnünk:

- Besorolható-e egyáltalán a katonai a nagy hivatásrendek közé, amelyekbe korábbi megközelítések szerint az orvos, a jogász, a pap tartozott?
- Besorolható-e ide minden katona, vagy csak a tiszt, esetleg az altiszt?
- Melyek azok a jellemzők, amellyel leírhatók ennek a hivatásrendnek a keretei?
- Milyen (anyagi-erkölcsi) megbecsülést kaphat a katona szolgálataért?
- Hogyan kezelhető az elköteleződés és a megbecsülés, ha rövidebb (nem az aktív élethosszig terjed) a katonai pálya?

5 http://ki.oszk.hu/kf/kfarchiv/1995/2/hans_h.html (Letöltés ideje: 2018. 09. 01.)

Nehezíti a fenti gondolatok értelmezését és befogadását a honvédség működését meghatározó értékek közé az az ellentmondásos folyamat, mely az elmúlt 30 év zavarai mellett a történelmi értékek tisztázatlansága miatt is ellentmondásos. A katonai értékek ugyanis egyben viselkedési szabályokat is meghatároznak, amelyek világossá teszik, mi tekinthető elfogadható magatartásnak a honvédtől (közkatonától) a tábornokig, a szervezet különböző alrendszereiben.

A szervezeti kultúra

A szervezet életét, hatékony működését az viszi előre, ha annak értékei koherensek és kultúrája a szervezeti célok elérését támogatja. Az elmúlt években, a szakirodalom szóhasználatával élve a honvédség szervezeti kultúráját a zavarosság – némely dimenzióban az elviselhetetlenség – jellemezte.⁶ Ennek jól megfogható következményei – egyebek mellett – a bizalomvesztés a vezetésben, a kiábrándultság, a megnövekedett fluktuáció, a teljesítményvesztés

Ma már látható, hogy a magyar társadalomban végbement változásokra – feltételek híján – a honvédség nem tudott egzszt válaszokat adni. Nem volt képes rugalmasan alkalmazkodni a folyamatosan módosuló külső környezethez. Világossá vált, hogy a NATO és a Magyar Honvédség által is kitűzött célok a meglévő feltételekkel, eszközökkel nem érhetők el. A radikális, mennyiségi változások közepette megtörték a tradicionális értékek, az újak kialakítására nem volt sem figyelem, sem erőforrás, sem erőteljesebb akarat.

A változások közepette felnőtt egy vezetői generáció, amely – részben az objektív társadalmi kultúraváltás (kultúrávesztés?), részben felkészítési hiányosságok miatt – nem volt képes a szervezeti integritás megteremtésére, beosztottai, szervezete csapattá kovácsolására (ez jellemző a közigazgatás egészére is). A következmény: az egyének nem látják a kiutat, csálódottak, kiábrándultak és a frusztrációból adódóan cinikusak, nehezen motiválhatók. Ennek egyik következménye a fluktuáció, az a tény, hogy a szervezettől „elszivárognak” a legjobbak.

A Magyar Honvédség szervezeti kultúraváltásának központi eleme a hivatás-etika mai tartalmának kialakítása. A társadalmi, gazdasági változások következtében gyökeresen átalakult értékrendek megkövetelik, hogy a katonai etikai normák, a követendő íratlan szabályok is új tartalommal fogalmazódjanak meg, illetve – megőrizve az évszázados alapokat – újraépítkezzünk. Ehhez stabil, a sajátosságokat kifejező, a katonai hivatás társadalmi presztízsnövelését eredményező normarendszer kialakítása szükséges, amely a katonai pálya jogszabályi, társadalmi környezetével összhangban rögzíti az elvárásokat.

Az *etikai alapok* rögzítésekor abból kell kiindulnunk, hogy a katona az élete feláldozásával is járó kötelességet vállal és azt belsővé tétel (internalizáció) útján, alapértékként követi. Mindezt teszi egy sajátos szervezeti kultúrából eredő normarendszer

6 Általános tartalma a bizonytalanság, a stratégiai szemlélet hiánya, a vezetés a tűzoltással van elfoglalva, az állomány csálódott kiábrándult, ellenállással fogadja a változtatási szándékokat. A szervezet tagjai a legfontosabbat: a bizalmat vesztették el a vezetés iránt.

alapján, a társadalmi átlagnál lényegesen zártabb, homogénebb közösségi együttlétben. Ez pedig „kifelé”, a társadalom felé megjelenik a törvényes hatalom támogatásában és az iránta való feltétlen engedelmségben, lojalításban.

A katona morális értékrendjében prioritást kell, hogy kapjanak a katonai alapértékek, melyek a katonai szocializáció során belsővé, személyessé válnak. A kialakítandó új szervezeti kultúra magába kell, hogy foglalja a jó légkör jellemzőit, a beosztottaknak a felettes iránti érzett bizalmát, a kommunikáció nyitottságát, a katonatársak/munkatársak egymáshoz fűződő kiegyensúlyozott kapcsolatát, a kölcsönös megértést és a modern hadseregekben meghonosodott, Magyarországon jól adaptálható fejlett munkamódszerek bevezetését. Ezen tényezők érvényesülése elősegíti az adott szervezeti kultúrához való tartozást. A szervezeti kultúrában meggyökerezett értékek a honvédségről kialakított elképzelés megteremti az adott szervezeti kultúra arculatát.

A szervezeti kultúráváltáshoz kapcsolódik az új arculat kialakítása. Ez olyan kulturális sajátosságokat hordoz, amelyek szorosan kapcsolódnak az adott szervezeti kultúrához való elkötelezettséghez. Az új arculat pozitív attitűdöket hordoz, kifejezve a honvédség sajátos szubkultúrájának sajátosságait, jól körülírható, kontúrjai kitapinthatók úgy a szervezet tagjai, mint a kívülállók számára.

Az új arculat filozófiája ki kell, hogy fejezze az átalakuló Magyar Honvédség professzionális jellegét, összhangban a Magyar Honvédség stratégiájával; a külvilág és a személyi állomány számára megjeleníti az adott szervezet rendeltetését, küldetését. Közvetítenie kell mindenki számára a katonai hivatás megkülönböztetett vonásait: a speciális szaktudást, a felelősséget és a testületi jelleget. Mindezek indokoltá teszik – az egyéb változásokon túl – a támogatott szervezeti kultúráváltást, amely elsősorban szemléletváltást jelent, igazodva a társadalmi, munkaerő-piaci értékekhez, valamint a modern NATO-hadseregek adaptálható értékeihez.

* * *

Nemcsak napjaink felismerése, hogy nem beszélhetünk általában a szervezet kultúrájáról és tisztázatlan értéktartalmak nélkül a katonai hivatásról, hiszen az ezt közvetítő ágensek jelentősen színezik a képet. Az egyén szempontjából a meghatározó közvetítő a közvetlen vezető, a parancsnok. A beosztottaknak bízni és hinni kell a vezetőben, a vezetésben, amelynek viszont hitelesnek kell lennie.

Fontos lehet a szakmai szervezetek tervező, szervező, szaktudományosan megalapozott tájékoztató munkája, de a kultúráváltás támogatásában a parancsnokok, a vezetők kulcs szereppel bírnak.

A közvetlen parancsnok részben személyében mintaadó, másrészt tevékenységével tudatosan építenie kell az általa vezetett szervezet csapattá kovácsolását. Ebben tehát fontos, hogy ezt a képességet, felkészültséget kapják meg a vezetők, a leendő parancsnokok. Vezetésükkel lehet célul kitűzni olyan kreatív szervezeti kultúra kialakítását, amely elősegíti változások bevezetését, az átláthatóságot, az átláthatóságot, a korrekt nem, ellentmondó szabályozottságot és a stratégiai tervezés folyamatosságát, figyelembe véve a külső és belső viszonyok folyamatos alakulását.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Boda Mihály: Az alapvető katonai erények mibenléte és helyük a hosszú 19. századi magyar hadtudományos gondolkodásban 1. rész – Az erények és a katonai erénylisták. *Hadtudomány*, 2018/1.
- Gál Anna: A hivatásos katona társadalmi szerepéről. *Hadtudomány*, 1999/3–4.
- Hans Raj Chopra: A könyvtáros hivatás Magyarországon. *Könyvtáros Figyelő*, 1995/2.
- Himmer Péter: Érték – értékek – értékeink. *Hadtudomány*, 2016. évi különszám.
- Huntington, Samuel P.: A katona és az állam. Zrínyi–Atlanti Kutató és Kiadó, Budapest, 1994.
- Huntington, Samuel P.: Hatalom, szakértelem és katonai hivatás. *Daedalus* 92. 1963/Foll. (Ford.: Herczeg György)
- Nagyné Babics Éva: Katonai hivatás tisztí értékkrend a harmadik évezred küszöbén. PhD-értekezés, ZMNE, 2004.
- Lengyel György: A magyar gazdasági vezetés professzionalizációjának két hulláma. *Szociológiai Szemle*, 1994/3.
- Parsons, Talcott: Professions. In: *International encyclopaedia of social sciences*. New York: Macmillan, 1968.
- Pokol Béla: Szociológiaelmélet. Felsőoktatási Koordinációs Iroda, Budapest, 1997.
- Dr. Tibory Tímea – Gyimesi Gyula – Molnár Ferenc: Az önkéntes haderő társadalmi háttere – társadalomtudományi helyzetkép és prognózis. *Hadtudományi tájékoztató*, 2005.

Boda Mihály

A hivatás és a katonai hivatás története és elemei

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.3–4.135

Az állam és a magáncégek által alkalmazott szerződéses katonák számának emelkedése, és az önkéntes tartalékos tisztek vezette katonai egységek felállítása fontos erkölcsi és morális kérdéseket vetnek fel. A kérdések egy része a szerződéses katonák és a tartalékosok személyiségének speciális jellemzőire, illetve a tetteikkel szemben támasztott morális elvárások mibenlétére vonatkozik. Ezzel összefüggésben, egy másik felmerülő kérdés úgy szól, hogy „... miként különböztethetjük meg egymástól erkölcsi és morális szinten, a különböző katonatípusokat?”¹ Ez utóbbi kérdés megválaszolásához először az szükséges, hogy a kezünkben legyen a hivatásos katona erkölcsi és morális jellemzőinek meghatározása. Az alábbi tanulmány arra vállalkozik, hogy a hivatás mibenlétéből és elemeiből kiindulva vázlatosan körülírja a katonai hivatás mibenlétét, illetve a hivatásos katonaság erkölcsi és morális jellemzőit.

Hivatás, keresztény hivatás és világi hivatás

Az emberi munkavégzésnek legalább három formáját különböztethetjük meg: az elfoglaltságot, a szakmát és a hivatást.² Az *elfoglaltság* speciális szakképesítést nem igénylő, anyagi javakért végezhető munka; a *szakma* speciális szakképesítést igénylő, karrierépítés közvetlen vagy közvetett céljával végezhető munka; végül a *hivatás* speciális szakképesítést igénylő, erkölcsi és morális értékek megvalósítása végett végezhető munka.

A hivatás gyakorlása egyaránt együtt jár a hivatást gyakorló személyiségének erkölcsi és morális felértékelődésével (például a katonák bátrabbá válnak a katonai hivatás gyakorlása során), és a hivatást gyakorlótól független erkölcsi és morális értékek megvalósításával (például a katonák elősegítik a haza védelmét). A személyiség

1 Vö.: Hedahl, Marcus: Blood and Blackwater: A Call to Arms for the Profession of Arms. In: Journal of Military Ethics (8), 2009; és Zelcer, Mark: Ethics for the Weekends: The Case of Reservists. In: Journal of Military Ethics (11), 2012.

2 Vö.: Moskos, Charles C. Jr.: Tha All-Volunteer: Calling, Profession, or Occupation? 24–26. o. In: Parameters, 2010-11/Winter; Frickenstein, Scott G.: The Concept of „Calling” and its Relevance to the Military Profession 4. o., Maxwell Air Force Base, Alabama, 2005, www.dtic.mil/get-tr-doc/pdf?AD=ADA476257 (letöltve 2011. 06. 26.)

felértékelődése előfordulhat a szakmai munkavégzésnél is, amennyiben valaki nem csupán a karrierépítésre koncentrál, hanem a civil erkölcsi és morális elvárásoknak megfelelően végzi a munkáját (például nagy figyelemmel, pontosan, kitartóan). Ebben az esetben a szakmai munkát végző jellemezhető úgy, hogy elhivatottan dolgozik, azonban ez nem jelenti azt, hogy hivatást gyakorolna. Továbbá, a hivatás gyakorlása sem ellentétes az anyagi érdekek kielégítésével, illetve a karrierépítéssel, hanem amiként a karrierépítés ráépül az anyagi érdekek kielégítésére, úgy a hivatásgyakorlásra jellemző erkölcsi és morális értékek megvalósítása ráépül az anyagi érdekek kielégítésére és a karrierépítésre.

A különböző hivatások komoly szerepet töltenek be a modern társadalmak működésében, ezért nagyon fontosak a modern társadalmak számára. A hivatásnak és a hivatásgyakorlásnak a nagyra értékelése azonban nem csupán a modern társadalmak sajátja, hanem eredete a keresztény világnézetten keresztül az ember ókori felfogásához nyúlik vissza.

Az ókorban Arisztotelész, többek között, azáltal igyekezett megérteni az élettelen dolgokat és az élőlényeket, köztük az embert, hogy milyen céljuk van. A balta lényegének meghatározása esetében például fontos, hogy létének célja a hasítás. Ehhez hasonlóan Arisztotelész úgy fogta fel az embert, mint aminek a lélek képességéből fakadóan van saját célja. Az emberi cél végeredményben a boldogság, amit az erényeknek (például a bátorságnak, a mértékletességnek, a bölcsességnek és az igazságosságnak) a közösségben való megszerzésén és gyakorlásán keresztül lehet elérni.

A hivatás-fogalom fontos előképe ez az ókori emberkép, az azonban még nem tartalmazta a hivatás fogalmát, mert az ókori elképzelés a lelki képességek – az erények – gyakorlását az ember természetéből fakadó, és ezért előre meghatározott szerepeként határozta meg.³

A középkori keresztény hivatás-fogalom

A hivatás fogalma először a Bibliában tűnt fel, Pál első, Korinthusbeliekhez írt levelében:

„20. Kiki a mely hivatásban hivatott el, abban maradjon. 21. Szolgai állapotban hivatattál el? Ne gondold vele, sőt ha szabad lehetsz is, inkább élj azzal. 22. Mert az Úrban elhívott szolga az Úrnak szabadosa; hasonlóképpen, aki szabadságban hivatott el, Krisztusnak szolgája.”⁴

A középkori keresztény fogalom tartalma négy részből tevődik össze. Abból, hogy a hivatással rendelkezőt valaki (Isten) elhívta; hogy az elhívás a valamilyen né válásra, azaz egy állapot (a keresztény lelki állapot) kialakítására, irányult; és hogy a beteljesített elhívás azonos a megváltással és az Isten nyájában való étellel.⁵

3 Vö.: Arisztotelész: Nikomakhoszi etika I. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1987.

4 1Kor 7.20–22. In: Szent Biblia (ford.: Károli Gáspár).

5 Frickenstein, Scott G.: The Concept of „Calling” and its Relevance to the Military Profession 5. o., Maxwell Air Force Base, Alabama, 2005, www.dtic.mil/get-tr-doc/pdf?AD=ADA476257 (letöltve 2011. 06. 26.)

A középkori keresztény hivatás-fogalom is az emberi boldogság elérésének az eszköze, akárcsak az arisztotelészi természetből fakadó szerep, azonban a hivatás azáltal több a természeti szerepnél, hogy értelmében az ember mellett valaki másnak, Istennek, is szerepe van az emberi boldogság elérésében. Egész pontosan, a biblikus keresztény elképzelés szerint, hiába él valaki erényesen (bátran, mértékletesen, bölcsen és igazságosan), az önmagában még nem elegendő a boldogság eléréséhez. Az emberi boldogság eléréséhez szükség van Isten elhívására, ami azoknak a keresztény erényeknek a kijelöléseként fogható fel, amelyek megszerzése és gyakorlása az isteni megváltáson keresztül elvezet a boldogsághoz (hit, remény, szeretet).⁶

A középkor során a hivatásfogalom paradigmátikus formája a középkori szerzetesség eszmeiségében érhető tetten, amiként azt például Szent Benedek regulája tanúsítja az Úrban való elhívást Isten szolgálataként értelmezve:

„Hallgasd meg, ó fiam, a mester parancsait, és hajlítsd hozzá szíved figyelmesen, fogadd a jósaág atya intéseit készségesen és tetteikkel teljesítsd, hogy visszatérj az engedelmesség fáradtságos munkájával ahhoz, akitől elszakadtál az engedetlenség tunyasága által. Hozzád intézem most tehát szavaimat, aki lemondasz saját akaratodról, és az engedelmességnek hatalmas és hírneves fegyverzetét veszed magadra, hogy Krisztus Urunknak, az igaz Királynak harcosa légy”.⁷

A reformáció hivatásfogalma

A középkori keresztény hivatás-fogalomnak leginkább a szerzetes papság volt képes megfelelni, hiszen a legtöbbször ők voltak képesek olyan életformát élni, amellyel elsajátíthatók voltak a keresztény erények. Ezzel a gyakorlatban a társadalom nagy része ki volt zárva a hivatás gyakorlásából, illetve a megváltásból. A reformáció pontosan erre a problémára adott választ a hivatás-fogalom átértelmezésével.

Az olyan reformátorok véleménye szerint, mint Luther és Kálvin, a megváltáshoz és a boldogsághoz vezető hivatás nem csupán Isten közvetlen szolgálatával érhető el, hanem közvetett módon is, ha valaki a mindennapi munkája és a családi élete során keresztényi életet él. Luther szerint:

„Először is figyelemmel kell lenni arra a különbségre, hogy más a hivatal és más a személy, vagyis, hogy más a tett és más a végrehajtója. Mert valamely hivatal vagy tett magában véve igenis lehet jó és helyes, de azért mégis rosszá s helytelenné válik, ha a személy, vagyis az, aki végrehajtja, nem jó s nem jár el helyesen. A bíró hivatala fenséges, isteni hivatal, szolgáltasson bár igazságot akár szóval, akár tettel, mint a hóhér. De ha olyasvalaki gyakorolja, akire nincsen bízva, avagy ha az, akire bízta haszonleséssel, részrehajlással gyakorolja, akkor az a bírói hivatal már se nem jó, se nem helyes. A házasság is fenséges és isteni intézmény, mégis sok a gazfickó a házasság állapotúak között. Így vagyunk a katonarenddel, vagy hivattal, vagy mesterséggel

⁶ 1Kor 13.13.

⁷ Szent Benedek regulája. 0.1-0.3, https://bences.hu/data/files/regula_magyar.pdf (letöltve 2018. 06. 26.)

is: magában véve helyes és isteni, de arra kell ügyelni, hogy a katonaszemély is arra-való és derekas legyen...”⁸

A reformáció hivatás-fogalma az elhívás célzott körének a kiterjesztésén túl megtartotta a korábbi keresztény fogalomnak azokat a főbb jellemzőit, hogy Istennek kell valakit elhívnia, hogy hivatása legyen, hogy egy bizonyos állapot kialakítása a cél, illetve, hogy az eredmény a megváltás, és a tágon értelmezett keresztény közösségben való élet.⁹

A világi hivatás-fogalom

A világi hivatásfogalom kialakulásának két lépcsőjét különböztethetjük meg: a reformáció hivatás-fogalmának az elvilágiasodását a kapitalista gazdaság kialakulásán keresztül, a 16. századtól kezdve, illetve a kapitalista gazdaságnak a hagyományos társadalmi viszonyokra gyakorolt romboló hatásaira adott keresztényszocialista választ a 20. század első felében.

Max Weber a *Protestáns etika és a kapitalizmus szelleme* c. munkájában hívta fel arra a figyelmet, hogy a protestánsok munkaerkölcse nélkül nem lett volna lehetséges a modern kapitalista termelés munkaerkölcse, amely a 16. századtól kezdve átformálta a társadalmat. Weber szerint

*„a kapitalista kultúra 'társadalometikájára' jellemző, sőt bizonyos értelemben meghatározó a hivatásbeli kötelességek sajátos, valójában azonban egyáltalán nem magától értetődő gondolata. Ez azt jelenti, hogy az egyénnek kötelességtudatot kell éreznie – és érez is – 'hivatásbeli' tevékenységének tartalmával szemben, bármi legyen is az s tekintet nélkül arra, hogy az elfogulatlan érzület előtt ez akár mint munkaerejének, akár mint dologi javainak ('tőke') tiszta értékesítése tűnik fel”.*¹⁰

A protestáns (Weber szerint elsősorban kálvinista) erkölcs és a kapitalista erkölcs közötti kapcsolat Weber szerint annak a következménye, hogy a kálvinizmus szerint Isten már előre eldöntötte, hogy kit fog megváltani és kit nem, így akármit is tesz valaki az élete során (például él istenes életet), azzal nem járulhat hozzá a megváltásához. A kiválasztottság ténye biztosan ugyan csak a halál után ismerhető meg, ám mivel Isten a kiválasztottakat arra rendelte, hogy életük során növeljék Isten evilági dicsőségét, ezért az evilágon elért sikerek bizonyos értelemben jelzik a kiválasztottságot a sikert elérő számára. Ez a koncepció mindenki számára indokolja, hogy életében, világi munkáján és családi életén keresztül Isten dicsőségének emelésére törekedve

8 Luther: A katonai hivatásról. 6–7. o. In: Masznyik Endre (szerk.) Luther Márton művei 5. kötet. Pozsony, 1910.

9 Vö.: Waalkes, Scott: Rethinking Work as Vocation. From Protestant Advice to Gospel Corrective 137. o. In: Christian Scholar's Review (44), 2015.

10 Weber, Max: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme. 52. o., Budapest, Gondolat, 1982. Lásd még: „A modern kapitalista szellemnek, s nemcsak a szellemnek, hanem az egész modern kultúrának egyik döntő alkotórésze: a hivatás gondolatán alapuló racionalis életvezetés a keresztény aszkézis szelleméből született.” (Uo.: 285. o.)

minél sikeresebb legyen, hiszen a sikerei a kiválasztottságának jelei lehetnek. A siker elérésének egyik fontos területe pedig a gazdaság és a kereskedelem.¹¹

A protestáns erkölccsel a korban a katolikus valláserkölcst állt szemben, amelynek értelmében az embernek nem szabad haszonra kölcsön adnia és felhalmoznia a javakat, és ezáltal arra törekednie, hogy a társadalomban magasabb pozícióba kerüljön, mert a korábban idézett páli levél értelmében a megváltásig mindenkinek meg kell maradnia abban a társadalmi pozícióban, ahová született.¹² A katolikus koncepció gyökere a korai középkorban keresendő, amikor a rossz életfeltételek miatt az emberek éheztek, és a haszonra kölcsönzés a kihasználásukkal lett volna egyenértékű, amit az Egyház ezért szigorúan tiltott. Az életfeltételek javulásával aztán különbséget tettek az fogyasztási kölcsön és a kereskedelmi kölcsön között, és az utóbbit – kivételként – az egyház sem ellenezte, a főszabály azonban továbbra is haszonra történő kölcsönzés (az *usura*) tilalma volt.¹³ A gazdaság és kereskedelem volumenének a szintlépéséhez, illetve a társadalom szerkezetének átalakulásához ezért szükség volt a protestáns valláserkölcst kialakulására.

A 19. század második felére a kapitalista gazdaság elterjedése lebontotta a hagyományos (természetes) közösségi kötelekeket, és emberek tömegeit szolgáltatni ki a kapitalista gazdaság haszonélvezőinek. Ezzel az erkölcsi szempontból is igen problémás helyzettel a különböző politikai ideológiák különbözőképpen igyekeztek megküzdeni. Az újabb ideológiák közül a szocializmus a társadalmi egyenlőség biztosítására törekedett. A szocialisták a társadalmat ellenérdekű és egyenlőtlen osztályokra bontották, a kapitalizmus kárvallottjaira (a proletariátusra) és haszonélvezőire (a tőkés kapitalistákra), és a történelmet ezen két osztály olyan párharcaként értelmezték, amelyből végül szükségszerűen a proletariátus, és vele a társadalmi egyenlőség, emelkedik ki győztesen.

A másik új ideológia a keresztényszocializmus volt, amely a szocializmussal szemben nem kívánta megváltoztatni a társadalomnak a kapitalista gazdaságra épülő szerkezetét, hanem annak a talaján állva kívánta mérsékelni a kapitalizmus erkölcsileg káros hatásait. A keresztényszocialista megoldás megfogalmazásai azok a pápai körlevelek voltak, amelyekben a pápák a társadalmi problémák megoldásaként keresztény értékeken alapuló iránymutatást kínáltak. Az első ilyen körlevél XIII. Leo pápa 1891-ben megjelentetett *Rerum Novarum* (Új dolgok) c. enciklikája volt, majd ezt követte 1931-ben XI. Piusz pápa *Quadragesimo anno* (Negyven évvel korábban) c. enciklikája, amely címében a negyven évvel korábban megjelent *Rerum Novarum*-ra utalt.

A *Quadragesimo anno* a kapitalizmus által okozott erkölcsi problémákat (ekkor a gazdasági világválság jelentette problémákat) úgy kívánta orvosolni, hogy a társadalmat hivatásrendek mentén osztotta fel.¹⁴ A hivatásrendek az egy társadalmi

11 Vö.: Weber, Max: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme. II.1. Budapest, Gondolat, 1982.

12 Vö.: Pirenne, Henri: A középkori gazdaság és társadalom története. 55–56. o., Budapest, Gondolat, 1983.

13 Uo.: 214–216. o.

14 Lásd: *Quadragesimo anno* III.6., A „hivatásrendek” együttműködése.
<http://tarsadalomformalas.kife.hu/xi-piusz-papa-quadragesimo-anno/#T48> (letöltve 2018. 06. 26.)

funkciót ellátó szakmát gyakorlókat tömörítik egy csoportba, legyenek akár munkavállalók, akár munkaadók (így keresztbe metszik a társadalmi osztályokat). Az enciklika szerint a társadalomnak szüksége van hivatásrendekre, mivel az állam csak a hivatásrendek közvetítésével képes irányítani a gazdaság és a társadalom működését. Ahogy az enciklika fogalmaz:

„83. ... a társadalomszervezet egyes elemei helyesen felépített rendszerré állnak össze, vagyis hivatásrendekké, amelyekbe az egyének nem a munkaerőpiacon betöltött szerepük szerint tagozódnak be, hanem ténylegesen gyakorolt társadalmi funkciójuk különbözősége szerint. Hiszen az a természetes út, hogy amiképpen az egymás közelében élők közösségeket hoznak létre, úgy azok is, akik ugyanazt a szakmát vagy hivatást gyakorolják, akár a gazdaságban, akár másféle munkakörben dolgoznak, valamiféle szervezetbe, testületbe tömörüljenek. ...

84. Mivel a 'rend', ahogy Szt. Tamás kitűnően elemzi, olyan egység, amely több elem harmonikus elrendezettségéből keletkezik, így a valóságos és fogalmának megfelelő társadalmi rend is megkívánja, hogy a társadalom különböző tagjait valamilyen erős kötelék kapcsolja egységgé. Ez az összekapcsoló erő megvan magában a termelő és egyéb funkciók ellátásában, melynek során az ugyanazon rendi csoporthoz tartozó munkaadók és munkavállalók közös céllal tevékenykednek; megvan ez az erő továbbá a közjóban, amelynek érdekében valamennyi rend a maga helyén segítőleg köteles együttműködni. A rend azután annál szilárdabb, annál hatékonyabb, minél odaadóbban gyakorolják hivatásukat az egyének, illetve az egyes hivatásrendek, és minél kiválóbbat nyújtanak az adott hivatáson belül.”¹⁵

XI. Pius enciklikája egyesíti magában a korábbi hivatásfogalmak néhány jellemzőjét – a hivatást gyakorló odaadását, belső elköteleződését (azaz a biblikus fogalomban a lelkiiséget) és a gyakorlatban való sikerességet (mint a protestáns fogalomnál) –, és új elemeket is megfogalmaz. Az új elemek közé tartozik az, hogy a hivatás a közjó szolgálata valamilyen társadalmi szerepen keresztül, és hogy a hivatásrend egy speciális közösséget alkot a társadalmon belül, amelyre speciális erkölcsi értékek jellemzők.

A világi hivatás elemei

A régi és az új elemek együtt alkotják a modern hivatások olyan fontosabb jellemzőit, mint a belső elköteleződés, a közjó szolgálata valamilyen társadalmi szerep ellátásán keresztül, a monopolisztikus és a közösségi jelleg, a speciális szakmai tudás, illetve speciális erkölcsi és morális értékek.¹⁶

A hivatás a világi elképzelés szerint éppúgy szolgálat, mint a vallásos elképzelés szerint, azonban a korábbi elképzelésekkel szemben a hivatás nem Isten, hanem a közjó szolgálata. A közjó a közösség java, ami megkülönböztetendő a közérdektől,

¹⁵ Uo.: III.6., 83–84.

¹⁶ Vö.: Greenwood, Ernst: Attributes of a Profession. In: Social Work (2), 1957; Huntington, Samuel P.: A katona és az állam. 13–16. o., Budapest, Zrínyi Kiadó–Atlanti Kutató és Kiadó, 1994.

ami a közösség tagjai érdekeinek az összessége.¹⁷ A közjó nem csupán a közösséget egy adott pillanatban alkotó közösségi tagok érdekeivel áll összefüggésben, hanem azzal a közösséggel, aminek van múltja, jelene és jövője. A közjó a közösség, mint a mindenkori tagjaitól elvonatkoztatott közösség számára való jó. A közösség számára való jó a közösség múltjára való emlékezést meghatározó hagyományokra, illetve a közösség jelenjét és jövőjét biztosító külső biztonságára, közösségen belüli békére, közösségi igazságosságra, közösségi egészségre, a közösségi kultúrára és a közösségi prosperitásra terjed ki.

A közösség, bár a részeihez való viszonyában és történelmében értelmezhető egy kvázi élőlény felépítéseként és történeteként,¹⁸ nem (tudatos) élőlény. Ennek megfelelően a közösség nem is képes elhívni valakit, mint ahogyan Isten (és általánosabb értelemben az ember) képes erre. A középkori keresztény elképzelés szerint a hivatás Isten elhívásával, illetve az elhívásnak a lélekben való felismerésével jön létre, azaz ha Isten elhívott valakit, és az elhívott ezt felismerte, akkor neki nincs mit tenni, Isten szolgálatának kell szentelnie az életét. A modern hivatás - ezzel szemben - nem elhívás eredménye, hanem választásé, amelynek azonban lehet erősebb-gyengébb alapja a „lélekben” felfedezett érzelmi kötődés a közösséghez.¹⁹ A modern hivatás gyakorlója többé-kevésbé tudatosan dönti el, hogy vajon a közjót kívánja-e szolgálni, illetve hogy milyen módon kívánja szolgálni azt.

A közjó szolgálatát a hivatásrendek és tagjaik a társadalmi szerepek ellátásán keresztül végzik el. A különböző társadalmi szerepek a közjó egyes részeinek, egyes közjavaknak a szolgálatát foglalják magukba. Például a közösség külső védelmét a katonaság, a közösségi tagok közötti béke fenntartását a rendőrség, a közösségi igazságosság fenntartását az ügyvédek, ügyészek és bírák, a tagok egészségének a megőrzését az orvosok, a közösség kultúrájának fenntartását a tanárok és a közösségi prosperitás elősegítését a tudósok (kutatók) látják el.

A hivatásrendek monopolizálják azokat a társadalmi szerepeket, amelyeket ellátnak, azaz a társadalom adott hivatásrenden kívüli tagjainak nincs módjuk az adott társadalmi szerepet életvitelszerűen ellátni. Például a közösségi tagok egészségével az orvosok foglalkoznak hivatásszerűen, a csontkovácsok és egyéb „kirurgusok” nem. Ennek az a legfőbb oka, hogy a társadalmi szerep sikeres ellátásához speciális szaktudás szükséges, amelynek a megszerzése előfeltételekhez (például felvételi vizsga az egyetemre) és elvárásokhoz (például vizsgák, szakvizsga az egyetem, gyakorlat az egyetemi képzés alatt és után) kötött. Aki megszerzi a speciális szaktudást, az elvileg a hivatásrend tagjává válik (a gyakorlatban ennek vannak még más feltételei), aki azonban nem rendelkezik a szaktudással az a gyakorlatban sem képes sikeresen ellátni a társadalmi szerepet.

17 Vö.: Jennings, Bruce – Callahan, Daniel – Wolf, Susan M.: The Professions: Public Interest and Common Good. In: The Hastings Center Report (17), 1987.

18 Vö.: Eckhart Ferenc: Az organikus állameszme. In: A szentkorona-eszme története, Máriabesenyő-Gödöllő, 2003/1941; Eliot T.S.: A kultúra meghatározása I. Budapest, Szent István Társulat, 2003.

19 Frickenstein, Scott G.: The Concept of „Calling” and its Relevanc e to the Military Profession. 10–11. o., Maxwell Air Force Base, Alabama, 2005, www.dtic.mil/get-tr-doc/pdf?AD=ADA476257 (letöltve 2018. 06. 26.)

A speciális tudás fenntartása, átadása és gyarapítása kizárólag egyéni szinten lehetetlen, ezért a társadalmi szerep ellátása is (a hivatásrendi) közösségi szerveződéshöz kötött. A hivatásrendek közösségként egyesítik magukban az adott hivatás minden gyakorlóját, akik a közösségi természet miatt az adott hivatásrendre jellemző erkölcsi és morális értékekkel rendelkeznek.

A hivatásrendek erkölcsi és morális értékei eredetük szerint legalább négyfélék lehetnek. Egyrészt a hivatásrendek által végzett szolgálat nem a kényszeren alapul, azaz a hivatást gyakorlók nem azért, és bizonyos korlátok között nem úgy szolgálgák a közjót, és látják el a hozzá kapcsolódó társadalmi szerepet, mert mások kényszerítik őket. A hivatásokra jellemző kényszermentesség megnyilvánul a hivatás választására irányuló szabad döntésben, és követelménye a hivatásgyakorlás során ellátandó munka jellegének is. A hivatásgyakorlás ugyanis sok esetben összetett feladatok megoldását jelenti, ami igénybe veszi a hivatásgyakorló egész személyiségét.²⁰ A kényszermentesség ez utóbbi formája a professzionális autonómia, ami a hivatásgyakorlás egyik központi értéke. A hivatásgyakorlás egy másik értéke a professzionális felelősség, ami a hivatásnak a társadalmi szerephez kötöttségéből származik. Mivel a hivatás a közjót monopolizált társadalmi szerep ellátásával szolgálja, ezért a hivatásgyakorlón kívül más azt a szerepet nem képes ellátni, aminek következtében neki speciális felelőssége van a társadalmi szerep ellátásában.

A hivatásgyakorláshoz kapcsolódó harmadik érték a hivatás gyakorlását segíti elő, ezért erőnyeket foglal magába, amelyek hatékonyabbá teszik a hivatás gyakorlását. Például a tudósok esetében a precizitás, a kitartás, az intellektuális nyitottság vagy az intellektuális bátorság megnöveli a kutatások sikerességének a valószínűségét, hiányuk pedig komoly hátrányt okoz.

Végül, a hivatáshoz kapcsolódó értékek abból is származnak, hogy biztosítják a közösségi integritást a hivatásközösségen belül, illetve a hivatásközösség és a civil társadalom között. Az integritás biztosítása folytán épp annyira fontos annak biztosítása, hogy a hivatásközösség tagjai egy közösség tagjainak tekintsék magukat, mint annak, hogy pontosan ezen belső integritás miatt a hivatásrendi közösség ne távolodjon el túlságosan a civil társadalomtól, vagy hogy a hivatásközösség ne éljen vissza a hatalmával, és uralkodjon el a civil társadalmon. Például az orvosi közösség sajátos értékei az élet megőrzése és a szenvedéstől való mentesség, amelyek elősegítésének a Hippokratészi esküvel köteleződnek el. Ezeknek az értékeknek és a Hippokratészi eskünek a követése (belsővé tévése) biztosítja az orvosok közötti szoros viszonyt, illetve egyszerre a tágabb társadalommal fennálló viszonyt is.

A katonai hivatás és a katonai hivatás elemei

A katonai hivatás története visszanyúlik az ókorba, amikor még inkább speciális katonai szerepvállalásként lehet rá hivatkozni, és sajátos megfogalmazásait megtaláljuk a történelem különböző korszakaiban is. Az alábbiakban bemutatom Platón

20 Mitzberg, Henry: Structure in Fives: Designing Effective Organizations. 195. o., London, Prentice-Hall International, 1993.

ókor, Szent Ágoston és John of Salisbury középkori, illetve Samuel P. Huntington újkori elképzelését a speciális katonai szerepvállalásról és a katonai hivatásról, majd a hivatásoknak az előző fejezet végén összegzett jellemzőit specializálom a katonai hivatásra, különös hangsúlyt fektetve a katonai hivatás által magában foglalt erkölcsi és morális értékekre.

*Speciális katonai szerepvállalás és
a katonai hivatás különböző formái az ókortól a 19. századig*

A görög ókorban ugyan még nem beszélhetünk a katonai hivatás fogalmáról, azonban a Platón által bemutatott katonai szerep sok tekintetben hasonlít a katonai hivatás későbbi megfogalmazásaihoz. Ezért mindenképpen érdemes bemutatni Platón elképzelését a speciális katonai szerepvállalásról és a katonák társadalmi kasztjáról.²¹

Platón szerint az állam akkor keletkezik, amikor az egyes ember már nem tudja magát ellátni, hanem természetes szükségletei (élelem, lakhatás, ruházat stb.) kielégítése végett mások segítségét igényli. Az államban a különböző emberek különböző foglalkozásokat látnak el, és saját produktumaikat átengedik a többieknek is, akiknek így azokat nem kell megtermelniük vagy elkészíteniük. Az állam azonban még ebben a megszervezésében sem képes mindenféle természetes szükségletet kielégíteni, mivel sok olyan produktum lesz, amelyet csak más helyen létrejött más államtól lehet beszerezni, cserébe a saját állam által előállított javakért. Ezt az államot Platón primitív államnak hívja.

A primitív állam nem a végső állomása az államfejlődésnek, mivel Platón szerint a természetes szükségletek kielégítése nagyobbra törő vágyakat eredményez, amelyek kielégítése ismét új vágyakat, és így tovább. Ezeknek a vágyaknak a kielégítése szintén az állam feladata. Például az emberek először csak védeni akarják magukat az időjárás ellen, majd állandóan lakni akarnak valahol, majd kényelmesen akarnak lakni valahol és így tovább. A vágyak módosult újratermelésének az lesz a következménye, hogy azok kielégítéséhez nem lesz elegendő az állam eredeti területe, hanem újabb területekre és erőforrásokra van szükség. Az új területek/erőforrások megszerzésének az igénye hozza létre a háborút és az azt megvívó professzionális hadsereget, amely egyszerre alkalmas eszköz az új területek/erőforrások megszerzésére és a saját területek/erőforrások megvédésére. Platón szerint ugyanis több mesterséget egyszerre nem lehet tökéletesen végezni, ezért szükség van a csak a külső ellenség ellen viselt háborúban harcolni tudás mesterségét ellátó csoportra is. Ennek a csoportnak a tagjai az állam őrei.

A szervezett katonaság tagjainak testi természetük szerint ébernek, gyorsnak és erősnek kell lenniük, lelki természetük szerint pedig természetes módon bátornak – ami Platón szerint főként az indulatosságban áll –, hogy hatékonyan léphessenek fel az ellenséggel szemben, és bölcsnek, hogy felismerjék, hogy ki az ellenség, és ki nem az (a saját állam nem az).

²¹ Platón: Állam. 369b-376c, 132–145. o., Budapest, Atlantisz, 2014.

Az örök Plátón szerint az igazságosan berendezett állam részét alkotják, melynek más részei a vezetők, akik vezetik az államot, és a termelők (földművesek és kézművesek), akik ellátják az öröket és a vezetőket. Az, hogy ki melyik kasztba tartozik, nem a saját döntésén, és nem is isteni elhíváson múlik, hanem azon, hogy milyennek születik. Plátón szerint ugyanis

„Ti valamennyien... akik az államban éltek, testvérek vagytok, ám a benneteket megformáló isten azokba, akik közületek a vezetésre alkalmasak, szüléskor aranyat kevert, ezért ők a legértékesebbek. A segéderőbe ezüstöt, a földművesekbe és a kézművesekbe vasat, illetve bronzot kevert. Mivel valamennyien rokonok vagytok, többnyire önmagatokhoz hasonló utódokat fogtok létrehozni, de az is megeshetik, hogy az aranyból ezüst-, vagy az ezüstből aranyivadék származik, és ugyanígy a többiekénél is”.²²

Plátón szervezett hadserege ezért, bár képzett katonákból áll, nem hivatásos hadsereg a fent tárgyalt értelemben, hiszen tagjai nem isteni elhívás vagy választás útján lesznek tagjai, hanem természetes kényszer, beleszületés útján.

* * *

A középkorban Plátón elmélete tovább élt és kiegészült. Szent Ágoston szerint az Isteni szándéknak megfelelően, de a fejedelem által vezetett igazságos háborúban bárki részt vehet, aki a fejedelemnek, vagy a fejedelmet képviselő személynek való engedelmességen túl a megfelelő motivációval rendelkezik a háborúban való részvételre. A megfelelő motiváció kizárja az erőszak szeretetét, a bosszúszomjas kegyetlenséget és a hataloméhséget, illetve az ádáz és engesztelhetetlen ellenségességet és a vad ellenállást (utóbbi lelki jelenségek megfeleltethetők a platóni örök indulatosságon alapuló bátorságának). A nem megfelelő motiváció bűnössé teszi még azokat is, akik az Isten által irányított oldalon harcolnak. A megfelelő motiváció ezzel szemben az igazságos háború célpontjainak a bűntől való megváltását célozza.²³ A motiváció annak az isteni szándéknak, a megváltásnak és a boldogság előidézésnek a belsővé tétele, amellyel Isten megindítja vagy megparancsolja az igazságos háborút. Ezért a megfelelő háborúviselési motiváció a katonák Isten általi elhivatottságának, azaz a katonai hivatásnak, a jele, még abban az esetben is, ha az elhivatott személy nem rendelkezik katonai kiképzéssel.

Szent Ágoston elképzelését a 12. században John of Salisbury fejlesztette tovább, összehangolva azt a platóni elmélettel. Salisbury szerint

„... az állam... egyfajta test, amelybe isteni adomány jótéteménye lehel lelket, s amelyet a legteltesebb méltányosság akarata mozgat és az ész bizonyos mérséklete irányít. Azon dolgok pedig, amelyek bennünk a vallásos tiszteletet megalapozzák és formálják, és az Istennek... végzett szertartásokat ránk hagyományozzák, a lélek

²² Uo.: 415a-b, 209. o.

²³ Augustine, Saint: Reply to Faustus the Manichean bk. XXII., chap. 74., 301. o. In: Schaff, Philip (szerk): Nicene and Post-Nicene Fathers of Christian Church IV., Buffalo, The Christian Literature Company, 1887.

helyét töltik be az államtestben. Azokat tehát, akik a vallásos tiszteletet irányítják, mintegy a test lelkeként kell elfogadnunk és tisztelnünk. Mert ugyan ki kételkedik abban, hogy a szentségek szolgálói magának Istennek képviselői... A fejedelem az államban a fej helyét tölti be, egyedül Istennek van alávetve és azoknak, akik Őt képviselik a földön, ahogyan az emberi testben is a lélek élteti és irányítja a fejet. A szív helyét a szenátus tölti be... A szem, a fül és a nyelv tiszte a bírákat és a provinciák elöljáróit illeti. A hivatalnokok és a katonák felelnek meg a kezeknek. Azok, akik állandóan a fejedelem körül szolgálnak, az oldalakhoz hasonlóak. A gazdasági tisztviselők és a felügyelők... a gyomor és a belső szervek hasonmásai. ... Az örökké földhöz tapadt lábaknak a földművesek felelnek meg...”²⁴

Salisbury úgy képzelte el az államot, mint egy olyan embert, akit elhívott Isten, és ezért Istent szolgálja. A hasonlat alapján ugyanis az állam lelke az Istent a földön képviselő Egyház, amelynek tagjai Isten által elhivatott életüket vezetik, és ami a fejedelmen keresztül vezeti az államot.

Egy, az 5. század végén élt Gelasius pápáig visszavezethető középkori politikaelméleti elképzelés, a két kard elmélete, szerint az Egyház és a világi uralkodó együtt uralkodik a keresztény világon, mert amíg az Egyház spirituális harcot folytat a Gonosz ellen, addig a világi uralkodó a katonák segítségével anyagi téren folytatja a harcot. Ezen elképzelés 11–12. századi formája szerint a világi uralkodó és a katonák a harcot az Egyház felhatalmazásával vívják, azaz a világi uralkodó alárendelt az Egyháznak.²⁵

A katonák isteni elhivatottságát még jobban hangsúlyozta a 12. században Clairvaux-i Szent Bernát *A templom lovagjainak ajánlott könyv az új lovagság dicséretéről* c. művében. A mű a templomos lovagok számára írt dicsőítés és regula. Bernát szerint a templomos lovagok egyszerre harcolnak a „hús és a vér” ellen, illetve a „gonoszság magasságban lakozó szellemei” ellen. Az előbbi – világi – harcot a világi lovagság is folytatja, az utóbbi – spirituális – harcot pedig a szerzetesek is. A kettőt együtt azonban csak az új lovagság, a templomos lovagok, végzik. Bernát így fogalmaz:

„... ki ne tartaná rendkívül csodálatra méltónak – bár nyilvánvalóan szokatlan –, amikor valakit egy személyben öveznek fel [a világi lovagok] félelmet parancsoló kardjával, és ruháznak fel [a szerzetesek] tiszteletet ébresztő övével. Minden tekintetben rettenthetetlen és gondtalan az a lovag, aki egy időben ölti testére a vasat, s lelkére a hit páncélját. E két fegyverzet oltalmában sem démontól, sem embertől nem fél. Még a haláltól sem retten vissza az, aki halni vágyik. Mi félnivalója van annak, akinek életében és holtában az élet Krisztus és a halál nyereség? Hittel és örömmel él Krisztusért, de még inkább az elmúlásra és a Krisztussal való együttlétre vágyik; ez utóbbi ugyanis jobb.”²⁶

24 John of Salisbury: Policraticus V.2. 103–104. o. Budapest, Atlantisz, 1999.

25 Canning, Joseph: A középkori politikai gondolkodás története 300–1450 60. skk. és 127. skk., Budapest, Osirisz Kiadó, 2002.

26 Clairvaux-i Szent Bernát: A templom lovagjainak ajánlott könyv az új lovagság dicséretéről. I.1. 169. o. In: Veszprémy László (szerk.) Az első és második kereszties háború korának forrásai. Budapest, Szent István Társulat, 1999.

A templomosokból álló hadsereg így az isteni elhivatottság egy formájának segítségével védelmezi a keresztény államot és társadalmat az eretnekek, és az iszlám képviselői ellen.

* * *

A korai újkor elején, a 16. században vagy továbbéltek a középkori elképzelések, például Luthernek *A katonai hivatásról* c. írásában,²⁷ vagy a zsoldosok növekvő alkalmazásának köszönhetően kárhóztatták a katonai (zsoldos) professzionalitást.

Niccolo Machiavelli *A háború művészete* című művében úgy vélekedett, a zsoldos katonaság maximum a béke helyreállítására jó, a békében nincs semmilyen szerepe. Machiavelli egyik következtetése ezek alapján az, hogy az ilyen természetű katonáskodás, lévén csak a béke helyreállításának az eszköze, csak eszközként értékes, önmagában nem. Ennek megfelelően a zsoldos katonáskodás önmagában értékes mesterség sem lehet, mivel a mesterség erények kialakításával és gyakorlásával jár együtt. A háborúzáshoz kiválóan értő zsoldosok azonban sok esetben még eszközként sem jó katonák, mert megbízhatatlanok, azaz ahhoz húznak, aki többet fizet nekik, és mert nem békeszerető, azaz nem érdekük a béke, mivel akkor nincs rájuk szükség, és ekkor nem is tudnak megélni. A zsoldosok ezért vagy igyekeznek fenntartani a háborút, vagy a békeidőkre készülve fosztogatnak a háborúban, azaz a professzionális (zsoldos) katonáskodás folyton csak rombolással, cselvetéssel és erőszakoskodással jár.

Machiavelli másik következtetése a már létrehozandó hadsereg jellegére vonatkozik. Az állam háborúinak vívására ugyanis szükség van a katonákra, akiknek azonban az állam polgárainak kell lenniük, akik békeidőben polgári mesterséget űznek. Az ilyen, úgynevezett, állampolgár-katonák nem mesterséggként, hanem önvédelemből, vagy az állam dicsőségre folytatják a háborúskodást. Machiavelli számára ezért a katonai hivatás nem létezik, vagy legalábbis nem különbözik az „állampolgári hivatás”-tól.²⁸

Az újkor, és azon belül a 19. század, Samuel P. Huntington szerint, kiemelkedő jelentőséggel bírt a katonai hivatás szempontjából. A korábbi századok „műkedvelő” arisztokrata és a saját meggazdagodását előtérbe helyező zsoldos tisztjeivel szemben ugyanis a 19. században alakult ki a katonatiszti hivatás, amelynek keretében a katonatiszt szaktudással rendelkezik, testületet alkot és felelősséggel bír a hazája iránt.²⁹

A tiszti hivatás megteremtésében Carl von Clausewitznek és az idősebb Helmut von Moltkénak jelentős szerepe volt. Clausewitz szerint a katonatisztek szaktudásának részét képezi a katonai szemlélet is. A szemlélet egy helyzet és a tapasztalatok megítélését lehetővé tevő, tapasztalatokkal alátámasztott fogalmi keret, amely lehetőséget ad a helyzetben szerzett tapasztalatok alapján a közvetlen, azaz a helyzet

27 Luther: *A katonai hivatásról*. 43. o. In: Masznyik Endre (szerk.) Luther Márton művei 5. kötet, Pozsony, 1910.

28 Machiavelli, Niccolo: *A háború művészete*. 451–460. o. In: Machiavelli művei I., Budapest, Európa Könyvkiadó, 1978.

29 Huntington, Samuel P.: *A katona és az állam*. 24–63. o., Budapest, Zrínyi Kiadó–Atlanti Kutató és Kiadó, 1994.

megítélésén nyugvó döntéshozatalra. Másként fogalmazva, a szemlélet egy helyzetnek egy olyan nézőpontja, amelyből lehetséges a helyzet olyan megítélése, ami egyben döntés is a helyzetben való cselekvésre nézve. A szemlélet alapján való cselekvés éppúgy kizárja az előre adott szabályok vak követését és alkalmazását, mint ahogy kizárja a teljesen önálló, mérlegelésen nyugvó döntéshozatalt is.

A katonai szemlélet a helyzetek megítélését és az azokban való cselekvést elősegítő katonai nézőpont alkalmazása.³⁰ Moltke szerint katonai szemléletet elsajátító tiszt számára a feletteseknek nem a cselekvést végletesen szabályozó parancsokat kell adniuk, hanem a cselekvést „vezérlő szempontokat” kijelölő direktívákat, amelyeket a tiszt képes önállóan megvalósítani.³¹ A direktívát kiadó felettes azért lehet biztos abban, hogy beosztottja a megfelelően fogja végrehajtani a feladatot, mert mindketten rendelkeznek a katonai szemlélettel.

Clausewitz szerint a katonai szemlélet alapja a háború kétféle értelmezése, és a kétféle értelmezés viszonya egymáshoz. A háború egyrészt az ellenség akaratanak alávetése, másrészt pedig valamilyen politikai cél megvalósítása. Amíg az akarat-alávetés az erők szélsőségesen széles bevetését igényli az ellenség abszolút megsemmisítéséért a háborús erőszak eskalációja folyamán, addig a kijelölt politikai cél megvalósítása felé való törekvés bármikor új irányt kaphat egy új politikai cél kijelölésével, illetve blöffként is szolgálhat egy másik, nem nyilvános politikai cél eléréséhez. Az előbbi az abszolút háború, az utóbbi pedig a valóságos háború fogalmának meghatározása, amelyek azonban a látszat ellenére nem a háborúk két típusát jelentik.

Clausewitz értelmezésében minden háború részben abszolút háború, részben pedig valóságos háború. Ez azt jelenti, hogy az emberi konfliktusok közül csak azok lehetnek háborúk, amelyek kisebb vagy nagyobb mértékben megvalósítják a háborúnak mindkét értelmezését. Clausewitz szerint az olyan hadvezérek háborúi, mint Nagy Sándor, Nagy Frigyes vagy Napóleon, már-már tökéletesen megvalósították az abszolút fogalmat, más háborúk pedig inkább a valóságos fogalom alá tartoznak. Ez azonban nem jelenti azt, hogy Napóleon háborúi csak abszolút háborúk lettek volna, hiszen Napóleonnak is voltak politikai céljai.³²

A tiszti hivatás Huntington által megjelölt elemei közül a szaktudás részben magába foglalja a haza iránti felelősséget, hiszen a valóságos háborúk politikai jellege az államérdek érvényesítését jelenti, amiben a háborúnak bizonyos esetekben egyedülálló, és mással nem helyettesíthető eszközértéke van.³³

A tiszti hivatás harmadik huntingtoni jellemzőjét, a katonatisztek testületi jellegét, tekintve már Machiavelli hangsúlyozta, ókori római szerzőkre hivatkozva, a fegyelmezettség fontosságát. A természetes bátorság hiányában ugyanis, ami csak

30 Clausewitz: A háborúról. I. 132–133. o., Budapest, Zrínyi Kiadó, 1961.

31 Moltke, id. Helmuth von: Hadtudományi írások. (Részletek) 343–349. o. In: Dr. Kocsis Bernát (szerk.) Válogatás burzsoá hadtudományi írásokból, Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1985.

32 Clausewitz: A háborúról. I. I. 1. fejezet, Budapest, Zrínyi Kiadó, 1961.

33 Clausewitz: A háborúról. II. 8. 4–6., Budapest, Zrínyi Kiadó, 1961; Moltke, id. Helmuth von: Hadtudományi írások (Részletek) 331–332. o. In: Dr. Kocsis Bernát (szerk.) Válogatás burzsoá hadtudományi írásokból, Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1985.

kevés emberben van meg, a fegyelmezettséggel lehet mesterségesen bátrakká tenni a katonákat.³⁴

Machiavelli elképzelése németalföldi (Justus Lipsius) közvetítéssel elterjedt egész Európában. A 19. században az egyéni fegyelmezettség egyszerű büntetéssel és jutalmazással való megkövetelését a hadtudományi elméletben kiegészítette a fegyelmezettség szervezeti struktúráján alapuló, illetve kollektív nevelésen alapuló kialakításának az igénye. A szervezeti struktúrát illető igényt Ardant Du Picq fogalmazta meg, aki szerint a természetesen bátor katonák egyénileg és tipikusan sikertelenül igyekeznek leküzdeni az ellenséget, a fegyelmezetten együttműködő katonák azonban együttesen, és ezért sikeresen. Du Picq példája szerint

„[n]égy egymást nem ismerő, bátor embernek nem lesz mersze megtámadni egy oroszánt. Négy kevésbé bátor, ámde egymást jól ismerő ember, akik tisztában vannak egymás megbízhatóságával és következőképpen segítőkészségével, eltökélten megtámadná az oroszánt. Ez a katonai szervezettség tudománya dióhéjban”.³⁵

A fegyelem nevelésen alapuló kialakítását illetően pedig Moltke úgy fogalmaz, hogy

„[nem] a büntetés az egyetlen eszköz, amivel a fegyelmet fenntarthatjuk. Ehhez odatartozik a katona egész nevelése... Az a nevelés, amit a katona az iskola elvégzése után kap, fontosabb, mint amit ott tanult, azaz a rendszeretet, pontosság, tisztaság, engedelmesség, hűség, röviden a fegyelemhez való szoktatás”.³⁶ „A fegyelmet... nem lehet begyakoroltatni: élménnyé kell válnia.”³⁷

A neveléssel Moltke nem az egyéni vakfegyelmet kívánta a katonatisztekkel elsajátíttatni, hanem a bajtársiasságra, a példamutatásra (a bátorságban) és a beosztottakról való gondoskodásra építő csapatszellemet.³⁸

A katonai hivatás elemei

Vázlatszerűen végigtekintve a speciális katonai szerepvállalás és a katonai hivatás történetén, azt látjuk, hogy a katonai hivatásban nagyon hasonló elemek alakultak ki és váltak fontossá, mint a többi hivatás esetében. A speciális katonai szerepvállalás Platóntól kezdve az államhoz kapcsolódott, amelyet Szent Ágostontól kezdve kiegészített az állam elhivatott szolgálata, végül Clausewitztól, Du Picqtól és Moltkétól a katonai (katonatiszti) hivatásgyakorlásra úgy tekintettek, mint az állam szaktudáson alapuló, szervezett és erkölcsi értékekkel is megerősített testületben való, elhivatott szolgálatára. Az isteni elhívást a 16. századot követően felváltotta a hivatás választása,

34 Machiavelli, Niccolo: A háború művészete. 488–496. o. In: Machiavelli művei I., Budapest, Európa Könyvkiadó, 1978.

35 Du Picq, Ardant: Battle Studies. II. 1. 1., 110. o., New York, The Macmillan Company, 1921.

36 Moltke, id. Helmuth von: Hadtudományi írások. (Részletek) 366. o. In: Dr. Kocsis Bernát (szerk.) Válogatás burzsoá hadtudományi írásokból. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1985.

37 Uo.: 367. o.

38 Uo.: 365. o.

amely a 20. században a hivatásrendek által a katonatisztek mellett kiterjedt a katonaság nagyobb részére.³⁹

A katonai hivatás minden mai elemének vizsgálata és bemutatása meghaladja a jelen tanulmány kereteit, ezért a legtöbb elem esetében csak jelzem a hagyományos elemekhez képesti elmozdulást, és csak a katonai hivatásban szerepet kapó erkölcsi és morális elképzelésekre térek ki hosszabban.

A katonai hivatás éppúgy a közjó társadalmi szerepen keresztüli szolgálata, mint a többi hivatás esetében. Az a társadalmi szerep, ami megkülönbözteti a katonai hivatást a nem katonai hivatásoktól, elsősorban a társadalom védelme külső ellenséggel szemben (ezzel szemben más hivatások a tudást/igazságot, egészséget, igazságosságot stb. előmozdító társadalmi szerepet töltenek be). Ezt a társadalmi szerepet a hivatásos katonaság monopolizálta, amely monopólium talán annak ellenére is fennállónak tekinthető, hogy az államhatártól távoli területeken tendencia a harctevékenység kiszervezése.

A monopólium egyik alapja a speciális szaktudás maradt, amelyet „az erőszak kezeléseként” és szervezéseként határozhatunk meg,⁴⁰ és amelynek részét képezi a katonai szemlélet Clausewitz által meghatározott elmélete. A clausewitzi elképzelés ma is alapját képezi a katonai szemléletnek, azonban komoly próbálkozások történtek a szemlélet kiszélesítésére abba az irányba, hogy az ne csak a Clausewitz által jól és közletről ismert hagyományos (szimmetrikus) hadviselést foglalja magába, hanem az aszimmetrikus, gerilla, negyedik generációs stb. hadviselést is.⁴¹

A katonai szaktudás más része a katonai technológiák fejlődésével részben átalakult és kiszélesedett, illetve a berkein belül olyan új területek is megjelentek, mint a kiber-hadviselés. A fejlettebb fegyverrendszerek kezelését végző személyzet esetében a katonai hivatáshoz való kapcsoltságot egyszerűbb kimutatni, mivel a fejlettségük ellenére a modern fegyverrendszerek is az erőszak alkalmazásának eszközei, így felhasználásuk belefér „az erőszak kezelésébe” és szervezésébe. A kiber-hadviselésben részt vevő személyzet esetében azonban alaposabb vizsgálatot kíván az a kérdés, hogy miként értelmezhető egy állam informatikai infrastruktúrája elleni támadás, vagy egy ilyen támadás elleni védekezés a katonai „erőszak kezelésének” és szervezésének a szempontjából.⁴²

A speciális katonai szaktudás kiszélesedése azonban nem csupán az új fegyverrendszereknek és a hadviselés új területekre való kiterjesztésének köszönhető, hanem magában foglalja (a régi és) az újabb katonai erkölcsi és morális szemléleteket

39 Következtetésünket megerősíti, hogy Sam C. Sarkesian hasonló következtetésre jutott az 1950-es, 60-as és 70-es évek angolszász katonaszociológiai irodalmát áttekintve. Lásd Sarkesian, Sam C.: *Beyond the Battlefield: The New Military Professionalism*. 5–9. o., New York, Pergamon Press, 1981.

40 Huntington, Samuel P.: *A katona és az állam*. 16. o., Budapest, Zrínyi Kiadó–Atlanti Kutató és Kiadó, 1994.

41 Vö.: Lind, William S. at all: *The Changing Face of War: into the Fourth Generation*. In: *Marine Corps Gazette*, October 1989; Crevel, Martin van.: *The Transformation of War*. New York, The Free Press, 1991.

42 Vö.: Finlay, Christopher J.: *Just War, Cyber War, and the Concept of Violence*. In: Finlay, C.J. *Philosophy and Technology*, January 2018, <https://doi.org/10.1007/s13347-017-0299-6> (letöltve 2018. 06. 26.)

is. A katonai szempontból jelentőséggel rendelkező helyzetek erkölcsi és morális szempontból összetettebbek azoknál a helyzeteknél, amelyekkel más hivatások gyakorlói szembesülnek, így a katonai erkölcsi és morális értékek nem különálló értékek, hanem valamilyen fogalmi (érték)keretbe, azaz szemléletbe tömörülő értékek. Ez a keret kizárja az előre adott erkölcsi és morális szabályok vak követését, és az időigényes mérlegelést, és lehetővé teszi a rövid idő alatt meghozható, és a rendelkezésre álló információk alapján nyugvó helyes döntést.

A katonai erkölcsi és morális szemléletnek több eleme van, ezek a bármely államra, társadalomra, nemzetre jellemző univerzális katonai szemlélet, illetve az egy államra, társadalomra, vagy nemzetre jellemző partikuláris katonai szemlélet.

a) Az univerzális katonai erkölcsi és morális szemlélet

Az univerzális katonai erkölcsi és morális szemlélet eredete és tartalma szerint legalább négyféle lehet: a professzionálisból származó autonómia és felelősség, a katonai hatékonyságot elősegítő értékek, és a tágabb társadalomhoz való integratív viszonyt biztosító jogok és köteleességek.

A katonai hivatásgyakorlás, a közjó hivatásos katonai szolgálata nem a kényszeren alapul, azaz a hivatást gyakorlók nem azért, és bizonyos korlátok között nem úgy szolgálják a közjót, és látják el a hozzá kapcsolódó társadalmi szerepet, mert mások kényszerítik őket.⁴³

A katonai hivatásra jellemző kényszermentesség megnyilvánul a hivatás választására irányuló szabad döntésben, és követelménye a hivatásgyakorlás során ellátandó munka jellegének is. A hivatásgyakorlás ugyanis sok esetben összetett feladatok megoldását jelenti, ami erősen igényben veszi a hivatásgyakorló személyiségét.⁴⁴ A kényszermentesség ez utóbbi formája a professzionális autonómia, ami a hivatásgyakorlás egyik központi értéke. A katonai professzionális autonómia fontos kihatással van a minden személy által bírt morális autonómiára is. A morális autonómia által képesek a személyek a morális elvárások mentén cselekedni, ami többek között magában foglalja a mások morális autonómiájának a tiszteletét, azaz például azt, hogy nem veszik el más, morális autonómiával rendelkező személy életét.

A morális autonómiával való rendelkezés így részben védelmet biztosít a birtokos számára. A katonai professzionális autonómia elsajátításának a feltétele azonban a katonák morális autonómiájának megváltoztatása, csökkenése. A katonai hivatás ellátásával ugyanis a katonák speciális felhatalmazást nyernek arra, hogy elvegyék mások (az ellenség) életét, azaz sérthetik mások morális autonómiáját, illetve elvesztik a saját életüket védő emberi jogokat.

A speciális felhatalmazás és a jogvesztés a katona beleegyezéséhez kötött (például a katonai eskü letételéhez); illetve időleges, mivel amennyiben a katona felhagy a katonai hivatás gyakorlásával, akkor visszaáll az eredeti morális autonómiája;

43 Vö.: Boda Mihály: Az akarattól a tettig: a parancsteljesítés erkölcsi szerkezete. In: Hadtudomány (26), 2016/3–4.

44 Mitzberg, Henry: Structure in Fives: Designing Effective Organizations. 195. o., London, Prentice-Hall International, 1993.

és feltételes, mert a felhatalmazás elnyerése és jogvesztés csak azzal a feltétellel lép életbe, hogy háború van.⁴⁵

A katonai erkölcsi és morális szemlélet második univerzális eleme a katonai professzionális felelősség, ami éppúgy összefügg az autonómiával, mint a hivatásnak a társadalmi szerephez kötöttségével. A katonai felelősség részben az egyéni katonai szinten kap szerepet. Ha valaki speciális professzionális autonómiával rendelkezik, mint a katonák „az erőszak kezelésének” és szervezésének autonómiájával, akkor olyan tetteket is végrehajthatnak, amiket mások nem, ezért az ilyen tettek végrehajtása speciális felelősséggel jár. A katonai felelősség ugyanakkor a katonai közösség, a hadsereg, és a katonai hivatás szintjén is megjelenik. A felelősségnek ebben az értelmében a katonai felelősség a katonai hivatás céljának a megvalósítására és a hozzá kapcsolódó társadalmi szerep ellátására vonatkozik.⁴⁶

A katonai hivatásgyakorláshoz kapcsolódó harmadik univerzális erkölcsi elem a hivatásgyakorlás hatékonyságának elősegítését célozza, mivel bizonyos erények elsajátítása hatékonyabbá teszi a hivatás gyakorlását. Például a bátorság, a becsület, a hűség és a fegyelem erényei nagyban hozzájárulnak ahhoz, hogy a kijelölt feladatokat a katonák hatékonyabban teljesítsék, vagy, hogy egyáltalán képesek legyenek azokat teljesíteni.⁴⁷ Bizonyos erények a hatékonyságot az egyéni szinten segítik elő (például természetes bátorság), mások azonban a közösségi szinten. Az olyan erények ugyanis, mint a becsület és a fegyelem, a hatékonyságot úgy segítik elő, hogy növelik a hadsereg kisebb-nagyobb egységein belüli összetartást és a Du Picq által hangsúlyozott belső, szervezeti integritást.⁴⁸

Végül, a katonai hivatás erkölcsi és morális részéhez kapcsolódó negyedik univerzális elem a katonai hivatásrend és a tágabb társadalom kapcsolatából, azaz a külső integrációból ered. A hadsereg belső integritásának hangsúlyozása és szintjének emelése ugyanis előbb-utóbb előtérbe hozza azt a problémát, hogy a hadsereg túlságosan szeparálódik attól a társadalomtól, amelynek a berkein belül működik. Az ilyen szeparáció azonban a katonai hivatás fogalmán belül lehetetlen, mivel a katonai hivatásrend feladata a társadalom közjavanak a védelme egy speciális társadalmi szerep ellátásával, azaz a szeparálódó hadsereg elveszti a hivatásrendi jellegét. A hadsereg integrációjának az erősítése azonban szükségképpen támogatja a szeparációt, ezért lényeges, hogy a katonai hivatásrendnek olyan értékei is legyenek, amelyek a hadsereget a társadalommal kapcsolják össze.

A társadalmat érthetjük szűkebb, nemzeti társadalom értelemben, ahogyan tágabban, nem csak nemzeti civil (azaz nem katonai) társadalom értelemben is, amely utóbbi magában foglalja a nemzetközi közösség, azaz a saját, az ellenséges és

45 Erről részletesebben lásd Boda Mihály: Soldiers' Autonomy and Military Authority. In: Peter H. J. Olsthoorn (ed.) *Military Ethics and Leadership*, Leiden, Brill Nijhoff, 2017.

46 Huntington, Samuel P.: A katona és az állam. 19–20. o., Budapest, Zrínyi Kiadó–Atlanti Kutató és Kiadó, 1994.

47 Erről részletesebben lásd Boda Mihály: Az erkölcs és a morál katonai jelentősége: Mire jó a katonai cselekvés erkölcsi és morális nézőpontja? In: *Honvédségi Szemle* (145), 2017/4.

48 A becsületre nézve lásd: Boda Mihály: Az alapvető katonai erények mibenléte és helyük a hosszú 19. századi magyar hadtudományos gondolkodásban: 3. rész – A becsület. In: *Hadtudomány*, 2018/3–4.

a semleges állam civiljeit is. A katonai hivatás társadalmi integritást biztosító értékei éppúgy kiterjednek a szűkebb, mint a tágabb társadalommal fennálló integratív kapcsolatok biztosítására. Az ilyen értékek szükségessége a szűkebb társadalom esetében talán nyilvánvalóbb, azonban részben stratégiai indokokra,⁴⁹ részben pedig a katonai hivatás egy hagyományosabb elképzelésére alapozva megmutatható, hogy a tágabb értelemben vett társadalom esetében sem elképzelhetetlen.

Az európai középkorra jellemző elképzelés szerint, ami talán az európai középkornál jóval elterjedtebb és általában véve az indoeurópai népekre, sőt talán azon túl is érvényes, minden emberi társadalom három részre osztható, a katonákra, akik fizikai téren védik a társadalmat, az imádkozókra, akik spirituális téren védik a társadalmat, és a parasztokra, akik termelő munkát végezve ellátják a társadalmat.⁵⁰ Ebből a felosztásból kiindulva azt mondhatjuk, hogy a katonai integritásnak nem csupán a saját nemzetállam tagjai felé kell irányulnia, hanem a nemzetközi értelemben vett civilek felé is. Manapság ez az elképzelés a békeműveletekben nyilvánul meg, amelyek kimondott célja nem a saját állam vagy honfitárs védelme, hanem egy másik állam civiljeinek a védelme.

Az az értékkeret, ami a katonai hivatás gyakorlóit a társadalommal összekapcsolja, a háborús igazságos modern, szekuláris formája, az igazságos háború elmélete. Az igazságos háború modern szekuláris elmélete az civil emberi jogok, és a közösségi jogok védelmére helyezi a hangsúlyt, ezeknek a jogoknak a védelmét tartja igazságosnak, és megsértésüket igazságtalannak. Ennek megfelelően háború igazságos indítása főszabály szerint csak a jogsérelem megszüntetéséhez kapcsolódhat, háború igazságos viselése pedig megint csak főszabály szerint csak a harcolók célbavételéhez és csak harcolóknak való sérülésokozáshoz.⁵¹

A háborús igazságosságának ez az elmélete azért képes a katonai hivatás és a társadalom közötti integrációt erősíteni, mert a modern demokratikus társadalmak alapértéke is az igazságosságának a jogállamiságra és a jogok védelmére épülő formája. A jogvédelem természetesen más részértékeket tűz maga elé a társadalmi környezetben, mint a katonai-háborús környezetben, azonban az igazságosság jellege nagyon hasonló. Összehasonlításként érdemes megjegyezni, hogy a hagyományosabb társadalmakban főként az igazságságnak az érdemre, a becsületre és a bosszúra építő formája kapott/kap jelentőséget (ahogyan a modernizáció előtti európai államokban is), így az ilyen államok esetében a bátorság, becsület, hűség értékek nem csupán a katonai hivatásgyakorlók közötti belső integritást biztosítják, hanem egyben a hivatásgyakorlók és a társadalom közötti külső integritást is. A társadalomfejlődéssel azonban

49 Boda Mihály: Az erkölcs és a morál katonai jelentősége: Mire jó a katonai cselekvés erkölcsi és morális nézőpontja? 94–95. o. In: Honvédségi Szemle (145), 2017/4.

50 Adalberon: Carmen ad Robertum regem. (részl.). In: Sz. Jónás Ilona (szerk.) Középkori egyetemes szöveggyűjtemény (Európa és Közel-Kelet) 194–195. o., Budapest, Osiris Kiadó, 1999; Vö.: Dumézil, George: L'idéologie tripartite des indo-européens, Bruxelles, 1958; Brough, John: The Tripartite Ideology of the Indo-Europeans: An Experiment in Method. In: Bulletin of the School of Oriental and African Studies (22), 1959.

51 Lásd bővebben: Walzer, Michael: Just and Unjust Wars. New York, Basic Books, 2006/1977. Az igazságos háború elmélet katonai vezetési oldalról való bemutatását lásd: Boda Mihály: A katonai vezetés erkölcsi és morális elemei. In: Hadtudomány (25: E-szám), 2015.

a társadalmi igazságosság jellege megváltozott, amit a katonai hivatás értékeinek is le kell követnie.

b) A partikuláris katonai erkölcsi és morális szemlélet

A szűkebb társadalom felé irányuló – külső – integritás alapja azonban nem csupán a háborús igazságosságnak a jogokon nyugvó változata, hanem a partikuláris katonai erkölcsi és morális szemlélet is, amely egyben értékbeli alapja a katonai hivatásgyakorlók belső integritásának is. A partikuláris katonai erkölcsi és morális szemléletben ugyanis osztozik a katonai hivatás minden gyakorolója a szűkebb társadalom elvileg minden tagjával.

A magyar katonák számára jelentőséggel rendelkező partikuláris szemlélet a magyar államhoz, társadalomhoz és nemzethez tartozó katonai szemlélet, amelyet a magyar állam, társadalom és nemzet történelmében fellelhető értékek határoznak meg. A magyar hadtörténelmi értékeket természetesen nem világos ukázként kell felfogni arra nézve, hogy mit tegyen ma a magyar hadsereg, hanem sokkal inkább a magyar katonai hagyomány alkotóelemeiként, amelyek öntudatot, tartást, illetve belső és külső integritást is kölcsönöznek a magyar hadseregnek.

Sajnos egyelőre nem áll rendelkezésre a magyar hadtörténelmi értékek egy alapos és rendszerezett kutatása, azonban egy ilyen kutatásnak mindenképpen ki kellene térnie a szentkorona-tannak a magyar hadviselésben játszott szerepére. A szentkorona-tanról számos tanulmány és könyv született már, azonban ezek majd mindegyike kizárólag általános közjogi elméletként mutatta be és elemezte a szentkorona-tant. Ha azonban csak vázlatosan is végig tekintünk a magyar hadtörténelem eseményein, akkor azt látjuk, hogy legalább a 14. századtól kezdve hivatkoztak a szentkorona-tanra területi hódításaik, vagy éppen a Habsburg abszolutizmussal szembeni harcuk igazolásában a középkori magyar uralkodók (Anjou I. [Nagy] Lajos), a 17–19. századi felkelők és szabadságharcosok (Bocskai, Rákóczi, Kossuth), a dualizmus-kori magyar állami vezetők (Kállay Béni) és az 1930–40-es évek magyar állami vezetői (Horthy).

A szentkorona-tannak létezik egy inkább a védelmi és *reconquista*-jellegű háborúkat alátámasztó megfogalmazása, melynek egy verziója Werbőczy István *Hármaskönyvé*ben található (16. század),⁵² és létezik egy a támadóbb jellegű háborúkat alátámasztó megfogalmazás is Révay Pétertől a 17. század elejéről.⁵³ A szentkorona-tan ezért amellet, hogy általános közjogi elmélet, egyben a háborús igazságosság magyar ideológiája is volt a történelem során.

52 Werbőczy István: Hármaskönyve I. 2-4. czim. 55–59. o., Budapest, Franklin Társulat, 1897, Reprint kiadás, 1989.

53 Révay Péter: Révay Péter Turóc vármegyei főispán rövid emlékirata Magyarországon több mint 600 éve tündöklő Szent Koronájának eredetéről, jeles és győzelmes voltáról, sorsáról. In: Katona Tamás (szerk.) A korona kilenc évszázada. Budapest, Magyar Helikon, 1979.

Összefoglalás

Tanulmányomban a hivatás és a katonai hivatás történetét és elemeit mutattam be, a katonai hivatás elemi közül részletesebben kitérve az erkölcsi és morális elemekre. Ezeknek az elemeknek legalább olyan fontos szerepük van a katonai hivatás egésze, a hivatást gyakorlók és a hivatással kapcsolatban álló társadalom számára, mint a többi elemnek. Hiába ugyanis a megfelelő tudás és szakismeret, az azokat figyelembe vevő katonai cselekvés kizárólag vagy félelemre, vagy erkölcsi és morális értékekre/célokra építő parancsok mentén lehetséges.

Úgy vélem azonban, hogy a félelemre alapozott hadsereg gyenge, vagy legalábbis sokkal gyengébb, mint az, amiben megegyezik az alacsonyabb és magasabb rangú és beosztású katonák erkölcsi és morális szemlélete, mint ahogy az a hadsereg is erősebb, amelyet céljának elérésében erkölcsileg és morálisan támogat a társadalom, annál, amely nem rendelkezik ilyen támogatással. Ha pedig ez így van, akkor a katonai erkölcsi és morális szemlélet kihagyhatatlan a katonai hivatás elemei közül, és minden modern hadseregnek energiát kell fordítania arra, hogy tagjait hozzásegítse ennek a szemléletnek az elsajátításához.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- XI. Pius: Quadregesimo anno. <http://tarsadalomformalas.kife.hu/xi-pius-papa-quadregesimo-anno/#T48> (letöltve 2018. 06. 26.)
- Adalberon: Carmen ad Robertum regem (részl.). In: Sz. Jónás Ilona (szerk.) Középkori egyetemes szöveggyűjtemény (Európa és Közel-Kelet). Budapest, Osiris Kiadó, 1999.
- Arisztotelész: Nikomakhoszi etika. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1987.
- Augustine, Saint: Reply to Faustus the Manichean. In: Schaff, Philip (szerk.): Nicene and Post-Nicene Fathers of Christian Church IV., Buffalo, The Christian Literature Company, 1887.
- Brough, John: The Tripartite Ideology of the Indo-Europeans: An Experiment in Method. In Bulletin of the School of Oriental and African Studies (22), 1959.
- Boda Mihály: A katonai vezetés erkölcsi és morális elemei. In: Hadtudomány (25: E-szám), 2015.
- Boda Mihály: Az akarattól a tettig: a parancsteljesítés erkölcsi szerkezete. In: Hadtudomány (26), 2016/3–4.
- Boda Mihály: Az erkölcs és a morál katonai jelentősége: Mire jó a katonai cselekvés erkölcsi és morális nézőpontja? In: Honvédségi Szemle, (145) 2017/4.
- Boda Mihály: Soldiers' Autonomy and Military Authority. In: Peter H J Olsthoorn (ed.) Military Ethics and Leadership, Leiden, Brill Nijhoff, 2017.
- Canning, Joseph: A középkori politikai gondolkodás története 300-1450. Budapest, Osiris Kiadó, 2002.
- Clairvaux-i Szent Bernát: A templom lovagjainak ajánlott könyv az új lovagság dicséretéről. In: Veszprémy László (szerk.) Az első és második keresztes háború korának forrásai, Budapest, Szent István Társulat, 1999.
- Clausewitz: A háborúról I., Budapest, Zrínyi Kiadó, 1961.
- Crevel, Martin van: The Transformation of War. New York, The Free Press, 1991.
- Dumézil, George: L'idéologie tripartite des indo-européens. Bruxelles, 1958.
- Du Picq, Ardant: Battle Studies. New York, The Macmillan Company, 1921.
- Eckhart Ferenc: A szentkorona-eszme története. Máriabesenyő–Gödöllő, 2003/1941.
- Eliot T.S.: A kultúra meghatározása I., Budapest, Szent István Társulat, 2003.
- Finlay, Christopher J.: Just War, Cyber War, and the Concept of Violence. In: Finlay, C.J. Philosophy and Technology, January 2018, <https://doi.org/10.1007/s13347-017-0299-6> (letöltve 2018.06.26).

- Frickenstein, Scott G.: The Concept of „Calling” and its Relevance to the Military Profession. Maxwell Air Force Base, Alabama, 2005, www.dtic.mil/get-tr-doc/pdf?AD=ADA476257 (letöltve 2018. 06. 26.)
- Greenwood, Ernst: Attributes of a Profession. In: *Social Work* (2), 1957.
- Hedahl, Marcus: Blood and Blackwater: A Call to Arms for the Profession of Arms. In: *Journal of Military Ethics* (8), 2009.
- Huntington, Samuel P.: A katona és az állam. Budapest, Zrínyi Kiadó–Atlanti Kutató és Kiadó, 1994.
- Jennings, Bruce – Callahan, Daniel – Wolf, Susan M.: The Professions: Public Interest and Common Good. In: *The Hastings Center Report* (17), 1987.
- John of Salisbury: Policraticus. Budapest, Atlantisz, 1999.
- Lind, William S. at al: The Changing Face of War: into the Fourth Generation. In: *Marine Corps Gazette*. October 1989.
- Luther: A katonai hivatásról. In: Masznyik Endre (szerk.) Luther Márton művei 5. kötet, Pozsony, 1910.
- Machiavelli, Niccoló: A háború művészete. In: Machiavelli művei I., Budapest, Európa Könyvkiadó, 1978.
- Mitzberg, Henry: Structure in Fives: Designing Effective Organizations. London, Prentice-Hall International, 1993.
- Moltke, id. Helmuth von: Hadtudományi írások. (Részletek). In: Dr. Kocsis Bernát (szerk.) Válogatás burzsoá hadtudományi írásokból, Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1985.
- Moskos, Charles C. Jr.: Tha All-Volunteer: Calling, Profession, or Occupation? In: *Parameters*, 2010-11/Winter.
- Pirenne, Henri: A középkori gazdaság és társadalom története. Budapest, Gondolat, 1983.
- Platón: Állam. Budapest, Atlantisz, 2014.
- Révay Péter: Révay Péter Turóc vármegyei főispán rövid emlékirata Magyarország több mint 600 éve tündöklő Szent Koronájának eredetéről, jeles és győzelmes voltáról, sorsáról. In: Katona Tamás (szerk.) A korona kilenc évszázada, Budapest, Magyar Helikon, 1979.
- Sarkesian, Sam C.: Beyond the Battlefield: The New Military Professionalism. New York, Pergamon Press, 1981.
- Szent Benedek regulája. https://bences.hu/data/files/regula_magyar.pdf (letöltve 2018. 06. 26.)
- Szent Biblia (ford.: Károli Gáspár).
- Waalkes, Scott: Rethinking Work as Vocation: From Protestant Advice to Gospel Corrective. In: *Christian Scholar's Review* (44), 2015.
- Walzer, Michael: Just and Unjust Wars. New York, Basic Books, 2006/1977.
- Weber, Max: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme. Budapest, Gondolat, 1982.
- Werbőczy István: Hármaskönyve. Budapest, Franklin Társulat, 1897, Reprint kiadás, 1989.
- Zelcer, Mark: Ethics for the Weekends: The Case of Reservists. In: *Journal of Military Ethics* (11), 2012.

ABSTRACT

MILITARY SCIENCE – MILITARY AFFAIRS

Jobbágy, Zoltán – Porkoláb, Imre –
Bakos, Csaba Attila – Komjáthy, Lajos – Mező, András –
Czeglédi, Mihály – Farkas, Sándor – Sztankai, Krisztián

Good State – Efficient Military.

Summary research report of Ludovika Research Group. Part 3

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.3–4.3

ABSTRACT:

The research group conducted a qualitative research as it departed from mainstream international theories. It put an emphasis on efficient military, and acknowledged the changes that took place in the field of military theories and warfare. Its research activity focused on civil-military interactions, and the cooperation of the armed forces, law enforcement organisations, and national security agencies. The research activity of the group made clear that military theories must acknowledge non-military factors and players and thus proved that military theory, military art and warfare in traditional terms must move towards a common civil-military research.

KEY WORDS:

state, armed forces, military science, military theory, warfare

Boda, Mihály

The basic military virtues and their place in the Hungarian military science literature in the long 19th century – 3.: honor

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.3–4.17

ABSTRACT:

This paper is the third part of a series of papers. The series is proposing a) to present the relationships of basic military virtues; b) to present the many types of basic military virtues; and finally c) to find the basic military virtues in the Hungarian military science literature of the long 19th century. The first part of the series dealt with virtues generally, and lists and types of military virtues, the second with courage and its types. This third part is concerned with honor and presents its types with the help of historical examples. The fourth and the final parts of the series will propose loyalty and Hungarian military science literature of the long 19th century in connection with the basic military virtues.

KEY WORDS:

military virtue, honor, self-esteem

MILITARY OPERATIONS

M. Szabó, Miklós

**Lessons learnt derived from Operation „Duna“
(As observed by the superiors) 1.**

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.3–4.31

ABSTRACT:

Knowing the history of the Czechoslovak events fifty years ago – based on archive materials – in the 2018/1., 2018/2. issue of this review, the Author summarized those basic experiences, which were recorded in „summary reports“ during the operation at late September – early October 1968 by the executive commanders, taking part in the operation on different levels. Following to this – by the order of the Minister of Defence – the Chief of Staff ordered, that based on these observations, the Ministry of Defence, the higher bodies of the General Staff, the Army-, Corps- and Division Commands are to summarize those experiences. This job has done during 1969, which essence was summarized in two parts. The first is now about to publish by the Author.

KEY WORDS:

Operation of the Danube; Czechoslovakia; Hungarian People's Army

SECURITY POLICY

Szenes, Zoltán

Transatlantic 'Super Bowl'

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.3–4.43

ABSTRACT:

NATO's new summit was held in Brussels, at the new headquarters. The meeting of the top leaders of the NATO countries served three goals: (1) strengthening deterrence and defence; (2) improving security in the Southern region; (3) the continuation of the fight against terrorism. The Summit was stormy, Donald Trump's „transactional“ diplomacy attracted international media attention from important meeting topics. But in the Declaration, paradoxically, all the proposals prepared were approved. The results in Brussels are about the continuation of NATO policy, the implementation and development of concepts, action plans and programs developed in Wales (2014) and Warsaw (2016). Hungary has announced new contributions, seeking to be a reliable ally. The purpose of the study is to evaluate the results of the summit, to put it in context, to present the topics and problems in a clarified way.

KEY WORDS:

NATO, Brussels Summit, Readiness Initiative, Package on South, Donald Trump

Ritecz, György

The reasons of massive irregular migration to Europe, its sudden increase, decrease

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.3–4.66

ABSTRACT:

Many correlating effects have had an influence, that resulted a massive migration, its sudden increase, decrease and disappearance. We mentioned only some of these, for example setting up the ISIS and the fight against it, changes in the power structure in the Middle East, in the measures of the EU and the member states, in the attitude towards the foreigners as well as in the orientation and the information of the people (wanderers and autochthonous as well). In the latter case the opportunities given by the Internet and the social networking resulted such an explosive irregular migration in Europe and the disappearance is also affected by these.

KEY WORDS:

irregular migration; ISIS; pull-push factor.

Tomolya, János

The so-called. „Geraszimov article“ margins

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.3–4.79

ABSTRACT:

In 2014, the armed conflict that erupted in Eastern Ukraine has once again focused on the issue of so-called hybrid warfare to the focus of interest, which already was subject of debates among military academics. One of the reasons of the ongoing debate over the article titled „The Importance of Science in Progress“ written by General Gerasimov in 2013, could be identified as the different interpretation of it. The purpose of my study is to scrutiny and highlight the true content and message of the article.

KEY WORDS:

Gerasimov doctrine, hybrid threats, hybrid warfare

Kis-Benedek, József

The religious roots of the conflicts in theMiddleEast. The manifestation and tendencies of Islamism

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.3–4.89

ABSTRACT:

The author deals with the roots, outward shape, trends, representatives of Islamism. He also touches upon the role of the salafists during the arab changes. The paper concludes that radical people and organisations were not able to monopolize the changes in the arab world. The Islam and Islamism do not represent a global threat to the Western world, however it must take into account the security threats.

KEYWORDS:

Jihadist salafism; Islamization; religious tendencies.

POLICING AND PROTECTION AGAINST DISASTER

Fórizs, Sándor

Criminal offences within the Border Guard in 1950 Part 1

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.3–4.101

ABSTRACT:

With the help of material found in the National Archives of Hungary, the paper analyses the documents in existence on the criminal offences committed within the Border Guard in the 1950s. The author presents the bills of indictment and the court rulings and also elaborates on a few particular events including desertions to a foreign country, uses of firearms, murders, accidents caused by innocent people and the application of warrants of apprehension. The paper shows the contemporary line of procedure, the ways of investigating and reporting actions, through which individual fates are presented. It also includes the then typical economic crimes and those committed by chiefs of the Border Guard.

KEYWORDS:

crime; desertion to a foreign country; use of firearms; patrol service; border guard station.

FORUM

CONFERENCE OF THE MILITARY SCIENCES RESEARCH WORKSHOP
OF THE NATIONAL UNIVERSITY OF PUBLIC SERVICE

„Ethics and Military Action“ (*in memory of Peter Himmer's work*)

Opening (Krizbai, János)

Harai, Dénes

Military affairs, Science, Ethics / Moral problem sets

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.3–4.109

ABSTRACT:

Along with the revolution of capitalism, the revolution of the nature spilled. In society there are mutually exclusive valuables. The moral “Good” and “Bad” boundaries have faded, which has been positive so far, it becomes negative. The terrorist morale (ISIS) re-emerges. Tradition and modernization are stressed together, the values of groups behind the delicate balance struggle with each other. We think a man can root in a tradition. Education has major responsibilities in moral confusion.

KEY WORDS:

capitalism, moral paradigms, terrorist morality, character, tradition, modernization, identification.

Krizbai, János

Military Sifting and the values of the volunteer force

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.3–4.127

ABSTRACT:

The author analyzes the questions of the military profession and issues of developing modern volunteer forces. In his paper, he points out the importance of values for development opportunities and the relationships of strengthening organizational culture.

KEYWORDS:

Volunteer force; professional; organizational culture.

Boda, Mihály

History and Elements of Vocation/Profession and Military Profession

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.3–4.135

ABSTRACT:

The increasing number of contractual soldiers applied by the state or a private company, and establishing territorial military units led by volunteer-reservist officers raise important ethical and moral questions. One part of the questions proposes the special personal traits and moral duties of contractual soldiers and reservists. Another part of the questions connects with this later problem, and it sounds as „How can we discriminate, on ethical and moral level, between contractual soldiers and reservists on the one hand, and professional soldiers on the other?“. To answer this question we have first to ethically and morally define military profession in general. This paper proposes this problem, beginning with overviewing the history and elements of vocation and profession in general, and then describing military profession, with particular emphasis on the ethical and moral elements of it.

KEY WORDS:

vocation, profession, military profession, military ethics

Tisztelt Szerzőink!

Közlési feltételek

Tájékoztatjuk Önöket arról, hogy a Hadtudomány című folyóiratban megjelenő tanulmányokat lektoráltatjuk. Tervezett megjelenésről igazolást csak abban az esetben adunk ki, ha elkészült a dolgozat megjelenését támogató két lektori vélemény is.

Folyóiratunk zökkenőmentes szerkesztése érdekében kérjük, hogy:

- a közleményeket elektronikus levél mellékleteként, Word- vagy RTF-formátumban szíveskedjenek eljuttatni szerkesztőségünkbe (Emailcím: hadtudomany@freemail.hu);
- a kézirat teljes terjedelme ne haladja meg a 25–30 ezer karaktert;
- a tanulmányhoz legfeljebb 15 elemet tartalmazó irodalomjegyzéket csatoljanak;
- amennyiben mondandójukat ábrákkal (térképrészletekkel, grafikonokkal, fotókkal stb.) kívánják szemléltetni, azt magyar nyelvű illusztrációkkal tegyék;
- az illusztrációk színdinamikájának megválasztásánál vegyék figyelembe, hogy a folyóirat nyomtatott lapszámai fekete-fehér nyomásúak. A vörös és a sötétebb árnyalatú kék–lila–zöld–barna szín (fekete fehér nyomtatásnál) feketének látszik. Az ilyen ábrák nem lesznek értelmezhetőek;
- vegyék figyelembe azt is, hogy az interneten közzétett ábrák, fotók az ottani elektronikus formátumhoz vannak harmonizálva és az esetek többségében nem érik el a papíralapú közlés minőségi igényét;
- az egész oldalásra szánt, szöveget is tartalmazó illusztráció kisebbik oldalának felbontása érje el a 3000 pixelt;
- az illusztrácót Word-fájlból kimásolni minőségromlással jár, ezért kérjük, hogy minden ábrát külön, az eredeti formátumban is (jpg, tif) küldjenek el.
- a szövegben akkor is tüntessék fel minden illusztráció forrását (interneten való elérhetőségét, letöltésének időpontját stb.), ha azok a szerző saját alkotásai;
- a publikációhoz csatolják a közlemény címét, kulcsszavait, továbbá az írás legfeljebb 300–300 karakter terjedelmű tartalmi kivonatát magyar és angol nyelven!

Küldeményükhöz mellékeljék a szerző adatait (név, tudományos fokozat, rendfokozat, munkahely, elérhetőség)!

A szerkesztőbizottság fenntartja magának a döntés jogát arról, hogy a közlemény a folyóirat nyomtatott vagy az elektronikus változatában jelenik meg.

Fel nem használt kéziratot nem őrzünk meg, és nem küldünk vissza.

a Szerkesztőbizottság

MINDENKI HADTUDOMÁNYA

című szabadegyetemi előadás-sorozat 2019. évi tavaszi programja

A Magyar Hadtudományi Társaság folytatja szabadegyetemi előadás-sorozatát. A rendezvények minden hónap második csütörtökjén 17 órakor kezdődnek a Budapest Helyőrség Dandár Honvéd Kulturális Központjában.
(Budapest XIV., Stefánia út 34.)

A TERVEZETT ELŐADÁSOK

2019. január 10.

Prof. dr. Fórizs Sándor ny. r. dandártábornok, CSc, egyetemi tanár
A Honvéd Határőrség felállítása és tevékenysége 1945–1950 között

2019. február 14.

Dr. Forgács Balázs százados, PhD, egyetemi docens
A nagyvárosokban folytatott irreguláris harc elmélete, történetisége és tanulságai

2019. március 7.

Dr. Muhoray Árpád ny. pv. vezérőrnagy, PhD, egyetemi docens
A katasztrófavédelem műveleti lehetőségei

2019. április 11.

Tömböl László ny. vezérezredes
A NATO 70 éve – Magyarország 20 éve a Szövetségben

2019. május 9.

Dr. Nagy László ny. ezredes, DSc
Az amerikai–orosz viszony: új fegyverkezési hajsza?

Az elnökség köszönetét fejezi ki mindazoknak, akik adójuk 1%-ának felajánlásával 2018-ban támogatták a Magyar Hadtudományi Társaságot, hozzájárultak annak eredményes tevékenységéhez.

Kérjük, hogy adója 1%-át 2019-ben is ajánlja fel a Magyar Hadtudományi Társaságnak!